constantin virgil
gheorghiu

Sfântul Ambrozie al Milanului

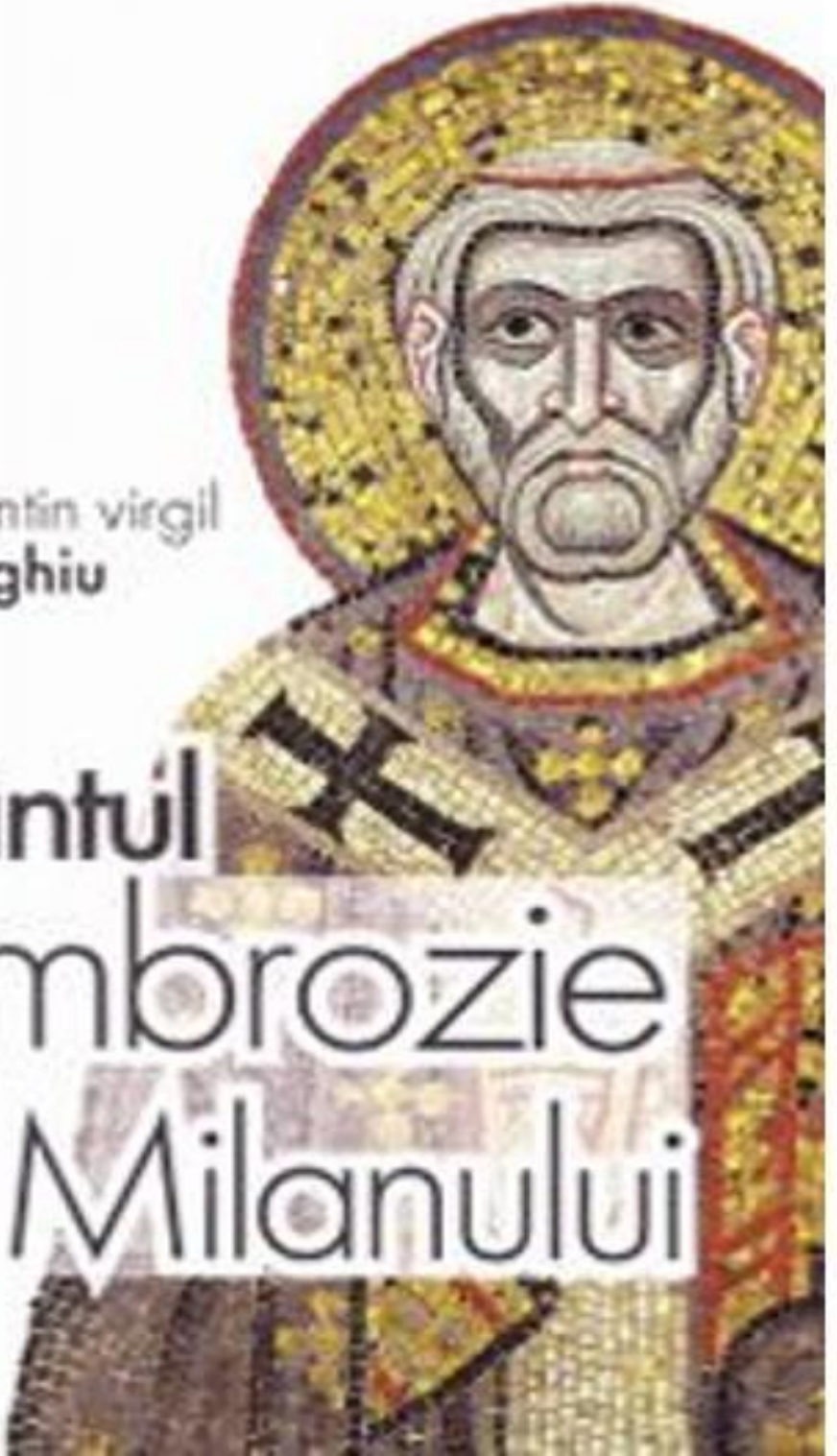

Constantin Virgil Gheorghiu

Sfântul Ambrozie al Milanului

Cartea de faţă *Sfântul Ambrozie al Milanului* a fost scrisă după naraţiunea tradiţională şi consacrată, aşa cum ne-a fost ea transmisă de către istoricii greci Socrate, Sozomen şi, mai cu seamă, Teodoret, episcopul Cirului.

Traducere din limba franceză de
Gheorghiţă Ciocioi
Editura Sophia
Bucureşti, 2013

Redactor: Elena Marinescu
Coperta: Mona Velciov

Traducerea s-a realizat după manuscrisul original din limba franceză: Constantin Virgil Gheorghiu, *Saint Ambroise de Milan.* Editura Sophia, pentru prezenta ediţie

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:
GHEORGHIU, VIRGIL
Sfântul Ambrozie al Milanului, Constantin Virgil Gheorghiu; trad, din lb. franceză de Gheorghiţă Ciocioi. Bucureşti:
Editura Sophia, 2013
ISBN 978-973-136-375-2
I. Ciocioi, Gheorghiţă (trad.)
235.3 Ambrozie al Milanului 929 Ambrozie al Milanului

Sfântul Ambrozie al Milanului cel mai înălţător roman cu subiect religios al lui C.V. Gheorghiu

Opera celebrului scriitor român C.V. Gheorghiu (1916 — 1992), tradusă în zeci de limbi, va rămâne, în propria sa țară, până în deceniile de pe urmă, aproape necunoscută. Chiar şi romanul ***Ora 25***, care-i va aduce lui C.V. Gheorghiu, la jumătatea secolului trecut, consacrarea scriitoricească, făcând, în puțină vreme de la apariția sa, înconjurul planetei fiind primit cu entuziasm nedisimulat de critica literară din Occident ori de peste Ocean –, va fi tipărit în româneşte abia în 1991, la mai bine de patru decenii de la lansarea acestuia.

Scrierile marelui exilat parizian recuperate de editurile româneşti, până la această dată, doar într-o mică măsură vor constitui o adevărată revelație pentru cititorul de la noi, fiind receptate, în pofida unei critici literare cel mai adesea tributară vechii ideologii comuniste, la adevărata lor valoare. De altfel, cititorul ideal pentru care a dorit să scrie C.V. Gheorghiu a fost cititorul român: fapt mărturisit în nenumărate rânduri şi verificabil prin temele, evenimentele ori personajele cărților sale, desprinse din realitatea românească, fie că e vorba de roman ori memorialistică.

O categorie aparte a operei marelui scriitor român este reprezentată de romanul religios, într-o abordare scriitoricească originală, consacrarea lui C.V. Gheorghiu de data aceasta în mediile ecleziastice fiind una definitivă.

Pe lângă cele peste 40 de cărți tipărite în timpul vieții, cele mai multe străbătute de un filon religios inconfundabil, autorul va lăsa ca moştenire, după trecerea sa la cele veşnice, o serie de manuscrise inedite, ce aşteaptă de decenii bune lumina tiparului. Este cazul cărții de față ***Sfântul Ambrozie al Milanului*** ce se dovedeşte a fi, de departe, cea mai înălțătoare dintre scrierile cu subiect religios ale lui C.V. Gheorghiu. Fără egal, considerăm, în literatura de gen. Cititorul se va putea convinge singur de aceasta, după lectura romanului, o frescă neîntrecută a realităților veacului de aur al creştinătății, cu tainice legături până în zilele noastre.

Cartea apare, aşa cum nu s-a întâmplat cu nici una din scrierile autorului de după exilul său, mai întâi la Bucureşti, o

ediție pariziană a romanului urmând să vadă lumina tiparului cel mai devreme anul viitor.

Aducem sincere mulțumiri pentru sprijinul acordat recuperării şi editării manuscrisului romanului ***Sfântul Ambrozie al Milanului*** scriitorului francez Thierry Gillybceuf, un bun prieten al Editurii Sophia, şi părintelui Ioan Neculoiu, neobosit cercetător al operei lui C.V. Gheorghiu.

Traducătorul

Creştinismul a cizelat, poate, personalitățile cele mai fine ale societății umane: ***acelea ale înaltului cler al Bisericii Sobornicești.***

În cazul dat, chipul uman sfârşeşte prin a se impregna complet de spiritualitate care generează fluxul şi refluxul constant a două moduri de fericire, sentimentul puterii şi cel al renunțării...

Aici domneşte nobilul dispreț al fragilității trupului şi fericirii, aşa cum îl aflăm la soldatul înnăscut.

Frumusețea irezistibilă, rafinata desăvârşire a Părinților Bisericii au fost întotdeauna, pentru popor, o probă a adevărului Bisericii.

Friedrich NIETZSCHE

I

Şobolanii părăsesc întotdeauna corăbiile ce urmează să se scufunde. Rămân pe uscat în ultimul port. Împăraţii romani au părăsit Roma, precum şobolanii, cu un secol înainte de cucerirea barbară. Împăraţii au refuzat, unul după altul fără excepţie –, să mai locuiască la Roma. Au locuit la Treveris[1], la Constantinopol ori la Milan. Oriunde altundeva, în afară de Roma.

Împăratul Flavius Valentinian şi-a stabilit reşedinţa la Milan. În anul 374 d.Hr. el şi-a serbat cea de-a cincizeci şi treia aniversare. S-a născut în anul 321, la Cibalae, în Panonia, într-o garnizoană militară. Fratele său mai tânăr, Valens, care va fi împărat roman al Răsăritului, cu reşedinţa la Constantinopol, s-a născut în aceeaşi fortăreaţă ca şi el. Tatăl lor a fost militar.

Valentinian aşa cum o arată şi titulatura oficială este împărat al Romei şi stăpân al lumii. Statuile oficiale care împodobesc intrările cazarmelor, ale Senatului şi pe cele ale clădirilor publice îl înfăţişează sculptat în marmură, cu un glob în mână. Un glob mare cât un măr. Acesta simbolizează lumea, căreia el, Flavius Valentinian, îi este stăpân.

Însă titlurile lui Valentinian sunt doar nominale. Nu au corespondent în realitate. Sunt învechite. Teoretic, Valentinian este cel de-al cincizeci şi cincilea împărat al Romei şi stăpân al lumii. În realitate, el nu este împărat al Romei, ci al Milanului. Lumea nu este sub stăpânirea lui Valentinian. Imperiul Roman nu înglobează întreaga lume ba dimpotrivă: pe zi ce trece, imperiul devine din ce în ce mai îngust. Barbarii devorează din toate părţile frontierele imperiului, aşa cum şobolanii ar devora o bucată de şvaiţer. Iar dacă această situaţie va dura, într-o zi, din imperiu nu va mai rămâne decât numele. În prezent, câteva elemente esenţiale ale imperiului au dispărut. În primul rând, imperiul nu mai dispune de o armată. Cetăţenii după secole de cuceriri s-au îmbogăţit. Meseria de soldat este nespus de obositoare. Ea nu mai este compatibilă cu viaţa pe care o duce cetăţeanul bogat, care trăieşte din veniturile sale. Meseria de soldat este rezervată exclusiv străinilor şi, în particular, barbarilor. Agricultura este lăsată, de asemenea, sclavilor străini. E o meserie grea. Funcţiile

[1] Treveris (Augusta Treverorum), astăzi, Trêves (Trier), în Germania.

publice de avocați ori cele intelectuale la fel ca toate celelalte meserii, de altfel au fost date în concesiune, contra unei remunerații, străinilor. Munca este o activitate barbară. Poporul evoluat, de genul romanilor, își dă seama că munca este o activitate barbară. Rezervată, prin urmare, barbarilor. Şi a gândi este tot o muncă, deci o activitate barbară. Împăratul Valentinian, care este roman evoluat, prin urmare –, nu se gândeşte nicicum la ceea ce se va alege din imperiu şi, cu toate acestea, este imperiul său. Valentinian nu-şi pune întrebări. A-ți pune întrebări este mai rău decât a sfărâma piatră.

În schimb, Valentinian se agită, cu trupul său uriaş, pe terasele de marmură ale palatului imperial din Milan. Valentinian nu se simte niciodată în largul său în palat. Nu se simte, de fapt, în largul său în niciun palat. Valentinian nu suportă zidurile nici chiar atunci când acestea sunt din marmură ori împodobite cu aur. Valentinian, cel de-al cincizeci şi cincilea stăpân al lumii, este un om care are nevoie de aer. Într-un palat, împăratul este mai puțin în largul său decât un leu într-o cuşcă.

Oricine l-a cunoscut pe tatăl lui Valentinian înțelege cel mai bine această indispoziție a împăratului între patru pereți. Tatăl împăratului se numea Grațian. Era soldat şi avea muşchii cei mai puternici din întreaga armată romană. Grațian tatăl lui Valentinian era mai puternic decât un leu ori un urs. Era nevoie de cinci oameni care să-şi adune forțele laolaltă pentru a putea smulge o frânghie din mâinile lui Grațian. Auzind vorbindu-se de un soldat atât de puternic, împăratul a vrut să-l cunoască pentru a-l studia mai bine şi a-l putea admira. În prezența sa, Grațian s-a luptat şi a învins cinci gladiatori.

Împăratul a hotărât, nu fără anumite rațiuni, că era nedrept ca un om ce dispunea de o musculatură atât de puternică să rămână un simplu soldat.

— Un militar atât de puternic trebuie să fie cel puțin general, a declarat împăratul.

Soldatul Grațian a fost numit îndată general. La ordinele sale a fost plasată o armată şi el a devenit comandantul unei cetăți, Cibalae, în Panonia, Ungaria de astăzi. Cei doi fii ai lui Grațian Valens şi Valentinian –, amândoi viitori împărați, s-au născut în această cetate.

Însă generalul Grațian avea oroare de disciplină. Împăratul a fost constrâns astfel să revină asupra favorurilor pe care i le acordase. Redevenit simplu soldat, Grațian n-a respectat disciplina. Împăratul, a cărui sarcină era să vegheze să domnească disciplina, a dat ordin să-i fie tăiat capul soldatului Grațian care dispunea de muşchii cei mai puternici din întreaga armată.

Ajunşi orfani, cei doi fii ai lui Grațian şi-au recâştigat rangurile de simpli soldați.

Valens era un soldat de statură mică, bronzat şi nervos. Valentinian era înalt, blond şi foarte puternic. Nu era atât de puternic precum tatăl lui decapitat, în schimb dădea dovadă de o voință nemaivăzută. Ținându-se seama de fermitatea caracterului acestuia, care nu avea egal decât în forța fizică a tatălui său, Valentinian a fost numit general.

În anul 364 el comanda armatele Răsăritului. Într-o noapte, Iovian, împăratul Romei, care lupta împotriva perşilor, a mâncat foarte mult. Adormind, la puțină vreme de la copiosul dineu, după miezul nopții împăratul a murit în urma unei indigestii.

Moartea lui s-a petrecut într-un moment dificil. Armata romană se afla în plină retragere. Avea nevoie de un comandant pentru a salva situația. Trupele au ales, prin urmare, cât se poate de rapid, un nou împărat. Acesta a fost Valentinian.

Plimbându-se pe terasa sa de marmură, Valentinian îşi aducea aminte cu plăcere de refuzul purpurei şi al diademei. Camarazii săi de arme erau fericiți de a fi ales un împărat robust, care nu risca să moară din pricina unei indigestii, asemenea predecesorului său. Era destul de primejdios de a avea împărați precum Iovian cu un stomac fragil. Victorioasă, o armată îşi poate îngădui să-şi tragă răsuflarea. Învinsă, cu vrăjmaşul pe urmele sale, o armată trebuie să se retragă. Are nevoie de comandanți vrednici. În timpurile de pe urmă, armata romană se afla mereu în retragere. Astfel că nu-şi putea permite luxul de a avea împărați slabi şi incapabili de a organiza o retragere.

Şi totuşi Valentinian a refuzat purpura şi diadema. Camarazii săi de arme au insistat. A agitat spada. Mânios, el s-a apărat împotriva camarazilor săi care voiau să-i aşeze cu de-a sila purpura pe umeri.

— Mâine voi accepta alegerea voastră, le-a explicat el. Astăzi refuz să devin împărat. Este o zi care aduce nefericire. Un „bisect”.

Soldații, care cunoşteau fermitatea caracterului său, n-au mai insistat. Au aranjat mantia de purpură şi coroana stăpânului lumii şi-au aşteptat cea de-a doua zi. Când i le-au prezentat din nou lui Valentinian, acesta le-a primit fericit.

Diadema, încrustată cu pietre prețioase, părea făcută special pentru a fi purtată de către o coamă de leu blond şi plin de bărbăție precum Valentinian. Nu putea să i se mai întâmple nimic rău acum, căci era o zi fastă.

Titlul de împărat nu i-a luat minţile lui Valentinian. Acum, la vârsta de 53 de ani, la fel ca în întreaga sa existență, Valentinian considera forța fizică drept darul cel mai prețios. Ar fi preferat muşchii tatălui său în locul diademei de împărat. Pentru el, darul suprem era forța fizică. Tatăl său putea să pună la pământ cinci adversari. Antrenat cum se cuvine, Valentinian nu putea să doboare decât doi.

Valentinian se consola. Muşchii inimii sale sunt de departe mai puternici decât ai altora. El era fără milă şi nu băga de seamă durerea, remuşcările ori compasiunea.

Pentru un războinic, aceste calități au aceeaşi importanță ca şi muşchii. Nimic nu-l impresiona pe Valentinian. Putea să se scalde în sânge. Putea să omoare oameni, unul după altul, fără să resimtă altceva decât oboseală.

„Sunt singurul împărat roman care nu acordă niciodată iertare", şi-a spus Valentinian. Fapt confirmat. Cercetările de arhivă o adeveresc pe deplin. Împărații cei mai cruzi ai Romei au cunoscut momente de slăbiciune. Au acordat grațieri. Au iertat. Însă nu Valentinian. Nicio grațiere. Niciun fel de iertare. La începutul domniei sale, consilierii lui au încercat să-i demonstreze nevinovăția unui condamnat. Îi cereau să îl ierte. I-au adus probe indubitabile.

— E nevinovat? a întrebat Valentinian.

— Fără umbră de îndoială, este nevinovat.

— Nimeni nu este fără pată când eu vreau să fie vinovat! obişnuia el să afirme.

Îndată după aceea, sentința era pusă în aplicare. Era logic.

Nimeni nu mai putea să pledeze ca nevinovat. Niciun avocat.

Dar Valentinian avea nevoie de un antrenament zilnic pentru a rămâne puternic şi în plină formă. Caracterul său trebuia să fie supus antrenamentului, ca şi muşchii.

În camera principală a palatului său din Milan, în apropierea dormitorului, împăratul adăpostea doi urşi. Două sălbăticiuni. Unul dintre urşi se numea Mica Aurea paieta de aur. Cel de-al doilea se numea Innocentia. În fiecare zi, cu augusta sa mână, împăratul îi hrănea şi le dădea carne de om. Neapărat proaspătă.

Comandantul închisorii din Milan avea ordin să procure carne de om pentru împărat, nu conta la ce oră a zilei ori a nopții, atunci când era nevoie la palat. Această hrană necesară sălbăticiunilor imperiale provenea de la prizonieri, de la sclavi şi de la cei condamnați la moarte. Nu conta cine ar fi putut să devină hrană pentru sălbăticiunile imperiale, pentru că nu conta cine ar fi putut fi vinovat. Nimeni nu era fără de pată atunci când împăratul Romei dorea ca el să fie vinovat.

Acest antrenament al caracterului şi al forței combative a fost întotdeauna pus în practică în armata romană. În ajunul unei mari bătălii, soldații erau invitați în arene, unde li se oferea un spectacol plin de cruzime. În lipsa unui antrenament, victoria era imposibilă.

În anturajul împăratului, nimeni nu socotea că era bizar ori crud acest mod de antrenament al lui Valentinian. În fiecare zi, în public, erau oferite spectacole asemănătoare. Ființele umane erau aruncate ca hrană fiarelor sălbatice în arene. Un spectacol familiar şi acceptat. Toți cetățenii asistau la acesta. Un spectacol familiar la care asistau atât femei, cât şi copii. Demnitarii hrăneau murenele şi ceilalți peşti din piscinele lor private cu carne omenească foarte proaspătă. O tradiție. La fel ca şi chinezii, care, deşi în secolul al XX-lea, dau pe nou-născuții lor, care nu sunt de sex masculin, ca hrană porcilor.

Pradă agitației, împăratul Valentinian păşeşte de-a lungul şi de-a latul terasei palatului său din Milan. Nu se simte bine. Doar vânătoarea ori războiul poate să-i aducă satisfacții. În curând, el va pleca într-o campanie împotriva quazilor, un popor barbar din Panonia natală.

O expediție împotriva barbarilor îl amuză mai mult pe împărat decât vânătoarea de urşi. Căci, la apropierea legiunilor romane, aceştia se ascund în peşterile lor, se cațără până în vârf de munte, traversează fluviul înot, şi trebuie urmăriți precum fiarele sălbatice.

Împăratul aşteaptă ca toate pregătirile pentru expediție să fie încheiate. Se gândeşte la fratele său Valens, care este exact opusul lui. De obicei, frații se aseamănă. Valentinian şi Valens nu au însă nimic în comun.

„Valens a devenit împărat cu ajutorul meu", îşi spunea Valentinian. Era de înțeles. Fratele mai mare poartă întotdeauna de grijă de cel mai mic. Îi despărțeau şapte ani. Valens era născut în 328, iar Valentinian în 321.

Gândurile lui Valentinian se întorceau înapoi, în anul 364, când camarazii săi îl aleseseră comandant. Odată aşezată diadema pe fruntea sa, soldații l-au rugat pe împărat să-şi numească un secund. Cutuma cerea ca împăratul Romei să desemneze un secund pentru a-l ajuta în administrarea imperiului său atât de întins şi ale cărui frontiere erau amenințate mereu de barbari.

— Cei care mi-au cerut să-mi precizez alegerea să iasă din rânduri! a ordonat Valentinian.

Au ieşit în față cei mai buni prieteni ai săi.

— Luați-le armele şi puneți-le lanțuri! a dat el ordin.

Apoi s-a adresat trupelor:

— Prieteni, a stat în puterea voastră să mă alegeți împărat. Ați făcut aceasta. De acum înainte eu sunt cel care voi hotărî. Nu vă rămâne decât să mă ascultați şi să executați ordinele mele. Asta-i tot. Cei care încearcă să-mi sugereze o hotărâre vor fi pedepsiți pentru indisciplină.

Pedepsirea celor care-l aleseseră a fost primul său gest ca împărat. Cel de-al doilea a fost să-l desemneze pe fratele său Valens ca împărat al Constantinopolului.

Un murmur de nemulțumire s-a ridicat din partea trupelor. Valens nu fusese agreat de armată pentru că era un intelectual, de statură mică, slab, nervos şi bronzat precum un gitan. Valens agrea mai degrabă discuțiile teologice. Îi plăceau mai mult conducătorii Bisericii decât generalii. Nu era făcut să placă armatei.

Valentinian s-a adresat generalilor săi:

— Vă autorizez să-mi aduceți la cunoştință dacă aprobați alegerea fratelui meu Valens!

— Dacă dragostea pe care o purtați familiei voastre este mai mare decât cea pe care o purtați patriei voastre, alegerea este una

nespus de indicată. La o adică, ați fi făcut mai bine să alegeți pe altcineva.

— Alegerea este una irevocabilă, a replicat Valentinian. Valens va rămâne împărat al Imperiului de Răsărit.

Armata a aplaudat această alegere. Pentru moment, orice opoziție era de neconceput.

Valentinian nu-şi iubea mai mult familia decât patria, în realitate, era incapabil să iubească. Dragostea moleşeşte pe un războinic. Era, prin urmare, un sentiment incompatibil cu cariera militară. Ca un veritabil militar, Valentinian avea simțul datoriei. Pentru el, patria se afla mai presus decât familia. Fără a fi pesimist, era un spirit lucid. Își dădea perfect seama că un împărat, fie el capabil ori ba, nu mai poate face ceva pentru a stopa căderea imperiului. Acestea erau faptele. Fiecare zi contribuia la decăderea imperiului. Precum un arbore bătrân, ale cărui ramuri uscate cad unele după altele. Imperiul era o ființă vie. Prin urmare, într-o zi, va muri de bătrânețe.

Cauzele care au precipitat căderea imperiului au fost numeroase. Principala cauză a constituit-o faptul că era bătrân. Prin urmare, putred. Lipsit de vlagă. Tot ceea ce trăieşte pe pământ îmbătrâneşte, se usucă, putrezeşte şi moare. Iar un imperiu nu face excepție de la aceasta. Un imperiu e muritor şi el. Comparată cu alte vieți, a sa este chiar foarte scurtă. Imperiul Roman a trăit şi încă destul de mult. A depăşit cu mult alte imperii. De obicei, viața unui imperiu se întinde vreme de două generații. Odată trecut timpul, el nu poate să mai supraviețuiască ori să se mai mărească. Nimic nu este mai fragil, mai efemer decât viața unui imperiu. Doar viața unui fluture strălucitor şi fragil poate fi comparată cu aceea a unui imperiu.

Valentinian şi-a dat seama că la Constantinopol nici chiar un împărat de geniu nu ar putea să oprească imperiul din căderea sa. El l-a desemnat, prin urmare, pe fratele său pentru acest post fără niciun fel de strălucire.

Valentinian şi-a dat seama ca toți ceilalți, de altfel că prăbuşirea Imperiului Roman nu se va petrece în timpul vieții sale. Imperiul a supraviețuit la cincizeci şi patru de împărați şi va supraviețui şi în timpul celui de-al cincizeci şi cincilea. Un imperiu se aseamănă unui bătrân care a depăşit vârsta de 70 de ani: riscă să ajungă centenar. După 70 de ani se moare mai greu. După 70

de ani, un om nu poate să ducă o viață deplină, în adevăratul sens al cuvântului. În consecință, el este mai puțin expus morții. Viața însăşi este expusă morții. Bătrânul şi moartea fac drumul împreună. O mumie vie. El poate să concureze cu timpul. Mumiile au făcut-o întotdeauna şi ele triumfă. Doar cei vii sunt doborâți de ani. Ținând seama de longevitatea sa neobişnuită, Imperiul Roman poate să trăiască precum un bătrân într-un fotoliu, sfidând timpul şi pierzându-şi, în acelaşi timp, provinciile, una după alta. Imperiul se mumificase deja. Fără armată, Imperiul Roman nu putea să mai trăiască. La fel ca un om lipsit de muşchi. Şi totuşi, fără muşchi, fără armată imperiul exista, deşi mumificat. Doar mumiile sunt lipsite de muşchi. Administrația romană supraviețuia încă, însă acțiunile acesteia erau împotriva intereselor imperiului.

— Am fost obligat să creez gărzi civile în fiecare oraş, spunea Valentinian.

Gărzile erau destinate protecției cetățenilor împotriva abuzurilor guvernatorilor şi funcționarilor. Cei mai cumpliți dușmani ai cetățenilor nu erau barbarii, ci funcționarii Fiscului, ai Poliției şi ai tuturor celorlalte instituții publice. Era un simptom caracteristic tuturor imperiilor atinse de bătrânețe.

Valentinian nu se îngrijea nicicum de viitor. Câtă vreme va trăi el, va trăi şi imperiul. Împăratul va putea să vâneze fiare sălbatice şi barbari, distracțiile sale favorite.

La fel cum şobolanii părăsesc ambarcațiunile gata să naufragieze, tot astfel şi cetățenii Imperiului Roman fugeau. Cea mai mare parte dintre ei şi-au găsit refugiul în imperiul credinței: Biserica lui Iisus. Valens era unul dintre aceştia.

Alți cetățeni îşi găseau refugiul în trecut. Era cazul păgânilor care visau la reîntoarcerea gloriei trecute. Alții se îndârjeau să-şi adune averi sau se refugiau în cotidian. Valentinian făcea parte dintre aceştia din urmă. El ducea zi după zi o viață intensă, refuzând să vadă mai departe. Doar acest refugiu în cotidian poate să satisfacă un bun cetățean roman. Un refugiu al popoarelor fără imaginație. Romanii nu au făcut parte însă niciodată dintre acestea. Dar ei ignorau istoria.

Brusc, Valentinian rămâne nemişcat. Unul dintre urşii săi a început să se agite. Nemişcat, cu urechea la pândă, împăratul, pe terasa sa, pare o statuie. Are aproape doi metri. Părul său e de

culoarea grâului copt. Culoarea mierii de albină. Un păr aproape alb, o frunte largă şi un trup de bronz. Ochii săi au culoarea oţelului, a acelui oţel din care sunt forjate spadele. Ochii cu strălucirea metalică sunt tot ceea ce există mai frumos în persoana lui Valentinian. Nici barbarii nu au astfel de ochi care să fie la fel de strălucitori şi de reci.

Valentinian este convins de frumuseţea sa. Nutreşte un profund dispreţ pentru fratele său Valens, care este mic de statură, nervos şi negricios.

Valentinian a părăsit terasa cu pas leneş. Vrea să ştie ce l-a făcut pe ursul lui atât de agitat. Fiarele imperiale nu se agită niciodată fără motiv. În prezenţa Micăi Aurea şi a Innocentiei, Valentinian se simte destins. Apropierea de sălbăticiunile sale îi provoacă o destindere completă. Urşii îl privesc pe împărat drept în ochi. Nimeni din anturajul său nu îndrăzneşte să-l privească atât de mândru şi de sigur. Uneori, Iustina, împărăteasa şi soţia sa, îl priveşte în acelaşi fel, însă nu atât de des.

„Animalele sălbatice au o privire imperială", îşi spune Valentinian. Cel care vrea să se comporte cu maiestate trebuie să ia exemplu de la fiare. Frumuseţea şi sublimul pot fi atinse prin alte mijloace. Autoritatea nu se poate obţine însă decât prin forţă şi prin cruzime.

Valentinian se voia la fel de semeţ şi maiestuos ca şi fiarele sale. Sclavii, ştiind că împăratul se afla în camera rezervată urşilor, au adus coşuri pline cu carne de om, trimise de închisoarea cea mai apropiată. Valentinian e nespus de atent la exerciţiul său de cruzime. Graţie acestor exerciţii cotidiene de cruzime a putut el să rămână neînduplecat şi singurul împărat roman care n-a acordat vreodată măcar o singură graţiere. În unsprezece ani, nu a făcut niciodată vreun gest de milă.

II

Valentinian nu admite să fie deranjat când se află în compania animalelor sale. Nu e mult de când împăratul a intrat în sala urşilor, urmat de sclavii cu coşurile lor cu carne proaspătă de om. Augusta Iustina a ieşit pe terasă, îşi caută soţul. Iustina, soţia legitimă a stăpânului lumii, ştie sigur că prezenţa sa va declanşa mânia lui Valentinian. Iustina nu este singură însă. Îl ţine de mână pe fiul mai mic, Valentinian, în vârstă de 3 ani. Cu un copil în braţe ori lângă ea, o femeie poate să înfrunte şi cele mai mari primejdii. Un copil în braţele mamei sale este ca un scut.

Iustina este ceva mai tânără decât împăratul. Trasă ca prin inel, împărăteasa este îmbrăcată în *pallium*-ul său ţesut cu fir de aur bogat. Când o vezi pentru prima oară, de aproape ori de departe, ceea ce te izbeşte la împărătească este alura sa plină de măreţie. Cu mersul încet, dar ferm, Augusta Iustina, împreună cu copilul, se îndreaptă către camera în care sunt închise fiarele. Valentinian se pregăteşte să le hrănească. Urşii devorează zgomotos hălcile de carne. Mormăitul lor se amestecă cu râsul viril şi sacadat al împăratului.

— Salve! strigă împărăteasa.

Urşii se opresc din mâncat şi se îndreaptă către ea. Micuţul Valentinian se ascunde plângând în braţele nespus de albe şi lungi ale mamei sale. Mirosul împărătesei i-a atras întotdeauna pe urşi. Iustina se întoarce pe terasă.

Înainte de a închide uşile, împăratul îi răspunde:

— Vin imediat!

Continuă cu uşile închise crudul exerciţiu cotidian pentru întărirea caracterului său şi a puterii de luptă.

Iustina şi copilul ei sunt din nou singuri pe terasa de marmură albă. Iustina surâde. Ştie că mirosul trupului ei aţâţă pofta fiarelor imperiale. E flatată de aceasta. În prezenţa sa, fiarele lasă întotdeauna la o parte carnea cea mai suculentă. O vor doar pe ea. Trupul ei. Mirosul ei. Însă urşii vor trebui să se resemneze. Pofta lor nu va fi niciodată satisfăcută. Imperiul nu duce lipsă de carne omenească. Este singurul lucru de care nu duce lipsă.

Iustina îşi ridică capul şi priveşte spre soare. Născută în Sicilia, este obişnuită cu lumina strălucitoare a Mediteranei. Este un gest pe care ea poate să şi-l permită fără să fie pedepsită. Este

un exercițiu din care de fiecare dată când simte nevoia ea extrage un sentiment de putere. Nimeni, nici măcar soarele, nu poate să o forțeze să-şi plece pleoapele. Este o augustă.

Tatăl Iustinei se numea Iustus. Era guvernator de Picenum, o provincie aridă, situată într-un colț uitat de pe coasta Adriaticii. Contemplând soarele, în aşteptarea soțului ei, îşi aduce aminte de tatăl său. Guvernatorul Iustus o lua pe Iustina în brațe şi o întreba: care e dorința ta cea mai mare, micuță Iustina? tată, îmi doresc să fii împăratul Romei, răspundea ea.

Într-adevăr, era visul ei din copilărie să ajungă fiică de împărat. Îşi dorea aceasta cu intensitate, cu pasiune, mai mult decât orice altceva pe lume. Însă tatăl ei era patrician. Adevărații patricieni nu doresc decât avere şi o viață fără de griji.

— Doar barbarii îşi doresc să ajungă împărați ai Romei, fiica mea, îi răspundea guvernatorul. Tatăl tău este patrician. *De senatoribus primis.* O persoană care face parte din casta senatorilor are gusturile cele mai rafinate.

— Să fii împărat, tată! îl implora ea. Eu, fiica ta, îți cer asta. Dacă vrei acest lucru, nu e deloc greu.

— Împărat al Romei? replica râzând guvernatorul Iustus. Ți-am explicat că acesta este doar un scop al barbarilor. Să-i lăsăm pe barbari să şi-l atingă!

În cele din urmă, insistența Iustinei sfârşea prin a-l irita pe guvernator. Astfel de gânduri îl ofensau. Asemenea idei nu ar fi putut fi luate în considerare nici măcar pe un ton glumeț. Aceasta o făcea pe fiica lui să se îndepărteze.

Totuşi, tronul o fascina din ce în ce mai mult pe Iustina. Cum doar barbarii erau aceia care ar fi putut să devină împărați, îi trebuia să afle unul. N-a fost prea greu. La Roma erau cohorte de statui. Barbari, de asemenea. Romanii veneau mai pe urmă.

Încă de la primul contact cu lumea, ea a aflat un barbar dispus să o ia de soție şi să devină împărat. Se numea Flavius Magnentius. Era general şi comanda gărzile imperiale. Măsura aproape doi metri. Era frumos ca un zeu din pădurile veşnic verzi ale nordului, cu părul şi mustața blonde şi fine precum mătasea. Sufletul lui Magnentius era alcătuit în părți egale dintr-un amestec de vis şi realitate, de cruzime şi tandrețe. Era mai mult poet decât atlet. Magnentius fusese adus la Roma ca sclav. Într-o zi, primejduindu-şi viața, el l-a salvat pe fiul împăratului Constantin

de la moarte sigură. Pentru a-l recompensa, împăratul l-a făcut ofițer. Comandant al gărzilor imperiale, el a devenit în acelaşi timp un intim al împăratului Constantin. Şi-a însuşit foarte rapid tot ceea ce civilizația romană putea să-i ofere. Nimic nu este mai uşor pentru un barbar decât a înlocui starea de barbarie prin civilizație.

Dintre toți patricienii Romei, Iustina avea ca soț pe omul cel mai frumos şi cel mai plin de bărbăție. Era mândră de aceasta. Magnentius avea aceeaşi privire metalică şi statură ca şi Valentinian, soțul ei de acum. Existau totuşi mari diferențe între cei doi bărbați. Valentinian iubea vânătoarea şi compania fiarelor sălbatice. Magnentius, de asemenea, dar nutrea el o aplecare spre arhitectură, poezie, istorie şi filosofie toate valori ale gândirii. Era marca barbariei. Pentru un veritabil roman ar fi fost ridicol să aibă pasiuni pentru astfel de lucruri. Adevărații romani trăiesc la marginea istoriei. Ignoră viața imperiului. Cu coatele pe genunchi, cu capul cu păr de aur între brațele sale largi, muşcându-şi buzele până la sânge, Magnentius plângea ca un copil la fiecare înfrângere militară ori politică –, la fiecare ofensă pe care Roma trebuia să o suporte. Iubea Roma ca pe o amantă. Plin de pasiune. Trăia în trecutul său fără să ignore însă prezentul. Tot ceea ce avea legătură cu viața imperiului îl privea personal. Adevărații romani ignorau uneori până şi numele împăratului.

— De ce să nu ajungi împăratul Romei? Ai apăra-o şi i-ai reda gloria, îl îndemna Iustina pe soțul ei. Eşti singurul om capabil să facă Roma fericită. Constantin nu este demn să fie împărat.

Magnentius era mişcat. A-ți apleca însă urechea cu plăcere la astfel de propuneri era un sacrilegiu.

— Constantin este un prost, continua Iustina. Constantin este o plagă pentru imperiu. Salvează Roma şi imperiul îndepărtându-l!

Erau numeroşi barbarii care, asemenea lui Magnentius, adorau Roma. Toți erau de aceeaşi părere: Roma nu putea fi salvată decât îndepărtând detestabila persoană a lui Constantin.

„Trebuie să redăm strălucirea imperiului, spuneau barbarii. Acesta trebuie să-şi regăsească gloria din timpul lui Octavian Augustus."

La Augustodum astăzi Autun –, în anul 348, barbarii l-au ales pe Magnentius împărat al Romei.

Înfrânt, Constantin a fugit în Spania. Aici a fost ucis de necunoscuți.

Iustina era copleşită. Era împărătească. Dorința ei nu fusese doar un capriciu. Era o vocație. Ea nu ar fi putut să trăiască dacă nu ar fi ajuns împărătească.

Magnentius a zdrobit trupele lui Nepotian, un alt pretendent la tron. Iustina l-a însoțit pe câmpul de bătălie. A rămas alături de el, la postul de comandă, pe toată durata luptei. Pe câmpul de bătălie, amestecându-se cu trupele de ofițeri, Iustina şi-a jucat din plin rolul de împărătească.

Însă fericirea ei a fost una de scurtă durată. De aproape trei ani. În cursul celui de-al treilea an al domniei sale, la Mursa, în Europa Centrală, Magnentius a fost învins de către fratele lui Constantin, căruia el îi uzurpase tronul.

— Curajul şi puterea nu decid întotdeauna soarta unui război, i-a spus atunci Iustina, pentru a-l consola. Intervine şi hazardul. Ca la zaruri. Pentru a câştiga, chiar şi militarii trebuie să aibă noroc. Victoria ori înfrângerea depinde de acesta.

Magnentius nu o auzea. Învins, el a încetat să mai existe. Vorbele Iustinei erau fără efect.

— Vom porni către nord. După ce armata se va reorganiza, vom relua lupta, îl sfătuia Iustina. Cel ce pierde o bătălie nu a pierdut şi războiul. E nevoie de tenacitate şi de perseverență.

Magnentius nu putea să suporte înfrângerea. Odată cu orgoliul rănit, el îşi pierduse şi bărbăția. Era umilit în orgoliul său de bărbat şi de barbar.

— Nu pot să supraviețuiesc unei înfrângeri, a spus el.

Iustina era surprinsă de o astfel de logică. Manierele lui Magnentius erau unele rafinate. Un spirit cultivat, aplecat spre arte şi ştiințe mai mult decât mulți nobili romani. Se comporta ca un patrician. Folosea latina clasică. În ciuda calităților sale, Iustina a descoperit că Magnentius rămăsese un barbar. Înfrângerea l-a trădat. Ea a făcut să iasă la suprafață adevărata lui natură: barbaria. Nu suporta înfrângerea. Iar acesta era un semn distinct al barbarului. Doar o ființă civilizată poate să accepte umilința unui eşec. Barbarul este un bărbat nespus de orgolios. Națiunile civilizate se hrănesc din fructele înfrângerilor. După ani îndelungați, romanii reuşiseră să supraviețuiască negociindu-şi înfrângerile prin convenții şi tratate. Negociau umilința militară. Profitau din aceasta. Era o artă dificilă şi rafinată. Rezervată doar celor civilizați... Barbarii căutau doar roada victoriilor lor.

Magnentius s-a retras în Galia, la Lugdunum[1]. Iustina nu a încetat să-l îmbărbăteze cu sfaturi înțelepte. Dar într-o zi, profitând de absența ei, Magnentius barbarul s-a sinucis cu un pumnal.

În aceeaşi zi, fratele lui Magnentius a fost ucis la Sens. O existență fără victorie este, pentru un barbar, una lipsită de sens.

Iustina a rămas văduvă. A pierdut tronul. S-a întors la Roma. Putea să trăiască în continuare fără soț, însă nu şi fără tron. A pornit în căutarea unui alt om capabil să-i redea purpura şi coroana. Nu i-a fost prea greu. Noul ales s-a numit Valentinian. A devenit cel de-al doilea soț al ei. Era plin de avânt şi bărbăție ca şi Magnentius. Însă, mai mult decât atât, avea simțul realității. Cu Valentinian, purpura şi diadema, care erau vitale pentru Iustina, vor fi bine păzite. Era fericită. De altfel, nu conta ce om ar fi putut să o facă fericită dacă îi asigura tronul.

Micuța Gala, încă în leagăn, şi micuțul Valentinian, care se afla lângă ea pe terasă acum, erau născuți din această a doua căsătorie.

Împăratul îşi făcu brusc apariția pe terasă. Era calm. Respira soarele, aerul şi puterea. Viața.

— Trebuie să discutăm lucruri importante, îi spuse Iustina.

Înveşmântată în *pallium*-ul său bogat brodat în aur, îl trase pe copil aproape de ea.

— Grave? o întrebă Valentinian.

Fruntea i se întunecă. Avea oroare de drame. Se gândi la Grațian, fiul lui de 15 ani, născut dintr-o căsătorie anterioară. În afară de propria lui viață şi de soarta lui Grațian, împărat la Treveris, nimic nu avea importanță în ochii săi. Valentinian îl iubea mult pe acest fiu al său. La curtea palatului din Amiens, Valentinian li-l prezentase soldaților săi, îmbrăcat în mantie de purpură, pe fiul său Grațian, în vârstă de 8 ani. Le-a cerut să-l proclame pe copil împărat al Apusului. Lui Valentinian i-ar fi plăcut ca fiul său să moştenească tăria şi puterea fizică ale bunicului său, căruia îi purta numele. Însă Valentinian presimte că nu este vorba de Grațian, or, restul nu conta.

— Vrei să-mi dai vreo veste în legătură cu maestrul de vânătoare, pe care l-am ars de viu ieri seară? Valentinian nu ia

[1] Astăzi Lyon, în Franța.

aminte atunci când Iustina face aluzie la vreuna din victimele sale. Sub influența preoților, a prelaților Bisericii, Iustina îi face adesea mustrări. Iar aceste mustrări şi pledoarii în favoarea victimelor soțului ei rămân mereu fără rezultat.

— Maestrul de vânătoare avea ca ordin să asmuță câinii chiar în clipa în care vânatul s-ar fi aflat înaintea ochilor mei. Îmi place să văd vânatul la pământ şi sfâşiat de câini. Acest neîndemânatic a asmuțit câinii mult prea devreme. Vânatul a fost dat gata la o atât de mare distanță, încât n-am putut să văd nimic. L-am pedepsit. Era vinovat. Am dat ordin să fie ars de viu. Pe loc. Ordinul a fost executat. N-are rost să mai vorbim despre aceasta. Maestrul de vânătoare nu este o a doua pasăre Phoenix pentru a putea învia din propria cenuşă. De altfel, spectacolul a fost unul de neuitat. L-aş fi ars cu mult timp înainte, dacă aş fi ştiut că putea oferi un asemenea spectacol. Dar nu toți oamenii ard în acelaşi fel. Nu bagi de seamă aceasta decât atunci când cineva se află pe rug. Atunci îți dai seama de diferență. Maestrul de vânătoare a fost minunat. Era născut pentru una ca asta. Era cel mai mare talent al său...

— Foarte bine ai făcut, l-a întrerupt Iustina. Împăratul trebuie să asiste la uciderea cuiva. Pentru ce-ar fi mers la vânătoare dacă nu ar fi văzut acest spectacol? A meritat ieşirea.

Valentinian este uimit. Faptul că Iustina nu-i reproşează nimic i se pare suspect.

— Dacă nu este vorba de maestrul de vânătoare, atunci despre ce este vorba? Începu să râdă. Dinții săi strălucitori erau albi şi puternici precum cei ai unui leu. Ai vrea, instigată de preoți, să-mi reproşezi moartea fostului tău eunuc, pe care l-am ars de viu? Ştiu că el îți făcea servicii. Era coaforul tău. L-am ars. Practic, nu poți să faci nimic altceva decât să-ți cauți un alt coafor. Cel de dinainte nu mai e bun la nimic. E scrum.

— Nu-ți reproşez că l-ai ucis pe coaforul meu, i-a răspuns împărăteasa, care, cu un gest plin de tandrețe, înconjură cu brațul său umerii largi ai lui Valentinian.

Totuşi împăratul ştia că eunucul fusese nevinovat. În ajun, Valentinian tocmai sosise la palat. Se reîntorcea de la vânătoare. Era nervos şi obosit. Cineva uitase cine anume l-a informat, încă de la sosirea sa, că bătrânul eunuc violase o văduvă, servitoare a

palatului. Împăratul nu a dat nicio atenție la aceasta. Îşi aminteşte doar de ordinul pe care l-a dat:

— Bătrânul satir să fie ars de viu! Imediat! Mort, nu va mai fi primejdios. Văduvele palatului nu vor mai fi în primejdie.

Ordinul a fost executat.

— Bine ai făcut că l-ai condamnat la moarte! a repetat Iustina.

Era plină de tandrețe.

— N-ai fost trimisă deci de preoți pentru a-mi condamna cruzimea?

— Pedeapsa administrată eunucului a fost un act de justiție. Toată lumea, chiar şi preoții, te laudă pentru acest gest de înaltă moralitate.

— Mă surprinde una ca asta. Singura probă a vinovăției sale este faptul de a fi fost ars pe rug. Doar cei vinovați au parte de o astfel de soartă. În ceea ce mă priveşte, sunt sigur că eunucul n-a violat acea văduvă. Nicio văduvă n-a fost violată vreodată de el. Acest fapt era cu neputință din două motive: condamnatul era în vârstă şi eunuc pe deasupra!

— Şi totuşi aceasta a fost un act de dreptate, i-a răspuns Iustina. În toate bisericile din Milan preoții au organizat slujbe pentru a lăuda la împărat o astfel de dovadă a dreptății creştine.

— Prin urmare, Biserica recomandă să fie arşi de vii eunucii acuzați de viol? Mă surprinde una ca asta. Ei nu sunt totuşi în măsură să săvârşească o astfel de crimă.

— Problema nu se pune în astfel de termeni. Pedepsindu-l pe eunuc, împăratul apare drept apărător al văduvelor, altfel spus, al tuturor celor nefericiți, lipsiți de apărare. Toți cei dezmoşteniți, săracii, orfanii ştiu de acum înainte că împăratul îi ocroteşte. Pentru a arăta aceasta, împăratul a ars de viu un eunuc. De acum înainte, nimeni nu va mai îndrăzni să mai atace o văduvă ori un orfan. Fapta ta are consecințe morale foarte importante. E nemaipomenită. Biserica ne recomandă să-i ocrotim pe cei slabi.

Valentinian e din ce în ce mai mirat.

— Nu m-am gândit să dau o probă de religiozitate condamnându-l la moarte pe acest eunuc. Ideea de a înfăptui un astfel de gest de înaltă moralitate nu mi-a surâs nici măcar o singură clipă. L-am ars de viu pentru că aşa am avut chef. Tu ştii bine că din punct de vedere religios sunt de-a dreptul un ignorant. Nu este cazul fratelui meu Valens, care este mult mai bine pus la

punct în cele ale teologiei decât toți episcopii. Pe mine nu mă interesează Biserica. Sunt un războinic. Religia nu este punctul meu forte. L-am prigonit pe Ilarie din Milan pentru că era în dezacord cu Episcopul Auxențiu. L-am prigonit pentru că tulbura ordinea publică. Expulzarea n-a fost motivată de rațiuni religioase.

— Eşti un credincios plin de fervoare. Umilința te împiedică să recunoşti însă acest fapt. Eşti un martir. Vei nega în zadar. Valens, în ciuda cunoştințelor sale aprofundate întru cele ale teologiei, nu poate pretinde că este un martir. Pe de altă parte, martiriul pe care tu l-ai suferit în anul 364, atunci când l-ai însoțit pe împăratul Iulian în Antiohia, este de notorietate publică. Refuzul tău de a aduce ofrandă idolilor a condus la exilarea ta. Nu poți să negi una ca aceasta. Ai preferat să pătimeşti mai degrabă decât să te pleci cerințelor împăratului păgân. Martirii nu au îndurat mai mult. Sfinții au îndeplinit aceleaşi fapte ca şi tine.

— Refuzul meu de a mă supune ordinelor lui Iulian n-a fost dictat câtuşi de puțin de vreo convingere religioasă. Într-adevăr, am refuzat să ațâț focul şi să aduc berbeci şi alte animale la picioarele fiecărei statui pe care noi o întâlneam pe cale, aşa cum cerea împăratul. Am adus la cunoştință punctul meu de vedere lui Iulian, spunându-i că asta e treabă de bucătar, nu de general. Iulian a replicat că a sacrifica oi idolilor ține de religie şi nu de arta culinară. Rațiuni religioase ori culinare, eu am refuzat totuşi, i-am spus că sunt un militar. Religia nu este făcută pentru ostaşi. Bucătăria nu este o meserie de general. Religia îi aduce moliciune unui militar. Un soldat trebuie să asiste la lupte cu gladiatori. Acest gen de spectacole îl întăreşte pe militar. Acestea au fost rațiunile exilului meu. După cum vezi, ele nu au nimic în comun cu religia.

Iustina încercă să-l convingă din răsputeri că este un om foarte credincios. Îi spuse:

În Milan se pun la cale tulburări. Sunt sigură că vor răbufni revolte, că străzile vor fi incendiate şi că va fi multă vărsare de sânge. Războiul civil e înfiorător.

— Ce face garda? întrebă împăratul. Guvernatorul Ambrozie are ca unică sarcină să mențină ordinea în capitala imperiului. Are ca ordin să execute pe loc pe toți aceia care tulbură ordinea publică. Un cetățean decapitat ori ars de viu încetează să mai fie o amenințare. Este soluția ideală pentru a menține ordinea.

— Situația e mult mai gravă decât îți închipui.

— Tulburările încetează îndată ce instigatorii sunt executați, se încăpățână Valentinian. Moartea aduce liniştea. Care sunt cauzele acestor tulburări? Poporul cere grâu şi ulei fără să aibă cu ce să plătească? E adevărat. Cetățenii trebuie să înțeleagă că imperiul nu este un grânar. De ce să ceară cei săraci grâu imperiului? Nu au decât să apeleze la negustori. Ambrozie va primi ordinul să-i execute, pentru a-i învăța minte.

— E vorba de probleme religioase, şi nu de pâine.

Iustina îi aduse la cunoştință împăratului că Auxențiu, episcopul Milanului, murise de curând. Cetățenii din Milan trebuiau să aleagă un altul. Însă oraşul era împărțit în două tabere. O parte dintre cetățeni ținea dreapta credință, iar cealaltă era formată din arieni. Fiecare partidă voia să-şi vadă candidatul triumfând. Fără intervenția energică a împăratului, această dispută va căpăta proporții nemaiîntâlnite. Aceştia erau fanatici. Existau zvonuri că vor pune foc bisericilor, instituțiilor publice şi chiar palatului. Ar fi fost de dorit ca împăratul să-l desemneze el însuşi pe episcop. Atunci tulburările vor înceta.

— Nu! Un împărat nu ia parte la dispute religioase. Niciodată. Este nedemn de un împărat. El ignoră religia. O tolerează. Asta-i tot. Un adevărat ostaş ignoră religia.

— Disprețuieşti Biserica! Acum, un episcop este o persoană foarte importantă.

— Important? Un episcop? țipă Valentinian, plin de furie. Un episcop nu ocupă nicio funcție oficială. Funcția de episcop nu este recunoscută în imperiu. Oficial, ea nu există.

— Un episcop este mai important decât un prefect. Populația este gata să declanşeze un război civil pentru alegerea sa. Ea ignoră însă numele prefectului. Prefectul decide în privința comportamentului civic. Un episcop hotărăşte în privința sufletului comunității. El stăpâneşte gândurile, sentimentele şi pasiunile. Împăratul va trebui să se asigure de fidelitatea episcopilor săi. Aceasta este mai de preț decât cea a prefecților.

Valentinian a priceput intențiile Iustinei. Ea era purtătoare de cuvânt a unei intrigi. Aţâţată de preoți. El se apăra de tertipurile femeilor şi preoților, lucruri nedemne de un ostaş.

Iustina îşi continuă ideea.

— Dreptcredincioşii sunt la fel de aprigi ca şi arienii; la fiecare din întâlnirile lor sunt gata să se omoare unul pe altul.

— Sunt totuşi creştini şi unii, şi alţii. Această dispută între ei este absurdă. Venerează acelaşi Dumnezeu.

— Este vorba însă de fiinţa lui Dumnezeu. Arienii afirmă că Fiul este identic cu Tatăl, însă nu au aceeaşi fiinţă. Dreptcredincioşii afirmă în această privinţă că Fiul este de o fiinţă cu Tatăl.

— Această problemă n-are niciun fel de importanţă. Arienii şi dreptcredincioşii sunt ori nu cetăţeni romani?

— Cea mai mare parte dintre ei sunt.

— Dacă sunt cetăţeni romani trebuie să se supună legilor romane. Dreptul roman a decis în privinţa tuturor problemelor pentru care oamenii s-au omorât între ei în trecut, se ceartă astăzi şi pentru care vor purta dispute în viitor. În codul său, legislatorul roman răspunde la toate chestiunile religioase. În prezentul caz este vorba de o dispută asupra paternităţii. Din punct de vedere legal, disputa dintre arieni şi dreptcredincioşi este interzisă.

— Soluţia nu este simplă. Spiritul tău militar până-n măduva oaselor nu poate să înţeleagă teologia. Simplifici lucrurile extrem de mult.

— Taci!

Îşi aşează capul între braţe. E nemişcat. Împăratul se gândeşte. Un eveniment nespus de rar. Părea o statuie scăldată în soare. Fixa albastrul cerului cu ochii săi metalici şi reci. Corpul său de uriaş este aşezat pe dalele de marmură albă, neclintit precum o stâncă.

Iustina păstrează liniştea. Îl priveşte cu atenţie. Valentinian este un roman. Totuşi corpul său respiră aceeaşi putere şi dispune de aceeaşi frumuseţe ca a unui barbar coborât din pădurile verzi ale nordului. Nările împăratului palpită de plăcere. Iustina nu îndrăzneşte să schiţeze un gest. Îşi admiră soţul. Îi este teamă să-i tulbure nemişcarea sălbatică, masivă şi bărbătească.

Valentinian este asaltat de tot felul de idei. Însă creierul lui funcţionează ca al unui militar. Ideile îi apar în cadenţă, ordonate; se încrucişează, se îndepărtează şi-l trimit la concluzii întotdeauna geometrice, încolonate, precum soldaţii la instrucţie.

Meditaţia împăratului se opreşte brusc, ca la paradă.

— Iustina, tot ceea ce tu mi-ai spus este drept. Prefecții dictează conduita lor cetățenilor. De altfel, aceasta trebuie să se întâmple. Episcopii dictează conduita lor cetățenilor stăpânind asupra sufletelor lor. Ei sunt mai puternici decât prefecții. Cea mai mare parte a cetățenilor e formată din creştini. Episcopul este o persoană importantă. Episcopul trebuie să rămână fidel împăratului. Dacă episcopul este devotat împăratului, toți credincioşii pe care el îi stăpâneşte îi vor fi devotați la rândul lor. De aici înainte, episcopii vor ieşi doar din rândurile prefecților. Prefecții au fost formați la şcoala disciplinei. Ei stăpânesc tehnica necesară pentru a menține ordinea. Ei au ca misiune să rămână credincioşi împăratului. Ei vor fi viitori episcopi.

— Ai luat-o înaintea dorinței mele: „trebuie desemnat prefectul ca episcop".

Valentinian făcu o sută de paşi pe terasă cu un mers sacadat. Avea aerul unui gladiator.

— Episcopul de Milan a murit? întrebă el.

— Da, a murit.

Împăratul era mulțumit. Chiar dacă episcopul ar fi fost încă în viață, postul lui ar fi devenit vacant. Episcopul ar fi fost asasinat. Locul lui ar fi rămas liber şi ar fi fost numit un prefect ca episcop de Milan.

— Anunță-l pe prefectul Milanului. Are ordin să-şi convoace croitorul. Să-şi croiască o sutană. Peste câteva zile vreau să văd prefectul în haină de episcop. Astfel, autoritatea prefectului va fi una lărgită, sporită. El va avea o putere îndoită: spirituală şi temporală. NU văd niciun obstacol în executarea acestui ordin. Creştinii vor fi foarte mulțumiți. Sufletele lor vor fi administrate de către cei mai buni comandanți ai imperiului: prefecții, pe care împăratul, printr-o favoare aparte, îi pune la dispoziția lor.

— Într-adevăr, creştinii vor fi foarte mulțumiți, surâse Iustina. Cine va fi cel mai capabil de a comanda sufletelor decât cel care a fost format pentru a da ordin?

— Din câte ştiu, creştinii nu au să reproşeze ceva poliției. Ei n-or să fie ofensați dacă viitorul lor comandant spiritual va fi şeful acesteia.

— Iisus nu face diferența între oameni. Înaintea Lui, toți oamenii sunt egali. Dumnezeu a abolit diferențele de rasă, de naționalitate ori de profesie. El a predicat creştinilor dragostea de

aproapele. De a iubi pe toți oamenii. Ei sunt, prin urmare, obligați să iubească inclusiv pe comandantul poliției.

— De obicei, nimeni nu iubeşte poliția. O suportă, dar nu o iubeşte.

— Creştinii sunt diferiți. Iisus a distrus toate prejudecățile. Printre credincioşii Săi se aflau prostituate, hoți ori desculți. Unii dintre apostoli practicau chiar meserii de neconceput. La fel ca aceea de comandant al poliției.

Valentinian s-a arătat încântat de această idee. El era sincer convins că nu vor exista nemulțumiri printre creştini.

— Nu mă amestec în această dispută religioasă decât dintr-un singur motiv, continuă Iustina. Consolidarea tronului pentru tine, pentru mine, pentru copiii noştri. Singura mea meserie, prin vocație, este aceea de împărătească.

— În consecință, este de înțeles ca eu să vreau să consolidez tronul. Şi dacă acest tron nu poate fi consolidat decât cu ajutorul Bisericii, atunci aceasta are nevoie de episcopi care să-i fie fideli.

— Ambrozie să se supună ordinelor mele! Îl vreau împodobit cu toate însemnele noii sale funcții cât mai repede posibil. Voi asista personal la consacrarea sa. Când episcopul este în acelaşi timp prefect, împăratul trebuie să asiste la aceasta. E vorba de un funcționar al imperiului.

— Vom avea câteva dificultăți procedurale de depăşit, a insistat împărăteasa. O lege datând din timpul lui Constantin, şi care este încă în vigoare, specifică faptul că episcopii trebuie să fie aleşi de către eparhia lor. Este vorba de o formalitate, şi am face bine să o respectăm. Numirea nu trebuie făcută printr-un decret. Preoții vor primi ordinul de a urma directivelor imperiale. Astfel, nimeni nu va putea contesta alegerea.

— Adevărat! Întru totul adevărat! repetă Valentinian. Acționând asupra formelor, nu doar că se poate întârzia căderea imperiului, ci chiar se poate ca acesta să rămână pe veşnicie. Un imperiu hrănit se transformă în fosilă: în mumie înfiptă în eternitate. Fosilele nu mor niciodată. Ai făcut foarte bine că te-ai gândit la toate aceste forme. Trebuie să ne conformăm lor. Cel ce se va arăta vinovat de nerespectarea lor, în afară de alegerea viitorului episcop, va fi ars de viu. Precum eunucul de ieri. La fel ca maestrul de vânătoare care a asmuțit haita cu mult mai înainte decât trebuia.

Împăratul se pregăti de plecare. Pentru a încheia, a adăugat:

— Să-şi împodobească haina de episcop! Prestigiul hainei e la fel de important ca şi procedurile. Uniforma prefecților este foarte frumoasă. Aceasta să servească drept model pentru haina de episcop. *Vale!* La revedere!

Împăratul părăsi terasa cu pas grăbit. Avea o sarcină precisă. Vizita împărătesei îl surprinsese tocmai când îşi hrănea sălbăticiunile cu carnea victimelor sale. Un exercițiu cotidian pentru întărirea caracterului său. Un exercițiu intelectual. Era timpul exercițiului fizic. *Mens sana in corpore sano* o minte sănătoasă într-un trup sănătos. Dacă trupul lui nu ar fi fost sănătos, niciodată ideea de a face un episcop dintr-un prefect nu i-ar fi trecut prin minte. Grație musculaturii sale ieşite din comun, el a avut această sclipire de geniu.

III

Agenții poliției secrete din Milan erau numiți „curioşi”. Împărăteasa Iustina l-a chemat pe şeful acestor „curioşi” pentru a pune la punct alegerea prefectului Ambrozie în postul de episcop. I-a explicat:

— Auxențiu, episcopul de Milan, a murit. Dreptcredincioşii s-au reunit la fel ca şi arienii în principala biserică, pentru a alege un altul. După lege, episcopul trebuie să fie ales prin votul preoților. Formal, nu trebuie nimic schimbat. Împăratul doreşte ca noul ales să fie fidel tronului. Noi am luat, prin urmare, o hotărâre. Alegerea s-a îndreptat asupra persoanei lui Ambrozie. El nu face parte nici din tabăra dreptcredincioşilor, nici din cea a arienilor. Sufragiile celor două clanuri îi vor fi aduse la cunoştință.

Iustina continuă să-i dea instrucțiuni:

— O prăpastie separă învățăturile dreptcredincioşilor de cele ale arienilor. E vorba de divergențe religioase. O prăpastie de netrecut. Preoții celor două partide se reunesc în fiecare zi la biserică. Nu vor reuşi niciodată să se înțeleagă. Un grup de „curioşi” va trebui să se infiltreze în biserică şi să-şi manifeste deschis simpatia pentru arieni. Un al doilea grup de „curioşi” va trebui să intre atunci în biserică şi să se manifeste zgomotos în favoarea dreptcredincioşilor. Cele două grupuri vor trebui să facă dovada unei mari bărbății. Credincioşii celor două partide vor face cor cu țipetele acestor manipulatori plini de fanatism. Mulțimea se lasă întotdeauna purtată de val. „Curioşii” vor trebui să întrerupă discuțiile şi să provoace dispute violente. Acestea nu trebuie lăsate pe seama lor. *Turba piorum* turma credincioşilor va trebui să fie scoasă în stradă. Trebuie ca aceştia să-şi agite pumnalele. Să amenințe cu distrugerea bisericii. Cu incendierea oraşului. Oamenii voştri vor trebui să agite spiritele atât ale dreptcredincioşilor, cât şi ale arienilor şi să-i împingă la masacre, la violențe, la foc şi sânge.

Comandantul poliției imperiale se agită. Operația este pe placul său. O acțiune demnă de poliția secretă. Promite să urmeze aceste instrucțiuni pas cu pas. Dă asigurări chiar că va fi în mijlocul uneia din cele două grupe care se vor afla sub ordinele sale.

— Tumultul trebuie să capete proporții a continuat Iustina. Trebuie să existe răniți. Câțiva morți ar fi chiar de dorit. Eventual, la începutul răzmeriței. Când tulburările vor fi luat proporții îngrijorătoare, cereți intervenția prefectului. Prefectul trebuie să fie informat că tulburările au căpătat o asemenea amploare, încât numai el poate să domolească spiritele. Ambrozie va fi încântat de una ca aceasta. Va fi mândru de un astfel de fapt. Va merge la biserică îndată, îmbrăcat în cea mai frumoasă uniformă a sa. Nimic mai îmbucurător pentru prefecți şi guvernatori decât să apară la locul crimei în ținută oficială.

Acțiunea trebuie să se deruleze rapid, după un plan bine stabilit. Ambrozie îşi va face intrarea în biserică. De îndată ce va intra în biserică, se va face liniște. Se va urca la amvon. Va pronunța un discurs în care va invita populația la calm. Prefectul va pronunța aceleaşi cuvinte pe care toți prefecții le-au pronunțat mereu. Nici un prefect nu a dat dovadă de fantezie, adăugând ori suprimând vreun cuvânt, în discursurile pe care le-a pronunțat în circumstanțe asemănătoare. Pălăria prefectului nu e secătuită însă de imaginație. Ambrozie va amenința asemenea predecesorilor săi cu o represiune eficace pentru a restabili ordinea. În chiar momentul în care prefectul va amenința să intervină manu *militari*, un copil va trebui să intre în biserică şi să strige din toate puterile:

„Ambrozie episcop! Vrem ca prefectul să fie episcop!"

Grupele de „curioşi" care se vor fi amestecat cu credincioşii în biserică vor trebui să preia ca slogan vorbele copilului şi să scandeze: „Ambrozie episcop! Prefectul să fie episcop!" Mulțimea aşteaptă mereu o ocazie de a scanda. Ea va face glas comun cu țipetele oamenilor voştri şi va prelua la rândul ei acest slogan al copilului: „Vrem ca prefectul să fie episcop!" Întreg Milanul va repeta pe străzi şi va striga de pe acoperişuri, de peste tot, că prefectul trebuie să fie ales în postul de episcop. În acel moment, acțiunea poliției se va încheia. Pe măsura derulării acestor evenimente, se va stabili planul de urmat.

Comandantul poliției era încântat. El luă măsurile necesare pentru executarea fără preget a ordinelor imperiale.

„Curioşii" sunt şi ei visători. Poliția imperială a avut ca misiune, pe tot parcursul carierei sale, de a tăia beregata, de a strangula şi incendia, dar niciodată de a alege un episcop. Şi, cu atât mai mult, de a face să îmbrace sutana chiar superiorul

ierarhic. De când sunt spioni pe lume, poliția secretă nu fusese vreodată însărcinată cu o misiune atât de ieşită din comun.

Agenții poliției secrete se aflau deja în biserică. În chiar acele clipe, împărăteasa discuta cu comandantul lor.

— Ambrozie mi-a fost recomandat în anul 370 de către Sextus Petronius Probus, pentru a ocupa funcția de guvernator al provinciilor Liguria şi Emilia. Nu puteam să mă opun lui Probus. E omul cel mai bogat din întreg imperiul. El aruncă mai mult aur în calea sa decât aduc toate provinciile din Spania. Varsă o parte din aurul său în trezoreria palatului. Nu este un om căruia i-ai putea refuza ceva. Ambrozie a fost numit, prin urmare, în postul de guvernator al provinciilor din Italia de Nord.

Comandantul poliției prezentă fişa personală a lui Ambrozie. Aceasta cuprindea foarte puține date. Poliția secretă din Roma nu era la înălțime. Un stat a cărui armată şi ale cărui legi sunt puternice posedă totdeauna o poliție secretă foarte slabă. Era cazul Imperiului Roman. Aflat în plină decadență, nemaidispunând de armata care îi adusese gloria şi având o justiție coruptă, imperiul nu a pus totuşi accentul pe poliție.

Fişa personală a lui Ambrozie nu conținea decât detalii banale:

„Născut în anul 340, la Treveris. Este în vârstă de 34 de ani. Fiul lui Aurelius Ambrozie. Tatăl decedat. Aurelius ocupase funcția de guvernator al Apusului.”

IV

Iustina îşi plimbă privirea visătoare pe harta imperiului. Anglia, Franța, Țările de Jos, Luxemburgul, Germania, Austria, Elveția, Spania, Corsica şi Sicilia au fost dirijate de Ambrozie-tatăl în calitatea lui de guvernator din palatul său din Treveris.

Comandantul poliției continuă să citească:

„După moartea tatălui său, familia s-a stabilit la Roma. Ambrozie a urmat aici studii de Drept. Are un frate, Satyr. Singurul lor prieten este prefectul de Roma, fiul lui Symmachus. Are, de asemenea, o soră, Marcellina, care a depus votul celibatului."

Iustina surâde. În ceea ce o priveşte, ea n-ar fi făcut niciodată vreun jurământ de castitate. Întreaga sa viață a ştiut să atragă bărbații asemenea unui magnet. Ar fi vrut să se simtă dorită de către toți bărbații care o înconjurau: soldați, ofițeri, barbari, chiar şi de sălbăticiunile palatului.

— Sora lui Ambrozie este, prin urmare, o creştină fervent㠂. Un detaliu pe care îl ştiam comentează ea. Nu de rațiuni religioase însă a fost împinsă ea să rămână fecioară. La Roma, toate tinerele patriciene rămân fecioare. Ori aşa pretind. Este o modă. Marcellina urmează moda. Acestea participă la reuniuni conduse de către un vestit ascet, Ieronim, unde discută asupra Treimii, nemuririi sufletului şi unde totul se încheie prin înălțarea de imne. Ele fac jurământul de a rămâne fecioare, de a nu mânca carne, de a nu dormi decât trei ore pe noapte şi de a considera toate sclavele ca surori ale lor. Ambrozie a fost un student eminent?

— Mai degrabă mediocru.

— Uimitor. Are o inteligență mediocră?

— Dimpotrivă: inteligența lui este una foarte vie. Însă a face studii strălucite ar fi însemnat o lipsă de eleganță pentru un patrician. Doar barbarii au dreptul de a se face remarcați. Mediocritatea studiilor sale se datorează faptului că el s-a deprins să păstreze o discreție demnă de un aristocrat. Nu s-a distins la şcoală decât cu o singură ocazie: a făcut şi el legământul de a nu se atinge vreodată de vreo femeie, de a rămâne curat. A urmat exemplul surorii sale.

— Acest legământ a fost zadarnic. Ambrozie nu ar întâmpina nicio primejdie în a-şi pierde virginitatea sa. Ştiu asta. Se pare că el este afectat de o boală de sânge.

— Nu dețin informații precise asupra acestui lucru. El este foarte palid, însă paloarea sa nu pare să fie cauzată de o boală. De altfel, el are adesea crize de melancolie. Însă aceste crize nu provin nici ele dintr-o constituție bolnăvicioasă. E palid şi melancolic deoarece este un aristocrat de primă mână.

— Aveți dreptate. Cu cât familiile de patricieni sunt mai îmbătrânite, cu atât sângele lor devine mai sărac. Chiar şi fără a face jurământul castității, aristocrații nu ajung să-şi asigure descendența. Se crede că anemia lor, lipsa lor de vitalitate şi virilitate reprezintă o marcă a distincției. Cursul unui fluviu care brăzdează o câmpie are ezitări asupra direcției în care să apuce, asupra căii de urmat. Mă faceți să cuget mai mult la aceşti nobili patricieni. În ceea ce priveşte sexul, ei dau dovadă de aceeaşi indecizie înainte fie de a ajunge la dezmăț, fie de a ajunge homosexuali ori de a rămâne în feciorie. E adevărat că una din sprâncenele lui Ambrozie este mai lungă decât cealaltă?

— Întru totul adevărat.

— Încă o marcă a distincției. Care dintre cele două stânga ori dreapta e mai lungă?

Comandantul poliției continuă, după ce a promis că se va informa:

— În rest, după anul 370, an în care el a fost numit prefect la Milan şi guvernator al provinciilor din nordul Italiei, nu există niciun element în viața sa care să fie demn de a fi semnalat. Ambrozie deține o mare avere. Nimic de mirare în acest caz, deoarece tatăl său a fost guvernator al unei jumătăți de lume. Mănâncă doar fructe, legume şi abia dacă se atinge de carnea de pasăre; bea vin, însă foarte puțin, şi întotdeauna îndoit cu apă.

— Fire josnică spuse împărăteasa pe un ton disprețuitor. Văd că toate aceste informații sunt realmente lipsite de interes. Poliția noastră secretă e detestabilă.

Comandantul „curioşilor" începu să nu mai fie temător. E fericit de a fi provocat mânia împărătesei şi nu pe cea a împăratului, care ar fi dat ordin ca să fie ars de viu. Întrebă:

— După părerea voastră, ar accepta Ambrozie să devină episcop?

— Opinia lui Ambrozie n-are nici un fel de relevanță. Trebuie să accepte. Împăratul are nevoie de episcopi fideli şi disciplinați. Nici nu-mi trece prin cap că Ambrozie ar îndrăzni să se opună. E prea slab pentru una ca aceasta. Un aristocrat de clasă. Prin venele sale curge un sânge bolnav. Nu va comite eroarea de a se opune printr-un refuz limpede şi tranşant. Doar barbarii refuză. Ambrozie este un patrician de clasă pentru a avea îndrăzneala unui refuz vulgar.

— Aş fi foarte uimit, pe de altă parte, ca el să accepte.

— Ambrozie va ezita un timp. Asta-i totul. Va avea acest moment de ezitare, deoarece o schimbare de activitate, a unei meserii şi a unei uniforme, îi va displăcea. Aristocrații nu supraviețuiesc schimbărilor. Acestea le sunt fatale. Ei sunt conservatori. În consecință, refuză schimbările chiar dacă ele le-ar putea ameliora starea. Tatăl meu, de pildă, n-ar fi acceptat vreodată să devină împărat, căci aceasta i-ar fi schimbat viața. Ca un adevărat patrician, ținea la *statu quo*. Barbarii acceptă schimbările. Devin generali, episcopi ori împărați.

Întâlnirea a ajuns la final. Înainte de a se despărți de şeful „curioşilor", împărăteasa îi povesteşte despre încercările sale de alegere a unui episcop care să-i fie fidel, fie dintre dreptcredincioşi, fie dintre arieni. Aceste tentative au fost sortite eşecului. Doar oameni precum Ambrozie sunt capabili de fidelitate. Ei nu sunt nici tandri, nici reci. Nici pentru, nici contra. Doar aristocrații pot să dea dovadă de o asemenea indiferență. Ei sunt asemenea aurului, atât de ascultător, în palmele oamenilor. Aurul poate să capete forma unei femei, a unui bărbat, a unui episcop ori a unui prefect. Este de o maleabilitate perfectă.

V

Împărăteasa Iustina prezida un complot care trebuia să se încheie cu alegerea noului episcop. Cu toate acestea, Ambrozie nu bănuia absolut nimic în privința sorții ce urma să-i fie rezervată. Se afla în palatul său de marmură albă, un palat aproape la fel de impozant ca şi palatul imperial.

Ambrozie era singur în locuința lui vastă. Mereu singur. Ar fi preferat, fără doar şi poate, să locuiască cu sora şi cu fratele său. Însă Satyr se afla în Iliria, chemat de înaltele sale atribuțiuni. Marcellina era la Roma. Ea nu avea prieteni la Milan. Se plimba prin palatul său în care se aflau o mulțime de statui de marmură, de argint şi de aur.

Ambrozie este palid şi slab. Cu fruntea foarte largă şi cu privirea melancolică. Aşa cum observase şi împărăteasa, avea o sprânceană mai lungă decât cealaltă. La prima vedere, nimeni nu ar fi putut spune că este frumos ori urât. În schimb, îți dădeai seama pe loc că este un adevărat patrician. Toate gesturile sale erau pline de noblețe, în chiar acel moment părea un prinț obosit, foarte obosit chiar şi pentru a adormi.

Este adevărat că el făcuse jurământul castității. Împărăteasa avea dreptate când afirma că acest jurământ era zadarnic. Prefectul de Milan şi guvernatorul provinciilor Liguria şi Emilia n-ar fi fost niciodată în stare de un act atât de vulgar cum este dragostea trupească. Ambrozie era un produs desăvârşit şi rafinat născut dintr-o familie de patricieni, îmbătrânită, de câteva sute de ani.

Strămoşii săi fuseseră consilieri la toți împărații şi printre primii care trăseseră profit din toate minunile pe care marea, pământul şi oamenii lumii romane puteau să îl ofere. Ambrozie era ca o pânză de maestru țesută timp de veacuri. Ca o adevărată capodoperă. Era fără cusur, însă sterp.

Cu un pas leneş şi ezitant, trecea prin saloanele vaste, cu dale de marmură. Observându-l, ai fi încercat o anumită dificultate în a afirma dacă el se afla într-o stare bună ori rea. De fapt, mergea la fel de rău ori bine, pentru a lăsa vreo impresie. Sănătatea şi boala sunt stări vulgare. A le scoate la suprafață înseamnă a scoate în evidență mai de grabă vulgaritatea. Ambrozie, care este un prinț, nu a permis-o niciodată.

Viața pe care el o ducea în acest somptuos palat era la fel de armonioasă ca o melodie fără disonanțe. Dar o melodie fredonată, fără vreo consistență. A adopta o atitudine, o oarecare faptă, însemna a introduce o notă falsă, vulgară. O eroare pe care Ambrozie nu putea să o comită. Existența lui era un pastel din culori tandre şi estompate.

Trupul lui chiar era lipsit de căldură. Fără să fie slab, nu se vedea nici o urmă de muşchi pe trupu-i de talie mijlocie.

Din când în când, Ambrozie citea din poeții greci şi latini. Cunoştea opera lor, dar nu o aprofundase. A o aprofunda echivala cu a strica o poartă. Cu un viol. Doar barbarii violează. Aristocrații visează.

Un prefect demn de acest nume ar fi trebuit să fie informat că un complot împotriva persoanei sale a fost pus la cale de curând. Nu-i păsa că împărăteasa, cu ajutorul poliției, voia să-l aleagă episcop. Ambrozie visa. A visa este un act mai nobil decât a reflecta, a citi ori a scrie. Însă visele sale erau, desigur, cele ale unui aristocrat. Lipsite de conținut, relief ori culoare. Fără consistență. La fel ca şi viața sa.

Prefectul îşi privea mâinile cu degete subțiri, pielea mătăsoasă, fină, aproape transparentă, de culoarea fildeşului. Îşi privea mâinile, căci acestea erau adevărate capodopere. Cinci secole, în timpul cărora generație după generație strămoşii săi au trebuit să interzică orice lucru, au fost de trebuință pentru a se ajunge la o asemenea desăvârşire.

Plimbarea plină de lenevie a lui Ambrozie prin mijlocul statuilor palatului său fu întreruptă însă de unul din ofițerii gărzii. Cuprins de reverie, nu a auzit intrarea ofițerului. Mai exista o cauză: guvernatorul dăduse ordin să fie scoase toate încuietorile de la uşi şi în anumite locuri uşa însăşi. Căci o uşă făcea zgomot, iar încuietorile erau vulgare. Accesul în palat era liber. Acest act brutal, de a bătea la uşă, fusese suprimat. Vizita ofițerului nu putea fi deci acompaniată de zgomotele încuietorilor, nici de scârțâitul uşilor trântite.

— Alegerea noului episcop mă aduce aici, îi spuse ofițerul gâfâind.

Ochii visători şi melancolici ai lui Ambrozie se fixară asupra ofițerului. Aveai impresia că lumina lor, de o candoare angelică, încerca să pătrundă printr-un văl dens.

— Sunteți, fără îndoială, la curent cu moartea Episcopului Auxențiu. Preoții, reuniți în principala biserică, trebuie să decidă alegerea succesorului său. Cu acest prilej, s-au iscat turbulențe foarte grave. Creştinii sunt împărțiți în două clanuri care se amenință unul pe altul. De aici au urmat încăierări. Este mai mult ca sigur că va curge sânge. Poliția se teme ca ei să nu dea foc bisericii. Revolta riscă să cuprindă întreg oraşul.

Fruntea lui Ambrozie căpătă culoarea unui roz discret. Chipurile oamenilor vulgari, când sunt cuprinse de mânie, devin pământii. Prefectul are sângele foarte sărac. Când este contrariat, fruntea şi fața i se îmbujorează, capătă paloarea florilor de cireş.

În ciuda acestei culori delicate, el este cuprins de o iritare crescândă. Era la curent cu moartea lui Auxențiu. Ştia că alegerea noului episcop avea loc în biserica principală a oraşului. Cunoştea curiozitatea care-i împingea pe credincioşii celor două partide de a sta în jurul bisericii în aşteptarea rezultatului. Nu ignora faptul că se puseseră rămăşaguri asupra persoanei viitorului ales, la fel ca la cursele din arenă. El credea că luase toate măsurile necesare pentru a opri ca această tulburare populară să se prefacă în revoltă. Era nespus de surprins.

Ofițerul termină raportul:

— Dacă aceste măsuri rapide nu vor fi luate, *turba piorum* mulțimea credincioşilor va vandaliza biserica. Preoții, cărora le revine alegerea, sunt amenințați cu moartea. Dacă manifestanții părăsesc biserica şi merg în oraş, trebuie să ne temem de izbucnirea unei revolte generale. Palatul imperial este chiar de pe acum sub pază militară.

Ambrozie fu cuprins de un tremurat pricinuit de tulburare. Era de neconceput pentru el ca manifestații violente să aibă loc pe străzile oraşului. De neîngăduit. Nu suporta ca cineva să-i vorbească foarte tare ori să-i bată la uşă. Urechile sale erau nespus de delicate. Incendierea oraşului, jefuirea bisericii, toate aceste manifestări ale vulgarității căpătau în ochii săi proporții catastrofale.

— Echiparea şi după mine! ordonă el.

Plecă să-i calmeze pe manifestanți prin prezența sa. În persoana lui erau reunite cele mai înalte autorități ale poliției, justiției şi administrației din Milan. La vederea lui, calmul şi ordinea vor fi restabilite. Ambrozie nu bănuia că va cădea în cursa

pe care i-o întinseseră împărăteasa şi Serviciile Secrete. Era departe de a crede că aceste tulburări au fost puse la cale în toate amănuntele lor. De altfel, spiritul său era absorbit de posibilitatea unei revolte. A vedea curgând sânge era un spectacol de senzații nespus de tari pentru el.

În uniformă, în fruntea suitei sale, Ambrozie porni către biserică. Suita era alcătuită din mai mult de o sută de oameni, pedeştri ori călare, în uniforme militare ori ale poliției, înarmați cu toții până-n dinți. După împărat, Ambrozie era persoana cea mai importantă din Milan.

Vestea sosirii guvernatorului şi a suitei sale la biserică s-a răspândit în întreg oraşul. Când guvernatorul se deplasează însoțit de suita sa, acest fapt trimite cu gândul la represalii, la sânge, la morți şi la orfani. Populația se temea de ce este mai rău. Prefectul, dacă dorea, putea să dea ordin ca toți cei care se aflau în biserică sau împrejurul acesteia să fie arestați, torturați ori trimişi la moarte. Însă, odată ajuns la fața locului, fără să dea un singur ordin, Ambrozie păşi cu mersul său delicat în biserică. Mulțimea păstră o linişte de mormânt. Prezența prefectului în acest loc nu era de bun augur. Cei care rămăseseră acasă, mulțumiți şi îngroziți în acelaşi timp, îşi baricadaseră uşile. Nimeni nu mai era autorizat să intre ori să iasă din biserică. Accesul pe străzile care duceau aici era interzis. Oamenii erau cuprinşi de panică. Copiii plângeau.

Mulțimea, înghesuită în interiorul bisericii, se dădu la o parte la trecerea lui Ambrozie. Acesta urcă la amvon. Ambrozie era păgân. Totuşi, în calitatea sa de prefect al poliției, putea să-şi permită orice. Chiar să se aşeze pe scaunul apostolic. Ori să se cațăre pe acoperişul bisericii, dacă fantezia lui îi dădea ghes la aceasta. Odată urcat la amvon, plin de dispreț pentru plebea care-l înconjura, îşi începu cuvântarea. Şi-a arătat mai întâi mirarea de a vedea cum mulțimea a putut să se lase atrasă în asemenea violențe. Într-o biserică mai ales! Aşa cum prevăzuse Iustina, discursul prefectului Ambrozie era la fel de stupid şi de plat ca toate discursurile prefecților. El invită populația la calm şi la ordine. Ajunse apoi la amenințări. Începu să vorbească de represalii.

Întrerupând, dintr-o dată, liniştea şi discursul prefectului, o voce de copil se ridică din mulțime:

— Ambrozie episcop!

Era vocea unui copil ținut pe umerii tatălui său unul dintre „curioşi”. Copilul continuă să strige aşa cum îl învățase tatăl său:

— Prefectul să fie episcop! Ambrozie episcop!

Prefectul păstră liniştea. La fel şi mulțimea. Nimeni din asistență nu îndrăzni să pronunțe un singur cuvânt. Îl priveau şi-şi țineau respirația. Pe neaşteptate, agenții răspândiți în mulțime reluară sloganul copilului:

„Ambrozie episcop! Guvernatorul să fie episcop!”

Cu un gest, Ambrozie le ceru să tacă. Încercă să le demonstreze rațiunile refuzului său: era păgân şi nu creştin. Avea deja funcția de prefect. De guvernator. Nu avea nicio intenție să-şi schimbe viața. Urmară alte argumente care ar fi trebuit să îi convingă. Deşi surprins, Ambrozie nu uită totuşi de bunele maniere. Mulțumi pentru onoarea care i se făcuse, dar era, iată, constrâns să refuze. Mulțimea, care nu acordă nici o atenție cuvântării prefectului, reluă strigătele: „Ambrozie episcop!”

Guvernatorul se întoarse către oamenii din suita sa. Dar şi aceştia, ofițerii, ca şi soldații, făcură corp comun cu asistența, exclamând: „Ambrozie episcop!”

Propriile sale gărzi îl trădaseră. Niciun ajutor de altundeva. Strigătul copilului era de acum pe toate buzele. Credincioşii, soldații şi „curioşii” cereau într-un glas: „Ambrozie episcop!” Noutatea şi caracterul neprevăzut al acestui slogan a entuziasmat mulțimea. Ideea acestui copil era cu adevărat excepțională. Nu aveai deseori ocazia să alegi în postul de episcop un comandant al poliției.

Ambrozie a făcut o ultimă încercare de a calma spiritele. S-a dovedit a fi inutilă. A părăsit biserica furios. S-a îndreptat către palat. Suita, îngroşată de către mulțime, îl însoțea. Femei şi copii, creştini şi păgâni, oameni liberi şi sclavi, mii de oameni îl urmau, strigând pe străzi: „Ambrozie episcop!”

În palatul său, Iustina era mulțumită. În câteva zile, ea va avea episcopul dorit: pe Ambrozie. Pe viitor, Biserica va fi o instituție credincioasă tronului.

Iustina ştia că, odată, la începutul istoriei sale, Roma fusese salvată de câteva gâşte. În trecut, în momentele cele mai critice, Roma a fost salvată în mai multe rânduri de către generalii săi şi, uneori, de către împărații săi. În prezent, pentru a salva imperiul,

soluția nu se afla în vreo victorie militară, în vreo manevră militară, în vreo şansă neaşteptată. Imperiul deci tronul său şi cel al soțului ei nu poate să-şi afle salvarea decât în religie. Era o realitate. După Constantin cel Mare, imperiul căuta în religie posibilitatea de a se consolida. Iustina spera că a aflat-o. Era esențial să ai o Biserică fidelă tronului. Era rațiunea pentru care ea dorea ca Ambrozie să fie desemnat episcop. Era limpede că un prefect, chiar şi în sutană, rămânea un prefect. Un prefect este un om disciplinat, prin urmare, fidel tronului. Fidel Iustinei. Surâse mulțumită, auzind glasurile care răzbăteau din oraş: „Ambrozie episcop!”

VI

La întoarcerea la palat, Ambrozie ceru să i se aducă miere şi apă rece. Nu suporta decât alimentele delicate, mai ales în momentele de iritare.

Ambrozie ceru, de asemenea, comandantului gărzii explicaţii asupra evenimentelor petrecute. El nu înţelegea nimic de la această mulţime care l-a însoţit pe tot drumul şi care nu înceta, îngrămădită înaintea palatului său, să repete acelaşi slogan. Nu înţelegea nimic din entuziasmul cu care mulţimea primise această idee pe care el o considera o glumă de prost gust şi care nu folosea la nimic.

Ofiţerul plecă să adune informaţii. Reveni după puţin timp. Ambrozie îl întrebă: cum a putut această idee absurdă să vină în mintea mulţimii de oameni? Pentru ce m-a ales ea să devin episcop? De ce pe mine?

— Sunteţi considerat un sfânt.

— Eu, un sfânt?

Prefectul izbucni în râs.

— Cu neputinţă, nici măcar nu sunt creştin! Cum poate să fie sfânt un păgân?

— Duceţi o viaţă la fel de exemplară ca un sfânt. Castitatea voastră este cunoscută. Populaţia ştie că vă hrăniţi doar cu fructe, miere şi legume. Că nu beţi aproape deloc vin şi că întotdeauna când beţi îl îndoiţi cu apă. Viaţa voastră este considerată o pildă. Acestea sunt raţiunile pentru care toţi aceşti oameni s-au grupat în jurul palatului şi vă aclamă, vă doresc să deveniţi episcop.

„Sunt considerat un sfânt, repeta Ambrozie surprins. Nu m-am silit niciodată să devin sfânt.” În calitatea sa de judecător, el era obişnuit să asculte expozeul celor două părţi. L-a auzit pe cel al populaţiei din Milan. În cea de-a doua parte, s-a interogat pe sine însuşi.

Hainele sale bogate de mătase şi aur erau strălucitoare şi nepătate. Viaţa, de asemenea. Din punct de vedere obiectiv el se simţea obligat să constate puritatea sa interioară şi exterioară. Conştiinţa îi era liniştită. Persoana sa era îngrijită. Viaţa sa, până în acea zi a anului 374, era fără pată. Însă această puritate era urmarea caracterului aristocratic al lui Ambrozie. Era distins. Era bogat, era guvernator. Privilegiat. Senator. Era o zală în lungul lanţ

de aristocrați care diriguiseră Imperiul Roman şi lumea. Aceasta era explicația purității sale. N-a avut niciodată ocazia să se murdărească. Era curat, dacă ar fi fost să se țină seama de noblețea sa, de luxul său şi de eleganța sa.

— Este o farsă, trase concluzia Ambrozie. Mulțimea este ignorantă. Eu nu sunt un sfânt. Ca să fiu corect, nu am dreptul să o las să persevereze în această eroare. Am datoria să o conving că nu sunt persoana din care poți să faci un sfânt. Suita mea să se pregătească! Vom pleca îndată.

Îmbrăcat în cea mai frumoasă uniformă a sa, prefectul Ambrozie ieşi din palat cu pas liniştit. Se îndreptă către tribunal, acompaniat de suita sa militară şi civilă. Mulțimea, adunată pe cale, nu înceta să exclame: „Trăiască Sfântul Ambrozie! Trăiască Episcopul Ambrozie!" Neținând seama de strigătele mulțimii, el intră în tribunalul înconjurat de trupe şi de agenți de poliție. Cei care urmaseră cortegiul prefectului, grupați înaintea Palatului de Justiție, nu mai conteneau cu strigătele: „Trăiască Sfântul Ambrozie! Trăiască sfântul prefect!"

Puțin timp după sosirea lui Ambrozie, răzbătură în stradă, dinspre sala de consiliu, gemete şi țipete de durere. Un acuzat era supus torturii. Urletele victimei trecură ca o suflare de gheață pe deasupra mulțimii aflate înaintea tribunalului. Dintr-odată se făcu liniște.

În fiecare sală de tribunal existau, pe de-o parte, judecătorii, scribii, acuzații şi acuzatorii... şi, de cealaltă parte, echipe de torționari bine pregătiți.

Cuceririle militare au adus în justiția romană noi metode de pedepse şi torturi aflate la popoarele supuse. Tribunalele romane vor pronunța de aici înainte condamnări la moarte prin jupuire, ca la africani, prin torturi lente, ca la asiatici, prin aruncarea la fiare, spânzurare, răstignire, ca la evrei, prin înecare, ardere pe rug ori tăiere. Codul roman era acum bine dotat. Judecătorii uzau de dreptul de a-i tortura, de asemenea, pe acuzați de față cu reclamanții, martorii şi publicul prezent. Torturile se practicau în sala de judecată înaintea judecătorilor, lângă care se aflau torționarii gata să intervină la primul semnal.

Ambrozie ordonă ca să fie supus la severe torturi primul dintre acuzații care îi fu adus înainte. Aceste urlete ale acuzatului, din pricina strivirii trupului, ajunseră la mulțimea de afară.

Mulțimea care tăcea era acum uimită. Femeile şi copiii au început să plângă.

Cei ce aclamau „Trăiască Sfântul Ambrozie!" şi „Trăiască Episcopul Ambrozie!" au tăcut definitiv. Sloganurile scandate au încetat. Toți ştiau că țipetele pe care le auzeau erau ale unui om torturat la ordinele lui Ambrozie. Creştinii, astupându-şi urechile cu palmele, au părăsit împrejurimile tribunalului. Nu-l mai voiau pe Ambrozie ca episcop.

— Să se continue tortura afară, înaintea mulțimii! ordonă Ambrozie.

Acuzatul, plin de sânge, fu târât pe scările de marmură ale Palatului de Justiție, unde tortura continuă. Asistența începu să-l implore pe guvernator: „Iartă-l, Ambrozie! Milă pentru acuzat!"

Oamenii, adunați înaintea tribunalului, nu mai voiau să-l aleagă ca episcop. Ei cereau iertare pentru omul supus în public celor mai îngrozitoare torturi.

„Curioşii", trimişi de împărătească pentru a incita mulțimea, asistau neputincioşi la spectacol. Proiectul de a-l alege episcop pe Ambrozie era sortit eşecului. Nimeni nu-l mai voia episcop pe comandantul torționarilor. Ambrozie nu mai era un sfânt. Era un sadic. Un val de indignare la întâlnirea cu prefectul pătrunsese în mulțime.

— *Peccatum tuum super nos!* strigă unul dintre „curioşi", cuprins de o inspirație neaşteptată.

„Păcatul tău [pe care tu îl săvârşeşti, torturând pe acest om] să fie asupra noastră!" era o sentință din Evanghelie. Foarte cunoscută. Aceeaşi pe care o spusese mulțimea înaintea lui Pilat, la judecata lui Hristos. Strigăte amestecate de *„peccatum tuum super nos",* cu strigăte de „Trăiască Ambrozie! Trăiască Sfântul Ambrozie!" se făcură din nou auzite.

— Ambrozie este fără de pată. Mulțimea consideră ca fiind ale sale toate păcatele pe care el a putut să le săvârşească! strigă un alt agent al poliției secrete.

Secole de-a rândul, strămoşii lui Ambrozie îşi impuseseră mulțimilor voința lor. Ambrozie părea însă acum mort. Era incapabil să reacționeze. Mulțimea era cea care îşi impunea acum voința sa.

Guvernatorul, patricianul, părăsi tribunalul, umilit. Indiferent la aclamațiile plebei, el căuta plin de înfiorare o ieşire. Refuza

înfrângerea. Un guvernator trebuie să fie puternic. El trebuie să poruncească plebei şi aceasta să-l asculte.

VII

În fruntea suitei sale, guvernatorul Ambrozie părăsi Palatul de Justiție. În spate, cortegiul o mulțime compactă şi mai mult ca oricând hotărâtă să-l convertească pentru a-l face episcop. Agenții împărătesei erau de acum înainte inutili. Mulțimea, incitată, nu mai avea nevoie să fie condusă. Ea voia un episcop, o ținea una şi bună. Stăpânită de un entuziasm tot mai mare, nu ceda cu niciun preț.

Ambrozie era tulburat. Nu era sfânt, era un păgân şi, mai ales, nu admitea ca plebea să-şi impună voința asupra lui. Sângele lui sărac, dar nobil i se urcă în creştet.

Nu se îndreptă către reşedința sa. Nici către palatul împăratului. Cortegiul guvernatorului nu se mai îndreptă către locurile obişnuite de plimbare, şi acest mister reînvie murmurul mulțimii. Poporul se întreba încotro se duce Ambrozie. Se puseseră rămăşaguri. Cortegiul ajunse la o răscruce. Apucă pe calea ce ducea spre cartierul prostituatelor. Oficialii, călare, gărzile în armurile lor strălucitoare, înaintea cărora stătea Ambrozie, defilau pe străduțe, aclamați de prostituatele desculțe, aflate pe trotuarul din fața caselor lor.

Cortegiul se opri înaintea celei mai de seamă case a cartierului. Ambrozie urcă cele câteva trepte cu un pas măsurat, ca toată lumea să-şi poată da seama de intențiile sale. Uşa se închise în urma lui. Santinelele stau nemişcate înaintea intrării. Perdele groase ascund ferestrele. Mulțimea de creştini care l-a urmat e consternată. Gărzile înconjoară casa. Mențin ordinea, aşteptând ieşirea prefectului.

Femeile creştine se vaită, plâng. De ciudă. Strigătele „Trăiască Sfântul Ambrozie!" au încetat din nou.

De această dată, complotul urzit de împărătească pare pe de-a-ntregul sortit eşecului. Nimeni nu mai are nevoie de un episcop, administrator de suflete, care, în miezul zilei şi sub ochii tuturor, dă proba dezmățului.

Glume grosolane curg şuvoi. Tinerii se amuză. Schimbă între ei glume proaste. De când există imperiul, nu s-a văzut vreodată la Milan un prefect mergând în locuri rău famate, escortat de toate gărzile sale.

Totuşi nimeni nu pleacă. Se aşteaptă ieşirea prefectului. Nu pentru a-l aclama. Nici pentru a-l face episcop. Ci pentru că spectacolul unui prefect care iese dintr-o casă de desfrâu, îmbrăcat în cele mai frumoase haine ale sale, este cu adevărat savuros. Glumele plebei devin din ce în ce mai grosolane. Îl aşteaptă pe prefect pentru a-i cere detalii şi a-i pune întrebări care să-l încuie.

Doar femeile, însoțite de copiii lor, cărora ele ar fi vrut să le arate spectacolul alegerii unui episcop, au părăsit mulțimea. Nu se aşteptau să ajungă într-un asemenea loc.

Unul dintre agenții împărătesei, într-o ultimă tentativă de răsturnare a situației, strigă:

— Nu te grăbi! Ai tot timpul, Ambrozie! Ieşind din această casă, vei fi botezat. Botezul spală pe om de toate păcatele sale.

Aceste cuvinte, pronunțate de o voce limpede şi răsunătoare, au avut un efect fulgerător. Mulțimea le repetă. După botez, el va fi mai curat decât un nou-născut.

Sloganele „Trăiască Ambrozie episcopul!", „Trăiască Sfântul Ambrozie!" sunt reluate de mulțimea de credincioşi, la care s-au alăturat şi prostituatele.

Prefectul iese. Este palid de mânie. Nu-şi poate controla un tremurat nervos. A eşuat în tentativa sa de a nu fi pe placul mulțimii. Aceasta persistă în a-l alege episcop. L-a înfrânt.

— Nu sunt un sfânt! încercă el încă o dată să se apere.

Vocea sa este însă slabă; nu răzbate prin mulțime. Este acoperită de strigătele acesteia.

Guvernatorul se îndreaptă către palatul său. Mulțimea, într-un delir total, îl urmează. Mulțimea este atrasă de spectacol.

VIII

Ambrozie a rămas singur în spatele zidurilor groase de marmură albă ale palatului său. E aproape de asfinţit. Locuitorii din Milan, ale căror rânduri au fost îngroşate de oamenii din împrejurimi, nu s-au mişcat din faţa palatului. Iar ţipetele lor s-au înteţit, cerând ca Ambrozie să fie episcop.

Ofiţerii, trimişi de prefect pentru a face sondaje în rândul mulţimii, s-au întors din misiunea lor. Ei au constatat că oamenii erau din ce în ce mai convinşi să nu părăsească locul atâta vreme cât dorinţa lor nu va fi pusă în aplicare. Cereau botezarea prefectului, îmbrăcarea sutanei de către acesta şi obligaţia lui de a deveni episcop de Milan.

Ambrozie nu fusese întrebat asupra funcţiei pe care o ocupă. Aceasta fusese decisă înainte de naşterea sa. Este guvernator la fel ca toţi strămoşii săi, din tată în fiu. Este guvernator al Liguriei. Şi mai târziu va fi al Africii ori al întregului Apus, ca şi tatăl său.

Întrucât el fusese obligat să accepte această funcţie, de ce să fie constrâns astăzi să o părăsească? Nu putea să înţeleagă această toană neaşteptată şi stupidă a mulţimii.

„Când plebea acţionează, nu te poţi aştepta decât la lucruri prosteşti", îşi spuse el, ieşind pe terasa palatului.

Văzându-l că apare, firav ca o statuie de fildeş, mulţimea, în toiul delirului, se dezlănţui. Nu încetă să-l ovaţioneze. Ambrozie ridică mâna sa delicată, cu degete subţiri, pentru a cere să se facă linişte.

— Vă cer să mergeţi la casele voastre. Încetaţi cu strigătele şi cu revendicările voastre fără rost!

În ciuda acestui discurs, aclamaţiile „Ambrozie episcop!" şi „Trăiască Sfântul Ambrozie!" se înteţiră.

— Aceasta este fără de vreun folos, a continuat prefectul. După lege, un episcop trebuie ales prin votul unui sobor de preoţi, şi nu de către mulţime. Un cetăţean roman este dator să respecte legile. Nu vă purtaţi precum barbarii!

— Preoţii vor asculta mulţimea. Vă vor alege, în cele din urmă, prin vot. Aşa cum cere legea. Nu vă fie teamă, veţi fi episcop! După lege. Trăiască preoţii! Trăiască prefectul! Trăiască sfântul!

— Încetaţi cu vociferările! Legea se opune categoric ca aceeaşi persoană să ocupe în acelaşi timp funcţii religioase şi funcţii în

administrația statului. Această lege a fost dată în timpul domniei lui Constantin. Eu sunt guvernator. Nu pot fi în acelaşi timp şi episcop. Există o incompatibilitate. Astfel este legea.

— Împăratul Valentinian va modifica legea, i-a replicat un „curios". Va ține seama de dorința populației. Trăiască împăratul!

— Păgânii nu au dreptul să ocupe o astfel de funcție. Eu sunt păgân. Prin urmare, nu am dreptul să fiu ales episcop. Strigătele voastre nu vor schimba nimic.

— Vei fi botezat, Ambrozie! Ieşi din palat ca să primeşti botezul!

Ambrozie voia să-şi continue explicațiile, cum că el nu doreşte să fie episcop. Un astfel de gând nu-l încântase niciodată. Avea o funcție. Nu voia să o schimbe. Aceasta era totul. Însă mulțimea era incapabilă de a înțelege. Ambrozie preferă să nu mai spună nimic. Intră în palat.

După puțin timp află că mulțimea a înconjurat palatul. Nu-l va lăsa să iasă. Şi mai rău: avea intenția să-l ridice pe el, prefectul, să-l dezbrace, pentru că aşa este obiceiul, să-l boteze şi să-l îmbrace în sutană. Amenința să facă aceasta.

Ambrozie era scârbit. Era prima mare încercare din viața sa. Colegii săi, prietenii săi, subalternii săi toți l-au părăsit şi îşi manifestau şi ei intenția, împreună cu mulțimea, de a-l avea episcop. O situație de-a dreptul grotescă. Aceasta îl agasa. Îl făcea melancolic. Nu era trist, ci doar melancolic. Melancolia este mai nobilă decât tristețea, iar Ambrozie era un nobil. Un aristocrat.

Un grup de manifestanți, condus de către agenții provocatori ai împărătesei Iustina, intră în biserica principală din Milan. Somă preoții să se adune şi să-l aleagă pe Ambrozie ca episcop.

Preoții refuzară. Manifestanții înconjurară biserica. Preoții erau amenințați cu moartea dacă refuză să se supună voinței poporului.

Au urmat tratative între cele două părți:

— Preoții dreptcredincioşi nu vor accepta niciodată să fie ales un arian ca episcop. Cât despre preoții arieni, aceştia vor refuza să fie ales un dreptcredincios. Ambrozie e candidatul ideal. El nu este nici dreptcredincios, nici arian.

— Ambrozie este păgân.

— Misiunea preoților este de a-i converti pe necredincioşi. Ambrozie trebuie să fie următorul vostru convertit. Odată botezat, va deveni creştin. Dar trebuie mai întâi ales episcop.

Preoții ezitau. Discutară între ei. Cei mai mulți se opuseră acestei alegeri. Doar o minoritate îi era favorabilă. Biserica traversa o perioadă dificilă. Un conducător spiritual patrician şi guvernator îi va aduce sensibile avantaje. Prestigiul ei va spori prin aceasta.

Mulțimea deveni din ce în ce mai violentă. Preoții trebuiau să ia o decizie fără întârziere. De voie, de nevoie, mai mult din slăbiciune, l-au acceptat pe Ambrozie. Nădăjduiau că Dumnezeu nu va fi având idei preconcepute în privința guvernatorilor, prefecților ori poliției. Poate că Ambrozie este o *persona grata* a cerului. Nu-i îndepărtase El nici pe prostituate ori pe hoți. Pentru ce un comandant al poliției nu ar putea să ajungă în calendar? Ar fi o probă zdrobitoare a clemenței cereşti.

După ce preoții acceptară alegerea lui Ambrozie, vestea ajunse la palat. Împărăteasa Iustina era mulțumită. Intrigile sale îşi atinseseră scopul. Serviciile Secrete se arătaseră la înălțime. Era prima oară, de altfel, când acestea îşi demonstraseră inteligența. O probă a slăbiciunii justiției. Serviciile Secrete nu excelează decât acolo unde justiția a dispărut.

Întors de la o partidă de vânătoare, Valentinian fu informat de succesul obținut şi validă alegerea.

„De acum înainte, episcopii vor fi aleşi exclusiv dintre prefecți şi agenții de poliție", îşi spuse el.

Mesageri de la palat veniră să-l informeze pe Ambrozie despre noile sale îndatoriri. Despre decizia împăratului, voința poporului şi alegerea preoților.

Sosind la palatul prefectului, trimişii găsiră toate porțile deschise. Era un obicei. Prefectul nu mai era însă. Dispăruse. Nimeni nu îl văzuse părăsind palatul. Trimişii nu au putut să-şi îndeplinească misiunea lor pe lângă Ambrozie. S-au întors să-l anunțe pe împărat că prefectul a dispărut fără urmă.

Valentinian se înfurie. Îi chemă pe comandantul poliției şi pe comandantul gărzilor. Scos din minți, porunci capturarea fugarului:

— Dacă în douăsprezece ceasuri n-ați pus mâna pe Ambrozie, veți fi arşi de vii!

Au pornit cu toții în căutarea prefectului. Cercetară fiecare casă. În ciuda torturii, nimeni nu putea da nici cea mai mică informație. Cea mai crudă soartă urma să-l aştepte pe cel care va fi bănuit de complicitate în această fugă. Cercetările continuară în întreg oraşul.

Entuziasmul lăsă locul neliniştii. Populația regreta alegerea lui Ambrozie.

Urmările puteau fi imprevizibile. Populația a fost prevenită că vinovatul care-l va fi ascuns pe Ambrozie sub acoperişul lui va fi ars de viu. Împăratul Valentinian şi-a ținut mereu promisiunea în ceea ce priveşte pedeapsa. Vinovatul va fi pus pe rug. Valentinian nu a acordat niciodată nici cea mai mică iertare. Însă nu pentru aceasta era îngrozită populația. Căci înainte de a fi descoperit pe adevăratul vinovat, Serviciile Secrete vor executa pe toți aceia care sunt presupuşi vinovați. Or, nu exista niciun mijloc de a scăpa de aceste bănuieli. În consecință, oricine putea fi suspectat. Toți locuitorii din Milan puteau fi, prin urmare, arşi de vii dintr-o clipă într-alta. Se cercetară ascunzătorile sigure. Bucuria, strigătele pline de entuziasm din timpul zilei lăsau locul neliniştii şi terorii la lăsarea nopții.

IX

Însă, de această dată, şansa a surâs populaţiei din Milan. Rugurile, pe care ea se temea să le vadă aprinse la lăsarea nopţii peste oraş, nu s-au aprins. Şi asta, datorită lui Leontius, un venerabil cetăţean din Milan. El s-a prezentat cu respiraţia tăiată la comandantul poliţiei. Deşi patrician şi deţinător al unei mari averi, a căzut la picioarele torţionarului şi a cerut să fie iertat.

— Ambrozie se află sub acoperişul meu, a mărturisit Leontius. Locuind în cealaltă parte a oraşului, n-am luat cunoştinţă decât foarte târziu de evenimentele care s-au petrecut în Milan. Ambrozie este prietenul meu. Ajungând la mine, mi-a cerut să-l găzduiesc pentru o noapte. Am fost mândru pentru această onoare. Acum, aflu însă că pentru aceasta s-ar putea să fiu ars de viu.

Leontius tremura de spaimă.

— De cum am aflat de primejdia care mă ameninţă pentru faptul că l-am găzduit pe prietenul meu Ambrozie, am dat fuga ca să-l denunţ. Nu mă ardeţi! Sunt nevinovat!

Poliţia l-a iertat pe Leontius. Era un patrician foarte bogat. Oricum ar fi, poliţiei îi plac spionii. În ochii poliţiei, singurii cetăţeni cu merite sunt spionii. Ar trebui ridicate monumente în cinstea lor. Viaţa iscoadelor ar trebui scrisă în toate manualele de istorie ca să poată fi învăţată de copii, la şcoală, adevărata frumuseţe a activităţii poliţiştilor. Leontius i-a însoţit pe poliţişti până la palatul său. Ambrozie a fost arestat şi condus la locuinţa sa. Acestea erau ordinele împărătesei. La întoarcerea acasă, Ambrozie a fost obligat să asculte decretul imperial prin care era numit episcop.

Ambrozie era frânt de oboseală. Evenimentele din timpul zilei îl dăduseră peste cap. Doar în mijlocul statuilor de argint, de aur şi de marmură, din saloanele sale vaste, Ambrozie începu să-şi dea seama de cele petrecute. Era episcop. În mod irevocabil. Avea impresia unui vis urât. Totuşi decretul numirii sale purta sigiliul împăratului. Prin urmare, totul era cât se poate de real.

Ambrozie se retrase în camera sa. Îi era somn. Se simţea bolnav. Însă doi poliţişti pătrunseră în acelaşi timp cu el în cameră. Doi barbari, de doi metri înălţime, cu părul blond şi cu ochii albaştri. Doi uriaşi, doi gladiatori.

După ce le mulțumi că l-au însoțit, Ambrozie le ceru să iasă din camera sa ca să se poată dezbrăca.

— Vreau să mă culc! le spuse el.

Ordinele împăratului ne obligă să rămânem aici toată noaptea, îi preciză unul dintre cei doi uriaşi. Nu trebuie să rămâneți nesupravegheat nici măcar o clipă. Nu vă vom lăsa decât după ce veți fi botezat, veți fi îmbrăcat în sutană şi instalat ca episcop al Milanului.

Ambrozie e un om pudic. Şi acum era constrâns să se dezbrace în prezența celor doi gealați cu ochi albaştri. Somnul întârzie să apară. În patul său, nu-şi afla odihna. Se plânge că e prea multă lumină. Cere să fie stinse torțele. Însă obscuritatea nu e de vreun ajutor. Somnul fuge, vânat de ochii albaştri care nu încetează să fixeze corpul aristocratic al lui Ambrozie.

În timpul acestei nopți albe, Ambrozie analiză evenimentele al căror centru de interes era chiar el. Nu vedea nicio ieşire. Fusese ales de către popor. Ales de preoți. Numit prin decret de către împărat. Nu mai era niciun mijloc de scăpare.

„Sunt aşadar episcop, şi-a spus el. Episcop după lege. Rămân de împlinit formalitățile, botezul şi, apoi, hirotonia.”

Ambrozie avea de acum convingerea că nu mai are decât o singură soluție: să se obişnuiască. Să se obişnuiască cu ideea că nu mai este guvernator, ci episcop. Pentru moment, încercă să afle o logică a lucrurilor. Era destul de greu. Dimineața nu şi-ar fi închipuit că seara, aşezându-se în pat, va fi episcop.

X

O convertire morală este geometrică, rapidă şi pur formală. Individul renunță la Rău şi optează pentru Bine. Răul şi Binele, din punct de vedere moral, sunt noțiuni sociale. Arbitrare, însă. E imposibil să te înşeli în privința lor. Răul şi Binele, din punct de vedere moral, se schimbă totuşi la fiecare frontieră şi la fiecare epocă. Sunt ficțiuni arbitrare.

O convertire religioasă este o a doua naştere. Ea înseamnă să renunți la lumea efemeră şi seducătoare şi să optezi pentru lumea eternă şi nepalpabilă pentru simțuri şi rațiune. O convertire religioasă nu este niciodată completă. Nici martirii, nici îngerii nu au reuşit să atingă ultima treaptă în înălțarea lor la desăvârşire. Rămâne întotdeauna o treaptă şi mai înaltă de urcat.

În ziua în care a acceptat Botezul, Ambrozie n-a avut timp să reflecteze la toate aceste lucruri. Îi era cu neputință să adâncească actul botezului, la care el fusese supus. Acesta se petrecuse cu repeziciune. Într-un răstimp de şase zile, el a primit Botezul şi a fost numit preot, înainte de a fi ales episcop. Cu cea mai mare grabă. Ordinele lui Valentinian erau categorice. Acela care întârzia hirotonia noului episcop urma să fie ars de viu. Ceremonia solemnă a avut loc în prezența lui Valentinian. În mod obişnuit, împăratul nu se amesteca în treburile religioase. El le considera nedemne de un militar. A venit însă pentru a se adresa în acest fel cetățenilor prezenți:

— Ați băgat de seamă că Dumnezeu a ales ca episcop, pentru a vă conduce sufletele voastre, un om pe care eu l-am ales cu patru ani în urmă pentru a conduce provinciile de miazănoapte ale Italiei. Dumnezeu lucrează la fel ca împăratul. Pentru că Dumnezeu nu poate afla oameni mai buni decât cei care au fost aleşi de împărat.

Privind spre cer cu ochii săi reci, de culoarea oțelului, Valentinian I s-a adresat lui Dumnezeu: „Îți mulțumesc de a fi oferit, la rândul Tău, aceste îndatoriri de seamă aceluia căruia, înaintea Ta, eu i-am încredințat înalte funcții! După cum am văzut, în ceea ce priveşte alegerea funcționarilor, suntem de aceeaşi părere. Îți mulțumesc, Dumnezeul meu! Sunt sigur că Tu nu Te înşeli când alegi pe slujitorii Tăi dintre ai mei. Ambrozie este o persoană plină de virtuți. Sunt sigur că el îşi va îndeplini cu

aceeaşi loialitate îndatoririle pe care i le-ai încredinţat, că el se va achita de acestea la fel cum s-a achitat de cele încredinţate de către mine. El va administra sufletele cu aceeaşi pricepere cu care a administrat cetatea Milan şi provinciile din partea de miazănoapte a Italiei." Împăratul, împărăteasa, toţi demnitarii, poporul şi, printre ei, Marcellina, sora lui Ambrozie, şi Satyr, fratele său, venit în grabă din îndepărtata Ilirie, au asistat la ceremonia solemnă.

Ambrozie a fost foarte mulţumit de această ceremonie. Era episcop. A schimbat uniforma, activitatea şi decorul.

Ideea că alegerea sa rezulta dintr-un complot urzit de împărătească nu-l încânta. Nu lua aminte că era episcop graţie unui capriciu al sangvinului Valentinian, la instigarea mult preacalculatei Iustina. Ambrozie era prea nobil pentru a avea idei solide. Şi mult prea pur. Or, „toate sunt curate celor curaţi", spune Sfântul Pavel. Smulgerea din funcţia sa de guvernator, rapiditatea Botezului, entuziasmul neaşteptat al mulţimii toate acestea nu aveau în ochii săi decât o explicaţie: totul era o minune. Ambrozie nu avea nicio îndoială asupra acestui fapt.

— Am fost ales de Dumnezeu, i-a spus surorii sale Marcellina. Nu există nicio altă explicaţie logică. Acolo unde nicio explicaţie logică nu este posibilă nu rămâne decât minunea. Altfel spus, o intervenţie divină. Voi încerca, prin urmare, să fiu vrednic de ceea ce Dumnezeu a ales să facă prin persoana mea.

Marcellina ştia că fratele ei era slab, la fel ca toţi cei puri, şi că viaţa, în ciuda a tot ceea ce are ea mai murdar, nu îl pătase. Îi era teamă pentru el. Se temea mai ales de greutăţile pe care va trebui să le depăşească în noua sa funcţie. În această privinţă însă ea se înşela.

— Este pentru prima oară în viaţa mea când mă simt în largul meu, i-a spus fratele ei. Nimic mai pur şi mai nobil pe acest pământ decât viaţa creştină.

Convertirea lui Ambrozie se făcuse de foarte puţină vreme. Respira cu plăcere atmosfera care aureolează viaţa creştină. Atmosfera palatului imperial, ori chiar aceea a propriului palat, era destul de departe de această nobilă puritate. Gândurile unui creştin sunt nespus de înalte, detaşate de viaţa de zi cu zi şi de istorie. „Un creştin este un adevărat aristocrat." „Creştinii sunt singurii aristocraţi de pe pământ. Adevăraţii patricieni. Eu însumi,

considerat de toată lumea un aristocrat împlinit, în comparație cu ei, nu sunt decât cineva ieşit din pleb un necioplit. Devenind creştin, voi deveni cu adevărat un aristocrat."

Dar fără să i se lase timp să aprofundeze această nouă învățătură şi să se acomodeze cu noua viață aristocratică singura adevărată –, Ambrozie fu chemat să ia câteva măsuri deosebit de importante.

I s-a adus la cunoştință că întâia obligație a unui creştin este de a renunța la toate bunurile sale pământeşti.

Noul episcop fu de-a dreptul stupefiat. Se gândi la palatele sale, la pământurile sale, la valizele sale pline cu argint şi bijuterii, la vitele şi la corăbiile sale; într-un cuvânt, la tot ceea ce ar fi trebuit de aici înainte să renunțe.

— Am atâtea! se plânse Ambrozie, care nu avusese niciodată timp să locuiască în toate palatele sale ori să-şi viziteze toate domeniile. Ce ar trebui să fac cu toate acestea?

— Trebuie împărțite la săraci! îi răspunse un preot însărcinat cu învățătura dogmelor creştine pentru noul episcop.

Lovitura a fost destul de dură. Neaşteptată. De-a dreptul brutală. Ambrozie n-a iubit niciodată banii. Însă ceea ce i se cerea lui acum i s-a părut înfricoşător. A cere de la un om oarecare, chiar de la un sărac, să renunțe la toate bunurile sale e într-adevăr răvăşitor. A cere una ca aceasta lui Ambrozie era şi mai dramatic. Ambrozie era un magnat. Secole de-a rândul, generație după generație, strămoşii săi acumulaseră bogății în timpul funcțiilor lor de administratori ai lumii romane. Îi era imposibil să renunțe dintr-odată la o asemenea avere. De altfel, această avere nu-i aparținea în adevăratul sens al cuvântului. Ea aparținea strămoşilor săi. El o moştenea doar temporar. Trebuia să o transmită mai departe. Era datoria unui patrician de a transmite ceea ce a primit.

Decizia a fost amânată o vreme. Între timp, preoții trimişi de Papa Damas ca să-l învețe ***Pater Noster*** încercau să-l facă să rețină pe de rost câteva mici rugăciuni şi-l învățau să facă semnul crucii. Papa Damas trimisese câțiva preoți de-ai săi pentru că îi era milă de soarta noului episcop, care nu cunoştea nimic din creştinism. Aceşti oameni evlavioşi îi predau primele noțiuni. Noțiuni pe care copiii creştinilor le află încă din fragedă vârstă.

Însă, printre primele noțiuni, figura de asemenea şi renunțarea desăvârşită la bogățiile lumeşti. Ar fi trebuit chiar să renunțe la acestea înainte de botezul său.

Ambrozie a constatat că săracii pe care el îi cunoştea nu erau destul de numeroşi şi că averea sa era nespus de mare.

— Printre cunoscuții mei de mai înainte nu pot să aflu decât oameni la fel de bogați ca şi mine, a declarat el. Guvernatori, generali, viitori împărați. Nu cunosc săraci. Şi, mai mult, n-am avut cu aceşti oameni lipsiți relații suficient de apropiate pentru a putea să-mi permit de a le face pe neaşteptate daruri. Nu am mers la cei săraci.

Preoții îi înțelegeau ezitările.

— Sora voastră Marcellina este o fecioară evlavioasă, i-a spus cel mai bătrân dintre ei. O fecioară este întotdeauna sensibilă la chemările de ajutor ale celor săraci. Cedați-i averea voastră. Va şti cum să o împartă. O fecioară care trăieşte într-o desăvârşită abstinență ştie să folosească averea.

Ambrozie găsi că această sugestie era pe placul său. Îi cedă toate bunurile surorii sale. Rămase sărac pe de-a-ntregul. Aşa cum era de aşteptat din partea unui creştin.

Pe drumul de întoarcere către palatul său, împărți cerşetorilor pe care îi întâlni pe cale şi ultimii bănuți pe care îi mai avea. Erau puțini. Ambrozie nu avea niciodată bani mulți la el.

— Nu respiri niciodată mai minunat decât atunci când ai scăpat de toată bogăția, spuse el.

Era fericit că nu mai avea nimic din averea sa. Se simțea uşurat chiar şi trupeşte. Avea impresia că zboară.

„Un episcop, după ce a donat întreaga sa avere săracilor, este dator zi şi noapte acelora care au nevoie de el i s-a adus la cunoştință. Uşa lui trebuie să rămână întotdeauna deschisă.

— Uşile palatului meu nu au fost niciodată închise. N-am putut niciodată să suport zgomotul lacătelor ori încuietorilor, precizează Ambrozie, constatând cu plăcere că obiceiurile şi gusturile sale de aristocrat erau în concordanță cu prescripțiile creştine.

— Uşile nu erau niciodată închise, este adevărat, i-a replicat dascălul său întru ale credinței. Însă, în ciuda uşilor deschise, nimeni nu putea să intre în palat. Era interzis de către gărzile voastre. De acum înainte, accesul trebuie să fie liber. Oamenii cu nevoi sunt foarte numeroşi.

Ambrozie acceptă. Urmă în întregime sfatul. Ca toți ceilalți, de altfel. Noul episcop nu mai ieşi din vastul salon al palatului său, palat pe care el l-a dăruit Bisericii şi care a devenit sediul episcopal din Milan. În acest imens salon, oricine avea dreptul să intre în orice clipă. Ambrozie era aşezat la o masă. La această masă el citea, cugeta şi scria. Oricine putea veni oricând să-l vadă, să-i vorbească, să-i ceară ajutorul ori sfatul. Fericitul Augustin l-a găsit pe Ambrozie în această sală, în care oamenii intrau şi ieşeau oricând doreau.

„Mi-a fost cu neputință să-l întreb ce voiam, după cum voiam, deoarece mă depărtau de la urechea şi de la gura lui mulțimi de oameni, cu felurite slăbiciuni, cărora el le sărea în ajutor. Când nu se afla cu ei, pentru puțină vreme, îşi întărea trupul cu alimente de trebuință sau îşi refăcea sufletul citind.

Când citea, ochii erau conduşi pe pagini şi inima îi brăzda mintea, iar glasul şi limba îi erau liniştite. Adesea, când eram de față căci nu era oprit ca oarecine să intre sau, când venea cineva, să fie anunțat –, l-am văzut aşa, citind în linişte şi niciodată altfel şi, păstrând o tăcere îndelungată (căci cine ar fi îndrăznit să fie o povară pentru un astfel de om atât de atent?), ne retrăgeam şi ne închipuiam că acel scurt timp era dobândit pentru întărirea puterilor sale spirituale, lăsat în pace de zarva treburilor altora.”[1]

Ambrozie îşi exercita noile sale funcțiuni cu deplină seriozitate. Mai întâi, pentru că el ştia cu certitudine că fusese ales de Dumnezeu. A făcut toate eforturile necesare pentru a se arăta vrednic de încrederea pe care Dumnezeu i-a arătat-o lui şi, apoi, pentru că el considera că viața creştină este idealul existenței umane.

Mai mult, Ambrozie era roman. Romanilor mai ales celor care sunt de viță veche le place finețea unei opere. Tot ceea ce ei au creat a rezistat. După 2000 de ani, podurile şi fortificațiile construite prin grija lor mai rezistă încă.

Ambrozie hotărî să facă din episcopatul său o operă romană. El va înălța Biserica lui Hristos din Milan cu geniul său de constructor roman.

[1] Fericitul Augustin, ***Confesiuni,*** VI, 3.3.

Şi-a preluat noile atribuții încă de la alegerea sa. A început să lucreze pentru prima oară în viața lui. Spre marea surprindere a celor care-l înconjurau, această muncă îi plăcea nespus de mult.

Uneori mai ales la începutul datoriei sale era asaltat de îndoieli. Se întreba: „Voi reuşi eu oare să devin un bun creştin? Îi va plăcea lui Dumnezeu lucrarea mea?"

— Lui Dumnezeu îi va plăcea fără îndoială lucrarea voastră, veți reuşi! îi răspundea învățătorul său. Orice creştin reuşeşte. În acest domeniu nu există eşec. Sfântul Pavel a spus: „Nu ştiți voi că acei care aleargă în stadion, toți aleargă, dar numai unul ia premiul? Alergați aşa ca să-l luați. Îndemn la lupta pentru cununa cea neveştejită." Ambrozie era mulțumit că toți aceşti atleți, creştinii, câştigă cununa de lauri. Va fi unul dintre ei. Serios. Şi nobil.

XI

Au trecut câteva luni de la alegerea lui Ambrozie ca episcop de Milan.

Se înserase. Episcopul era obosit. Alături de el se afla învățătorul său, un preot bătrân, trimis pentru a-l iniția în credința creştină. Ambrozie locuia în acelaşi palat. Însă toate statuile de marmură, de aur ori de argint dispăruseră din palatul devenit palat episcopal. Ca şi stindardele armatei imperiale. În locul acestora, doar cruci şi relicvarii.

Însă transformările principale nu au fost cele de suprafață, ci acelea din sufletul lui Ambrozie. El nu înceta să se întrebe de ce l-a ales Dumnezeu tocmai pe el să fie episcop. Era marcat, desigur, de această întrebare. Încerca să înțeleagă, însă îi era cu neputință. Minunea rămânea singura explicație.

— Priviți-mă! spuse Ambrozie. Vedeți acest om pe care Biserica nu l-a hrănit la sânul ei, pe care ea nu l-a instruit din copilărie, care s-a ridicat din tribunalul în care el auzea răsunând, în loc de cântări şi de psalmi, strigătele ofițerilor de justiție. Acest om a venit să se aşeze printre invitații la banchetul celest. Dumnezeu l-a vrut astfel. Unica mea datorie, pentru că nu am ajuns să înțeleg alegerea Sa, este de a mă arăta demn de El. Cât mai demn cu putință de această onoare venită din Cer.

Ambrozie citise o parte însemnată din Evanghelie, învățase ***Pater noster***, ***Simbolul de credință*** şi alte câteva scurte rugăciuni. Însă nu era suficient. Era conştient de neştiința sa.

— Un episcop se cuvine să aibă cunoştințe mai profunde şi mai multe decât un tânăr. Un episcop trebuie să fie un filosof. Un maestru în ale teologiei. Or, eu niciodată nu am avut aptitudinea de a învăța nici filosofia şi nici teologia.

— Devenind creştin, un om devine filosof, îi răspunse preotul. „Creştinismul a făcut din necioplіți şi neştiutori de carte filosofi”[1], şi astfel nu e niciun obstacol pentru ca aristocrații ori prefecții, care primesc Botezul, să nu devină şi ei la rândul lor filosofi.

Ambrozie fu surprins de cuvintele „necioplіți” şi „neştiutori de carte”. El nu aparținea nici unora, nici altora. Privirea lui era melancolică şi obosită. Va fi surprins să devină filosof. Nu avea

[1] **Sfântul Ioan Gură de Aur,** ***Omilia I către Corinteni.***

nici un fel de aptitudine în acest sens. Însă minunile nu-l mai uimeau de acum. Dacă a fost posibil ca Dumnezeu să facă din el un episcop, totul era atunci posibil.

Episcopii aveau un DP ***(Depositus)*** care le ținea loc de calendar. Depositusul era o listă cu numele martirilor creştini, locul martiriului lor şi data la care au fost „depuşi" în mormintele lor. Redactarea acestei liste începuse în timpul Sfântului Ciprian al Cartaginei. Vreme de patru secole, nenumărate persoane au cunoscut o moarte violentă pentru că au crezut în Iisus Hristos. Sfântul Ciprian a cerut preoților să alcătuiască o listă: „Însemnați ziua în care creştinii au murit în închisori, astfel ca noi să le putem cinsti pomenirea cu aceea a martirilor şi să le oferim ofrande."

Această listă şi viața martirilor era lectura preferată a lui Ambrozie. ***Depositusul*** îi arăta că pentru a fi creştin trebuie să înfrunți primejdia şi să accepți moartea. Numărul celor uciși pe parcursul acestor patru secole, doar pentru faptul că erau creştini, era nespus de mare. Au fost aruncați la fiare, răstigniți, supuşi torturii, li s-a tăiat capul, au fost arşi de vii... După Constantin, împărații romanilor au încetat să-i mai extermine pe creştini. Au făcut excepție împărații eretici. Valens, fratele lui Valentinian, fiind arian, i-a exterminat pe dreptcredincioşi. Sfântul Ambrozie, care a trăit în epoca lui Constanțiu, un alt împărat eretic, la fel ca şi Valens, a scris: „Episcopii sunt închişi în cuşti, laicii înlănțuiți, fecioarele dezbrăcate de veşmintele lor şi trupurile lor, închinate lui Dumnezeu, date torționarilor în văzul tuturor."[1]

Învățătorul a plecat. Înainte de a se aşeza pe pat, Ambrozie citi epistolele Sfântului Ignatie. Sfântul Ignatie a trăit în timpul împăratului Traian. Pentru a-şi sărbători victoriile militare, acest împărat, care a supus „poporul nemuritorilor" pe daci –, chema din toate provinciile imperiului noi „provizii" de creştini, pentru a-i arunca la fiare în timpul spectacolelor de circ de la Roma. Printre creştinii ce aveau să fie devorați de fiare în public s-a aflat şi acest Sfânt Ignatie. Aflat pe puntea corăbiei care-l ducea din Răsărit în Italia, el a scris creştinilor din Roma: „Fiindcă m-am rugat lui Dumnezeu, am dobândit a vedea fețele voastre cele vrednice de

[1] **Sfântul Ambrozie, *Ad Constantium,* Cartea I, 6 (N.A.).**

vedere. Am primit mai mult decât am cerut, căci, ca un rob al lui Hristos, nădăjduiesc să vă dau sărutare."

El s-a rugat creştinilor din Roma ca să nu intervină pentru graţierea sa. Voia să fie devorat de fiare: „Mă tem de dragostea voastră. Căci îl voi pierde pe Dumnezeu dacă aveţi milă de mine şi nu mă lăsaţi să pier. Lăsaţi-mă deci să devin preot al fiarelor: prin ele voi câştiga pe Dumnezeu.

Sunt grâu al lui Dumnezeu: trebuie ca eu să fiu măcinat de dinţii fiarelor pentru a deveni pâinea lui Hristos.

Purtaţi-vă frumos cu fiarele, pentru ca ele să fie mormântul meu. Rugaţi-vă pentru mine. De acum, eu încep să fiu un adevărat ucenic al lui Hristos. Nimeni să nu mă împiedice să mă alătur lui Hristos.

Focul, crucea, lupta cu fiarele, sfâşierea, ciopârţirea, desfacerea oaselor, mutilarea mădularelor trupului întreg toate aceste suferinţe ale diavolului se abat peste mine pentru ca eu să fiu cu Hristos. Pe El îl caut.

Lăsaţi-mă să urmez pătimirii lui Iisus Hristos!"

Ambrozie nu era un sentimental. Totuşi această lectură l-a întărit nespus de mult. Romanii au cultivat întotdeauna eroismul, curajul şi sacrificiul omului pentru o cauză supremă, absolută. Nu putea să nu se întrebe dacă ar fi putut el însuşi să devină un martir. Trebuia însă să aibă vocaţie.

În trecut, doar eroii şi marii filosofi aveau acest privilegiu. Socrate, de pildă, a băut cucută. Însă orice creştin poate să devină cu uşurinţă martir. Ambrozie citi: „Cel care a băut cucută a disprețuit moartea. Dar religia noastră a dat până acum milioane de oameni care au făcut acelaşi lucru."[1]

Ar fi fost cu adevărat minunat ca Ambrozie să poată suporta martiriul. Însă minunile nu aveau nimic imposibil în sine pentru Ambrozie. Dacă a putut suporta să fie episcop, putea să suporte totul. Chiar şi martiriul. Botezul este una din Tainele Bisericii, dar este, mai ales, prima zală dintr-un lanţ al minunilor.

Ambrozie se hotărî să apere Biserica. Era prima obligaţie a unui episcop. Un episcop nu este un ascet precum sfinţii pustiei. Episcopul este un luptător ancorat în istorie. Un sfânt temporar pentru a obţine o biruinţă veşnică. Biserica este Arca lui Noe, care

[1] Sfântul Ioan Gură de Aur (N.A.).

îi va apăra pe cetățenii Imperiului Roman de potopul barbarilor. Dumnezeu nu salvează imperiile, nici societățile. Dumnezeu salvează oamenii. Vor fi salvați, în istorie şi dincolo de istorie, în veşnicie, toți acei oameni care au intrat în arca Bisericii. Ambrozie era constructorul şi timonierul acestei Arce din Milan. Căci potopul se apropie.

„Vreme de cinci secole, strămoşii mei au slujit împăraților Romei şi stăpânilor lumii, şi-a spus Ambrozie. Voi continua să slujesc împăratului la fel ca şi strămoşii mei. Ca un patrician credincios. Voi face să intre în arca Bisericii, care va purta omenirea deasupra valurilor barbare şi deasupra istoriei, pe împăratul însuşi. Împăratul Romei este şi el un om. Şi trebuie să fie salvat împreună cu ceilalți. La fel cum în arca lui Noe au fost tot felul de animale, tot astfel va fi şi în Biserica mântuitoare oameni de toate rasele, de toate profesiile şi cu tot felul de moravuri. Biserica este unica şi adevărata mântuire."

Ambrozie îl va face pe Valentinian, care hrănea cu propriile mâini fiarele, cu carne proaspătă de om, să intre în Biserică. Pe cel care nu acorda niciodată grațiere. O va face să intre în Biserică şi pe Iustina. Cunoştea mai dinainte greutățile de care se va lovi pentru a face să pătrundă în arcă aceste creaturi imperiale. Şi Noe a avut la rândul său probleme cu tigrii, leii şi crocodilii. Dar el îşi va îndeplini misiunea. Căci potopul barbarilor se apropie cu teribilele lui valuri care se întind peste provinciile de nord, de sud şi din răsărit. Imperiul va fi înghițit. Vai celor care nu se vor afla în Biserică! Aceştia vor pieri.

XII

— Biserica, la fel ca arca lui Noe, trebuie să reuşească o dublă salvare i-a spus învățătorul întru ale credinței lui Ambrozie. Biserica trebuie să-i salveze pe oameni nu de la invaziile barbare pentru istorie, ci de la erezie, pentru ceea ce este dincolo de istorie. Pentru a reuşi această dublă salvare trebuie ca ea să fie puternică. Există o primejdie care roade precum boala structura Bisericii: aceasta este arianismul. El trebuie combătut şi înfrânt. Este o bătălie dură şi grea, ce trebuie purtată cât mai grabnic. Prima sarcină a unui episcop este să combată arianismul.

Ambrozie nu ştia în ce consta această primejdie.

— Nu este nici o ruşine în a nu şti, i-a răspuns învățătorul. Sfântul Ilarie, unul din cei mai eruditi episcopi din toate timpurile –, a ignorat şi el primejdia ariană până ce a fost pus în fiare şi exilat la ordinul împăratului arian. A recunoscut el însuşi, de altfel: „Botezat, episcop de ceva vreme, nu am auzit vorbindu-se de Simbolul de credință de la Niceea înainte de a pleca în surghiun."[1] Neştiința este însă o gaură ce poate fi acoperită.

I s-a explicat lui Ambrozie că arienii sunt o sectă religioasă venită din Egipt. Arienii au introdus un „I" în plus în ***Simbolul de credință.***

— Niciuna din primejdiile care au amenințat Biserica până în această zi a anului 375, nici chiar persecuțiile împăraților păgâni, n-a fost atât de cumplită precum arianismul.

— Un simplu „I" constituie, prin urmare, o atât de mare primejdie? a întrebat Ambrozie. O Biserică nu poate fi distrusă din pricina greşelii unei singure litere a alfabetului, a unui simplu „I".

— Un episcop are ca datorie, până la moartea sa, ca acest „I" să nu pătrundă în Biserica lui Hristos. Nenorocirea Bisericii acestui veac începe şi se termină cu acest „I". Acest „I" este duşmanul cel mai de seamă. Ceilalți duşmani, chiar barbarii, se află în planul secund.

Ambrozie ascultă expozeul despre acest „I". Părea că acest „I" e mai primejdios chiar decât demonul însuşi:

[1] **Sfântul Ilarie, *De Synodis,* 19.**

— Dumnezeu a trimis pe Fiul Său pe pământ pentru a-i salva pe oameni. Fiul este de o ființă cu Dumnezeu, Tatăl Său. ***HOMOOUSIOS*** semnifică în limba greacă: „de o ființă”.

— Arienii au introdus un „I” în mijlocul acestui cuvânt grecesc. Ei pretind că Iisus, Fiul lui Dumnezeu, este ***HOMOIOUSIOS***, adică „asemănător după ființă” cu Dumnezeu-Tatăl. Ați remarcat că în acest al doilea cuvânt există un „I” în plus?

Ambrozie nu băgase de seamă. Era roman. Grecii înşişi cu toate că aceste cuvinte erau scrise în limba lor nu şi-au dat, în general, seama de acest „I”.

Învățătorul întru ale credinței a repetat cuvintele ***HOMOOUSIOS*** şi ***HOMOIOUSIOS***.

— Dacă se introduce acest „I” şi se spune, prin urmare, ***HOMOIOUSIOS***, se afirmă că Fiul este dintr-o ființă substanță identică cu Tatăl şi nu ***HOMOOUSIOS***, adică „de o ființă cu Tatăl”. Această afirmație este de o gravitate enormă.

— ***Homoousios***, adică „de o ființă” şi ***Homoiousios***, adică „dintr-o ființă asemănătoare” mi-au dat impresia că semnifică acelaşi lucru, spuse Ambrozie. „Identic şi acelaşi” au aceeaşi semnificație în limbajul curent.

— Greşeală enormă! „Dintru o ființă substanță asemănătoare” ***(homoiousios)*** şi „de o ființă” (***homoousios***, fără „I”) sunt două noțiuni străine una de cealaltă. Există o prăpastie între cele două. Acest „I” separă două lumi diferite: Binele şi Răul. Introducând acest „I”, dezavuați venirea lui Hristos. Dezavuați creştinismul. Explicația este următoarea: dacă se admite că Fiul este „asemănător” întru ființă cu Tatăl, se admite implicit că există două ființe divine, or, Dumnezeu este unic. Arienii, introducând acest „I”, afirmă că există un al doilea Dumnezeu. Ei afirmă, prin urmare, existența a doi dumnezei şi nu a unui singur Dumnezeu. Creştinismul încetează astfel de a mai fi o religie monoteistă. Nu poate să existe o erezie mai gravă.

Însă diferendum-ul nu este închis. O erezie cuprinde o alta. începând din clipa în care arienii acceptă existența unui al doilea Dumnezeu, care este identic cu primul, deschid calea politeismului. Mâine, alți sectanți vor putea introduce un al patrulea ori chiar un al cincilea dumnezeu. Toți aceştia vor fi ***homoiousios***, dintr-o ființă dintr-o substanță –, asemănătoare cu a celui dintâi. Nu contează că vor fi mai mulți. Dumnezeu nu mai

este unic. Aceia care au introdus acest „I” încetează de a mai fi creştini. Ei sunt mai răi decât politeiştii şi decât păgânii din cauza acestui „I”. Un episcop are ca misiune să apere Biserica împotriva acestui „I”. Poporul nu ştie. Poporul nu vede diferența între ***homoiousios*** şi ***homoousios***. ***Turba piorum,*** mulțimea credincioşilor, nu-şi dă seama că unul dintre aceste două cuvinte din limba greacă este compus din nouă litere şi că celălalt conține zece.

Ambrozie înțelese perfect. Misiunea sa ca episcop consistă în a apăra Biserica împotriva tuturor primejdiilor care o amenință, iar cel mai presant dintre ele este acest „I”.

— Un „I” pare o literă inofensivă, continuă învățătorul întru ale credinței şi evlaviei. Acest „I” este asemănător unui cui care străpunge o gaură mică în coca unei corăbii. Această gaură mică, care nu se vede în port înainte de plecare, va pricinui un naufragiu. Un episcop e dator să vegheze ca această cocă a Bisericii să nu aibă nici cea mai mică fisură. Evanghelia trebuie să fie apărată fără preget. Un „I” cât un cui, introdus în paginile sale, conduce la un dezastru.

Ambrozie află că Valens, fratele lui Valentinian, este arian:

— Pe toată întinderea Imperiului de Răsărit, creştinii care refuză să accepte acest „I”, aşa cum porunceşte Valens, sunt legați în fiare, închişi şi decapitați. Însă creştinii preferă moartea decât să accepte acest „I”. Ei vor să moară creştini. Acceptând acest „I”, ei încetează să mai fie creştini. Episcopul Milanului, Sfântul Dionisie, predecesorul vostru căci Auxențiu a fost arian a preferat să fie exilat şi ucis decât să accepte acest „I”.

— Unde se află rămăşițele pământeşti ale Sfântului Dionisie? întrebă Ambrozie.

— În Răsărit. Acolo unde a fost ucis.

Ambrozie hotărî să fie aduse la Milan rămăşițele pământeşti ale episcopului care l-a precedat şi care a murit din cauza acestui „I”.

Episcopul de Milan i-a scris episcopului Răsăritului, Sfântul Vasile, pentru a-i cere să-i fie trimise aceste rămăşițe pământeşti.

Odată cu relicvele Sfântului Dionisie, Episcopul Vasile i-a trimis şi o epistolă. O epistolă bizară. Saluturile pe care Sfântul Vasile le-a prezentat fostului guvernator, devenit pe neaşteptate

episcop, sunt, în acelaşi timp, admirative şi ironice. Sfântul Vasile este grec, iar grecii, fie ei şi sfinţi, sunt ironici.

„Odinioară, a scris Sfântul Vasile, Dumnezeu a înălţat de la turma oilor un conducător pentru poporul Său (pe David), iar pe Amos Dumnezeu l-a făcut chiar proroc, luându-l tocmai de la păscutul turmei de capre, suflând asupra lui Duhul Său cel Sfânt. Astăzi, Dumnezeu a căutat într-un oraş împărătesc un om însărcinat cu grija guvernării unui popor întreg, ce a stat în primele rânduri prin înălţimea spiritului său, prin strălucirea neamului său, prin bogăţia şi graiul său. Păşeşte dar înainte, omule al lui Dumnezeu, căci Domnul te-a ales dintre judecătorii pământului pentru a sta pe scaunul apostolilor! Luptă-te cu lupta cea bună şi să tămăduieşti beteşugurile poporului tău, dacă cumva s-ar molipsi careva de boala rătăcirii ariene!" Semnat: Vasile, episcopul Cezareei[1].

Epistola Sfântului Vasile, supranumit „lumina Răsăritului", a făcut o impresie puternică asupra lui Ambrozie. Mai întâi, pentru că era prima epistolă pe care el o primea în calitatea sa de episcop, din partea unui alt episcop.

Apoi, pentru sfatul pe care-l cuprindea: Sfântul Vasile îi recomanda să facă din lupta împotriva arianismului întâia sa îndeletnicire în calitate de episcop. Altfel spus, lupta împotriva lui „I". Dar, mai cu seamă, Ambrozie a surprins ironia sfântului, care a scos în evidenţă faptul că el, foarte bogat şi patrician-guvernator, urmează căprarului Amos. Ambrozie nu s-a întristat însă de aceasta. Îi cunoştea pe greci. Grecii au creat ***Simbolul de credinţă*** desăvârşit. Ei au spus: ***homoousios***. La puţină vreme după aceea, au adăugat un „I". Au demolat totul. Apoi discută pentru a afla care este adevărul: Cu sau fără „I". Ei sunt capabili să discute vreme de veacuri asupra importanţei unei litere.

Ambrozie este latin. Episcopii latini au ca misiune să aducă Bisericii lui Hristos, venită din Răsărit, ceea ce-i lipseşte. Sfântul Pavel a spus: „Împlinesc, în trupul meu, lipsurile necazurilor lui Hristos." Ambrozie va introduce în Biserică măsurile latine şi patriciene: „Autoritatea imperială, tonul poruncii, intransigenţa disciplinei imperiale, respectul fanatic al textului şi al Legii divine. Este o sarcină care nu-i poate reveni decât unui episcop latin,

[1] **Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola CXCVII.***

unui descendent al rasei ziditorilor imperiului." Ambrozie va înălța la Milan Biserica lui Hristos, întărit fiind de experiența strămoşilor patricieni, constructori ai imperiului pământesc.

Ambrozie nu regreta că îşi părăsise îndeletnicirile în slujba împăratului şi a istoriei. Mai întâi, pentru că el era acum unul dintre aleşii lui Dumnezeu. Era mândru de aceasta. Apoi, pentru că imperiul şi istoria nu mai depind de împărat. Istoria aparține barbarilor, care dau năvală din toate părțile, iar Sfântul Ieronim a spus: „Vai celor care vor fi în afara corăbiei Bisericii!" Aceştia vor fi înghițiți atât de potopul barbarilor, cât şi de cel al păcatului. O îndoită moarte: în istorie şi în cer.

XIII

Ambrozie începu să viziteze fiecare casă şi să stea de vorbă cu toți creştinii. Din eparhia sa făcea parte şi împărăteasa Iustina. O vizită. Iustina este maiestuoasă, autoritară, mândră. Ea îl primi pe Ambrozie cu toate onorurile datorate marilor demnitari.

— Vin în calitate de episcop, i-a spus Ambrozie. Preoții au cheile împărăției cerurilor. Preoții judecă mai înainte de ziua Judecății de pe urmă.

— Accept să fiu judecată, i-a răspuns Iustina.

Împărătesei îi plac oamenii mari şi puternici, asemenea gladiatorilor. Primul său soț, fostul comandant al gărzilor imperiale, fusese un asemenea om. Cel de-al doilea soț al ei, Valentinian, care nu ierta niciodată şi hrănea fiarele sale cu carne de om, era la fel. Ambrozie era opusul acestui gen de oameni care o impresiona pe Iustina. În ciuda trupului său firav şi a chipului asimetric, din cauza unei sprâncene mai lungi decât cealaltă, ea îl găsi minunat. În sutană, Ambrozie e mai mult decât frumos: e strălucitor. Pentru a putea fi astfel, îi trebuia o sutană. De când o poartă, Ambrozie pare detaşat de lumea reală. Datorită sutanei, detaşarea de sine şi de istorie este absolută. Aristocrația desăvârşită a fost astfel atinsă.

Ambrozie stătea înaintea împărătesei, drept, cu chipul palid, de culoarea fildeşului, cu mâinile sale albe încrucişate la piept.

— Împărătească, cu voia lui Dumnezeu, sunt episcop! îi declară el Iustinei.

Iustina surâse. Ea ştia că prin voința ei şi a poliției Ambrozie este episcop, şi nu prin cea a lui Dumnezeu.

— Nimeni nu m-ar putea face să înțeleg de ce Dumnezeu m-a ales chiar pe mine. Omul nu poate să pătrundă planurile Sale. Nici eu, nici altul.

— Preavenerate Pontif, după câte ştiu, mulțimea, apoi preoții, şi poate chiar şi alte forțe ascunse au hotărât alegerea voastră.

— Căile pe care Dumnezeu le-a folosit pentru a ajunge să mă facă pe mine episcop al Milanului sunt lipsite de importanță. Mulțimea, eventualii instigatori, preoții care m-au ales şi împăratul, care a decretat numirea mea, nu au fost decât simple unelte în mâna voinței divine. Un singur lucru este sigur: voința

lui Dumnezeu este împlinită. Acum, că voia Sa a fost împlinită, nu-mi rămâne decât să mă arăt vrednic de această alegere.

Cu ochii mari deschişi, Iustina îl privi gânditoare pe Ambrozie. „Este adevărat, îşi spuse, că poliția mea, împreună cu mine am fost organizatori ai acestui complot pentru a fi ales Ambrozie. Dar cine mi-ar putea spune dacă noi nu am fost cu adevărat uneltele pe care Dumnezeu le-a întrebuințat pentru a-Şi împlini planul Său?"

— Vă ascult şi aştept să mă judecați, rosti cu glas uşor tremurat împărăteasa.

Vocea sa este total diferită de cea de dinainte. Este vocea unei femei evlavioase, care se adresează unui preot.

— Am aflat că păcătuiți prin erezie. Mi s-a spus că împărăteasa este ariană. Mi s-a cerut să intervin. Iezechiel spune că dacă preotul nu-l înştiințează pe păcătos, acela va muri pentru păcatul său şi preotul va fi vinovat.

Împărăteasa ascultă explicațiile lui Ambrozie asupra literei „I", care poate distruge întreaga Evanghelie.

— Acest „I", spuse el, nu este o literă oarecare. Acest „I" este personificarea diavolului.

— Nu sunt ariană.

Torentul de energie care țâşnea precum lava dintr-un vulcan din acest trup mărunt, firav şi din sângele anemiat al episcopului o tulbură pe împărătească. Nici primul ei soț, generalul barbar Magnentius, comandantul gărzilor imperiale, nici Valentinian n-a fost capabil să degaje atâta forță.

— Şi totuşi trecutul vostru vă acuză.

— Liniştiți-vă, Preavenerate Pontif, trecutul meu nu mă poate acuza de erezie! Tatăl meu, guvernatorul Iustus, era un aristocrat de viță veche. El nu avea niciun fel de părere religioasă. Ca un bun patrician, era la fel de tolerant cu dreapta credință ca şi cu arianismul.

— Când este vorba de adevăr, toleranța este o crimă. Cel care nu se opune ereziei este vinovat de victoria acesteia. Toleranța este admisă în comerț ori mai degrabă în politică. Poți fi tolerant când este vorba de probleme lipsite de importanță. Adevărul şi Biserica trebuie să fie intransigente. Este datoria lor.

— În acest caz, eu sunt vinovată de toleranță, însă n-am ştiut că toleranța este un păcat.

— Sunteți arieni.

— În urmă cu un sfert de secol, când eram foarte tânără, m-am îndrăgostit de un general barbar, Magnentius. Era un barbar cultivat, cu maniere distinse, frumos şi plin de alte calități, ca toți barbarii. M-am căsătorit cu el.

— Magnentius era arian.

— Magnentius, soțul meu, era comandantul gărzilor imperiale. Comandantul gărzilor împăratului Constantin. Constantin era arian. Era firesc ca şi comandantul gărzilor să aibă aceleaşi convingeri religioase ca împăratul. Este o marcă elementară a fidelității. Un comandant al gărzilor trebuie să fie fidel. În realitate, lui Magnentius puțin îi păsa de un „I" în plus ori în minus dintr-un cuvânt grecesc.

— Cuvintele voastre sunt un sacrilegiu.

Episcopul avea un aer grav. Împărăteasa îşi ceru iertare.

— Luându-l în căsătorie pe Magnentius, am îmbrățişat religia soțului, care, la rându-i, îmbrățişase religia împăratului. Aceasta era, de asemenea, din partea mea, un act de fidelitate. De fidelitate conjugală.

Ambrozie o întrerupse:

— În ceea ce priveşte religia, nu există decât o singură fidelitate: cea către Biserică.

— Arianismul meu a fost de scurtă durată. Magnentius a fost ales împărat. Trei ani mai târziu, el şi-a pierdut tronul. Asemenea tuturor barbarilor, nu putea să suporte înfrângerea. Magnentius a preferat înfrângerii moartea. Este singurul semn care trădează un barbar. A murit la Lugdunum.

— După moartea sa, ați revenit la singura credință adevărată?

— După moartea lui Magnentius, nu mai aveam niciun motiv să rămân ariană. Valentinian, cel de-al doilea soț al meu, este creştin. Creştin şi... atât! Arianismul ori dreapta credință îi sunt indiferente. Dorința noastră este ca imperiul să trăiască în pace. Eu..., eu sunt una cu împăratul. O femeie care nu este fidelă soțului ei în ceea ce priveşte religia ceea ce este de altfel cel mai important lucru nu-i poate fi fidelă nici în dragoste, nici în altceva.

— O femeie trebuie să rămână fidelă Bisericii. Cea care este fidelă lui Dumnezeu este fidelă şi soțului ei, şi patriei sale, şi semenilor săi.

— Voi încerca să fiu fidelă lui Dumnezeu.

— În afară de fidelitatea către Dumnezeu, nu există o altă fidelitate. Dacă, din nefericire, veți fi din nou văduvă şi vă veți căsători cu un eretic, ce veți face?

— Nu voi mai fi niciodată văduvă. Îl cunoaşteți pe Valentinian. Măruntaiele lui sunt de fier. E tare ca o stâncă. Mai puternic decât un urs. Un om ca el nu poate să lase o văduvă în urma lui.

Ambrozie îi aminti Iustinei că se face vinovată şi de un al doilea păcat: trăieşte în adulter. Valentinian a abandonat-o pe Severa, prima lui soție. Religia nu este de acord cu a doua căsătorie a unuia dintre soții despărțiți dacă celălalt trăieşte încă. Din această primă căsătorie, împăratul are un fiu, pe Grațian, care se află la Treveris şi care este împărat şi asociat la tronul tatălui său. Ambrozie îi dădu un canon Iustinei: îi recomandă să-l iubească pe tânărul Grațian ca pe propriul ei fiu. Să nu uite că ea i l-a răpit lui Grațian pe tatăl său, lăsându-l într-un anume fel orfan.

Iustina acceptă mustrările cu umilință. Ştia că Ambrozie va fi un fidel slujitor al tronului.

— Împăratul şi cu mine vom pune la dispoziția voastră toate mijloacele de care suntem capabili pentru a susține Biserica, îl asigură Iustina.

Ambrozie făgădui că o va vizita mai des.

— Oamenii care au suferit nedreptăți şi care au nevoie de vreun ajutor sunt foarte numeroşi. Voi veni pentru aceştia, pentru orfani şi pentru săraci. Un episcop ascultă întotdeauna doleanțele lor. Vi le voi face cunoscute.

— Poarta palatului vă va fi întotdeauna deschisă, îl asigură încă o dată Iustina.

Ambrozie se despărți de împărătească foarte mulțumit de rezultatul întrevederii sale. Iustina şi Valentinian vor fi fideli Bisericii.

Ambrozie ținea o listă cu toate nedreptățile care îi fuseseră semnalate. Se prezentă la palat cu această listă.

— Împăratul a plecat la război! i se răspunse. O expediție împotriva barbarilor.

Ambrozie ştia că plecările la război erau secrete. Nimic mai firesc ca Valentinian să nu împărtăşească nimănui intențiile sale înainte de plecare.

— Voi prezenta această listă de nedreptăți şi voi cere ajutorul împărătesei, spuse Ambrozie. Ea o aşteaptă. Are aceleaşi puteri ca şi soțul ei.

— Împărăteasa a plecat şi ea în această expediție.

— Împărăteasa Iustina şi-a însoțit întotdeauna soții la război. L-a însoțit pe Magnentius în toate bătăliile, aşa cum îl însoțeşte acum pe Valentinian. Va dormi într-un cort, ca toți generalii. Va lua masa cu ei. Va îndura toate rigorile unui război alături de soțul ei şi de armata lui.

— Împărăteasa l-a luat cu ea şi pe fiul său, Valentinian, care are doar 3 ani. Dar „nimeni nu este prea tânăr pentru a învăța arta războiului", îi plăcea Iustinei să spună.

Ambrozie se întoarse plin de tristețe de la palat. Constată, încă o dată, cu tărie, că în situațiile importante ale vieții omeneşti nu te poți baza pe ajutorul împăraților. În situațiile cu adevărat importante ale vieții care țin de fidelitate, credință ori dragoste împărații se arată neputincioşi. Ei sunt puternici doar în momentele lipsite de importanță, secundare, ale vieții omeneşti.

Ambrozie medită singur întreaga noapte asupra destinului omenesc. Omul, trăind în Imperiul Roman, în această epocă, în anul 375, era amenințat din două părți: din lăuntru de păcat şi erezie; din afară de către invaziile barbare. Goții au trecut de curând Dunărea. Barbarii se află la porțile imperiului. Hunii înaintează către Roma. Erezia şi decăderea morală înăuntrul imperiului formează o baltă mai mare decât potopul barbar care, din afară, amenință să-l înghită. Imperiul e pe cale de dispariție.

Biserica va încerca o dublă salvare. Ea va încărca în corabia sa, asemănătoare corăbiei lui Noe, pe oamenii imperiului. Ea îi va ajuta să plutească pe valurile istoriei şi mai departe încă, îndreptându-i către pacea pământească şi către Cer. Episcopul cârmuieşte direcția corăbiei.

Ambrozie înțelege brusc de ce Dumnezeu l-a ales pe el, patricianul şi guvernatorul bogat, pentru a fi episcop: Biserica are nevoie pentru această îndoită salvare de un sfânt aflat sub vremi. De un episcop desăvârşit.

Tocmai din acest motiv Dumnezeu l-a ales pe Ambrozie episcop al Milanului în anul 374!

XIV

Ambrozie îşi sprijini faţa palidă între mâini. Avea ochii plini de tristeţe. În faţa lui se afla un curier din Răsărit.

Curierul îi dădea detalii asupra hunilor, care, veniţi din Răsărit, se aflau deja pe malurile Dunării, în Dacia, gata să invadeze Imperiul Roman:

— Cei care i-au văzut îi descriu ca fiind mici de statură, cu nasul turtit, cu craniul plat şi cu ochii mijiţi. Pielea lor este de culoare pământie. Trăiesc pe cai. Se hrănesc cu carne crudă, pe care o păstrează sub şeile cailor. Noaptea, dorm pe caii lor. Femeile şi copiii îi urmează pe bărbaţi în care. Nimeni nu poate să le reziste.

— La nord de Dunăre se află imperiul goţilor, interveni Ambrozie. Goţii sunt cei mai bravi barbari. Imperiul lor se întinde între Marea Caspică, Marea Nordului şi Rin. Goţii îi vor opri pe huni.

— Goţii au fost înfrânţi. În faţa hunilor, ei au fost la fel de neputincioşi ca toţi ceilalţi. Hermanaric, bătrânul rege al goţilor, stăpânul pământurilor dintre Volga şi Rin, care a trecut demult de o sută de ani, i-a reunit pe toţi generalii săi şi le-a spus: „Suntem înfrânţi. Nu ne rămâne decât să murim în luptă.” Hermanaric le-a propus trupelor sale să-l urmeze într-o luptă pe viaţă şi pe moarte împotriva hunilor: „Ne vom pune în calea hunilor şi lupta va înceta doar atunci când vom fi cu toţii ucişi. Nu există altă cale de ieşire.” Unii generali goţi, care au trăit un timp în Imperiul Roman, sunt civilizaţi. Ei s-au opus deciziei venerabilului monarh. „Înfrângerea nu justifică o sinucidere, a replicat fiul lui Hermanaric, el însuşi rege. Cunoaştem civilizaţia romană. A sosit momentul să luăm exemplu de la aceasta. Nu există niciun motiv ca noi să rămânem barbari. Un popor civilizat trăieşte din roadele înfrângerilor. De secole, Imperiul Roman nu se hrăneşte decât din roadele înfrângerilor suferite. Nu este neapărată nevoie să ne sinucidem, chiar dacă suntem înfrânţi de către huni.” „Un om nu poate supravieţui unei înfrângeri”, a tranşat regele goţilor şi a poruncit fiilor săi, nepoţilor şi pruncilor, care sunt ei înşişi regi, să meargă înaintea hunilor şi să lupte până la moarte. O moarte eroică. Goţii civilizaţi au încercat să bată în retragere. Voiau să trăiască. Chiar şi alături de huni. Erau instruiţi la şcoala romană. Erau civilizaţi.

Bătrânul rege Hermanaric a poruncit să fie legați toți aceşti laşi. I-a condamnat la moarte. Sentința a fost pusă în aplicare în prezența sa. Regii şi generalii goți care ar fi vrut să trăiască şi învinşi au murit călcați în picioare de către copitele cailor. Regele Fritigem, în fruntea unei mici armate, a reuşit să scape şi să se refugieze în Imperiul Roman. Aici a cerut azil.

Curierul îi aduse la cunoştință faptul că împăratul Valens le-a acordat azil, însă le-a cerut goților o plată pentru dreptul de şedere.

Ambrozie era uimit.

— Barbarii nu pot să pătrundă pe teritoriul imperiului decât ca sclavi ori ca prizonieri. Imperiul nu este o tavernă. Imperiul Roman nu este un pământ mişcător care poate fi închiriat nomazilor. Pământul patriei este un pământ sfânt. Nu este de vânzare. Nu este de închiriat. El trebuie să fie apărat. Îți dai viața pentru el. Valens este roman. Valens n-a putut să vândă ori să închirieze pământul patriei sale.

— Cu toate acestea, Valens a închiriat goților toate provinciile de la sud de Dunăre.

— Cum, Valens a acceptat bani de la barbari în schimbul unui teritoriu roman?

— După părerea negustorilor, livrând aceste provincii goților, Valens ar fi făcut tranzacția cea mai avantajoasă din istorie. Aceste provincii fuseseră deja abandonate de imperiu. Teritoriile închiriate goților nu-i mai aparțineau de fapt!

— Oricare ar fi situația, nu se face negoț cu pământul patriei.

Fruntea lui Ambrozie căpătă culoarea palidă a florii de cireş.

— Ce preț a cerut Valens pentru acest straniu negoț? Oare Valens şi-a dat seama că a vândut rămăşițele părinților şi ale strămoşilor săi îngropați în acest pământ? A ştiut el că a vândut istoria romană? A ştiut că istoria romană şi rămăşițele pământeşti ale strămoşilor nu sunt de vânzare? Cu ce preț Valens, acest scelerat, a vândut aceste lucruri sfinte?

— Goții sunt obligați să plătească foarte scump dreptul lor de şedere. Trecând Dunărea, fiecare mamă trebuie să-şi dea romanilor copiii de parte bărbătească. Generalul Lupicinus îi trimite pe aceşti tineri barbari în tabere speciale, unde vor fi instruiți pentru a deveni soldați romani.

— Un odios fără seamăn! strigă Ambrozie. Mai întâi, Valens vinde ceea ce nu trebuie să vândă pământul patriei sale; şi apoi, cere un preţ pe care nu trebuie să-l ceară: să smulgă copiii de la sânul mamelor lor. Odios! Nădăjduiesc că asta-i totul!

— Nu! îşi continuă curierul informarea. Bărbaţii între 14 şi 50 de ani sunt luaţi de către Valens pentru a se alătura armatei sale. Ei sunt separaţi de soţiile şi de familiile lor şi încartiruiţi în tabere militare. Ceilalţi, adică bătrânii, tinerele şi femeile goţilor sunt, în principiu, liberi. Ei n-au totuşi dreptul de a părăsi teritoriile care le-au fost încredinţate. În realitate, ei sunt, de asemenea, închişi, fiind obligaţi să-şi plătească hrana.

Ambrozie refuză să mai asculte. Curierul insistă totuşi:

— Valens a impus încă o clauză. Goţii, odată ce au trecut Dunărea şi au sosit pe malul drept, în teritoriul roman, fără să se ţină seama de vârstă ori de sex, sunt obligaţi să accepte botezul şi să se convertească la arianism. Botezul este celebrat în apele Dunării de către preoţii goţi arieni, aflaţi sub conducerea Mitropolitului Ulfila, care a tradus Biblia în limba lor, scriind cu cerneală de argint. Până acum, în jur de un milion de goţi au pătruns în Imperiul Roman trecând Dunărea.

Valens a obţinut considerabile beneficii materiale, întâi de toate, el nu le plăteşte soldă trupelor sale. Suma necesară pentru întreţinerea soldaţilor sclavi este una infimă. Apoi, o cantitate considerabilă de argint, aur şi obiecte preţioase a ajuns în imperiu. Goţii, intrând în imperiul lui Valens, au adus şi toate comorile lor. Întregul lor tezaur îi aparţine de acum înainte lui Valens. Impozitele s-au diminuat. Economia este prosperă.

Curierul povesteşte că generalul Lupicinus a fost însărcinat de Valens ca să se ocupe de acest transfer.

— În câteva luni, Lupicinus a devenit tunul cel mai bogat de pe pământ. Bogăţiile pe care el le-a spoliat de la goţi sunt fabuloase. Şi-a construit un palat al cărui parc este acoperit cu nisip de aur.

— Şi cetăţenii romani, întrebă Ambrozie, ce spun?

— Cetăţenii sunt foarte mulţumiţi de această fericită tranzacţie a lui Valens. Cetăţeni romani nu mai sunt constrânşi să servească în armată, căci goţii îi înlocuiesc. Cetăţenii romani au văzut că impozitele lor scad. Sunt fericiţi. Cetăţenii romani duc viaţa pe care o doresc. În linişte. Au sclavi care îi slujesc.

Ambrozie se mânie.

— Valens a vândut pe bani o parte din teritoriul Imperiului Roman. Valens oferă diavolului sufletele cetățenilor romani instaurând erezia. Nemulțumindu-se cu aducerea goților barbari în imperiu, el le cere în plus să se convertească la arianism. Barbaria nu este de ajuns. Trebuie să îi adauge şi erezia.

Ambrozie optă pentru luptă. Erezia dublată de barbarie este înăuntrul imperiului. Împotriva acestei primejdii amenințătoare nu există o mai bună elită decât Biserica. Ambrozie întări plin de fermitate Biserica. La fel cum şi strămoşii săi au consolidat cetățile imperiului pentru a le face de necucerit. Se pregăteşte de luptă. Înțelege acum de ce Dumnezeu a ales ca episcop de Milan un prefect şi un guvernator. Biserica are nevoie de un sfânt de sub vremuri.

XV

17 noiembrie 375. În marele salon al palatului Bergition, din apropiere de Vindobona[1], împăratul Valentinian, înveşmântat în blănurile sale, face aşa cum este obişnuit cei o sută de paşi. Afară ninge cu fulgi mari. Iustina, care şi-a însoţit bărbatul în cartierul general al trupelor, se află într-o altă încăpere a palatului. Fiul său, Valentinian, în vârstă de 3 ani, şi fiica sa Gala, în vârstă de un an, suferă din cauza frigului. Expediţia împotriva barbarilor quazi s-a soldat cu un adevărat dezastru pentru armatele romane. Împăratul şi familia sa au hotărât să se întoarcă în Italia.

Valentinian este gelos pe succesul fratelui său Valens. Fără să poarte cel mai mic război, Valens a făcut ca goţii nespus de preţioşi să intre în imperiul său. Goţii i-au furnizat gratuit lui Valens soldaţi, ofiţeri şi sclavi. Valens n-a mai fost obligat să facă apel la romani pentru armata sa. Printr-un singur pact, el nu mai are nicio soldă de plătit. Pe de altă parte, goţii i-au adus lui Valens întreg tezaurul cu care veniseră. Şi apoi, instalaţi pe malul drept al Dunării, înăuntrul imperiului, goţii se vor constitui într-o redută în calea hunilor. Ei îi vor opri pe huni fără ca măcar o picătură de sânge roman să fie vărsată.

Valentinian a încercat să-l imite pe Valens. A organizat o armată şi a mers în Panonia. Acum se afla acolo. Valentinian a încercat să-i supună pe quazi, o populaţie germanică, asemenea goţilor, şi să îi integreze în imperiul său.

„Aceşti quazi sunt la fel ca goţii, şi-a spus Valentinian. Quazii sunt înalţi, blonzi şi muncitori. Sunt luptători abili." Valentinian a încercat mai întâi să-i cheme în imperiul său. A trimis un emisar după quazi, cărora le era teamă de huni ca şi goţilor: pe generalul Maximin, comandantul trupelor din Galia. Valentinian i-a spus:

— Caută-l pe Gambrinus, regele quazilor. Propune-i să vină în imperiu, cu aceleaşi condiţii ca şi goţii când au intrat în părţile lui Valens. Quazii riscă să fie zdrobiţi de către huni, aşa cum s-a întâmplat cu goţii. Oferta noastră este foarte avantajoasă atât pentru ei, cât şi pentru noi.

Maximin a plecat să-l afle pe Gambrinus, regele quazilor. Un om foarte în vârstă. El l-a ascultat pe Maximin şi propunerea lui

[1] Viena.

Valentinian, însă ziua aleasă a fost una nefastă. La întoarcerea la Treveris, Maximin i-a împărtăşit eşecul său lui Valentinian:

— I-am propus lui Gambrinus să se instaleze în provinciile de graniță ale imperiului. În aceleaşi condiții pe care Valens le-a impus goților.

— De ce a refuzat Gambrinus? întrebă Valentinian.

— Gambrinus a pretins că el nu are nici cel mai mic tezaur. Am insistat. Mi-a spus că este foarte sărac. Nu va putea aduce nicio garanție materială înainte de a intra pe teritoriul imperiului. Bănuindu-l că îmi ascunde adevărul, i-am înfipt pumnalul în spate.

Maximin arată pumnalul cu mâner de argint, cu care l-a ucis pe Gambrinus, regele quazilor: tăişul lamei pătrunsese deja în trupul său, care se încăpățâna să afirme că era sărac. Că toți quazii erau săraci. Că nu dispuneau de bogății. Dintr-o lovitură, l-am ucis. Un barbar poate prezenta interes în măsura în care posedă un tezaur. Sărac fiind, nu merita să trăiască. Barbar şi sărac: de două ori nimic. Nu aveai ce lua de la el.

Odată Gambrinus asasinat, Valentinian, însoțit de familia sa, a pornit în fruntea trupelor ca să se lupte cu quazii.

— Quazii vor fi supuşi de huni, a explicat el. Este neîndoielnic aceasta. Hunii sunt mai puternici. Ei vor face ceea ce fac toți barbarii: supun prin forța armelor. O treabă barbară. Însă tezaurul celor învinşi trebuie să cadă în mâinile romanilor. Deoarece noi suntem un popor civilizat, e de datoria noastră să obținem un profit din înfrângerea quazilor. Valens a ştiut să profite şi să le ia goților tot ceea ce aveau. Absolut tot.

Legiunile romane, constituite în principal din africani, au avansat în Europa Centrală. Pe tot teritoriul Germaniei, Austriei şi Ungariei de astăzi, fără să întâlnească însă armata quazilor.

„Gambrinus nu mințea, cugeta Valentinian în sinea lui. Căci quazii, care odinioară erau un popor foarte puternic, trăiesc acum într-o sărăcie lucie."

— Dar unde este armata quazilor? țipă el, cuprins de furie.

— Înainta pe un teren necultivat, la răsărit de Rin.

— Le-am ucis regele. Ar trebui să-l răzbune. De ce trupele lor nu ne atacă?

În timpul întregii veri a anului 375, romanii nu au întâlnit nici măcar un singur luptător quad. A venit toamna, apoi s-a lăsat

frigul. Trupele africane au suferit mari pierderi. Africanii mureau din cauza frigului. Valentinian refuza însă să se declare învins.

— Quazii nu mai au armată, îi spuse Maximin. Este un fapt vădit. Acest popor, care nu avea altă îndeletnicire decât războiul, care îşi asigura subzistența din tăişul săbiei, nu mai are armată. Nu mai are nici rege, nici generali, nici aur, nici oraşe. Quazii nu mai au nimic. Din popor războinic, ei au ajuns un popor nomad, care cutreieră ca o hoardă de lupi înfometată prin toate ținuturile din mijlocul Europei.

— Da, dar quazii au copii, spuse Valentinian. Valens le-a luat goților toți copiii de parte bărbătească pentru a face din ei soldați. Să facem la fel! Quazii nu mai au nici rege, nici armată, nici oraşe... Nu mai au nimic, dar au copii. Oamenii nu încetează vreodată să aibă copii. Chiar şi în momentele cele mai dificile ale vieții lor. Chiar şi atunci când sunt biruiți de mizerie, nu încetează să procreeze. Să strângem toți copiii de parte bărbătească şi să-i trimitem în imperiu! Să facem la fel cum a făcut Valens!

Soldații plecară să execute ordinele împăratului. Pe timpul întregii veri şi întreaga toamnă legiunile romane nu au întâlnit nicio armată împotriva căreia să lupte. Nicio fortificație de cucerit. Precum şobolanii, quazii locuiau în bordeie sordide, ascunse în pământ.

Soldații lui Valentinian îi vânau pe copiii quazi ca pe iepuri. Îi prindeau în cursă ori îi smulgeau din brațele mamelor lor. Valentinian merse personal în ascunzătorile în care se aflau bărbații şi copiii quazilor.

Văzându-i, căpătă un dezgust de nedescris. Tineri ori maturi, bărbații erau aproape goi. Pe corpurile acoperite de răni, atârna pielea. Părul, bărbile şi mustățile lor erau pline de murdărie.

— Aceştia nu mai sunt oameni! țipă Valentinian cu dispreț. Aceştia sunt animale. Păduchi. Complet sălbăticiți. Nu vom putea să-i folosim vreodată la ceva.

Valentinian ordonă ca toți aceşti oameni să fie omorâți. Nu mai erau buni la nimic. Nu mai erau buni decât să fie omorâți. Asemenea unor paraziți. Asemenea fiarelor.

— Nu vom putea niciodată să facem soldați din aceste animale. Omorându-i pe toți, până la ultimul, vom curăți pământul. Prin urmare, o igienizare.

Trecând în revistă copiii de parte bărbătească, Valentinian fu cuprins de acelaşi dezgust: cu neputinţă să aducem aceste lepădături în sânul imperiului! Să fie omorâţi şi ei! Cu toţii!

Zis şi făcut.

Chiar şi iarna, legiunile au continuat să vâneze quazi de parte bărbătească, tineri ori bătrâni. Nu i-au mai adunat. I-au ucis pe loc. Precum fiarele sălbatice. Nici femeile nu au fost cruţate. O fată ar fi putut fi vândută ca sclavă. Însă ele erau într-o asemenea stare de decădere fizică şi morală, că ar fi fost absurd să fie duse până în Italia. Quazii au fost vânaţi precum jivinele, care nu pot să dea nici pene, nici blană şi a căror carne nu este comestibilă. Nu foloseau la nimic. Vietăţi care trebuie exterminate. Pentru a curăţi pământul.

Exterminarea a fost totală, încât după această expediţie condusă de Valentinian, în anul 375, n-a mai fost menţionat în istorie numele poporului quazilor. A dispărut pentru totdeauna.

În câteva zile, împăratul, împărăteasa şi cei doi copii ai lor, ce sufereau din pricina frigului puternic, urmau să pornească spre Italia, unde vor afla civilizaţia şi căldura blândă.

Cu o căciulă de blană pe cap, cu o mantie de piele de berbec atârnându-i până la tălpi, Valentinian păşea prin palat înzorzonat ca un barbar. Era mânios că nu putuse obţine de la quazi aceleaşi profituri pe care Valens le obţinuse de la goţi. Toată această campanie nu fusese decât o pierdere de vreme.

Îi fu anunţată sosirea la palat a unor emisari quazi.

— Am crezut că am curăţat faţa pământului de această pleavă!

— Sunt conducătorii acestui popor. Cer să fie primiţi de împărat.

Valentinian se înseninã. Quazii solicită o întrevedere. Cer pace. Vor plăti sume considerabile pentru a o obţine. Deţin, prin urmare, bogăţii. Nu sunt săraci, aşa cum au pretins.

Valentinian dădu ordin să intre emisarii quazilor.

Un grup de oameni cu plete blonde, de culoarea mierii, revărsate pe umeri, înalţi, cu mustăţile ce le ajung până la urechi, intră în imensul salon al palatului Bergition. Cad în genunchi şi, asemenea şerpilor, se târăsc la picioarele împăratului. Emisarii sărută cizmele de pâslă ale lui Valentinian.

— Nu ne exterminaţi! îl implorară ei.

Îşi ridicară ochii lor albaştri ca cerul Italiei către Valentinian. Ochii lor înecați în lacrimi.

Pieile rupte, murdare şi tăbăcite, cu care sunt îmbrăcați, răspândesc un miros fetid, îngrețoşător.

— Nu ne exterminați, o, stăpâne al lumii! nu încetau ei să-l implore.

— Cine sunteți? întrebă Valentinian, poruncindu-le totodată: Îndepărtați-vă! Mirosul vostru infestează aerul. Cine sunteți?

— Suntem conducătorii acestui nefericit popor al quazilor, răspund emisarii în zdrențe.

Doar lupii înfometați în mijlocul iernii puteau fi la fel de slabi ca şi ei.

— Din ce pricină sunteți atât de slabi?

— De foame.

— Atunci, nu puteți să fiți conducători ai quazilor, dacă vă lipseşte atât de mult hrana. Unui conducător nu-i este niciodată foame. Sunteți nişte impostori, dacă nu aveți ce mânca. Un adevărat conducător este gras. Îmbrăcat în mătase. Oricât de sărac şi de nefericit ar fi poporul său. Cu cât un popor este redus la nefericire şi la mizerie, cu atât mai mult conducătorii şi emisarii săi sunt ghiftuiți şi îmbrăcați luxos.

— Noi, quazii, fie că suntem conducători ori oameni din popor, suferim cu toții de foame.

Căzură din nou în genunchi. Sărutau pământul, implorau pacea, plângeau. Semănau cu animalele rănite de moarte.

— Ce tribut oferiți în schimbul păcii?

— Nu avem nimic. Nimic, decât necazuri, lacrimi şi sărăcie.

Valentinian nu se putea opri din a visa la tezaurul bogat pe care goții i-l aduseseră lui Valens. Îi măsoară pe aceşti oameni îndobitociți de foame, de necazuri şi de durere. Era din ce în ce mai furios. Orice ar face, nu va putea niciodată să ia ceva de la aceste creaturi. Nici măcar pielea lor, care nu foloseşte la nimic. Plină de răni şi roasă de insecte. Valentinian fu cuprins de un acces de mânie. Trebuiau date afară aceste hoituri pline de duhoare.

În chiar clipa în care împăratul a dat acest ordin, unul dintre quazi a scos două cuvinte care nu trebuiau niciodată să fie pronunțate în prezența sa:

— Iertare, milostivire!

— Iertare? țipă el agitându-şi spada. Iertare şi milostivire?

Quazii nu ştiau că Valentinian era singurul împărat roman care nu acordase vreodată nici cea mai mică grațiere. Era titlul lui de noblețe. Cu acest titlu el va intra în istorie. Ținea la titlul său ca orice nobil care se respectă.

Auzind aceste zdrențe omeneşti cerându-i îndurare, Valentinian, care nu acordase niciodată iertare, s-a aruncat cu spada asupra nefericitului barbar care pronunțase aceste cuvinte nefaste.

Auzind aceste cuvinte, care îi erau atât de odioase, mânia lui Valentinian s-a făcut una cu ochii săi atât de frumoşi şi de reci precum oțelul, care ieşiră din orbite, tulburi, părând două globuri de sticlă. Buzele sale congestionate, tremurând, repetară:

— Îndurare? Iertare? Niciodată! Niciodată!

Odată cu sabia înfiptă în trupul murdar al quadului care se târa precum un vierme înaintea picioarelor împăratului, o arteră s-a rupt în trupul augustului stăpân al lumii pământeşti. Ruperea augustei artere a fost cauzată de ura şi mânia provocate de acest odios cuvânt iertare –, pronunțat de către conducătorul barbar înaintea celui care n-a iertat niciodată.

În momentul în care s-a rupt această arteră, trupul împăratului roman s-a prăbuşit. Sabia a căzut din mâinile celui care guverna lumea. Valentinian zăcea acum la pământ, la fel cum zăceau şi barbarii care, cu doar câteva clipe mai înainte, îi imploraseră îndurarea. După câteva spasme violente, Valentinian plecă din această lume. Ca toți oamenii şi toate animalele. Rupându-se, artera a dat voie sângelui să se scurgă înăuntrul trupului. Augustul chip al lui Valentinian deveni dintr-odată urât şi vinețiu.

Împărăteasa sosi îndată şi îşi găsi soțul zăcând mort şi congestionat. Era copleşită de durere. Chipul lui Valentinian, vânăt, arăta precum cel al unui cadavru în descompunere. Acest chip deveni, chiar sub ochii celor care îl înconjurau, din ce în ce mai întunecat. Fruntea, fața, tot trupul imperial deveniră pământii, slute, respingătoare.

Frumosul Valentinian a murit la vârsta de 55 de ani. Dar, după legi, decesul unui împărat nu este o moarte în sensul adevărat al cuvântului. Împăratul Romei nu moare niciodată. Flavius Valentinian a fost considerat ca fiind un zeu. Încă din clipa

în care augusta arteră s-a rupt din pricina urii, s-a considerat că Valentinian a părăsit lumea pământească pentru a merge într-un alt loc, în care locuiesc toți zeii. Oficial, era un zeu. Iar zeii nu mor.

Trupul imperial, vinețiu, va fi aşezat într-un sicriu din aur masiv şi transportat la Constantinopol. Împărații refuzau să mai locuiască la Roma, chiar şi după moartea lor.

Pe epitaful lui Flavius Valentinian s-ar fi putut citi: „În ochii mei, nimeni nu este fără de pată, dacă eu hotărăsc că el este vinovat" ori: „Aici zace singurul împărat roman care n-a iertat niciodată".

Istoricul Zosimus a redactat şi el următorul epitaf: „Mânia sa, care a pricinuit atâția morți, a venit să-i ia viața. A murit aşa cum a trăit: în mânie şi în violență." Iustina a asistat la pregătirile pentru înmormântare. Ea a poruncit:

— Barbarii care au provocat moartea împăratului, pronunțând acest cuvânt odios – „iertare" să fie considerați asasini şi să fie executați!

Gărzile îi vor înjunghia pe emisarii quazilor înaintea palatului, pe zăpadă. Ei îl asasinaseră pe Valentinian. Căci se poate ucide la fel de bine un om pronunțând înaintea lui cuvântul „iertare" sau înfingându-i un pumnal în inimă.

În timp ce zăpada se înroşea de sângele quazilor, în palat Iustina se adresa generalilor:

— Moartea augustului meu soț trebuie să rămână secretă. Nimeni nu trebuie să afle că Valentinian a murit!

Iustina şi-a conceput deja planul. Nu dorea să rămână fără tron. Vocația sa era de a fi împărătească. La fel cum viața fără glorie este de neconceput pentru un barbar, pentru Iustina o viață fără tron şi fără diadema care să-i încoroneze capul nu merita să fie trăită. Înțelegea, prin urmare, să-şi păstreze tronul.

XVI

Moartea împăratului a fost ținută secret. În afară de împărătească şi de demnitarii care o informau, nimeni nu ştia de decesul lui Valentinian. Medicii sclavi au pregătit augustul trup pentru îmbălsămare. Iustina a convocat generalii în marele salon în care se afla trupul neînsufleţit al soţului său. Afară ningea fără încetare. Pe drumuri nu se putea înainta. Iustina le povesti generalilor cum a rămas văduvă prima oară. Cum a murit Magnentius. Se plânge de durerile care o copleşesc pe ea, care acum e văduvă pentru a doua oară.

— Ce crudă soartă am! se plânse ea. Întâiul meu soţ a murit din pricina orgoliului. Al doilea, auzind cuvântul „iertare".

Iustina cerşea compătimirea generalilor. Dorea ca ei să-i aducă mângâiere şi consolare.

— Fiţi sigură că vom face tot ceea ce stă în puterile noastre pentru a vă consola! o asigurară generalii.

— Pentru mine, nu există decât o singură consolare: Proclamaţi-l pe fiul meu Valentinian împărat! Ca văduvă a doi împăraţi, am măcar dreptul la această consolare de a-l vedea pe fiul meu împărat.

— Însă tânărul Graţian, în vârstă de 15 ani, este deja împărat al Romei. Locuieşte la Treveris şi, asociat la tronul tatălui său fiind, este împărat de la vârsta de 7 ani. Succesiunea îi revine lui de drept.

Înaintea generalilor care ezitau, în apropierea rămăşiţelor pământeşti ale soţului său, Iustina plânge, insistă şi-i imploră:

— Soldaţii au datoria de a proteja patria-mamă şi văduvele de război. Sunt o văduvă de război. Fiul meu Valentinian este un orfan de război. Dacă nici soldaţii nu mai protejează văduvele şi orfanii de război, atunci cine-i va proteja?

— Dar Valentinian nu are decât 3 ani. Ce putem face cu un împărat de 3 ani?

— Valentinian va împărţi tronul cu mine, mama sa. Nu sunt oare demnă de un tron?

Iustina este foarte iubită de generali. Face parte din acea categorie a femeilor care place militarilor. Şi totuşi generalii au ezitări.

— Grațian, fiul din prima căsătorie a lui Valentinian, este împărat după lege, susțin ei.

— Da, dar armata are dreptul de a desemna împăratul care îi este pe plac! insistă Iustina.

După câteva zile de tratative, cu împărțirea de bogate daruri şi numiri de noi guvernatori, generalii îl proclamă pe tânărul Valentinian împărat al Romei şi succesor al tatălui său.

Legiunile sunt adunate în jurul palatului. Micul Valentinian este înveşmântat în mantia de purpură precum în scutece. Instalat pe un scut, este arătat soldaților care au primit ordin de a-l aclama. Micul Valentinian, bolnav, plânge. Cu toate acestea, generalii îl poartă pe dinaintea soldaților, rebegit de frig, pe scut, la fel cum în zilele noastre, în marile restaurante, chelnerii le prezintă clienților un platou cu mâncăruri delicate.

După această ceremonie, micul Valentinian este dezbrăcat de mantia sa de stăpân al lumii pământeşti şi aşezat lângă cămin. Iustina anunță numirea lui Valentinian trupelor staționate în Galia şi în Anglia. Unități întregi refuză să-l recunoască însă pe noul împărat. Iustina ia măsuri energice. Trupele care refuză numirea fiului său vor fi pedepsite pentru răzvrătire. Vor fi trecute prin sabie. După şase zile, pacea este restabilită.

În cea de-a şaptea zi, Iustina şi statul său major anunță oficial lui Valens, lui Ambrozie şi Senatului roman că micul Valentinian, în vârstă de 3 ani, este împărat al Romei şi stăpân al lumii.

Iustina lăsă trupul neînsuflețit al soțului ei la Bergition, pentru a fi pregătit înainte de a-l transporta la Constantinopol. Cu noul împărat în brațe, ea se îndreptă către Milan. O iarnă grea. În ciuda greutăților, Iustina, împărăteasă a Romei pentru a treia oară, ajunse la Milan. Aici era aşteptată de către Ambrozie.

Episcopul, plin de mânie, se prezentă la palat. Iustina îl primi gata de luptă. Ştia că are toată armata de partea ei.

— Mi s-a adus la cunoştință că desemnarea fiului meu Valentinian ca împărat nu vă e pe plac. Ce-i reproşați augustului meu fiu? îl întâmpină ea pe Ambrozie.

— Grațian este împăratul Romei, îi replică Ambrozie. Din pricina voastră, Valentinian, tatăl său, a repudiat-o pe prima lui soție. V-a luat de nevastă. Nu v-a ajuns că ați izgonit-o pe mama lui Grațian, că i-ați luat tatăl şi i-ați distrus familia, vreți acum să-i uzurpați şi tronul pe care îl ocupă după lege de şapte ani?

— Este hotărârea armatei. Armata are dreptul să-şi aleagă ea însăşi împăratul. Reproşaţi această numire armatei? Luptaţi-vă cu armata!

Această numire este nedreaptă şi imorală. Dacă aş fi fost general ori guvernator, aş fi fost obligat să-mi însuşesc această nedreptate. Dar eu sunt episcop. Nu pot să îngădui să fiu de acord cu o nedreptate.

— Un episcop nu se amestecă în politică.

— Este imoral că Valentinian uzurpă un tron care-i revine de drept fratelui său. Fraţii nu trebuie să se comporte precum Cain şi Abel. E de datoria mea să intervin. Se încalcă o poruncă divină.

Discuţia e foarte încordată. Se joacă strâns. Iustina îşi apără tronul. Ambrozie apără dreptatea şi cele zece porunci.

— Când am fost ales episcop, Sfântul Vasile, „lumina Răsăritului", mi-a adresat o scrisoare în care mă socotea ca fiind urmaş al lui Amos, căprarul proroc. Acum, înţeleg de ce Sfântul Vasile m-a numit astfel în amintirea lui Amos. Ştia că voi avea de luptat împotriva unei femei care nu poate să trăiască decât cocoţată pe tron. Amos, profetul din Vechiul Testament, a numit aceste femei, care nu puteau să trăiască decât ca împărătese şi nu aflau iarbă pe gustul lor decât pe creste, „vaci ale păşunilor înalte". El le-a prevenit: „Iată vin zile când voi veţi fi ridicaţi cu cârlige şi [...] cu cângi."[1] Iustina, împărăteasă preaevlavioasă, datoria mea este să vă aduc la cunoştinţă, la fel ca Amos, că veţi plăti setea voastră de înălţime.

Iustina tremura. Trupul ei, de o frumuseţe imperială, era asemenea unui plop căruia o adiere de vânt face să-i freamăte frunzişul.

Ambrozie îi explică faptul că împăraţii, împărătesele ori mamele de împăraţi trebuie să fie drepţi:

— Comuniunea cu Dumnezeu, aceasta este prima datorie a Dreptăţii, şi cea de-a doua este comuniunea cu oamenii, altfel spus, îndurarea şi umilinţa.

Iustina îi propuse un compromis: Graţian să rămână împărat al Apusului, fără Italia, care va trebui să-i revină lui Valentinian.

[1] Amos, IV, 1-2.

Lui Ambrozie i se pare că împărțirea este una dreaptă. Cei doi împărați sunt încă la o vârstă fragedă. Grațian are 15 ani, iar Valentinian aproape 4. Adaugă:

— Pentru ca ei să nu se îndepărteze de calea dreptății vor fi sfătuiți întotdeauna de episcop.

— E foarte bine aşa! Primesc şi eu să fiu îndrumată de către Biserică.

— Pentru început, cei doi frați, atât Grațian, cât şi Valentinian, trebuie să renunțe la titlul lor absurd de zeu. Un împărat nu este un zeu. Ei vor fi împărați ai Imperiului Roman, fără să poarte însemnele de ***Pontifex Maximus***. Sunt muritori şi laici.

Iustina fu de acord. Ambrozie o înfricoşa. Încercă să nu-l contrazică. Îi este teamă să nu piardă tronul dacă va continua să i se împotrivească. Vrea să şi-l facă aliat. La fel ca la început, când a organizat, cu ajutorul poliției, alegerile, prin care a dorit să-l facă pe Ambrozie episcop.

O mai înfricoşează şi un alt lucru pe Iustina. În calitatea sa de împărătească şi de mamă, statui de aur, de argint, de marmură albă ori de alte culori reprezentând-o au fost ridicate în toate piețele oraşului. Cetățenii le venerează. Iustinei îi este teamă că Ambrozie îi va cere să demoleze aceste statui divinizate. Este femeie. O femeie renunță cu greu la o statuie care o reprezintă.

Însă Ambrozie nu-i vorbeşte despre statui. Se mulțumeşte, deocamdată, ca mai întâi împăratul Romei să renunțe la titlul său de zeu. Îi este de ajuns, pentru început. Misiunea lui se va împlini în mai multe etape. Părăseşte palatul, satisfăcut, spunându-şi: „Apostolii au rătăcit îndelung pentru a-i converti pe barbari, pe greci ori armeni la creştinism. Eu, Ambrozie, am ca misiune să-l convertesc pe împărat la creştinism. Ştiu, convertirea conducătorilor națiunilor este o mai mare primejdie decât convertirea sălbaticilor. Însă un episcop are obligația de a duce pretutindeni cuvântul lui Hristos. Fără a ține seama de primejdiile care-l pândesc, deşi este pândit chiar de riscul de a fi devorat de către aceia cărora el le vesteşte Evanghelia.”

XVII

Ambrozie duce o viață de mari împliniri. Grațian şi Valentinian s-au împăcat. Şi-au împărțit imperiul, la fel ca doi frați buni, aşa cum a vrut episcopul. Iustina arată o mare bunăvoință față de Biserică. Episcopul de Milan a primit vizita fratelui său, Satyr. Ambrozie îşi iubeşte mult fratele. Este fericit să-l aibă alături de el. Satyr s-a convertit. Poartă discuții teologice. Împreună duc o viață plină de evlavie. Amândoi sunt foarte mulțumiți.

Satyr s-a îmbolnăvit însă pe neaşteptate. Medicii s-au dovedit neputincioşi. Într-o noapte, Satyr, cuprins de febră, avea să moară în brațele fratelui său, Ambrozie. Episcopul, cutremurat de moartea lui Satyr, uită că este creştin. Ambrozie uită tot ceea ce învățase de puțină vreme: pentru un creştin, a muri înseamnă a te naşte în Cer.

„Ce să fac acum? îşi spuse Ambrozie. Totul s-a terminat. Nu mai am niciun motiv să trăiesc."

Episcopul privea trupul fără viață al fratelui său. Înaintea morții era ca un păgân. Moartea este un punct final. Dincolo de moarte nu mai este nimic. Sub lovitura durerii, virtuțile creştine, ce abia şi le însuşise, s-au făcut nevăzute. Şocul a fost înspăimântător.

Sosită de la Roma, Marcellina s-a neliniştit şi mai mult de soarta fratelui său în viață, Ambrozie, decât de moartea lui Satyr. Frații aristocrați se iubesc mai mult decât frații siamezi. Ambrozie nu se lăsă pe seama nimănui. Nimic nu-l elibera. După câteva zile de întristare, îşi şterse lacrimile. Îşi aduse aminte că este creştin. Exclamă, pomenindu-l pe Profetul Osea: „Unde este, moarte, biruința ta?"

Ambrozie suferea, dar nu ca un păgân. El era creştin. La fel ca Sfântul Ieronim, spuse: „Îți mulțumim, o, Hristoase Mântuitorule, noi, creaturile Tale, căci ne-ai eliberat prin moartea Ta de acest cumplit vrăjmaş care este moartea! Înainte de înfrângerea ei nu era ceva mai vrednic de plâns ca omul care, stăpânit întotdeauna de teama unei morți veşnice, părea să nu aibă de trăit viața decât pentru a o pierde."[1]

[1] **Fericitul Ieronim, *Ad Heliodorum,* Scrisoarea XXII.**

Cu trupul său firav şi gata să se frângă, Ambrozie s-a eliberat de teama de moarte. O biruință creştină. Compuse un panegiric pentru Satyr. Un vale un rămas bun –, dar şi un Aeternum vale un rămas bun veşnic. El ştia că adevărata viață continuă. Că-l va revedea pe fratele său trecut la cele veşnice.

În timpul în care Ambrozie îşi biruise şi zadarnica teamă de moarte, un curier din Răsărit îi aduse înfricoşătoare veşti pentru imperiu. Barbarii călcau în picioare Roma. Imperiul Răsăritului intra în mâinile goților. Împăratul Valens cerea, plin de deznădejde, ajutor.

XVIII

După moartea lui Satyr, Ambrozie slăbise mult. Era nespus de palid.

Ambrozie îl asculta pe curierul sosit din Răsărit, căruia îi spuse:

— Valens a îngăduit un mare număr de goți în imperiu. Are, prin urmare, o armată fără plată. Mână de lucru fără plată. Robi. Goții au trebuit să renunțe la bogățiile lor pentru a plăti dreptul de a intra şi de a se aşeza în imperiu. Toate bune. Împăratul are bani. Cetățenii au bani. Toată lumea are bani. De multă vreme, cetățenii romani nu doresc nimic altceva decât bani. Împărații hotărăsc în privința banilor. Acum, ei îi au. Banii le-au căzut din cer...

— Banii au adus nefericirea, admise şi curierul. Lupicinus a fost însărcinat de împărat să ia de la goți copiii de parte bărbătească. Tot el a fost însărcinat să procure sclavi. Şi tot el trebuia să recupereze toți banii de la goți. Ca să-i parvină, Lupicinus le vindea goților alimentele şi hainele de care aveau nevoie. Aceasta se convenise cu ei când au pătruns în imperiu. Dar ceea ce nu se convenise era prețul de plătit. Prețul grâului, al untdelemnului ori al sclavilor. Lupicinus a cerut din ce în ce mai mari prețuri pentru hrană. Goții au plătit. N-aveau de ales. Lupicinus vindea grâul pentru un talger de bani. Goții erau obligați să plătească. Nu puteau să-şi procure alimentele altfel. Prin urmare, au plătit. În timp au epuizat tot ceea ce avuseseră când au intrat în imperiu. Niciunul dintre ei nu mai avea bani. Le era însă foame. Barbarii au început să-şi schimbe caii pe grâu. Apoi carele. Apoi, pentru a-şi procura hrana, goții şi-au vândut copiii, soțiile şi părinții. Când n-au mai avut copii, părinți, soții ori surori de vândut, s-au vândut ei înşişi ca sclavi. Însă prețul plătit pentru un sclav era întotdeauna fixat de Lupicinus. Un got, chiar de se vindea el însuşi spre a fi sclav pentru întreaga viață, nu primea ca preț pentru persoana sa nici măcar cât să-şi cumpere un singur prânz. Goții n-au mai putut să suporte această stare. S-au revoltat. Au cerut să li se facă dreptate. Nimic mai mult! Au început să izbucnească tulburări în Marcianopolis. Acum, toți goții s-au revoltat, în frunte cu căpetenia lor, Fritigem. Goții s-au aliat şi cu alți barbari care trăiesc în afara frontierelor imperiului. Toată armata lui Valens era formată din goți. Oraşele erau păzite de

ostaşi goți. De acum, Imperiul Răsăritului, palatul lui Valens şi Valens însuşi au căzut în mâinile goților. Aceştia sunt stăpânii Imperiului Roman de Răsărit.

Ambrozie asculta în linişte. Cu coatele pe masă, cu fața sa palidă sprijinită între mâini, asculta. Era afectat, dar rămase calm.

— Valens a cerut ajutor, continuă trimisul.

— Cui a cerut el ajutorul? îl întrebă nespus de calm Ambrozie.

— Valens a cerut ajutor Senatului şi nepoților săi, Grațian şi Valentinian. Era firesc. Imperiul este unitar, deşi este condus de mai mulți împărați. Valens a solicitat trimiterea de trupe din Apus.

— Valens este un arian. Niciun creştin nu va sări în ajutorul celui care luptă împotriva Bisericii.

— Arian ori ba, Valens este, înainte de toate, un împărat roman. Imperiul e în mâinile barbarilor. Creştini ori nu, cetățenii sunt obligați să-şi apere patria. Situația este foarte gravă.

— Mântuirea nu poate exista decât în Biserică. Oamenii care doresc salvarea imperiului se află înăuntrul Bisericii. Valens este împotriva Bisericii. El se împotriveşte, prin urmare, lui Dumnezeu, adevărului şi salvării imperiului. Nimeni nu poate veni în ajutorul celui care luptă împotriva Bisericii.

— Dacă Apusul refuză ajutorul cerut de Valens, atunci trebuie spus că el îl acordă barbarilor, care vor să ne supună propria patrie, patria romană.

— Un imperiu care luptă împotriva Bisericii nu este patria mea!

— Nu puteți totuşi să-i ajutați pe barbari să cucerească Imperiul Roman. Sunteți roman.

— Potopul care va înghiți lumea întreagă este aproape. Niciun imperiu, nicio armată nu poate să-i reziste. Doar aceia care se află în sânul Bisericii pot să reziste. Oamenii, fără diferență de rasă ori clasă socială, care se află la sânul Bisericii ca înăuntrul corăbiei lui Noe.

— Valens rămâne totuşi un roman.

— Valens este duşmanul Bisericii. Duşmanul lui Dumnezeu. Duşmanul lui Dumnezeu este duşmanul oricărei creații divine: oameni, animale, imperii de pe întreg pământul, până la marginile lui. Nimeni nu poate sări în ajutorul unui asemenea vrăjmaş. Nimeni nu poate să-l ajute pe Valens.

— Sunteți de neînduplecat.

— Sfârşitul este aproape, iar intransigența este o mizã. A sosit ziua în care avem nevoie sã-i despãrțim pe prieteni de vrãjmaşi. Valens este duşmanul lui Dumnezeu. Prin urmare, duşmanul nostru. Duşmanul oricãrei creaturi pãmânteşti.

Curierul pleacã. Liniştit şi nemişcat, Ambrozie rãmase la masa sa. Este patrician. Vreme de secole, strãmoşii sãi au luptat pentru crearea imperiului. Şi el lasã acest imperiu la cheremul barbarilor. Un lucru foarte grav. Patricianul roman e tulburat, însã clericul rãmâne de neclintit. Cunoaşte un imperiu superior Imperiului Roman. Dacã acesta de pe urmã este duşmanul acestui imperiu divin şi desãvârşit, imperiului adevãrului şi al dreptãții, atunci el, Ambrozie, este duşmanul Imperiului Roman. Al patriei.

Ambrozie izbucni în plâns. E greu pentru un aristocrat sã decidã distrugerea imperiului sãu.

Ambrozie nu-şi aflã liniştea sufleteascã. Sufletul omenesc este asemãnãtor împãraților pãmântului. Aceştia sunt nefolositori în clipele deciziilor grave, capitale. Ambrozie cãzu în genunchi lângã masa sa şi se rugã. Îi ceru lui Dumnezeu sã-l sfãtuiascã. Dumnezeu trebuie, cu siguranțã, sã-l vadã pe episcopul neputincios şi palid, cu un sânge atât de sãrac, în genunchi, aproape de masa sa, în palatul episcopal din Milan. Însã Dumnezeu nu-i dãdu nici cel mai mic sfat. Episcopul, palid, nu primi nici cea mai micã descoperire. Dumnezeu Se împotriveşte oricãrei minuni. În loc de sfat, Dumnezeu îi insuflã curaj. Ambrozie se ridicã. Îşi reveni şi-i scrise lui Grațian, cerându-i sã se pregãtească de o mare campanie în Rãsãrit.

Împãratul îi rãspunse cã generalii nu-l sfãtuiesc sã întreprindã aceastã expediție, cãci aveau nevoie de trupe pentru a apãra Apusul.

Ambrozie insistã:

„Veți obține biruința asupra barbarilor şi ereticilor. Luptați sub semnul Crucii, al dreptãții şi sub ocrotirea lui Dumnezeu!”

În ciuda opoziției generalilor, Ambrozie îl convinse pe Grațian sã pornească la drum în fruntea tuturor trupelor sale din Apus. Era întâia cruciadã. Trupele Apusului mergeau sã lupte în Rãsãrit cu barbarii şi cu erezia. Ambrozie era instigatorul acestei prime cruciade.

Grațian şi armata apuseanã îşi închipuiau cã plecarea lor era dictatã de necesitatea luptei împotriva barbarilor, însuşi Valens

aştepta ajutorul Apusului. Înaintarea lui Grațian îi aducea multă bucurie. Nimeni nu-şi închipuia măcar pentru o clipă că ar putea exista un alt imperiu, superior ca importanță Imperiului Roman. Că, de fapt, pentru acest imperiu luptă Apusul. Până în această epocă, armatele se luptaseră unele cu altele pentru a obține avantaje concrete şi vizibile. Era prima oară când ele luptau sub ordinele unui împărat, care-i va comanda la fel de bine pe învingători şi pe învinşi la fel de bine pe romani ca şi pe barbari. Soldaților nu le păsa pentru ce luptă. Singurul lor îndrumător, Biserica, ştia aceasta. Ambrozie de Milan îi scria în fiecare zi împăratului Grațian şi nu înceta cu încurajările.

XIX

Împăratul Grațian se afla în cartierul general al trupelor apusene, în Alpi, înconjurat de generalii Arbogast, Flavius Merobaudes, Maxim, Victor şi Andragathius. Barbari aproape toți. Însă barbarii sunt mai instruiți şi mai ataşați Romei decât cetățenii romani de viță veche.

Grațian puse la punct ultimele detalii în vederea marii ofensive din Răsărit. Împăratul are 16 ani, dar poartă haine militare, la fel ca generalii.

Grațian este primul împărat roman care nu poartă titlul de zeu. Este entuziasmat de acest război din Răsărit. S-a instruit pe lângă Ausoniu, aristocratul cel mai de seamă printre poeții din Bordeaux. Vorbeşte despre poezie. Urmează sfaturile lui Ambrozie şi doreşte să fie un bun creştin. Însă el este pasionat mai degrabă de exercițiile fizice. E în stare să piardă ore întregi cu lansarea suliței pe terenul din fața palatului său din Treveris. Cea de-a doua pasiune a sa este vânătoarea, iar cea de-a treia: să stea, pur şi simplu, degeaba.

Grațian îl aştepta pe generalul Teodosie. Împăratul adolescent hotărâse, împreună cu generalii barbari, să încredințeze comandamentul trupelor apusene unui general roman de viță veche. Fusese ales generalul Teodosie. Un descendent al împăratului Traian. Născut în anul 346, acesta abia trecuse de 30 de ani. Era dedicat activităților militare. Cel care îl recomandase cu ardoare pe Teodosie pentru această funcție fusese Ambrozie, episcopul de Milan.

Generalul Arbogast i se adresă împăratului:

— E cu neputință ca generalul Teodosie să accepte să ia comanda trupelor. A fost drept să-l convocați. Ambrozie s-a arătat foarte insistent, însă Teodosie nu poate să accepte oferta voastră.

— E vorba de un război împotriva barbarilor! replică Grațian. Orice roman este fericit când i se dă posibilitatea să lupte împotriva barbarilor.

— Luptând împotriva barbarilor, în Răsărit, îl vom ajuta pe Valens să-şi păstreze tronul. Or, nu s-a scurs nici măcar un an de când Valens a dat ordin să-i fie tăiat capul tatălui lui Teodosie, eroul din Africa. Toți prietenii lui Teodosie au avut aceeaşi soartă. Capetele lor au fost aruncate în fluviul Orontes din Antiohia. Dacă

Teodosie n-ar fi reuşit să se refugieze în Spania, Valens i-ar fi tăiat şi lui capul, aşa cum făcuse cu tatăl său. E de neconceput să-şi închipuie cineva ca, la un an după execuția tatălui său, Teodosie o să accepte să lupte alături de cel care i-a asasinat tatăl pentru a-i aduce acestuia victoria. Teodosie nu poate să accepte.

— Generalul Teodosie este roman. Va lupta împotriva barbarilor. Este raţiunea de a fi a oricărui ostaş roman.

Se lăsă liniştea.

Evenimentele din urmă cu un an se petrecuseră astfel:

Valens aflase de existența unui complot având ca scop înlăturarea lui şi punerea pe tron, în locul său, ca împărat al Răsăritului, a generalului Teodosie. Valens ceruse să le fie tăiate capetele conspiratorilor. Capul pretendentului la tron a căzut şi el. Teodosie cel pe care Grațian îl convocase pentru a-i încredința comanda trupelor care să vină în ajutorul lui Valens era fiul generalului Teodosie, care fusese decapitat. După executarea conspiratorilor, s-a dovedit însă că aceste bănuieli nu fuseseră îndreptățite. Complotul nu existase niciodată. Teodosie-tatăl fusese, prin urmare, decapitat din greşeală.

Generalii lui Grațian aşteptau cu interes reacția lui Teodosie-fiul. Nu puteai vedea oricând oameni chemați să lupte pentru victoria celui care le-a masacrat familiile.

Generalul Teodosie intră: mic de statură, musculos şi foarte bronzat. Un om care îşi petrece viața în natură, obişnuit cu munca fizică. Un trup de gladiator. O privire arogantă.

— De un an, în Spania natală, mă ocup de agricultură, explică Teodosie, salutându-l pe împărat.

E vesel. Înnegrit de soare şi de vânt.

— Cresc albine, mă ocup de grădinărit. Dacă nu m-ați fi convocat, aş fi uitat complet că există şi alte ocupații în afară de munca pământului. Am devenit agricultor. Vecinii mei chiar au început să-mi ceară sfaturi în acest domeniu.

— V-am chemat, generale Teodosie, pentru a vă încredința comanda supremă a trupelor apusene, îi spuse Grațian.

Toate privirile se îndreptară asupra generalului cu trup de gladiator. În ochii negri ai lui Teodosie se puteau zări străfulgerări de mânie. Fulgere de ură străluceau în ochii săi arzători ca jăratecul.

— Să lupt pentru victoria lui Valens? întrebă Teodosie cu un glas sec.

— Să lupți în fruntea trupelor romane împotriva barbarilor, îi replică Grațian.

Teodosie se abținu cu greu. De pe buzele sale întredeschise, cuvintele ies zdrobite ca o bucată de pâine fărâmițată între degete, într-un acces de mânie.

— Valens i-a tăiat capul tatălui meu. Valens i-a decapitat pe toți prietenii mei. Pe toți prietenii tatălui meu. Valens a încercat să-mi taie capul şi mie. Cum aş putea lupta eu pentru victoria acestui asasin?

— Datoria oricărui roman este de a lupta împotriva barbarilor.

— Barbarii au fost aduşi în imperiu de însuşi Valens. Să-l treacă prin ascuțişul săbiei lor! Aşa e drept!

— Valens este un împărat roman.

— Împărat roman şi asasin al tatălui meu.

— Când imperiul este în joc, chestiunile personale trec pe planul al doilea.

Ochii lui Teodosie, precum două aruncătoare de flăcări, îl țintuiră pe Grațian, împăratul adolescent. Apoi privirea sa îi scrută pe generali.

— Imperiul aşteaptă de la mine, generalul Teodosie, să lupt pentru victoria asasinului tatălui meu?

— Cu adevărat! Victoria celui care i-a tăiat capul tatălui tău este una şi aceeaşi cu cea a Romei. Roma nu poate fi sacrificată pentru a satisface o răzbunare personală.

— E drept!

— Acceptați, prin urmare, comanda trupelor?

— Pentru o vreme, voi uita de uciderea tatălui meu. Începând din această clipă sunt soldat şi roman!

Generalii barbari erau uimiți. Nu se aşteptau ca Teodosie să accepte. Vestea s-a răspândit rapid printre soldați. În câteva ceasuri Teodosie a devenit un personaj de legendă. Se discuta despre conversația lui cu împăratul. Conversație care peste câteva sute de ani ar fi putut deveni un ***chanson de geste***.

Soldații erau mândri că erau romani. Barbarii erau mândri să lupte pentru romani. Trupele erau nerăbdătoare să treacă Alpii pentru a salva imperiul Răsăritului din mâinile goților barbari.

XX

Înainte de a porni la război, generalul Teodosie trecu să-l vadă pe prietenul său Ambrozie, episcopul de Milan. Familiile lui Teodosie şi Ambrozie, amândouă de viță veche, aveau legături prieteneşti de mai multe sute de ani. Cei doi prieteni stau față în față. Ambrozie, firav, palid, în sutană, cu privirea melancolică. Înaintea lui, Teodosie, cu chipul şi cu musculatura de luptător, cu privirea arogantă, care impune.

— Să vorbim de Valens! îi propuse Ambrozie.

Teodosie tresări mânios. Chipul său se congestionă brusc.

— Valens este asasinul tatălui meu. E cu neputință să uit aşa ceva. Cu toate acestea, atâta vreme cât războiul va dura, voi căuta să uit de faptul că el i-a tăiat capul tatălui meu. Eu comand trupele spre biruință. Într-adevăr, biruința lui Valens. Asasinul. Dar biruința sa e în acelaşi timp şi cea a imperiului.

Ambrozie nu considera însă că Teodosie trebuia să fie admirat. Cu toate că generalul fusese aclamat peste tot în drumul său. Cu toate că prezența sa făcuse ca mulțimea să freamăte şi să-l ovaționeze, întrucât imperiul era pentru acesta mai prețios decât capul propriului tată, văzând în el personificarea legendei Romei eroice.

— Ai fi preferat să mă ocup de răzbunarea personală, de dreptatea mea, şi să-i las pe barbari să cucerească întreg imperiul? întrebă, mirat, Teodosie.

Împăratul Grațian este un fiu credincios al Bisericii. Îi sunt părinte duhovnicesc. La sfaturile mele, Grațian te-a numit comandant al trupelor apusene. Însă, în acelaşi timp, eu i-am transmis în secret ordinul de a nu-i acorda niciun ajutor lui Valens. Grațian m-a ascultat. El este un prea bun creştin pentru a ajuta la victoria răului, a diavolului. Niciun creştin vrednic de acest nume nu este capabil de o asemenea faptă.

— Dar e de necrezut! Trupele înaintează deja către Răsărit. Armata întreagă este pe cale de a trece Alpii. Voi lua comanda acestei campanii împotriva barbarilor! Sunt totuşi cel mai bine informat pentru a şti ceea ce se petrece pe teren.

— Grațian mă va asculta. Orice bun creştin se supune Bisericii. Trupele se îndreaptă, cu adevărat, către Răsărit, însă ele nu vor lupta pentru Valens.

— Dacă Valens nu primeşte ajutorul nostru, în câteva săptămâni barbarii vor fi stăpâni ai Răsăritului. Ei îl vor zdrobi pe Valens.

— Dacă Valens va fi zdrobit de barbari, va fi un act de dreptate. Un împărat eretic zdrobit de barbari: Răul pedepsit!

— Valens este împărat roman. El apără Imperiul Roman.

— Valens este un eretic. Ereticii sunt vrăjmaşii lui Dumnezeu şi, prin urmare, a tot ceea ce El a creat pe pământ. ***Quidquid deus non est, nihil estet pro nihilo computari debet.*** Tot ce nu este Dumnezeu nu înseamnă nimic şi trebuie socotit drept nimic. E drept ca Valens să fie zdrobit. Nimicit.

— Barbarii sunt ei înşişi arieni. Cel care doreşte înfrângerea lui Valens nu face decât să opteze pentru un îndoit rău. Orice om de bun simț va prefera victoria Romei eretice decât pe cea a barbarilor eretici.

— Nu! Adevărul este simplu, unic şi fără nuanțe. Cel care este în afara Binelui întruchipează Răul. Nu există nici o rațiune de a aşeza erezia romană mai presus decât erezia barbară.

— Înfrângerea lui Valens înseamnă biruința barbarilor. Este de neconceput ceea ce vrei!

— După ce îi vor fi zdrobit pe romanii eretici, barbarii vor fi aduşi la dreapta credință.

— Goții nu vor renunța niciodată la arianism. Episcope, te înşeli crezând că ai putea face din goți creştini dreptcredincioşi! Ei sunt arieni şi eretici, şi vor rămâne aşa! Îi cunosc. Am petrecut o bună parte din viața mea în Răsărit. Goții au primit botezul şi au devenit arieni pentru că nu exista o altă cale de ieşire. Li s-ar fi interzis intrarea în imperiu dacă nu ar fi devenit arieni. S-au convertit în masă la creştinism. Erau urmăriți de huni. Au fost obligați să treacă la sud de Dunăre. Însă goții vor rămâne arieni câtă vreme vor exista goți pe pământ. Sunt oameni ai nordului. Omul din nord nu-şi reneagă nici cuvântul şi nici religia. Este un om credincios. Preferă să moară. Nu le place să li se vorbească de o altă religie. Aceşti oameni blonzi iau religia în serios. Ei iau în serios toate întrebările privitoare la existență, fie că acestea sunt ori nu importante. Foarte în serios. Ei au luat, prin urmare, creştinismul foarte în serios, cu toate că acesta le-a fost impus. După botez, au vrut să cunoască în profunzime creştinismul. Cunoaşterea în profunzime este o pasiune a lor. Astfel, au tradus

Biblia. Pentru a scrie Biblia în limba lor le-a trebuit un alfabet. Înainte de convertirea lor nu au cunoscut scrisul. Pentru a traduce Biblia au creat un alfabet. E destul de greu să creezi un alfabet. Ei au făcut aceasta. Au creat un alfabet, literă cu literă. Apoi, au tradus Biblia opera cea mai voluminoasă din lume în limba lor, cuvânt cu cuvânt, literă cu literă. Au scris Evangheliile literă cu literă, cu noul lor alfabet şi cu cerneală de argint. Pentru ei, argintul este mai preţios decât aurul. Ei au scris, prin urmare, Biblia cu cerneală de argint. Preoţii au mers la ei pentru a le vorbi de arianism şi de dreapta credinţă. Goţii au refuzat să-i asculte: ei erau creştini şi aceasta le era de-ajuns. Erau mult prea barbari pentru a face o distincţie de nuanţă. Că era ***HOMOOUSIOS*** ori ***HOMOIOUSIOS***, cu sau fără „I", le era total indiferent. Le era indiferent dacă cuvântul grecesc conţine nouă ori zece litere. Ei au păstrat, prin urmare, cuvântul aşa cum l-au scris în argint pentru prima oară. Au considerat că discuţia în jurul acestui „I" nu este decât o şicană zadarnică. Cei care au încercat să le vorbească despre aceasta au fost obligaţi să schimbe subiectul discuţiei. După ei, a despica firul de păr în patru şi a pierde timpul discutând despre un „I" era o lipsă de bărbăţie şi de seriozitate.

— Goţii vor înţelege într-o zi că acest „I" reprezintă cheia infernului. Bisericii îi revine sarcina de a-i lumina. Ea va face aceasta. Acest „I" le va permite, mâine şi în secolele care vor veni, să introducă un al doilea, apoi un al treilea dumnezeu. Episcopul lor, Ulfila, ar trebui să le explice şi să-i prevină. Căci se află în primejdie. Într-o mare primejdie.

— Am discutat cu Ulfila. Nici el nu vrea să audă despre acest „I". Pretinde că-şi cunoaşte bine poporul. Chiar dacă acest „I" a fost introdus din greşeală în cuvântul grec, el nu poate în niciun caz să constituie o primejdie pentru goţi. Oamenii nordului sunt atât de disciplinaţi şi lipsiţi de imaginaţie, că niciun got nu va avea ideea de a introduce, chiar şi peste mai multe secole de aici înainte, un nou dumnezeu pe lângă unicul Dumnezeu pe Care el L-a acceptat. Pentru a crea un dumnezeu, îţi trebuie fantezie, dar aceasta le lipseşte. Pentru că se bucură de cea mai mare libertate, goţii vor merge mereu în cadenţă. Acest „I", introdus în ***Crez***, e o primejdie pentru celelalte popoare. Pentru goţi, acest „I" este inofensiv. Ulfila are dreptate, îşi cunoaşte poporul, fiind el însuşi got. Oamenii nordului sunt disciplinaţi. Cultul zeilor este celebrat

disciplinat şi după un ritual bine stabilit. Ei nu creează dumnezei. Doar răsăritenii ori mediteraneenii pot să facă aceasta.

— Barbarii, bunul meu Teodosie, pot să-şi permită să tolereze această imperfecțiune în Biserica lor şi în ***Crezul*** lor. Noi suntem romani. Noi nu putem să ne permitem să fim neglijenți. Barbarii pot să fie. Încă de la convertirea sa, un roman acceptă un creştinism desăvârşit în fond şi în formă. O religie ireproşabilă. Care are un scop. Un roman nu trebuie să neglijeze nicio literă, nicio virgulă. Barbarii nu dau vreo atenție la aceasta. Le e indiferentă una ca aceasta. Tot ceea ce romanii au construit au făcut-o pentru eternitate. Opera romană este zidită pentru a rezista în timp intemperiilor, fanteziei oamenilor şi cataclismelor. Nimic nu poate să o nimicească. Biserica construită de romani trebuie să fie desăvârşită. Veşnică, în două cuvinte: Biserică romană.

— Episcope, nu putem permite barbarilor să supună întreg Imperiul de Răsărit din cauza unei litere în plus ori în minus dintr-o rugăciune! îi replică Teodosie mânios.

— Această literă constituie o erezie. Nu putem să o tolerăm!

— Ambrozie, bunul meu prieten şi episcop, acum, când patria este în primejdie, eu uit că Valens i-a tăiat capul tatălui meu şi sunt pe deplin dispus să lupt pentru a-i asigura victoria, pentru că această victorie va salva imperiul şi tu, tu vrei să deschid porțile acestui imperiu barbarilor, din cauza unei litere a alfabetului, a unui „I”?

— Potopul este de neînlăturat. Imperiul Roman nu-i va putea salva pe cetățeni de la potop. Nici armata. Salvarea nu poate veni decât de la împăratul cerurilor. Tu eşti general. Tu cunoşti arta războiului. De această dată însă victoria nu poate fi asigurată decât prin Biserică. Valens este duşmanul Bisericii. Al singurei nave care ne poate salva. Nu putem deci să-l ajutăm pe Valens. El trebuie, mai întâi, să renunțe la acest „I”. Trebuie să revină la adevărata credință. Dacă nu, să accepte dreptatea, adică moartea.

— Eu îi iert faptul că a tăiat capul tatălui meu, şi tu, Ambrozie, nu poți să ierți un „I”?

— Va primi iertarea dacă renunță la acest „I”, altfel, Dumnezeu va interzice creştinilor să-l ajute. Cel care nu se opune răului ajută la victoria sa. Un creştin nu contribuie la victoria răului. La cea a lui Valens.

Teodosie rămase mut. Ambrozie, cel palid şi plăpând, se dovedea implacabil şi tare ca o stâncă.

— Eu sunt episcop roman. De patru secole, mii şi mii de fiinţe pe acest pământ au murit pentru apărarea credinţei. Nu am dreptul să profanez sfintele lor moaşte, venind în ajutorul ereziei. Şi aceasta, în calitatea mea de episcop.

— Iar eu sunt un patrician roman.

— Un patrician roman nu luptă pentru triumful unei erori.

— Un roman îi lasă pe barbari să invadeze imperiul? Cel ce face una ca aceasta nu este roman!

— Într-adevăr, pentru că sunt roman acţionez în acest fel. Nu sunt un episcop barbar, ca Ulfila. Nu zidesc o Biserică cu lipsuri. O imperfecţiune, oricât de mică ar fi, atrage după ea distrugerea Bisericii. Teodosie, un roman nu improvizează! Drumurile, cazărmile şi podurile construite de romani pe nisipurile Africii, în mlaştinile Angliei ori în deşerturile Răsăritului au fost înălţate ca să dureze. Cum am putea noi, romanii, să ne arătăm fără de grijă în edificarea Bisericii lui Hristos, singura şi unica navă care ne poate salva, când noi nu ne-am arătat fără de grijă în construcţia unei tabere militare?

— Şi Valens este roman!

— Faptul că este roman îi agravează şi mai mult situaţia. Dacă Valens era un barbar, l-aş fi iertat poate. Cel puţin pentru un timp. La rândul tău, tu l-ai fi iertat pentru că ţi-a ucis tatăl. Dar Valens este roman. El n-are dreptul să tolereze o literă eretică care poate distruge întreaga operă. Legile date de romani sunt limpezi şi precise, gravate ca în stâncă. Ele nu pot fi supuse interpretărilor, nici situaţiilor echivoce. Cum să accepţi o eroare în legea divină căci nici o eroare, nici o literă sau virgulă în plus ori în minus n-a fost acceptată vreodată, timp de nouă secole, într-un singur decret municipal. Eu nu sunt un creştin desăvârşit. Nimeni nu e. Însă mă silesc să devin astfel. Dumnezeu m-a ales să ocup rangul de episcop. Nu sunt pregătit în chip desăvârşit să ocup această demnitate. Încă din clipa în care am constatat că voinţa divină a fost ca eu să încetez să mai fiu guvernator pentru a deveni episcop, din acea clipă am făcut tot ceea ce am putut pentru a fi vrednic de această alegere. M-am silit să fiu demn de a fi episcop, aşa cum noi, patricienii romani, am îndeplinit toate funcţiile exercitate de-a lungul istoriei. Sunt un episcop mai puţin sfânt

decât episcopii răsăriteni, decât Sfinții Vasile, Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nyssa, Atanasie şi alții. Şi totuşi eu am ca misiune să perfecționez ceea ce lipseşte în Biserica lui Hristos. Bisericii îi lipseşte dimensiunea patriciană şi romană. Sunt primul patrician roman. Misiunea mea este de a îndeplini ceea ce lipseşte.

— Din punctul de vedere al moralei creştine, e drept să îngăduim barbarilor să cucerească Imperiul Roman de Răsărit, să ucidă, să ardă şi să jefuiască? întrebă Teodosie.

— O națiune eretică s-a revoltat împotriva unui imperiu eretic. Ei se vor devora unii pe alții precum doi dragoni care se devorează reciproc, deşi, la sfârşit, nu mai rămâne decât spuma pe care ei au secretat-o în timpul luptei. E drept că lucrurile se petrec astfel.

— Nu sunt de acord cu încăpățânarea ta, spuse Teodosie. Dar sunt sigur că ea constituie esența unei virtuți romane. Nu te condamn.

— Sfârşitul lumii altfel spus, sfârşitul Imperiului Roman este aproape. Bate la uşă, spuse Ambrozie. Acest sfârşit a fost vestit de către profeți. Creştinii îl aşteaptă. Iisus a spus oamenilor ce vor trebui să facă atunci când va veni sfârşitul lumii. Aceştia vor trebui să se asemene lui Noe. Oamenii vor trebui să construiască o navă. Această navă este Biserica. Doar prin ea oamenii imperiului vor fi salvați. Frontierele vor fi zdrobite, distruse de valurile de barbari. Trebuie să ne adunăm în Biserică. Această arcă a lui Noe biserica lui Hristos trebuie să fie romană. Aceasta este voința lui Dumnezeu. Romanii sunt singurii capabili în lume astăzi să construiască solid, serios şi durabil. Noi, doar noi, romanii! Nu există alți constructori în lume. Spre nord există popoare cu simț artistic şi rafinat mai mult decât al romanilor. Dar, în ceea ce priveşte tehnica de construcție, suntem fără egal. E posibil să construim o Biserică care să reziste veacurilor. Doctrina creştină, asceza şi sfințenia au fost lucrate în Răsărit. Însă apostolii au adus aceste comori la Roma. Aici au creat ei Biserica. Aici au zidit ei. Doar aici se află constructori. Edificarea Bisericii creştine revine romanilor. Doar la Roma există constructori. Nimeni în lume nu poate rivaliza cu ei.

Ambrozie era sigur că nava biserica creştină edificată de romani va fi veşnică.

— E vorba de o Arcă a lui Noe. De unica şansă de salvare. Nava trebuie să fie perfectă. Nu este permisă nicio eroare. Niciun

„I”, continuă Ambrozie. Tu înțelegi acum, generale, problema acestui „I” în plus ori în minus? E vorba de o navă care trebuie să plutească, purtându-i pe toți oamenii din istorie deasupra valurilor barbare şi deasupra istoriei, către Cer şi veşnicie.

— Bineînțeles! spuse Teodosie. În această lucrare nu este permisă nici o eroare.

— Misiunea mea, ca episcop roman, nu admite nici cea mai mică concesie, preciză din nou Ambrozie. Doar dând dovadă de neînduplecare, îmi îngăduie Dumnezeu să-mi salvez viața şi sufletul şi pe cele ale credincioşilor Bisericii romane. Este vorba de un potop care nu va dura doar şapte zile, ci de două ori şapte secole. Barbaria va inunda pământul.

Ambrozie tăcu. Privirea lui era melancolică, însă rămânea privirea unui aristocrat. Nicio tulburare lăuntrică nu-l măcina. Drumul său era trasat pe de-a-ntregul. Detaşat de el însuşi şi de istorie, avea privirea fixată spre veşnicie.

— I-am scris împăratului Grațian că trebuie să lupte împotriva barbarilor şi a ereziei. Aceste două rele sunt la fel de primejdioase şi una, şi cealaltă. Valens va fi învins de către barbari. După moartea împăratului eretic, Teodosie, generale, vei lupta împotriva barbarilor. Nu pentru a-i împinge dincolo de frontierele Imperiului Roman, ci pentru a-i aduce şi integra împărăției lui Iisus Hristos, în care romanii şi barbarii sunt egali şi unde toți se supun Bisericii. Altfel spus, lui Dumnezeu. Pentru a-şi îndeplini misiunea, care este de a comanda celor învinşi la fel ca şi învingătorilor, Biserica trebuie să fie puternică.

Generalul Teodosie se ridică. E musculos şi ars de soare. Teodosie întinse mâna prietenului său episcop. Un braț puternic, de general, de roman. Este brațul cu care a fost creat Imperiul Roman. Cu care lumea a fost cucerită. Generalul strânse mâna albă, cu piele fină şi fără globule roşii a episcopului patrician.

Până acum, imperiul a fost pământesc şi susținut de brațele soldaților. Până acum, imperiul a avut nevoie de un braț puternic şi musculos ca cel al lui Teodosie.

Dar forța muşchilor şi a spadei nu poate prelungi la infinit viața unui imperiu. Brațele şi spada au îmbătrânit, au slăbit şi s-au uzat.?

Spiritul şi legea care fac forța brațului episcopului nu se degradează, nu cunosc bătrânețea şi nu mor niciodată. Forța episcopului ține de veşnicie.

Teodosie, patricianul în uniformă de general, stă în fața lui Ambrozie, patricianul în haină de episcop. Îşi strâng mâna. Sunt doi atleți. Generalul, cu sufletul la gură, îi încredințează flacăra episcopului plin de forță, ca la jocurile olimpice pentru că acesta abia s-a angajat în cursa care-l va duce mereu mai departe, prin istorie şi dincolo de ea.

În timpul discuției lor, generalul mai mult ascultase. Vorbise episcopul. Dar cei doi patricieni ştiau fiecare ce trebuia făcut. Episcopul îşi începea misiunea acolo unde generalul o termina pe a sa. Istoria punea punctul final. Religia începea. Imperiul Roman va fi pierdut. Împărăția cerurilor va fi câştigată.

Întrevederea Episcopului Ambrozie cu generalul Teodosie a avut loc la Milan în luna mai a anului 378.

XXI

Valens se afla la Adrianopol. Era luna iunie a anului 378. Împăratul, în vârstă de 50 de ani, e mic de statură, slab şi foarte brunet. Întotdeauna neliniştit. Totuşi, în ochii săi negri şi plini de pasiune, se poate întrezări o scânteie de bucurie. Alături de el, soția sa, Alba Domnica. Împăratul nu are copii. Domnica, o aristocrată, nu-i este numai soție, ci şi o colaboratoare în treburile imperiului.

Împăratul Valens pare mulțumit. Problemele care-l neliniştea începeau să se rezolve încetul cu încetul. De doi ani, goții revoltați sub comanda lui Fritigem erau stăpâni pe cele mai multe oraşe şi provincii ale imperiului. Valens, care se afla în război împotriva perşilor în momentul în care revolta goților a izbucnit, încheiase rapid pacea. A fost apoi în război împotriva sarazinilor. A încheiat grabnic pace şi cu aceştia. De acum, trupele sarazinilor luptau de partea sa. Cu ajutorul acestora, el reuşise să-i oprească pe goți să intre în Constantinopol.

Mai rămâneau goții. Erau greu de supus. Înăuntru, ei formau armata imperiului. În afară, contractaseră alianțe. Dar şi problema goților va fi rezolvată.

Peste câteva zile, armatele apusene vor fi la Adrianopol, spuse Valens. Generalii Ricomer şi Victor au fost informați asupra acestui fapt. În patru zile cel mult, trupele din Răsărit vor face joncțiunea cu ale mele.

Grațian răspunsese în grabă chemării unchiului său Valens. Au trecut doi ani de când a plecat în ajutorul său. Însă barbarii nu au încetat să pună probleme armatelor imperiale. De aici întârzierile. Trimitea totuşi veşti.

În afară de goți, nicio primejdie nu amenință Imperiul de Răsărit. Toate obstacolele au fost îndepărtate, continuă Valens.

Imperiul de Răsărit cunoştea o perioadă de prosperitate. Deviza lui Valentinian, fratele lui Valens, fusese: „Nimeni nu este fără de pată dacă eu vreau ca el să fie vinovat.” Fusese un om crud. Deviza lui Valens era: „Nimeni nu este fără pată dacă este bogat.” Valens confiscase bunurile celor bogați. Aceste bunuri confiscate alimentau trezoreria statului. Săracii erau scutiți de impozite.

În cursul anului 375, Valens permisese goților să se aşeze în imperiu. Soldații nu mai erau plătiți. Sclavii erau vânduți la un preț derizoriu. Imperiul prospera.

— Dreptcredincioşii sunt cauza tuturor greutăților noastre. Fără intrigile lor, revolta goților n-ar fi putut izbucni niciodată, spuse Valens.

Strânse din dinți. Cât priveşte religia, pasiunea sa este de nevindecat. Valens nu admitea că Tatăl şi Fiul sunt ***homoousios***, altfel spus, „de o ființă". Era dispus să-şi piardă imperiul şi viața, fiind convins de necesitatea introducerii unui „I" în mijlocul cuvântului ***homoousios***. Continuă: ținând seama de perfecțiunea Sa, Dumnezeu nu poate să creeze ființe atât de imperfecte ca omul. Dumnezeu a creat omul prin intermediul lui Iisus. Iisus, Fiul, nu poate fi de o ființă cu Tatăl, Care, întru desăvârşirea Sa, n-ar fi putut niciodată să devină om. Altfel spus, o ființă imperfectă.

Valens refuza Treimea fără „I".

Din cauza acestui „I", duşmanii lui Valens au pus la cale numeroase comploturi pentru a-l asasina. Tatăl lui Teodosie a fost bănuit pe nedrept ca fiind instigatorul unuia din comploturi. Valens n-a renunțat la acest „I", din pricina marii sale credințe în Dumnezeu-Tatăl. Şi era mândru de aceasta. Se credea un martir.

După sosirea trupelor apusene şi zdrobirea goților, Valens se gândea să confişte averile şi bogățiile pe care noii îmbogățiți le vor fi adunat în timpul celor doi ani de război. Şi, astfel, totul va intra în normal. Esențial era ca aceste trupe să sosească la timp. În orice caz, nu era vorba decât de o problemă de zile.

I se anunță împăratului sosirea Episcopului Ulfila, care aştepta să fie primit în audiență.

— Audiențele pentru reprezentanții goților sunt suspendate. Ulfila a fost primit de mai multe ori. I-am respins propunerile. Nu există niciun alt motiv ca să-l primesc încă o dată, preciză Valens.

— Ulfila este episcop.

— Să intre atunci! acceptă până la urmă Valens. Eu sunt un împărat creştin. Un episcop trebuie să fie întotdeauna primit, chiar dacă este un barbar şi chiar dacă poporul pe care îl reprezintă este în război împotriva mea.

Însoțit de gărzi, apare în salonul de primire al palatului Ulfila, un uriaş de trei ori mai înalt decât Valens. Blond, cu barba sa

stufoasă ca cea a lui Moise ori a profeților din Vechiul Testament, Ulfila are, totodată, şi pasul ferm de profet. Ochii săi albaştri îndeamnă la calm şi la detaşare de sine, la fel cum vârful unui munte solitar ce străpunge cerul se înalță deasupra celorlalți munți. Ulfila este una din figurile cele mai reprezentative ale vremii. Un uriaş nu numai prin trupul său, ci şi prin credința, prin ştiința şi prin faptele sale. Patru titani într-un singur om.

Părinții lui Ulfila au fost sclavi. Mama sa se afla în lanțuri când l-a adus pe lume. La fel şi tatăl său. De îndată ce a fost în stare să alerge, Ulfila a fost şi el pus în lanțuri. S-a născut sclav. Lanțurile erau ereditare. S-a născut în Capadocia. Acest ținut este unul dintre cele mai stranii din lume. Este patria unui mare număr de sfinți. Apostolii au predicat în Capadocia. Locuitorii acestui ținut şi-au dat seama de multă vreme că, oricât de puternică ar fi o națiune, se afla întotdeauna o alta mai puternică pentru a o înfrânge şi a o reduce la sclavie. Capadocienii au adoptat o metodă menită să le garanteze libertatea. Aceasta consta în a se obişnui încă de la o fragedă vârstă să îndure loviturile şi sclavia. După un timp, cu un astfel de antrenament, trupul şi sufletul nu mai simt durerea. Capadocienii au reuşit să se simtă liberi în ciuda lanțurilor lor. Ei s-au imunizat împotriva sclaviei. Suportă fără să crâcnească suferințe morale ori fizice dintre cele mai atroce.

Strabon scria că într-o zi romanii le-au oferit capadocienilor independența. Aceştia au refuzat-o. „N-avem nevoie de independență! au răspuns căpeteniile capadocienilor. Libertatea noastră nu este împiedicată de lanțurile voastre."

„Refuzați independența? Libertatea? s-a minunat generalul roman care venise să le facă această ofertă. Nu credeam.

„Libertatea pe care ne-o oferă Roma nu ne interesează, a explicat căpetenia capadocienilor. Nimeni nu poate să ne priveze de libertate. De libertatea noastră. O altă libertate nu ne interesează. Orice altă libertate, comparată cu a noastră, e lipsită de semnificație."

„Lanțurile nu vă fac să suferiți?"

„Suntem liberi, în ciuda lor. Nu vă cerem să ni le scoateți. Niciun lanț, fie acesta şi roman, nu poate să ne facă să suferim."

Locuitorii Capadociei au fost întotdeauna monoteişti. Dumnezeul lor s-a numit Zabates. Dumnezeu unic şi invizibil, la

fel ca Zamolxis al dacilor. Un Dumnezeu care nu avea nevoie nici de temple, nici de statui. Când a venit valul creştin, s-au convertit. Capadocienii aşteptau venirea lui Iisus de multă vreme.

În acest ținut straniu, în Capadocia, se născuse Ulfila, sclavul barbar ce aparținea națiunii blonde a goților.

Virtuților rasei sale gotice forța fizică, frumusețea, dreptatea şi dragostea de muncă el le adăugase virtuțile capadocienilor: resemnarea, suplețea spiritului, disprețul pentru suferință şi credința în împărăția nevăzută şi veşnică.

Sclavul Ulfila descoperise apoi creştinismul. Se botezase. Studiase profund învățăturile lui Hristos. Apoi elaborase alfabetul limbii gote. Tradusese Biblia în această limbă, scriind cuvintele cu cerneală de argint, şi o răspândise. Erudit, teolog, profet şi episcop, Ulfila stătea înaintea împăratului Valens ca un demn reprezentant al poporului său. E înalt, atingând aproape tavanul cu creştetul capului. În fața sa, Valens pare şi mai mic, şi mai măsliniu, nervos şi chel.

— Accept să facem pace cu goții, spuse împăratul, dacă toți goții, neținând seama de sex ori de vârstă, acceptă la rândul lor să devină sclavi. Tu cerşeşti pacea pentru că trupele apusene se apropie şi vă e teamă să nu fiți masacrați cu toții. Dar este prea târziu. Ați ridicat sabia împotriva Romei. Prin sabia Romei veți pieri. Roma şi-a pedepsit întotdeauna dușmanii. Vă meritați soarta care vă aşteaptă.

— Goții vă sunt recunoscători pentru azilul acordat.

Vocea profundă a lui Ulfila are timbru de orgă. Vorbeşte o latină aleasă. Cu aceeaşi uşurință cu care vorbeşte şi greaca ori limba gotă.

— Învinşi de huni, vânați pe pământurile noastre, noi am cerut azilul Romei. L-am primit. Recunoştința noastră este veşnică pentru azilul pe care ni l-ați acordat.

— Din recunoştință ați ridicat voi spada împotriva imperiului?

— Goții sunt barbari, dar sunt oneşti, răspunse Ulfila. Pentru azilul pe care ni l-ați acordat în sânul imperiului, ne-ați cerut să-i dăm pe copiii noştri de parte bărbătească. Vi i-am dat. Noi chiar i-am smuls pe copiii noştri de la sânul mamelor lor pentru a-i da pe mâna ofițerilor romani. Ați cerut adolescenți goți pentru a-i face soldați. Aveam nevoie de azil. Era normal să fi plătit un preț pentru aceasta. Chiar dacă prețul a fost foarte ridicat. Apoi ați

cerut bani. Am deschis tezaurul național al goților. V-am dat aurul şi argintul. Ați cerut cai. V-am dat. Ați cerut să primim botezul în apele Dunării înainte de a intra în imperiu. Am primit botezul. V-am dat tot ceea ce ne-ați cerut. În conformitate cu ceea ce se convenise. În ciuda tuturor greutăților pe care le-am avut, noi am dat. Singurul lucru pe care l-am cerut în schimb a fost azilul. Însă, de îndată ce am pus piciorul pe pământul Imperiului Roman, am fost supuşi jafurilor, torturilor şi morții de către funcționarii imperiali. Mai rău decât dacă am fi fost făcuți prizonieri de către huni. Valentinian, fratele vostru din Apus, a creat milițiile de apărare civilă pentru a-i proteja pe oameni împotriva autorităților. În Răsărit, nimeni nu-i apără pe cetățeni în fața funcționarilor. Mai cu seamă, nu există nimeni care să-i apere pe goți. La un moment dat, aceştia n-au mai putut suporta greutățile din ce în ce mai mari. Goții au ridicat spada. Au scos spada pentru că suferințele lor erau nespus de mari. Ultimul dintre funcționarii imperiali a devenit foarte bogat vânzând ca sclavi pe goți fie bărbați, fie femei. Goții aparțineau, cu picioarele şi cu mâinile legate, autorităților. Goții au suferit într-atât, încât au ajuns să-i prefere acum pe huni funcționarilor romani.

— V-ați revoltat împotriva Romei. Veți pieri de sabia ei. Puțin contează că ați avut ori nu dreptate spre a acționa astfel. E prea târziu pentru a ne mai gândi la asta.

— Nu este niciodată prea târziu pentru bine, pentru dreptate şi pace.

— Armata din Apus a sosit practic. Nu va lăsa în viață nici măcar un singur got. Nu va exista îndurare. E prea târziu pentru teamă.

— Goților nu le-a fost niciodată teamă în fața morții. Acum, că ei sunt creştini şi se află în exil, consideră moartea ca pe o eliberare. Moartea le pare mai puțin crudă decât suferințele de zi cu zi. Religia şi onoarea lor îi fac să aleagă moartea în locul vieții.

— Atunci de ce vii să ceri pacea dacă poporului tău nu-i este teamă de moarte?

— Vin să cer pacea pentru că armatele apusene nu vor veni niciodată în ajutorul vostru. Nu noi suntem cei care ne aflăm în primejdie, ci voi!

Împăratul izbucni în hohote de râs.

— Nu râdeți! Apusul nu va sosi decât după înfrângerea voastră definitivă. De doi ani, Grațian aşteaptă această înfrângere.

— Afară!

Ulfila, profetul blond şi uriaş, nu făcu nici cel mai mic gest. Ca şi cum nu ar fi auzit ordinul lui Valens. Şi continuă cu vocea sa fermă şi limpede:

— Armatele apusene fac toate demersurile posibile pentru a întârzia sosirea lor. În aceşti ultimi doi ani, Grațian nu i-a atacat niciodată pe goți. Nu vă va ajuta.

— Grațian n-a putut să-i atace pe goți pentru că ei se ascund, deoarece le este teamă.

— Goții nu se ascund. Dimpotrivă. După ce am băgat de seamă că trupele lui Grațian ne evită, am hotărât noi înşine să lansăm ofensiva. Romanii n-au acceptat să se angajeze în luptă. Ei se retrag. Întotdeauna.

— Şi după voi ce semnificație are acest fel de a acționa? întrebă Valens, pe un ton ironic.

— Aceasta înseamnă că trupele lui Grațian lasă voie liberă goților pentru a se lupta cu Valens. Asta-i tot. Apusul merge până acolo, încât ne îndeamnă la luptă. Situația fiind cea pe care v-am descris-o, datoria mea de creştin m-a obligat să vin pentru a vă spune răspicat: trupele apusene îl trădează pe aliatul lor, pe împăratul Valens. Grațian nu va sosi niciodată la timp. Singura voastră ieşire este de a încheia pacea cu noi, goții. La rândul nostru, am fi foarte mulțumiți să încheiem pacea.

— Afară! strigă Valens, spumegând de furie. De când există Roma, nu s-a întâmplat niciodată aşa ceva. Istoria imperiului e plină de tot felul de crime. Însă trupele romane nu i-au ajutat niciodată pe barbari să cucerească imperiul. Tu crezi că împăratul Grațian s-a aliat cu barbarii împotriva Imperiului de Răsărit?

— Eu nu cred nimic. Este un fapt sigur.

— Studiază istoria. Acest gen de crimă poate fi săvârşit de oricine, dar nu de către un roman.

— Roma din trecut nu mai seamănă cu Roma de astăzi.

— În ciuda tuturor schimbărilor petrecute, esența rămâne aceeaşi. Un roman va fi întotdeauna un roman. Şi există lucruri pe care un roman nu le face. De pildă: a se alia cu barbarii împotriva Romei.

— Umpleți un urcior cu cel mai bun vin. Lăsați urciorul câteva zile descoperit la soare. Apoi beți din acest vin. Va fi acru. Chiar dacă lichidul este acelaşi. Roma de altădată nu poate fi comparată cu Roma de astăzi, la fel cum nu se poate compara o băutură acră cu un vin bun. Deşi a stat în acelaşi urcior şi este vorba de acelaşi lichid, structura s-a schimbat. Timpul şi-a făcut treaba.

— Un roman va lupta cu barbarii până la sfârşitul veacurilor. Nu va fi niciodată aliatul lor, oricât de înrăit ar fi împotriva imperiului!

— Romanii sunt astăzi creştini. Ei nu mai luptă pentru imperiul de aici. Luptă pentru a câştiga împărăția cea veşnică, în care goții şi romanii sunt egali. Prin urmare, e firesc ca trupele apusene să fie aliate barbarilor. Noi suntem cu toții cetățeni ai aceleiaşi împărății veşnice, bucurându-ne de aceleaşi drepturi.

— Un roman nu va da niciodată barbarilor imperiul.

— Este ceea ce face Grațian în aceste clipe.

— Afară, Ulfila! ordonă împăratul.

Uriaşul blond, profetul, eruditul Ulfila îl privi pe Valens cu ochii săi albaştri ca două bucăți de azur. Ulfila plânge.

— Nimeni nu iubeşte atât de mult Roma precum noi, barbarii, care am cunoscut-o. Noi vrem să ajutăm Roma. Pentru ca ea să-şi păstreze splendoarea sa eternă sub soare. Dacă Roma dispare, ultimul nostru refugiu dispare odată cu ea. Dar nouă, barbarilor, ne este cu neputință să salvăm Roma. Romanii ne opresc să facem aceasta. Am venit să-mi ofer serviciile pentru a salva un împărat roman şi imperiul său. Împăratul îmi vorbeşte ca un duşman şi mă aruncă afară ca pe un sclav.

— Pleacă, episcope! Dacă nu pleci, chem eunucii şi vei ieşi cu de-a sila!

Ulfila pleacă. E asemenea unui munte îngreunat de zăpezi. De ani. De suferință. Părăsind palatul pe care nu-l va mai revedea niciodată, spuse:

— Nimeni nu va putea salva patria celuilalt. Nimeni. Visul nostru de goți era să-l salvăm pe împăratul Valens de la moarte.

Veştile aduse de Ulfila s-au confirmat. Vreme de doi ani trupele apusene au evitat contopirea cu cele ale lui Valens. Ele au evitat, de asemenea, orice întâlnire cu goții.

Pe data de 7 august 378, Episcopul Ulfila a încercat o ultimă intervenție pentru a-l face pe Valens să înțeleagă că apusenii îl dăduseră pe mâinile barbarilor. Valens nu l-a crezut.

Adrianopolul, reşedința lui Valens şi cartierul general al trupelor sale, era asediat de goți de mai multe luni. În cursul nopții de 7 august, oraşul a căzut în mâinile goților. Niciun ofițer n-a supraviețuit. Trupele au fost masacrate. Deghizat, împăratul Valens a reuşit să fugă din oraş. În timpul fugii, a fost rănit de o săgeată rătăcită. Nu mai putea să meargă. Avea nevoie de îngrijiri. Cei care-l însoțeau în fuga sa l-au dus într-o locuință izolată de la periferia oraşului Adrianopol. A fost aşezat pe un culcuş de paie. Oraşul ardea. Masacrul trupelor romane de către goți era în toi. Un grup de jefuitori a încercat să intre în casa în care împăratul roman îşi aflase refugiul. Camarazii lui Valens au baricadat uşa. Împiedicați să intre, tâlharii, furioşi, au dat foc casei. Împăratul Valens şi cei care îl aduseseră pe brațe aici au ars de vii.

XXII

La puțină vreme după moartea lui Valens şi după ce trupele sale au fost decimate, armatele apusene, sub comanda generalului Teodosie, au intrat în Adrianopol.

Grațian a sosit la Sirmiun în anul 378, în preajma Crăciunului. Teodosie a venit să-l salute pe împărat şi să-i facă o trecere în revistă a evenimentelor:

— După moartea lui Valens, goții au primit pacea propusă de mine. Am făcut totul ca ei să intre în rândurile noastre. Armata romană a sporit.

Grațian îi ceru să-l informeze asupra soartei Constantinopolului.

— Capitala Răsăritului a fost apărată de către însăşi împărăteasa Domnica, soția lui Valens. Ea a luptat pe baricade în fruntea trupelor sale de sarazini, care i-au rămas fidele, şi a populației oraşului. Goții au fost totuşi superiori. Domnica a murit pe baricade. Oraşul este, de acum, în mâinile goților, altfel spus, în mâinile noastre. Goții sunt aliații noştri fideli.

Grațian este un adolescent sensibil. Educația sa fusese încredințată poetului Ausoniu. Schimbă vorba, căci moartea împărătesei Domnica pe baricade îl întristase, însă nici celelalte detalii nu erau mai îmbucurătoare.

— Armata romană, deşi rămasă fără împăratul său şi fără comandanți, a continuat lupta. Un got care a luptat la Adrianopol, în timpul acelei faimoase nopți de 7 spre 8 august, ne-a spus: „În ceea ce mă priveşte, nu am mai contenit să-i ucid pe romani. Brațele mă dureau. M-a surprins că un popor atât de slab precum romanii, care a fugit mereu dinaintea noastră, a barbarilor, îndrăzneşte încă să ne conteste pământurile şi să ne ceară comorile.” Soldații lui Valens au luptat până la ultimul, sperând în victorie.

— Sunt mulți morți? întrebă Grațian.

— Mai mulți ca în timpul înfrângerii de la Canua[1], răspunse Teodosie. Este cel mai mare dezastru pe care armata romană l-a suferit de când există ea. N-a reuşit nimeni să numere morții. Au

[1] Cannes, în actuala Franță.

fost atât de mulți... N-a mai rămas nici măcar un singur soldat roman în viață.

Teodosie îi aminti şi de Fritigem, comandantul goților, care era acum general roman.

— Sper că de acum înainte goții nu se vor mai revolta.

Generalul Iulius, unul dintre secunzii lui Teodosie, îl asigură că o viitoare revoltă a goților era practic de neconceput.

— Morții nu se revoltă niciodată, explică el. Copiii şi adolescenții goți au reprezentat cea mai mare primejdie. Toți aceşti copii au fost dați romanilor, respectând acordul încheiat cu Valens, pentru a fi crescuți în disciplina militară romană. Erau adunați în tabere militare. Câteva zeci de mii. Au acceptat înfrângerea lor.

— Ce s-a întâmplat cu aceşti adolescenți?

— Am dat ordin să fie omorâți. Generalul Iulius era ofițerul însărcinat cu supravegherea taberelor de instrucție a tinerilor barbari. Reprezentau o permanentă primejdie. În trei ani, în cursul cărora goții au fost stăpânii Imperiului de Răsărit, au constituit un foarte rău exemplu pentru aceşti tineri. Ei se credeau foarte puternici. Capabili să-i supună pe romani. Această stare de spirit nu putea fi nimicită decât prin exterminare. Prin urmare, i-am strâns în barăcile lor. Acolo, trupele i-au înjunghiat în spate, aşa cum se face cu berbecii de Paşti. Acum, sunt liniştiți. Nu mai cred că sunt capabili să învingă Roma. Tineretul got a murit.

— Au fost cu toții înjunghiați? întrebă, înmărmurit, Grațian.

Împăratul de 18 ani se gândi la toți aceşti tineri de vârsta sa.

— Dacă ar fi trăit, ne-ar fi pricinuit fără încetare probleme. Înjunghiați, sunt disciplinați. Morții sunt întotdeauna disciplinați.

— Dar populația civilă a goților este supusă?

— Populația civilă, de trei ani, a fost dispersată pe întreg teritoriul imperiului. Goții au părăsit încetul cu încetul regiunile în care se aşezaseră, pentru a umple oraşele şi satele, constituind aici un element străin. De dezordine, prin urmare. După înfrângerea lui Valens, generalul Teodosie a declarat că goții sunt prietenii noştri şi i-a invitat să primească în dar grâu şi untdelemn.

Goții au venit în piața publică a fiecărei aşezări, cu un mic sac pentru grâu şi cu o amforă de argilă pentru untdelemn. În timp ce aşteptau împărțirea, soldații romani, ascunşi în casele din

împrejurimi, au năvălit în piață. Goții e vorba în cea mai mare parte de femei, de bătrâni şi de copii au fost înjunghiați. Această treabă a fost executată cu o precizie romană, în toate piețele publice din toate aşezările Imperiului de Răsărit. Jumătate din populația gotă a fost exterminată, peste tot, în acelaşi timp.

Grațian privi înspăimântat spre generalul Teodosie. Acesta surâdea. Era mândru. Teodosie îi confirmă împăratului veridicitatea acestor fapte:

— Operațiunea s-a desfăşurat perfect. Ordinul a fost transmis şi executat în acelaşi timp în toate localitățile. Nu s-a produs niciun fel de indiscreție. Goții nu aveau motiv să se îndoiască. Au fost luați prin surprindere. Au aşteptat împărțirea, cu săculeții şi cu amforele lor în mână, până în clipa în care au fost înjunghiați. Nici atunci nu le venea să creadă că erau ucişi. Nişte imbecili, nişte barbari! Au crezut în povestea cu grâul şi untdelemnul.

Grațian schimbă din nou subiectul conversației. Îi anunță pe generali:

— Luna următoare, pe 19 ianuarie, în acord cu Senatul şi cu Valentinian, îl voi numi pe generalul Teodosie, care a adus această victorie, împărat al Răsăritului. Cred că alegerea este una dreaptă. Teodosie va fi asociatul meu la tron şi împărat al Răsăritului.

Au fost atribuite şi alte însărcinări: Ausoniu şi Paulin erau numiți consuli.

Grațian se retrase apoi, răvăşit de cele auzite. Între timp primi un mesaj din partea lui Ambrozie. Episcopul de Milan îi scria cu afecțiune părintească. Mesajul lui Ambrozie îl uşură pe tânărul împărat. Ambrozie îl înştiința „că evenimentele care au avut loc în Răsărit sunt o dovadă a dreptății dumnezeieşti. O armată barbară şi eretică, cea a goților, a nimicit o altă armată eretică şi l-a ucis pe împăratul lor".

Grațian primi ştiri şi de la Papa Damas. Acesta i-l recomanda pe Episcopul Ascolus de Tesalonic şi-l invita pe Teodosie să se boteze înainte de a i se aşeza coroana de stăpân al lumii pe cap.

Grațian îl chemă pe curierul care îi adusese de la Milan mesajul lui Ambrozie.

— Episcopul Ambrozie mi-a scris că tot ceea ce i s-a întâmplat lui Valens a fost un act al dreptății dumnezeieşti. În afară de aceasta, n-a avut şi altceva să-mi comunice?

— Ambrozie era foarte mulțumit că ați interzis spectacolele cu fiare. Tatăl vostru, împăratul Valentinian, hrănea fiarele cu carne de om. Crima tatălui va fi iertată, poate, mulțumită fiului, care, devenit creştin, a ordonat ca fiarele să fie ucise şi a decis să acorde o soartă mai bună oamenilor să nu mai fie aruncați în mijlocul arenei, pentru a fi devorați de tigri şi de lei.

— Ambrozie împărtăşeşte aceleaşi sentimente în legătură cu evenimentele care tocmai s-au petrecut în Răsărit?

— Ambrozie nu urmăreşte decât un singur scop. El speră să convingă omenirea că împăratul care dă la moarte un om este un asasin, la fel ca oricare alt om care îşi ucide aproapele. Ambrozie consideră că moartea săvârşită în interesele imperiului, ale statului ori religiei este un asasinat la fel de murdar ca orice asasinat care este motivat de bani.

— E tot ceea ce urmăreşte el?

— Episcopul crede că aceasta este singura lui misiune şi că va muri ca sfânt dacă va ajunge să o împlinească.

— Ambrozie ar fi putut să dorească mai mult, îşi spuse Grațian, surâzând. Avea sentimentul că ceea ce dorea episcopul era mult prea puțin.

Grațian nu se îndoia că aspirația lui Ambrozie era nespus de greu de satisfăcut, că şi cincisprezece secole mai târziu omenirea nu va accepta să considere întotdeauna asasinatul politic, fie că este vorba de un stat, de un imperiu ori de un regat, ca pe un asasinat mizerabil.

XXIII

Teodosie a fost uns ca împărat al Imperiului Roman de Răsărit la Sirmium pe data de 12 ianuarie a anului 379. Roma avea acum trei împărați: Valentinian, în vârstă de 8 ani, care locuia la Milan; Grațian, de 18 ani, care locuia la Treveris, şi Teodosie, de 33 de ani, care locuia la Sirmium. Nici unul din împărații Romei nu stătea la Roma.

Teodosie se grăbi să refacă pacea înăuntrul imperiului. Pentru aceasta, se folosi de două metode. Prima consta în a nu se război cu barbarii. El îi chemă să îngroaşe rândurile armatei, promițându-le o soldă şi grade superioare acelora de care dispunea. Barbarii nu aveau patrie de apărat. Au acceptat cu uşurință oferta împăratului roman. A doua metodă a constat în a nu se război cu regiunile şi provinciile revoltate, aşa cum făcuseră împărații dinaintea sa. Păstrându-şi relațiile de bună prietenie, Teodosie a trimis trupe „specializate" în regiunile inamice, trupe care, într-o singură zi, au masacrat întreaga populație.

Începu astfel să domnească şi aici pacea. În văile râurilor Drava şi Sava şi fluviului Mariţa masacrele au fost atât de crunte, încât, timp de treizeci de ani, aceste regiuni atât de fertile au rămas total nelocuite. Teodosie se conducea după principiul că pacea care domneşte într-un cimitir este una durabilă.

După această restabilire a păcii, Teodosie s-a îmbarcat pentru Constantinopol, unde urma să se stabilească.

În calitatea mea de împărat creştin, când voi debarca la Constantinopol, vreau să fiu salutat de un episcop, nu de civili sau soldați. Un împărat al Romei este un „episcop al treburilor din afară". El trebuie să fie primit tot de un episcop.

Ordinul a fost transmis.

Teodosie debarcă la Constantinopol, cu toate însemnele funcțiilor sale: împărat al Romei, stăpân al lumii şi ***Pontifex Maximus*** altfel spus, zeu. Episcopul Ascolus al Tesalonicului, care îl botezase, şi Episcopul Ambrozie îi interziseseră să poarte însemnele păgâne. Însă Teodosie era un militar de carieră. Era cu neputință să-l faci să renunțe chiar şi la unul dintre aceste însemne. La un eveniment solemn el era dator să le poarte. Pe toate. Împăratul zeu fu primit de către Episcopul Grigorie de

Nazianz. Episcopul nu semăna în niciun fel cu Ambrozie. Ai fi putut crede că erau de religii diferite.

Grigorie este grec. Şi grecii apucă pe alte căi decât romanii pentru a câştiga Raiul. Grigorie de Nazianz îl binecuvântă pe împărat. E mic de statură, aplecat de spate şi chel; chipul îi este ridat, ca de ceară, datorită vieții sale de ascet, încălțămintea pe care o poartă e precum a unui cerşetor. Nu vede uniforma de zeu pe care o poartă Teodosie, nici crucea care stă alături de însemnele păgâne. Grigorie de Nazianz priveşte către cer în timp ce îi întinde mâna împăratului ars de soare, puternic şi plesnind de sănătate.

Grigorie s-a născut în anul 330, anul întemeierii Constantinopolului. Era, prin urmare, mai în vârstă cu şaisprezece ani decât împăratul, însă părea atât de îmbătrânit, atât de şubred, încât se putea crede cu uşurință că era un străbunic al lui Teodosie.

Grigorie de Nazianz era fiul unui om bogat din Capadocia. Născut în aceeaşi provincie cu Ulfila, profetul goților. Tatăl lui Grigorie avea o moşie în localitatea Arianz, în apropiere de Nazianz. Mama sa era creştină. Tatăl, nu. Şi, ca toți locuitorii Capadociei, de mii de ani, el credea într-un zeu unic, Zabates. Serile erau lungi la moşie. Părinții săi discutau despre religie. Pentru că erau de credințe diferite, părinții discutau detalii privitoare la divinitatea pe care fiecare dintre ei o adora. Capadocienii erau atraşi de discuțiile religioase. Într-o seară, tatăl său a anunțat-o pe soție că doreşte să devină creştin: „De acum înainte, Iisus va fi şi Dumnezeul meu. Căci este un Dumnezeu vrednic să fie adorat mai mult decât oricare altul.”

Satul Arianz, în care se afla tatăl lui Grigorie, era departe de lumea locuită. Nici urmă de drumuri. Pentru a se boteza, tatăl lui Grigorie a profitat de prezența unui episcop care călătorea prin Capadocia. Aflarea unui episcop itinerant a fost o adevărată minune. Grigorie-tatăl a devenit astfel creştin. Însă nu avea biserică pentru nevoile sale religioase, nici preot pentru mărturisire şi îndrumare. Şi atunci el şi-a zis că cel mai bun mod de a avea un preot, aşa cum îşi dorea, în evlavia sa de creştin, era să devină el însuşi preot. A înălțat o biserică monumentală în chiar fața casei sale.

Cheltuielile n-au fost deloc puține pentru aceasta. Însă el avea, de acum înainte, biserica sa, în fața casei. Biserică pe care putea să o cerceteze la fiecare ceas. A devenit deci el însuşi preot. În fiecare zi, slujea în biserică de unul singur. Uneori, soția sa şi cei ai casei participau şi ei la slujbă. Acest fel de creştinism poate surprinde, însă capadocienii au avut întotdeauna modul lor aparte de a fi. Total diferit de al celorlalți.

La puțină vreme după ce a îmbrăcat sutana, Grigorie-tatăl şi-a dat seama că era un preot ignorant. Iar în religie, ignoranța este un mare păcat pentru preot. El a vrut deci, pentru biserica sa, un preot instruit, care să stăpânească problemele teologice. I-a trimis pe cei doi fii ai săi să urmeze cursurile celor mai vestite şcoli ale epocii: la Atena şi la Alexandria. Unul dintre fii s-a întors la Arianz. Era un erudit de acum. Tatăl lui i-a propus să îmbrace sutana de preot. Fiul a acceptat. Tatăl a fost mulțumit că slujbele urmau să fie celebrate de acum în biserică de către un preot instruit. Şi, după moartea sa, fiul îi va lua locul în biserica pe care a înălțat-o. Căci nici un preot de departe nu ar fi fost dispus să vină să se îngroape în această pustie.

Grigorie-fiul avea o vocație specială pentru preoție. Renumele vieții sale exemplare s-a răspândit foarte repede printre creştinii din regiunile cele mai apropiate şi, mai apoi, în întreg Răsăritul. Grigorie a legat prietenii cu alți oameni sfinți ai vremii, precum Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nyssa, Ulfila, Flaviu şi Meletie.

Auzind vorbindu-se despre acest preot erudit, care ducea o viață de sfânt, creştinii din Constantinopol l-au rugat să vină în oraşul lor. Grigorie a luat decizia nu fără regret, dar a sfârşit prin a accepta. Grigorie de Nazianz a devenit episcop de Constantinopol. El era acela care-l întâmpina acum pe împăratul Teodosie la venirea sa în Constantinopol.

Grigorie de Nazianz era foarte slab. Barba şi mustățile îi erau albe. Îi întinse împăratului o mână osoasă, devorată de febră. Teodosie strânse cu putere această mână, cu prietenie.

— Sunt paisprezece Biserici la Constantinopol, îi spuse episcopul. Toate i-au fost încredințate lui Valens, împăratul arienilor, mort de curând. Noi, ceilalți creştini, am fost obligați să improvizăm o biserică în locuința unuia dintre credincioşii noştri. Am numit-o Anastasia Învierea. Eu slujesc la această biserică.

— Toate relele vor fi îndreptate, a răspuns Teodosie, cu vocea sa de comandant al legiunilor.

Episcopul aşteptă cu nerăbdare sfârşitul ceremoniei solemne. Era asurzit de tot acest vacarm şi orbit de fast. Îl privea pe acest împărat, tânăr şi binedispus, strălucind ca un astru. Teodosie era acoperit cu însemne şi decoraţii de aur şi argint, avea degetele încărcate de inele, iar cizmele sale de catifea roşie erau brodate cu aur. Spada sa era încrustată cu pietre preţioase. Grigorie nu vedea nimic din toată această etalare a bogăţiei, deşi împăratul se afla înaintea lui. Grigorie nu trăia pe pământul pe care-şi mişca paşii. Nu respira aerul din jur. Îşi spunea, ca pentru sine însuşi: „Îl respir pe Dumnezeu mai mult decât aerul. Iisus este îndrumătorul meu şi puterea mea. Prin El respir mai mult decât văd şi decât alerg. Fără El nu suntem decât umbre în vânt, cadavre vii, pline de păcatele noastre. La fel cum păsările nu pot să zboare fără aer, cum peştii nu pot să înoate fără apă, nici eu nu pot să fac un pas fără Dumnezeu."

Teodosie îl scrută cu atenţie pe Grigorie. Acest om putea foarte bine să fie un sfânt. Însă un episcop trebuie să fie un luptător. Totuşi, fiindu-i atât de călduros recomandat, Teodosie îl ia de braţ pe Grigorie. Odată cu acest gest, împăratul încercă o senzaţie stranie. Se întoarse către Grigorie şi-l privi fix. Avusese senzaţia, luându-l de braţ pe acest om sfânt, că atinge o mânecă goală în bătaia vântului.

— Vă voi face un adevărat episcop al Constantinopolului. Întreg Apusul mi-a vorbit despre viaţa voastră plină de sfinţenie.

Grigorie protestă. Vocea sa este stinsă de respiraţia grea. E obosit. Grigorie de Nazianz, deşi este epuizat trupeşte, ţine toate posturile, nu mănâncă nici carne, nici peşte, nici grăsime şi nu se odihneşte decât trei sau patru ore pe noapte. Se culcă pe un pat de scândură şi nu poartă decât sutana sa ca îmbrăcăminte.

— Îmi doresc liniştea şi viaţa de asceză, răspunse Grigorie. Sufletul meu tânjeşte după duhovnicie, îmi place să contemplu. Constantinopolul are nevoie de un episcop activ, la fel ca Ambrozie de Milan. Eu nu sunt făcut să fiu episcop.

— Constantinopolul cere aceasta. Dumnezeu Se foloseşte de mine, Teodosie, pentru a vă conferi demnitatea de episcop al Răsăritului.

Biserica episcopală din Constantinopol este Biserica Sfinților Apostoli. În această biserică, toți împărații creştini ai Romei şi sfinții îşi au mormintele lor. Aici odihneşte Constantin şi, de puțină vreme, Valentinian, în sicriul său de aur masiv, împăratul care nu a acordat niciodată iertare şi care a murit pentru că cineva pronunțase acest cuvânt odios „iertare" în prezența sa.

— Vă aştept la palat pentru a discuta probleme teologice.

La aceste cuvinte, împăratul îl părăsi pe episcop, căci defilarea în cinstea lui Teodosie continua.

Grigorie merse la palatul împăratului. Aproape toți episcopii şi preoții Răsăritului se aflau aici. Împăratul nu i-a consultat nici pe militari, nici pe economişti, nici pe oamenii politici. Prima lui grijă a fost de a sta de vorbă cu preoții. Teodosie ştia că singura soluție pentru rezolvarea crizei prin care trece imperiul era cea religioasă. Cea mai mare parte a preoților prezenți era de credință arianã. Cei care nu erau arieni, abia eliberați din închisori, nu avuseseră timp să ajungă la Constantinopol. Valens îi exilase în regiunile cele mai îndepărtate.

Teodosie se adresă lui Demophil, episcopul arian al Constantinopolului. Acesta conducea Biserica de paisprezece ani.

— Episcope, aş vrea să discutăm puțin despre Treime, îi spuse împăratul. Care este opinia voastră: Este Dumnezeu-Tatăl ***homoousios*** de o ființă cu Fiul, ori cumva ***homoiousios*** dintr-o ființă substanță asemănătoare cu cea a Fiului?

Demophil răspunse, fixându-l pe împărat fără teamă:

— Dumnezeu-Fiul este dintru o ființă substanță asemănătoare şi nu de o ființă cu Tatăl. ***Homoiousios***. Cu un „I".

Teodosie se înfurie. Fața i se congestionă. Împăratul era un om care nu acceptă să fie contrazis. Niciun general nu acceptă să fie contrazis. El fusese informat de Ambrozie că a afirma că ființa Fiului este identică cu cea a Tatălui, şi nu aceeaşi ființă, este o crimă odioasă. Toate primejdiile care amenință ori vor amenința imperiul îşi află izvorul în acest „I" introdus în mijlocul unui cuvânt grecesc de persoane care se îndârjesc să spună „asemănător" în loc de „aceeaşi".

— Nu înțeleg să fiu generos cu cei care păcătuiesc. Ca dovadă a generozității mele imperiale, vă dau posibilitatea să reveniți foarte repede la dreapta credință. Renunțați la acest „I", nelalocul lui şi primejdios, pe care l-ați introdus în rugăciunile voastre şi

care este izvorul atâtor mari tulburări în imperiu! E timpul ca ordinea şi disciplina să revină.

Episcopii arieni păstrau tăcerea.

— Reveniți la dreapta credință, la cuvântul fără „I”! ordonă Teodosie.

— Nu! răspunse Demophil.

Ceilalți preoți şi episcopi erau de aceeaşi părere cu conducătorul lor.

Teodosie părăsi tronul său şi duse mâna la spadă. Reuşi să se stăpânească. Nu voia încă să ia o decizie. Dar nu era mai puțin tulburat de aceasta. I s-au explicat toate consecințele care rezultau din acest „I”. Totuşi el nu le-a înțeles foarte bine. Îşi spune: „Acest «I» trebuie să fie un «I» foarte important. De o importanță care mie îmi scapă. Pentru acest «I», oamenii care se află în fața mea sunt gata să moară, şi totuşi ei sunt curați cu sufletul şi cu trupul, eruditi, la o vârstă matură şi chiar duc o viață de sfânt şi de profet. Importanța acestui «I» mă depăşeşte.”

Împăratul era intrigat. Se afla în fața unei taine pe care nu putea să o lămurească. Teodosie era în aceeaşi situație ca oricare alt militar când se află înaintea unei probleme spirituale. O problemă care nu se poate rezolva prin forță şi prin sabie.

— Vă mai pun încă o dată cu limpezime întrebarea: Recunoaşteți că Fiul şi Tatăl sunt de o ființă altfel spus, ***homoousios*** în latină, consubstanțiali?

— Niciodată! răspunse Demophil.

Episcopul arian Demophil e un om trecut de 50 de ani. Grec de neam. Înalt. Slab. Trupul lui nu este alcătuit nici din grăsime, nici din carne, nici din muşchi. E de culoarea pergamentului, la fel ca cel al lui Ambrozie, cu pielea întinsă pe oasele care-i fac pometii, tâmplele şi bărbia să-i iasă în evidență. Demophil este un duh fără carne. Din lăuntrul ființei sale, duhul său arzător iradiază prin ochi, prin frunte, prin tot chipul său.

— Dacă fugiți de pace, vă voi alunga pe toți! amenință împăratul.

Strânse furios mânerul încrustat cu pietre prețioase al spadei sale. Chemă eunucii. Le dădu ordin să-i dea afară din palat pe toți episcopii şi preoții arieni.

Comandantul eunucilor, care ocupa această funcție din timpul lui Valens, spuse:

— Aşa cum Valens i-a expulzat în urmă cu paisprezece ani pe cei care doreau un „I” în minus..., tot astfel, acum, sunt alungaţi cei ce susţin că există un „I” în plus... Diferenţa nu este totuşi atât de mare...

Eunucul, ca şi împăratul, nu înţelege misterul acestui „I”. O chestiune de nepătruns atât pentru eunuci, cât şi pentru militari.

Teodosie îl chemă pe comandantul gărzii imperiale în sala tronului. Îi ordonă să-i trimită trupe cât se poate de repede, care să ocupe, ***manu militari***, cele paisprezece biserici din Constantinopol. Preoţii şi credincioşii aflaţi acolo vor trebui daţi afară. În mânia sa, împăratul foloseşte limbajul care-i este cel mai familiar, limbajul cazarmelor.

— Este o nesimţire să ai o altă părere asupra Treimii decât cea a împăratului! exclamă el. Nu poţi fi supus al împăratului dacă îţi permiţi să ai o altă părere decât a sa asupra unei chestiuni atât de grave şi importante precum Treimea.

În mai puţin de două ore, toate bisericile din Constantinopol erau ocupate de trupe.

— Episcope, întoarce-te acasă şi pregăteşte-te pentru a fi uns! îi ordonă Teodosie lui Grigorie de Nazianz. Nu uita că eu te-am uns ca episcop al Constantinopolului! Eu sunt un împărat creştin. Împăratul roman este creştin.

Grigorie de Nazianz ar fi vrut să fugă. Însă el se trage din Capadocia. Un capadocian nu fuge de o situaţie neplăcută; încearcă să se obişnuiască cu ea. Un capadocian nu luptă cu Răul, îl suportă, trăind el însuşi întru Bine, aşa cum a trăit liber, deşi înlănţuit, sute de ani. Deciziile lui Teodosie nu-i plac lui Grigorie. Însă el nu se împotriveşte, ci se supune situaţiei date. Două zile mai târziu, Grigorie de Nazianz a venit la palat pentru a fi înscăunat.

Luându-l de braţ, împăratul a trăit din nou acea senzaţie de a se fi atins de o mânecă goală ori de braţul unei năluci. Grigorie şi Teodosie ieşiră din palat ţinându-se de braţ. Mergeau în fruntea cortegiului care se îndrepta cu un pas marţial spre Biserica Sfinţilor Apostoli. Mulţimea se înghesuia pe străzile Constantinopolului, voind să întâmpine cortegiul imperial. Unii oameni se aflau pe acoperişuri, în cerdacurile caselor ori căţăraţi în copaci. La trecerea cortegiului, oamenii cădeau în genunchi ori se aşezau pe pământ, pentru ca împăratul să păşească peste ei.

Cereau libertate de conştiinţă, fiecare în felul lui, cu sau fără „I”. Poporul cerea toleranţă şi libertate.

Generalul ştia că toleranţa înseamnă dezordine. Un militar ştie că, pentru a fi disciplinat, un popor trebuie să aibă un singur împărat, o singură credinţă şi o singură fiinţă, atât pentru Tatăl, cât şi pentru Fiul. Teodosie era hotărât să pună lucrurile la punct. Semeț, îşi continuă mersul, privind spre mulţimea neputincioasă. E conştient de puterea sa. O mulţime fără arme este asemenea unui om fără braţe. Invalidă. Nu poate decât să cerşească.

Alături de împărat, merge Grigorie de Nazianz. Episcopul nu mai îndrăznea să privească mulţimea. Omul sfânt nu ştia ce să mai creadă. Privea cerul, pentru a nu-i mai vedea pe oameni cerând toleranţă.

Împăratul şi episcopul erau apăraţi de mulţime prin scuturi de aur. La fiecare pas al său, împăratul răsuna precum un clopoţel, căci uniforma lui de idol de metal este acoperită de însemne, de pietre preţioase şi decoraţii de aur şi de argint. Împăratul roman este înzorzonat precum un rege scit. Valtrapul cailor este de catifea, bogat ornat cu aur şi pietre scumpe. Zăbalele sunt de argint. Scărițele sunt de aur. Încălțările împăratului, din catifea roşie, sunt pline de praf. Un praf de aur fin, care acoperă aleile palatului, adus special din Indii.

Cortegiul ajunse în faţa Bisericii Sfinţilor Apostoli. Comandantul militar încredinţă biserica episcopului. Se schimbă garda. Soldaţii plecară. În locul lor sosiră preoţii. Grigorie de Nazianz începu slujba, împăratul era foarte mândru de el. Luând cele paisprezece biserici ale oraşului, el le interzisese, totodată, arienilor să se întrunească în locuinţe private pentru rugăciuni. Ereticii se adună pe străzi. Un decret imperial le-a interzis însă adunările. Arienii, cu preotul în frunte, îşi fac rugăciunile mergând. Liturghia se desfăşoară la pas. Pe toate străzile Constantinopolului se slujeşte Liturghia în mers. Credincioşii cântă în cor. Corurile sporesc. Aceste coruri care se apropie, venind din direcţii diferite, se încrucişează, se îndepărtează, merg la întâmplare pe străzi, fără să aibă treabă unele cu altele, au dat naştere celui mai frumos ansamblu de muzică religioasă a Bisericii Răsăritene: polifonia. Păgânii participă şi ei la aceste marşuri cântate, căci ele sunt de o frumuseţe de neegalat. Durează întreaga noapte. Pe toate străzile. Odată cu venirea nopţii

Constantinopolul încetează să mai fie un oraş, devenind o imensă catedrală. Credincioşii din cortegiu poartă torțe.

De la înălțimea palatului său, împăratul admiră el însuşi aceste cortegii. Se gândeşte la prietenul său Ambrozie, episcopul patrician din Milan. Ambrozie avea dreptate. Biserica este acum o forță superioară legiunilor. Împăratul a decis să consolideze imperiul său cu ajutorul Bisericii.

Câteva săptămâni mai târziu, Teodosie ordonă convocarea unui sinod ecumenic. Grigorie de Nazianz va fi ales episcop de Constantinopol conform canoanelor bisericeşti. Aceste canoane cer ca episcopul să fie ales de către cler, nu de împărat. Prin urmare, împăratul îi convocă pe toți episcopii imperiului.

Sinodul nu avea decât o simplă formalitate de îndeplinit, căci alegerea împăratului era tot ceea ce conta. Dar trebuie îndeplinite formalitățile. Teodosie ştia la fel ca Valentinian mai înaintea lui, că un imperiu hrănit cu nenumărate formalități, protocoale şi proceduri nu moare niciodată. Hrănit din acestea, un imperiu se usucă precum o smochină şi, în loc să moară, se preface în mumie. Devine, prin urmare, veşnic. Căci mumiile nu pot să moară. Doar cei care au viață pot să moară.

XXIV

Sinodul s-a reunit îndată, ținând seama de ordinele împăratului. La el au luat parte o sută cincizeci de episcopi. Cei mai mulți ieşiseră din închisoare ori se întorseseră din exil. Acesta a fost prezidat de către venerabilul episcop al Antiohiei, Meletie. Un armean mic de statură, cu chipul de o candoare angelică. Fusese trimis în trei rânduri în exil, pentru că refuzase să introducă un „I" în mijlocul cuvântului ***homoousios***.

Împăratul intră în sală în acelaşi timp cu Meletie. Canoanele bisericeşti interzic laicilor să ia parte la sinoade. Însă, în calitatea sa de împărat al Romei, lui Teodosie i s-a conferit titlul de episcop „al treburilor din afară". Titlu onorific. Teodosie era îmbrăcat în uniforma sa de împărat al Romei, de stăpân al lumii pământeşti, ***Pontifex Maximus*** zeu şi episcop al treburilor din afară al lui Iisus Hristos. Era foarte mândru de aceasta. Preoții îl aclamară. Printre ei, erau numeroşi aceia care veniseră din regiuni în care nu mai păşise picior de soldat roman de mai bine de două veacuri. Regiunile în care singurul reprezentant al lumii civilizate era preotul.

Începură dezbaterile. Sinodul trebuia să se pronunțe asupra chestiunii Treimii. O problemă arzătoare, care agita toate spiritele. Episcopii au fost unanimi când s-a decis că Tatăl şi Fiul sunt de o ființă, altfel spus ***homoousios***, fără „I". Episcopii şi preoții care erau de altă părere nici nu au participat la vot, ei aflându-se acum în exil ori în închisoare.

Episcopii Paulin şi Ieronim au făcut, de asemenea, parte din sinod. Ei nu au luat parte la vot, fiind însă de acord întru totul cu ceilalți asupra acestui „I". Au fost doar simpli observatori, trimişi de Papa Damas, pentru a-i raporta care era situația în Răsărit. Sinodul a luat sfârşit. Era primul sinod la care episcopii răsăriteni au fost de acord cu episcopii apuseni şi cu împăratul. O rugăciune de laudă a fost adresată Cerului, care a făcut să domnească această armonie între Levant şi Apus.

Episcopii au fost convocați pentru un al doilea sinod. Odată sosiți, au aflat că Meletie, care prezida sinodul, a murit. Pentru a doua oară, episcopii răsăriteni şi cei apuseni s-au pus de acord, regretând moartea lui Meletie, căci de acum unanimitatea din

timpul vieții sale nu va mai exista, sinodul fiind aspru criticat de Biserica Apuseană.

Prin moartea lui Meletie, scaunul de episcop al Antiohiei a devenit vacant. Trebuia ales un nou episcop. Cele trei principale eparhii ale lumii erau în acea perioadă Roma, Antiohia şi Alexandria. La cele trei eparhii fuseseră adăugate Ierusalimul, din evlavie, şi Constantinopolul, din considerație față de împărat. Armonia între Răsărit şi Apus a dispărut atunci când a trebuit să fie ales episcopul care să-i succeadă lui Meletie. Războiul care încetase în timpul sfântului sinod a fost reluat.

Apusenii au propus să fie numit episcop al Antiohiei Paulin, un italian, prieten cu Ieronim. Împăratul îl convocă pe Grigorie, conducătorul Bisericii din Constantinopol, la palat şi îi spuse:

— Biserica Apuseană şi cu mine dorim să fie ales ca episcop al Antiohiei italianul Paulin. Este un bun prieten al Papei de la Roma, al lui Ieronim şi Ambrozie. Mergi şi privegheză ca dorința împăratului să fie împlinită!

Grigorie de Nazianz era capadocian. El nu refuza. Nu se opunea niciodată. Oamenii din provincia sa sunt obişnuiți să trăiască liberi în ciuda lanțurilor lor. Capadocia era singura provincie care refuzase independența, pentru că ea o găsea, cu deplină sinceritate, fără de folos.

La întoarcerea în sinod, Grigorie se ridică şi spuse:

— Împăratul şi frații noştri din Apus doresc ca noi să-l numim pe italianul Paulin episcop al Antiohiei.

— Şi nu i-ați exprimat împăratului refuzul nostru? l-a întrebat unul dintre episcopii prezenți.

— Nu există niciun motiv să ne opunem. Orice om care a fost hirotonit preot este un sfânt. Paulin este episcop. De ce să ne opunem numirii sale?

Grigorie de Nazianz era surprins de raționamentul celorlalți episcopi. În Capadocia, când lanțurile îl fac să sufere pe un sclav înlănțuit, acesta nu încearcă să scape de ele. El îşi subțiază picioarele şi brațele, ca să poată suporta lanțurile fără să simtă durerea. Dacă sclavul capadocian nu ajunge să-şi subțieze brațele după lanțurile sale, el se împrieteneşte cu propria sa durere. Durerea îi devine prietenă. Îi devine un ***alter ego***. Toți capadocienii au devenit maeştri în această artă. Ei reuşesc întotdeauna prin ea.

Neşansa a fost ca episcopii sinodului să nu fie din Capadocia. Ei nu acceptau orice fel de alegere, în ciuda lui Grigorie de Nazianz.

— Noi, ceilalți răsăriteni, am avut rar ocazia de a face pe placul fraților noştri din Apus, stărui Grigorie. De această dată o putem face. Să profităm de moment! Să-l alegem pe italian episcop al Antiohiei!

Cei o sută cincizeci de episcopi se ridicară în picioare. Nu erau de acord. Îl huiduiră pe Grigorie. Pe Paulin. Şi pe toți ceilalți apuseni. Se contestă mai întâi argumentându-se că ar fi normal ca Paulin, ca italian, să fie episcop în Italia, şi nu în Antiohia, fiind o creație a Papei. Apoi se evidenție faptul că şi consacrarea sa fusese prezidată de un episcop itinerant, Lucifer de Cagliari.

Sinodul se încheie tumultuos, într-o manifestare ostilă Apusului, care se amesteca în problemele religioase ale Răsăritului.

— Apusul se cuvine să fie modest! strigă unul dintre episcopi. Nimeni nu este creştin dacă nu este modest. Şi apoi, Apusul trebuie să fie recunoscător către toți răsăritenii. Noi i-am trimis apostoli. De noi ține învățătura lui Hristos. El trăia întru neştiință înainte ca noi să-l fi catehizat şi convertit.

Cuvintele erau din ce în ce mai înflăcărate. Ieronim interveni şi el în discuții, susținându-l pe Paulin. Sinodul se încheie fără ca să poată fi luată o decizie.

Episcopii au mers apoi la palat pentru a-l informa pe împărat de întorsătura dezbaterilor.

Teodosie îi făcu însă să aştepte. În acel moment, la palat, se aflau sculptori, modelatori şi lucrători în ipsos, care luau măsurile pentru o statuie ce urma să fie înălțată în cinstea lui Teodosie în Antiohia. Flaccilla, soția împăratului, urma să aibă şi ea o statuie de aur în toate oraşele. Copiii săi, Arcadie şi Honorius, vor avea, de asemenea, statuile lor. Cetățenii vor fi obligați să venereze atât statuia împăratului, cât şi pe cele ale membrilor familiei sale. Teodosie era foarte exigent în privința statuilor. El voia să le fie luate măsuri exacte, atât lui, cât şi soției. Capul, bustul şi şoldurile Flaccillei au fost măsurate cu atenție, astfel ca statuia să fie cât mai aproape de realitate.

După întrevederea cu artiştii şi lucrătorii, Teodosie îi primi pe episcopi, care îi prezentară faptele.

— Răsăritenii au dreptate! conveni împăratul. Antiohia îmi oferă o statuie de aur, care să mă reprezinte în întreaga mea măreție. La fel şi membrilor familiei mele. Prin urmare, oamenii de acolo mă iubesc. Pentru ce să le trimit un episcop italian? Ieronim şi Paulin ar face bine să plece cât mai repede. Dacă poftesc o înscăunare de episcop, să meargă în Italia. În Antiohia trebuie să fie un episcop răsăritean! ordonă împăratul.

Episcopii răsăriteni se retraseră satisfăcuți. Îl aleseră pe Flavian episcop al Antiohiei. Antiohia este oraşul în care cuvântul creştin a fost pronunțat pentru prima oară, în care au predicat apostolii. Răsăritul ține să aibă în acest oraş un episcop venerabil. L-a aflat în persoana lui Flavian.

Cu toate acestea, conflictul nu încetă. La sinodul următor, de cum a intrat în sală Grigorie de Nazianz, episcopii s-au ridicat şi au părăsit sala unul după altul. Trecând prin fața lui Grigorie, îi strigau fără să-şi întoarcă capul: „Vândut Apusului! Trădător! Iuda!"

Grigorie capadocianul, rămas singur, se ridică, la rândul său, şi plecă. Un capadocian nu putea să alcătuiască un sinod ecumenic de unul singur.

Grigorie reveni totuşi la sinodul următor. Dar, când a intrat în sala sinodului, lucrurile s-au petrecut în acelaşi fel. Ceilalți episcopi au plecat, lăsându-l iarăşi singur.

Împăratul fu informat de această situație:

— Să fie anulată alegerea lui Grigorie de Nazianz! ordonă Teodosie. Eu am vrut să fie ales episcop al Constantinopolului pentru că avea un renume bun. Situația s-a schimbat. Grigorie să fie îndepărtat! În politică, scopul contează, nu oamenii. Să se aleagă un episcop care este popular!

Sinodul s-a reunit din nou. O persoană care să-i ia locul lui Grigorie era greu de aflat. Candidații nu lipseau. Dezbaterile au fost furtunoase.

Împăratul hotărî să-i cheme pe episcopii apuseni, care ar fi urmat să-i zdrobească prin numărul lor pe confrații răsăriteni şi să impună alegerea lor.

— Dacă Răsăritul nu este capabil să aleagă un episcop, va face Apusul aceasta pentru el.

Cadrul juridic a fost respectat. Se poate afla întotdeauna o formulă juridică. Situația de față era una simplă. Când Teodosie a

fost numit împărat, provinciile greceşti şi dalmate erau rupte de Italia şi anexate Imperiului de Răsărit.

— Să-i aducem pe toţi episcopii şi preoţii valizi din aceste noi provincii răsăritene! În cea mai mare parte ei sunt italieni. Aceştia vor fi disciplinaţi. Departe de casă, italienii sunt solidari.

Câteva zile mai târziu, corăbiile au început să sosească la Constantinopol, cu preoţii şi episcopii italieni. Odată debarcaţi, ei s-au îndreptat către sala sinodului. Disciplinaţi, au anulat numirea lui Grigorie de Nazianz ca episcop al Constantinopolului încă de la prima reuniune. Căpetenia lor era Ascolus din Tesalonic, care-l botezase pe împărat. El îi anunţă pe toţi cei de faţă:

— Numirea lui Grigorie de Nazianz ca episcop de Constantinopol este nulă. Articolul 15, stabilit la Sinodul Ecumenic de la Niceea, prevăzând că un episcop nu poate fi transferat dintr-o episcopie în alta, invalidează această numire. Grigorie nu poate, prin urmare, să fie episcop de Constantinopol pentru că este deja episcop de Nazianz.

— Fals! strigă un episcop răsăritean. La Nazianz, Grigorie nu a făcut decât să-l secondeze pe tatăl său în biserica de familie. Aceasta nu se constituie într-un titlu. Articolul 15 nu poate fi invocat.

Apusenii căutară un alt motiv de invalidare a numirii lui Grigorie. L-au aflat:

— În virtutea aceluiaşi articol 15 al Sinodului de la Niceea, Grigorie nu poate să fie episcop de Constantinopol. El este deja episcop de Sesama.

— Fals! strigă acelaşi episcop răsăritean. Grigorie de Nazians a fost numit episcop de Sesama, însă el nu şi-a exercitat niciodată atribuţiile acolo. Nu a fost vorba vreodată de vreo numire efectivă. Articolul 15 al Sinodului de la Niceea nu poate fi invocat.

Apusenii ţinură seama de acest argument. Ei renunţară la cele două motive avansate pentru invalidarea numirii lui Grigorie. Vor căuta însă altele. Un bun jurist află întotdeauna un argument valabil pentru a fi anulată o numire. Romanii din Peninsula Italică sunt fondatorii Dreptului.

Înainte ca Sinodul să ia sfârşit, Grigorie de Nazianz, scârbit de întorsătura dezbaterilor şi bolnav, se ridică şi-şi anunţă intenţia de a-şi retrage candidatura. El nu mai voia să fie episcop al

Constantinopolului, chiar dacă ar fi fost menținută nominalizarea sa.

Încă o dată, episcopii răsăriteni şi apuseni căzură de acord. Se ridicară de pe scaunele lor şi îl aclamară pe Grigorie pentru înțeleapta hotărâre luată. Răsăritenii erau satisfăcuți de această retragere a lui Grigorie, pentru că era considerat un partizan al Apusului, iar apusenii erau satisfăcuți pentru că Grigorie era până la urmă un răsăritean. Şi el va fi astfel mereu, cu toate că era partizan al Apusului. Apusenii însă voiau la Constantinopol un episcop ales dintre ei.

Grigorie de Nazianz devenise stană de piatră. Fusese sigur că toți episcopii îl vor ruga să nu facă nimic în această privință. Însă nimeni nu a protestat câtuşi de puțin. Nimeni nu a încercat să-l rețină. Toți l-au aclamat pentru faptul că s-a retras.

Grigorie nu se mai putu abține. Începu să plângă. Nu era iubit nici de Răsărit, nici de Apus. Părăsi sinodul şi se îndreptă către palat. Era sigur că împăratul va face ceea ce nu făcuseră episcopii. îl va ruga să nu se retragă. Să rămână episcop de Constantinopol.

Meşterii veniți să arate primele eboşe de statui imperiale se aflau încă la palat. Precizia fiecărei statui, înainte de a fi dată poporului pentru venerare, în toate piețele publice, trebuia verificată cu atenție. Sculptorii priveau la împărăteasa aşezată aproape de statuia ce o reprezenta. Când Grigorie intră, artiştii erau pe cale să îndrepte un rid imperial sub ochiul atent al Flaccillei. O împărătească de marmură nu are nici un rid. Au retras, de asemenea, o bună parte de ipsos de pe şolduri. O împărătească de aur nu arată rotunjimi fără rost la şolduri. Pe de altă parte, Teodosie ceru să i se adauge ipsos pe muşchii de la brațe şi de la piept şi să-i fie crescută lățimea umerilor.

— Odată ce aceste modificări vor fi făcute, vă autorizez să le expuneți în tot imperiul, pentru a fi venerate! le spuse împăratul.

Artiştii erau foarte mulțumiți, căci nicio statuie nu putea fi expusă undeva dacă împăratul nu o socotise demnă de a fi adorată. Teodosie se apropie de Grigorie de Nazianz, bucuros.

— Va trebui să postiți mai puțin, îi zise împăratul strângând mâna omului sfânt.

— Nu vreau să mai fiu episcop al Constantinopolului! îl anunță Grigorie. M-am retras.

— Foarte bine ați făcut.

Îl bătu familiar pe umăr. Trupul ascuns sub sutană, la lovitura augustei mâini, tremură ca un schelet.

— Sunteți, Preaevlavioase Pontif, un sfânt. Aveți nevoie de singurătate. Îndatoririle de episcop al Constantinopolului sunt făcute pentru episcopii scandalagii, nu pentru sfinți. Vă felicit că ați luat hotărârea de a vă retrage!

Grigorie de Nazianz are ochii plini de lacrimi. Nici împăratul nu l-a rugat să-şi păstreze atribuțiunile. Se simte singur. Părăsi palatul, abandonat de răsăriteni, de apuseni şi de împărat. El va pleca în aceeaşi zi în Capadocia, unde, în satul său, Arianz, va sluji în biserica familiei. Când eşti capadocian e cu neputință să te înțelegi cu ceilalți oameni, chiar de-ai fi sfânt.

XXV

Teodosie, aşezat pe tronul său aurit, stătea de vorbă cu câțiva prieteni asupra unor chestiuni legate de credință.

— Îmi doresc pentru Constantinopol un episcop de acelaşi calibru ca Ambrozie de Milan, spuse împăratul. Pe cel ce va putea să-mi propună o astfel de persoană îl aşteaptă un dar, o recompensă.

— Ambrozie este un episcop nemaipomenit, pentru că el a fost mai întâi prefect, îi răspunse conducătorul eunucilor.

Împăratul se entuziasmă la această remarcă a eunucului. Împărații găsesc mereu ideile eunucilor ca fiind pe gustul lor.

— Prin urmare, soluția este foarte simplă. Vom alege un prefect ca episcop al Constantinopolului. Împăratul Teodosie nu ştia că tot un eunuc inspirase o decizie asemănătoare luată de Iustina şi de Valentinian. Ordinul împăratului de a afla un prefect pentru a-l face episcop fu transmis în întreg imperiul. Însă Teodosie nu voia să ia în seamă pilda Iustinei: prefecții nu doresc să-şi părăsească funcțiile. Cineva, odată ajuns prefect, este avid de glorie, de autoritate şi bogății. Funcția Prefectului schimbă un sărac în bogat. Atribuțiile episcopului schimbă un bogat în sărac.

Raporturile pe care Teodosie le primea în fiecare seară erau limpezi. Toți prefecții imperiului consultați refuzaseră să devină episcopi. Nu voiau să audă de această schimbare. Împăratul se gândi să recurgă la forță, când tocmai fu anunțat că s-a aflat prefectul dorit. Era bătrân, motiv pentru care nu-şi mai exercita funcțiile, se plictisea singur şi accepta să îmbrace sutana pentru a locui la Constantinopol şi a face parte din rândul personalităților oficiale.

— Se numeşte Nectarie, explică curierul. Este păgân. Cât despre botez, lucrurile sunt simple şi repede de îndeplinit.

— Important este să fi fost prefect, spuse Teodosie. Anunță preoții Sinodului ca toți să voteze în favoarea fostului prefect Nectarie! Aceasta este voința împăratului.

Sinodul se opuse însă cu îndărătnicie acestei propuneri.

— Noi vrem un episcop adevărat! spuseră ei. Şi, mai ales, nu vrem un prefect!

Trimişii împăratului au încercat să le explice preoților că Iisus nu a avut nimic de reproşat prefecților. Că Iisus nu a făcut niciun

fel de discriminare în ceea ce priveşte profesiile. Că în Cer sunt primiți şi hoții, desfrânatele ori oamenii care au ocupat profesiile cele mai josnice. Pentru ce ar face excepție prefecții? Pe de altă parte, episcopul de Milan era un fost prefect, însă aceasta nu îl împiedica să fie un foarte bun episcop.

— Nu meseria îl face pe om, ci omul face meseria, a replicat unul dintre preoți. Îl cunosc personal pe Ambrozie. El s-a născut ca să fie episcop. Era pierdut în labirintul atribuțiilor sale de prefect. Ambrozie este un sfânt. Nu se poate generaliza. E totuna cu a raționa precum un barbar, crezând că dacă un prefect este sfânt toți prefecții vor fi la fel.

— Nectarie n-a arătat nicio vocație specială pentru profesia ecleziastică, a întărit un alt preot... Ambrozie ducea o viață creştină chiar înainte de a deveni creştin. Care sunt faptele lui Nectarie care ar putea justifica această alegere?

— Nectarie acceptă bucuros să devină episcop. Acesta poate fi un semn al unei vocații. O vocație poate să se manifeste neținând seama de vârstă. Nu trebuie respins.

— Nectarie e prea bătrân pentru a putea învăța câteva noțiuni elementare pe care orice episcop este dator să le cunoască.

— Nimeni nu este prea bătrân pentru a deveni creştin şi a-I sluji lui Hristos. În privința cunoştințelor, va trebui să-l ajutați. Apostolii erau şi ei nişte ignoranți. Sfântul Duh şi hirotonia îi vor risipi neştiința, aşa cum s-a petrecut cu apostolii.

Sinodul l-a ales pe Nectarie. Glasul apusenilor a cântărit greu. Sinodul a hotărât, în acelaşi timp, să-i pună două ajutoare la dispoziție care să-i uşureze sarcina de episcop în timpul slujbelor.

— Este un semn al respectului pentru vârsta înaintată a lui Nectarie. Nu am fi creştini dacă la vârsta sa l-am obliga să învețe toate rugăciunile, toți psalmii şi Scripturile.

Odată instalat ca episcop, pacea în Biserică a fost restabilită. Teodosie se considera un mare împărat creştin. El a semnat câteva decrete, cu scopul de a-I mulțumi lui Dumnezeu pentru confiscarea bunurilor arienilor. Păcatele săvârşite față de Biserică au fost comutate în delicte de drept comun şi viceversa. Homosexualitatea a devenit un păcat împotriva Bisericii. O crimă împotriva „sfințeniei templului sufletului omenesc”[1]. Teodosie

[1] ***Codexul Teodosian*** IX, VII, 6.

semna în fiecare zi noi decrete religioase. Fiecare om îşi manifestă dragostea către Dumnezeu în felul lui. Bogatul îşi donează averea. Săracul este milostiv. Alții aduc laude lui Hristos, iar împăratul semnează decrete. Decretele sunt imnele prin care împărații îl slăvesc pe Dumnezeu.

XXVI

Un curier venind de la Constantinopol îi prezentă lui Ambrozie ultimele evenimente petrecute în Biserică. Episcopul ascultă:

— Teodosie a comandat artiştilor mii de statui, de aur, de argint ori de marmură. Statui reprezentându-l pe el, pe soția sa Flaccilla şi pe copiii lor vor fi aşezate pe străzi şi în piețele publice ale tuturor oraşelor imperiului, pe socluri mai înalte decât bisericile. Cetățenii vor fi obligați să se închine înaintea lor ca pe timpul păgânilor.

— Nu aruncați cu piatra în Teodosie! replică Ambrozie. Pentru Biserică este un mare împărat.

— Un împărat care cere să-i fie adorate statuile sale, ale soției şi ale copiilor săi, ale întregii sale familii? Dar, astfel, creştinismul este masacrat! Mai bine un împărat păgân de-a dreptul!

— Teodosie este un împărat creştin, deşi el mai ține încă la practicile păgâne. A obliga pe cetățeni să adore statuile este o practică păgână. Dar nu uita că a trăi într-o stare religioasă nu înseamnă a trăi într-o stare de desăvârşire dobândită, ci într-o stare de desăvârşire ce urmează a fi dobândită. El e pe cale de a o dobândi. Preotul are obligația de a fi îngăduitor. Nu arunca cu piatra în el!

— Teodosie a umplut închisorile de păgâni, de arieni şi de toți aceia a căror credință nu este una ortodoxă. Hristos nu ne-a cerut să-i exterminăm pe aceia care sunt în afara Bisericii. Hristos nu ne-a cerut să-i trecem prin sabie, nici să-i ardem de vii pe toți aceia care greşesc, care se află în neştiință ori în stare de păcat. Şi totuşi aceasta face Teodosie!

— Împărații de mai înainte, cu puține excepții, i-au exterminat pe creştini aruncându-i în închisori, dându-i la fiare ori arzându-i şi chiar răstignindu-i. Teodosie nu-i extermină pe creştini, prin urmare, este superior celorlalți împărați. Eu țin la el, în ciuda crimelor pe care le săvârşeşte. Dacă episcopul îl ceartă cu înțelepciune şi cu măsură, el va regreta şi va încerca să-şi îndrepte nedreptățile. Nimeni nu poate să fie perfect de la o zi la alta. Şi acum, îmi iau rămas bun de la tine. Mă aşteaptă Grațian. Din cei trei împărați ai imperiului el este preferatul Bisericii mele.

Ambrozie merse la palat, ale cărui uşi sunt deschise zi şi noapte. E primit de Grațian, acum un tânăr de aproape 20 de ani,

frumos ca un zeu. Grațian îl îmbrățişă pe Ambrozie, numindu-l „Părinte" şi „Preaevlavioase Pontif".

Grațian este împărat de la vârsta de 8 ani. Tatăl său i-a aşezat, într-o zi de iarnă, mantia de purpură, la Amiens, şi l-a prezentat trupelor sale, care l-au proclamat împărat. Armata îl stimează pe Grațian pentru că este frumos şi puternic. Grațian nu poartă niciun fel de însemn ori uniformă a împăraților păgâni. E îmbrăcat în haine militare, ca toți ceilalți ofițeri ai săi. Aruncarea suliței şi exercițiile fizice sunt îndeletnicirile sale preferate. Apoi, religia şi, în cele din urmă, vânătoarea şi poezia.

Ambrozie îl binecuvântă. Intrară împreună în palat. Grațian îi aduse la cunoştință episcopului că este nerăbdător să ajungă un creştin desăvârşit. Ambrozie îl ascultă. Împăratul pune în credința sa întreaga impetuozitate a adolescentului.

— Există o problemă în privința Bisericii, care n-a fost încă rezolvată, îi spuse Ambrozie. S-au scurs patru veacuri de când Iisus a spus: „Dați Cezarului cele ce sunt ale Cezarului, iar lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu!"

Grațian cunoaşte Evanghelia la fel de bine ca Ambrozie. Era vorba de versetul 21 de la Sfântul Apostol Matei.

— Sunteți împărat al Romei, continuă Ambrozie, iar eu episcop al lui Hristos. Aş vrea ca împreună să stabilim o separare între puterile împăratului şi cele ale lui Dumnezeu. Nimeni nu a făcut aceasta. O problemă de cadastru, de frontieră, de delimitare între doi suverani. Marii doctrinari ai Răsăritului, marii teologi ori sfinții nu s-au ocupat de aceasta. Ar fi fost ceva nespus de prozaic. Ține mai degrabă de delimitarea frontierelor. Rezolvarea acestei probleme cade în răspunderea mea. Eu sunt un episcop roman. Şi romanii au fost socotiți drept maeştri ai cadastrului.

Grațian se amuză. Râde cu poftă.

— Fiecare episcop trebuie să aducă Bisericii ceea ce-i lipseşte. Noi îi vom aduce astăzi această delimitare a frontierelor. În ceea ce e de dat „Cezarului cele ale Cezarului" nu există nicio îndoială. Împăratul are legile, armata şi poliția, prin care cere şi primeşte ceea ce cetățenii îi datorează. În ceea ce este de dat „lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu", un împărat are, ca toată lumea, această obligație. Însuşi Cezarul trebuie să-I dea lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu. V-ați întrebat vreodată dacă ați plătit tributul pe care Dumnezeu aştepta să-l dați?

— Fac ceea ce fac toți creştinii. Îmi îndeplinesc toate datoriile față de Biserică.

— Un împărat trebuie să plătească mai mult decât un om de rând. Un împărat are mult mai mult. El deține puterea, suveranitatea. Aici intervine separarea. Iisus a spus: „Datu-Mi-s-a toată puterea în Cer şi pe pământ." Este vorba, prin urmare, de o putere absolută, care aparține lui Dumnezeu. De îndată ce un împărat se comportă ca un suveran absolut, el devine un uzurpator. Îşi însuşeşte puterea lui Dumnezeu. O putere care aparține exclusiv lui Dumnezeu. Împăratul nu are dreptul să-I refuze lui Dumnezeu puterea absolută. Dați-I lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu!

Grațian nu înțelege.

— Un împărat pământesc, continuă Ambrozie, nu trebuie să uite că există un împărat în ceruri. Orice împărat trebuie să lucreze pe pământ astfel, încât să nu încalce puterile absolute ale lui Dumnezeu.

— Concret, cum se pot coordona aceste două suveranități?

— Împăratul este obligat să lucreze în concordanță cu legile divine. Când el are o îndoială asupra unei căi de urmat, trebuie să ceară sfat episcopului. Acesta de pe urmă este reprezentantul lui Dumnezeu, al puterii absolute pe acest pământ.

— Dar aceasta face din episcop un adevărat cezar pământesc. Sunt întru totul dispus să mă supun sfaturilor voastre. Însă consider că aceasta va deschide calea unor abuzuri, puterea divină şi puterea pământească aflându-se astfel concentrate în mâinile episcopului. Orice concentrare a puterilor nu conduce la nimic bun.

— Iată pentru ce trebuie precizată delimitarea între cele două puteri! Biserica, care este separată de imperiu şi de istorie, care nu există decât pentru slava lui Dumnezeu, intervine în problemele istoriei, ale timpului său, cu un rol de cenzură ***ratio pecatte***. Biserica intervine doar atunci când împăratul şi istoria se află în contradicție şi în opoziție cu legea divină. Biserica se opune atunci printr-un ***veto*** al său. Ea arată legea eternă. Ea singură deține puterea absolută. Atunci când tatăl vostru hrănea fiarele cu carne de om, Biserica ar fi trebuit să intervină: un împărat nu este stăpânul absolut al oamenilor. El nu avea dreptul de a-i ciopârți şi a-i da urşilor săi, Mica Aurea şi Innocentia. Când Teodosie expune

statui cu efigia sa şi decretează că fiecare om, la fiecare colţ de stradă, trebuie să-l adore, episcopul trebuie să intervină şi să-i spună că cultul divin este rezervat lui Dumnezeu. Împăratul care cere aceasta cere ceea ce nu este datorat decât lui Dumnezeu, şi nu Cezarului. Puterea împăratului pe pământ nu suferă nicio atingere. Dar ea nu va putea să fie absolută. Absolutul aparţine lui Dumnezeu. Orice împărat creştin trebuie să-I dea lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu şi să nu păstreze pentru el decât ceea ce este al Cezarului. Nemergând în această direcţie, Biserica ar înceta să mai fie Biserică. Ar încălca drepturile istoriei. Luând seama la separaţia cerută de Hristos, împăratul şi episcopul îndeplinesc voia lui Dumnezeu. Ca roman, mă voi sili să trasez această frontieră pentru veacurile viitoare. Aceasta va fi contribuţia latină, romană, la Biserica lui Hristos pe pământ. Răsăritenii nu vor putea să o aducă. Ei se ocupă de teologia abstractă. Nu se ocupă de cadastru. Ca romanii, ca apusenii. Ca mine.

XXVII

„Creştinii au săvârşit la Roma o crimă odioasă.” Aceste cuvinte treceau din gură în gură de la un capăt la altul al Imperiului Roman. Vestea s-a răspândit chiar şi în teritoriile barbare. Faptele relatate cu înfrigurare, şoptite şi chiar dezaprobate de anumiți creştini, erau următoarele:

În incinta Senatului, la Roma, se afla o statuie de aur înălțată în cinstea Victoriei. O statuie ca nicio alta. Turnată din aur pur, ea reprezenta o tânără goală. Tânăra avea aripi şi o coroană pe creştet. Mitologia pretindea că zeița Victoriei este născută din dragostea dintre Merit şi Putere. Păgânii o venerau ca zeiță. Creştinii o venerau pe tânăra de aur, în care vedeau simbolul victoriei romane asupra lumii. Nudul aurit şi întraripat era considerat aducător de noroc şi un simbol al prosperității, al grandorii şi al victoriei.

Această statuie a fost instalată în incinta Senatului de către Sylla. Senatorii depuneau jurământul înaintea ei. Împăratul creştin Constantin, într-una dintre vizitele sale la Senat, a cerut ca tânăra să fie acoperită cu un voal. Era indecent pentru un împărat creştin să se închine înaintea unui nud aurit. După plecarea sa, voalul a fost dat jos. ***Virginia desnuda*** strălucea din nou. Senatorii au continuat să depună jurământul înaintea ei. Chiar şi creştinii. Deşi ei nu o considerau un idol, ci ca pe un simbol al victoriei.

Constanțiu, fiul lui Constantin, a fost de părere că Senatul n-avea dreptul să se prosterneze la picioarele unui idol. El a ordonat ca fecioara de aur să fie scoasă afară din incintă. Magnentius, primul soț al Iustinei, a poruncit ca nudul să fie reintegrat Senatului. Constantin, fratele lui Constanțiu, l-a omorât pe Magnentius şi a detronat-o pe Iustina. El a ordonat expulzarea nudului. Iulian Apostatul, când a urcat pe tron, a decretat că fecioara Victoriei trebuia să fie reintrodusă în Senat. Valentinian, cel de-al doilea soț al Iustinei, a refuzat să ia vreo atitudine față de nudul Victoriei. A considerat că disputele religioase erau nedemne pentru un militar. Sub domnia sa şi a Iustinei, statuia şi-a păstrat locul din Senat.

Dar, într-o noapte, această magnifică statuie de aur a dispărut din incinta Senatului.

— Creştinii au furat statuia de aur! au început să vocifereze păgânii.

Toată populația era indignată.

Preşedintele Senatului, Symmachus, s-a prezentat, în fruntea unei delegații de creştini şi păgâni, înaintea Papei Damas, cerând ca fecioara de aur să fie restituită Senatului.

Papa Damas trecuse de 80 de ani. Era unul din personajele cele mai venerabile ale Romei. Bătrânul papă era atât de diferit de Ambrozie, ca şi Grigorie de Nazianz. Avea felul său propriu de a dobândi Cerul. Fiul unui poet şi scriitor lusitan stabilit la Roma, îşi petrecuse toată copilăria în biserică. A fost mai întâi copil de strană. Apoi, citeț, diacon şi preot. Damas era un veritabil om al Bisericii, la propriu şi la figurat. Când Papa Liberiu a fost trimis în exil, Damas s-a oferit, pe neaşteptate, să-l însoțească. Credincioşia sa față de Biserică şi față de oamenii Bisericii era una fără margini. În anul 345, la moartea Papei Liberiu, Damas a fost ales pentru a-i succeda. Pe atunci, era în vârstă de 66 de ani. Până în acele zile, preotul poet îşi consacrase întreaga viață exhumând rămăşițele pământeşti ale creştinilor, identificându-le şi scoțându-le din catacombe. El le aşeza apoi imediat în morminte pregătite dinainte. Compunea în cinstea lor epitafe pline de sensibilitate şi poezie. Papa Damas îşi petrecea viața în catacombe. Avea un prieten şi un colaborator numit Furius Dionysios Philocalus. Acesta era cel mai cunoscut lapidar cioplitor în piatră din vremea sa. Epigrafele în versuri compuse de papă erau gravate în marmură de către Philocalus. În momentul sosirii delegației de senatori creştini şi păgâni, Papa Damas se afla în catacombe. Tocmai se pregătea să-i recite prietenului său, cioplitorului în marmură, versurile lui Prudentius: „Nenumărate sunt rămăşițele pământeşti ale sfinților, dar, vai, cum să dai de ele? Mută e marmura care-i acoperă."

Căci papa tocmai descoperise noi oseminte şi, în ciuda întregii sale ştiințe, era neputincios în a le identifica.

— Scrie, spuse Papa: „şaizeci de morți cărora doar Hristos le ştie numele."

Lapidarul îşi notă şi-i sări din nou în ajutor papei în munca sa de clasificare.

Catacombele nu mai aveau vreun secret pentru Papa Damas. Istoria lor îi era bine cunoscută. Romanii nu-şi îngropau niciodată

morții. Creştinii nu subscriseseră la legea romană a incinerării, dar ei nu aveau dreptul să-şi îngroape morții la Roma. Într-adevăr, una din cele mai vechi legi romane, numită „Legea celor XII table", prevedea că în incinta cetății niciun mort nu trebuia să fie îngropat ori ars.

Trăia însă o altă comunitate la Roma, destul de veche, care nici ea nu-şi ardea morții. Era comunitatea iudaică. Iudeii aflaseră o soluție pentru ca morții lor să fie îngropați în oraş. Ei făcuseră cimitire, însă nu în oraş, pentru că era interzis, ci sub oraş. Realizau astfel beneficii materiale, căci cimitirele de sub Roma nu costau aproape nimic. Astfel, au luat naştere catacombele. Creştinii au adoptat această practică iudaică. Au creat şi ei cimitirele lor subterane.

În timpul persecuțiilor, aceste cimitire fondate sub Roma au servit ca refugiu ori loc de întâlnire. Ele făceau un serviciu Bisericii. Puse cap la cap, aceste catacombe măsurau mii de kilometri.

Delegația senatorilor coborî deci în aceste catacombe, pentru a-l găsi pe papă şi a-i relata crima săvârşită:

— Creştinii au furat statuia Victoriei! Dată fiind gravitatea faptelor, creştinii n-au putut să acționeze decât sub ordinele ori cel puțin cu consimțământul conducătorului lor spiritual. Adică al vostru.

— Dacă înțeleg bine, mă acuzați că aş fi furat această statuie Senatului?

— Sunteți, cu siguranță, la curent cu acest furt. Căci este un furt comis de creştini. Şi sunteți conducătorul lor.

Acuzația era ridicolă. Damas fusese unul din rarii preoți care, pentru a-i converti pe păgâni, nu recursese decât la rugăciune. Chiar în timpul persecuțiilor şi masacrelor sângeroase ale creştinilor, când fiecare credincios era obligat să se baricadeze şi să riposteze pentru a se apăra, Papa Damas nu şi-a schimbat atitudinea față de vrăjmaşii săi: s-a rugat ca Dumnezeu să-i aducă pe eretici şi pe păgâni pe calea cea dreaptă.

— Este nedrept să mă acuzați că am folosit violența, spuse Papa cu blândețe. La Roma, toată lumea mă cunoaşte. N-am ridicat niciodată brațul asupra unui vrăjmaş. M-am rugat pentru mântuirea vrăjmaşilor mei. Am rugat pe vrăjmaşii lui Dumnezeu să intre în Biserica Sa. Nu le-am dat niciodată porunci, nu i-am

forțat ori amenințat nicicând. Cum aş fi fost în stare eu, la vârsta mea, de un act pe care nu l-am săvârşit niciodată, nici măcar pe când aveam 20 de ani? Mă vedeți, deşi sunt trecut de 80 de ani, sărind peste zidurile Senatului pentru a fura nudul fecioarei aurite ori de a da ordine pentru această faptă rea?

Senatorii nu ştiau ce să mai creadă. Cerându-şi iertare, ei înțeleg că papa nu putea să săvârşească o asemenea faptă şi nici că aceasta ar fi putut fi săvârşită la instigarea sa.

— Dacă cineva mi-ar fi împărtăşit intenția lui de a fura idolul de la Senat, eu nu l-aş fi sfătuit la una ca aceasta. Pot chiar să vă asigur că nu a fost opera vreunui creştin. Credincioşii urmează pe păstorul lor. Nimeni din Biserica mea nu a furat idolul nud! Nimeni!

Papa se întoarse pentru a-şi relua cu evlavie îndeletnicirea sa cu resturile pământeşti ale sfinților. Senatorii îi cer însă ajutorul în aceste momente deloc uşoare.

— Cum aş putea să vă ajut? Eu ofer întotdeauna ajutorul meu chiar şi vrăjmaşilor. Dar, acum, nu văd cu ce aş putea să ajut. Vreți să vă dau bani pentru a comanda un alt idol, care să-l înlocuiască pe primul? Nu sunt atât de bogat. Îmi pare rău, gândindu-mă că ați pierdut un obiect care cântărea atât de mult în ochii voştri. Încă o dată vă spun însă: niciunul dintre credincioşii mei nu a săvârşit acest furt. Acum mergeți în pace. ***Vade In pace!***

— Vom depune o plângere la împărat, insistă conducătorul delegației. Vă rugăm să spuneți cum s-au desfăşurat lucrurile. Noi vom prezenta cele spuse împăratului, odată cu plângerea noastră.

— Dar eu nu ştiu cum s-au petrecut aceste fapte!

— Scrieți simplu că am venit să vă căutăm pentru a ne plânge. Însoțiți-ne la Senat. Precizați şi acest fapt. Şi mai scrieți că statuia Victoriei nu se mai află la locul ei. Atâta tot.

— Dacă una ca aceasta vă va putea ajuta, bucuros!

Papa lăsă catacombele şi-i însoți pe senatori până la Senat. Constată că statuia fecioarei de aur, numită Victoria, nu se mai află pe soclul ei. Se întoarse la biserică. Menționă în scris ceea ce a văzut şi semnă.

Senatorii plecară mulțumiți. Preşedintele Senatului adaugă la cele relatate de pontif un mesaj bine ticluit adresat lui Grațian. Cu aceste documente, o delegație de senatori plecă la Milan pentru a-i relata împăratului Grațian cele petrecute.

Prima persoană care a primit vestea sosirii senatorilor la Milan a fost Episcopul Ambrozie. El era ținut întotdeauna la curent cu tot ceea ce se petrecea în imperiu, împăratul îl consulta în toate hotărârile sale.

— Senatorii păgâni se plâng de furtul idolului lor? Ei bine, spuneți gărzilor palatului că eu, Episcopul Ambrozie, le ordon să fie cu ochii în patru: de cum îi vor vedea pe senatori apropiindu-se de palat, să închidă porțile! Intrarea în palat este interzisă senatorilor!

Ordinul a fost transmis şi executat. Senatorii au aflat toate uşile palatului închise. Au revenit a doua zi. De cum se apropiau, uşile erau ferecate îndată, ținându-i afară.

Senatorii au aflat că ordinul care le interzicea intrarea în palat venea din partea episcopului şi nu a lui Grațian. Au mers deci la sediul episcopal. Ambrozie i-a primit cu o politețe glacială, aşa cum avea obişnuința să-i primească pe duşmanii săi.

— Preaevlavioase Pontif, ni s-a spus că ați ordonat gărzilor să închidă toate uşile palatului de îndată ce noi venim la palat.

— Aşa este!

Ambrozie nu era deloc schimbat: rămăsese acelaşi patrician firav, cu fața asimetrică şi cu ochii melancolici. Dar după botez viața lui încetase să mai fie un pastel în culori tandre şi estompate. Ambrozie cunoştea de acum calea sa. Cuvintele pronunțate de el erau limpezi, frumoase şi adânci, la fel ca literele gravate în marmură de către lapidarul Philocalus, prietenul Papei.

— Aşa este! Am ordonat să nu fiți primiți la palat. Acum, că ați venit la mine, vă întreb ce-ați dori din partea mea. Vă aşteptați ca eu, Ambrozie, episcopul lui Iisus Hristos, să intervin pe lângă împărat pentru ca un idol păgân să fie repus în Senat? Vă aşteptați ca un cleric să vă ajute în această problemă?

Fața palidă a lui Ambrozie se îmbujorase încetul cu încetul pe parcursul discursului său, dar rămăsese tot plină de delicatețe. Ambrozie nu a căzut pradă niciunui conflict lăuntric pe seama idolului de aur al Victoriei, idol pe care strămoşii săi îl veneraseră veacuri de-a rândul. Trăia ardoarea luptei. Şi, în luptă, chipul său palid capătă culoarea florii de cireş, culoare ca cea a chipurilor copiilor atunci când se joacă în zăpadă.

— Noi nu vă cerem să interveniți în favoarea noastră. Tot ceea ce vă cerem, şi chiar vă rugăm să faceți aceasta, este de a nu-l

asmuți pe împărat împotriva noastră. Îngăduiți să fim primiți de el! Împăratul trebuie să decidă el însuşi dacă statuia Victoriei trebuie sau nu reinstalată în incinta Senatului roman.

— Cu neputință! Această problemă ține de credință. Iar în ceea ce priveşte credința, intransigența este o datorie de prim rang. În calitate de cleric al lui Iisus Hristos, misiunea mea este de a-l sfătui şi, dacă nevoia o cere, să-i impun să nu vă primească! Să refuze cererea voastră în privința readucerii idolului. Eu nu sunt superiorul împăratului. Însă datoria mea cere să-i atrag atenția atunci când interesele Bisericii sunt în joc. Să-l opresc, ***ratio peccato***, atunci când ar putea păcătui.

— Împăratul Romei nu se află sub tutela episcopului.

— De când a primit botezul şi s-a convertit la creştinism, împăratul trebuie să urmeze învățătura Bisericii. Orice împărat creştin este răspunzător de faptele sale înaintea lui Dumnezeu. Un împărat creştin nu este un suveran absolut. Ca oricare om, el trebuie să dea socoteală lui Hristos pentru faptele sale.

Senatorii ascultau în linişte. Erau consternați. Auzeau pentru prima oară că împăratul Romei, zeul şi stăpânul lumii, nu este un suveran absolut. Aflau că deasupra împăratului există un alt împărat şi mai puternic: „Dumnezeu". Prerogativele îi erau de acum limitate. Fixate. Ambrozie se exprimase foarte limpede. Reprezentantul pe pământ al împăratului absolut nu este împăratul Romei, ci episcopul. Dumnezeu porunceşte împăratului prin episcop. Senatorii nu auziseră niciodată până atunci asemenea lucruri spuse atât de limpede şi de categoric. Ei n-avuseseră ocazia de a sta de vorbă cu episcopi romani. Episcopi ajunşi maeştri în probleme financiare şi de cadastru. La fel ca Ambrozie, care se ridică acum de pe scaun. Senatorii îi urmară gestul. Întâlnirea luase sfârşit.

— Singurul lucru pe care pot să-l fac, continuă Ambrozie, e de a-l sfătui pe împărat să retragă toate subvențiile alocate pentru întreținerea templelor şi vestalelor.

Senatorii plecară în linişte. În fața morții care bate la uşă nu poți decât să păstrezi liniştea. Erau conştienți de moartea imperiului. Desigur, imperiul, aşa cum fusese odată, nu mai exista. Dar împăratul, imperiul şi Victoria mai existau încă. Cel puțin ca simboluri. Acum, şi aceste simboluri ale imperiului vor

dispărea. La fel cum dispăruse imperiul în sine. Senatorii erau nespus de trişti.

În aceeaşi zi, decretul imperial prin care erau retrase subvenţiile către temple şi vestale fu adus la cunoştinţă populaţiei.

Cetăţenii erau indignaţi. Deşi creştini, romanii aveau respect pentru istorie. Romanii, chiar convertiţi, venerau statuia Victoriei, care condusese la cucerirea lumii. Ei nu puteau să separe Victoria de noţiunile de patrie şi de roman.

Poporul fierbea. Orgoliul roman era rănit. De la un capăt la celălalt al imperiului, indignarea împotriva episcopului, care îşi impusese voinţa sa împăratului şi interzisese intrarea în palat a senatorilor, creştea de la o zi la alta. Împăratul şi imperiul nu mai erau decât simboluri. Senatul nu mai avea nicio putere. Nimeni nu-şi mai făcea vreo iluzie în această privinţă. Dar nimeni nu acceptă să fie pus în faţa unui adevăr, mai ales când el este convins de acest adevăr. Episcopul ştia că poporul era împotriva lui, însă nu făcea nimic pentru a câştiga simpatia mulţimilor. El îi slujea lui Dumnezeu, şi nu părerilor poporului.

La câteva zile după venirea senatorilor, Ambrozie a plecat la Sirmium pentru hirotonia unui episcop. În timpul ceremoniei solemne a hirotoniei, ostilitatea a fost copleşitoare. Mulţimea îl batjocorea. O femeie s-a năpustit asupra lui, ţipând cu indignare, amintindu-i de ofensa făcută senatorilor, de retragerea idolului de aur şi de împăratul condus de un episcop. Ambrozie s-a oprit şi, calm, i-a poruncit femeii ce se năpustise asupra lui:

— Nu mă atinge, femeie! Eu sunt cleric. Persoana mea, oricât de nedemnă ar fi, este sfinţită. Orice preot este sfinţit. Înapoi!

Ambrozie era foarte sensibil. Cea mai mică manifestare de ostilitate căpăta în sufletul său proporţii nemaivăzute. Însă Ambrozie episcopul este diferit de Ambrozie prefectul. Era puternic acum. În afara oricărei atingeri. Putea înfrunta orice fel de primejdii. Era generalul lui Iisus Hristos!

În loc să pună pe fugă mulţimile care îl insultau, Ambrozie le căuta. Cea mai mare ostilitate împotriva sa urma să se manifeste, cu siguranţă, la Roma. Neţinând seama de aceasta, Ambrozie a plecat însă la Roma. Trecuseră opt ani de când Ambrozie nu mai vizitase capitala lumii pământeşti. O afla acum în mizerie, în suferinţă şi pradă revoltelor. Roma era răvăşită de foamete.

Oamenii cădeau morți de foame pe stradă. Acelora care nu muriseră încă li se putea citi pe fețe paloarea de pe urmă.

A fost un timp în care Imperiul Roman, plin de glorie, oferea gratis cetățenilor capitalei grâu, untdelemn şi circ. Acum, grâului şi untdelemnului li se cântărea valoarea în aur.

Ambrozie a fost înconjurat de oameni care strigau fără încetare:

— Foamea se datorează furtului statuii! Victoria este ocrotitoarea Romei. Odată cu Victoria a dispărut şi grâul. Odată cu Victoria a dispărut şi untdelemnul. La fel şi vinul, şi zâmbetele. Să ni se dea statuia Victoriei, ocrotitoarea noastră, şi merindea va veni din nou la Roma!

Unii îi cereau lui Ambrozie chiar să plece. Numele său era asociat cu nefericirea. Roma suferea şi murea din cauza lui Ambrozie şi a creştinilor.

— Ambrozie să ne dea statuia Victoriei şi Roma va renaşte!

Ambrozie suferea, deşi ştia că mulțimea e proastă şi ignorantă. Ostilitatea împotriva creştinilor era însă din ce în ce mai violentă, cuprinzându-i pe toți locuitorii. Conducătorii Bisericii erau insultați. Victoria era cerută episcopilor în Biserici, în timpul slujbelor, de către oamenii înfometați. Până şi prietenii îi închideau uşa lui Ambrozie, evitându-l.

Autoritățile oraşului şi Senatul au luat măsuri pentru a remedia lipsa alimentelor şi a lupta împotriva foametei.

Autoritățile au procedat cu înțelepciune. Logic. Mai întâi au stabilit statistici. Se pot remedia bolile şi nenorocirile – lepra, lăcustele, foametea, incendiul – realizând mai întâi statistici. Pentru a lupta împotriva foametei, romanii au făcut deci rapoarte statistice. După aceste rapoarte, persoanele care sufereau cel mai mult de foame erau cei săraci. Toți morții aparțineau acestei categorii. Bogații rezistau, nu mureau.

Pentru că săracii nu rezistau la foame, autoritățile romane au decis să-i expulzeze pe săraci din Roma. Expulzând populația săracă, va fi expulzată, totodată, şi foametea. Era logic. Operațiunile de luptă împotriva foamei prin metode ştiințifice au început la câteva zile de la sosirea lui Ambrozie la Roma.

Trupele îi vânau pe săraci fără să țină seama de sex ori de vârstă, din case, de pe străzi, din piețele publice, de la lucrul lor, formând convoaie, conduse sub o puternică escortă în afara

oraşului. Nicio aşezare importantă nu voia însă să-i primească, pentru că ei aduceau boala odată cu venirea lor. Oamenii de ştiință au constatat cu această ocazie că săracii aveau această boală în sânge, încă de la naştere, la fel cum prin ereditate sunt transmise alte boli, precum sifilisul ori malaria. Săracii, vânați în cele mai ascunse cotloane ale oraşului şi trimişi în exil, plecau cu boala în sânge şi cu Ambrozie în minte, cu hule la adresa lui pe buze, convinşi că foametea a izbucnit din pricina sa. El îl oprise pe Grațian să o reaşeze pe zeița de aur la Senat. Dispariția acesteia a coincis cu venirea foametei.

Episcopul nu avea nicio avere. Îndată după botezul său îi donase totul surorii sale. I se spusese că un episcop nu are nevoie de bani şi acum Ambrozie constata neadevărul acestui fapt. Nimeni nu avea nevoie de bani mai mult ca el în aceste clipe. Îi ceru Marcellinei:

— Banii au fost aproape în întregime dăruiți săracilor. Mi-au fost încredințați tocmai în acest scop, îi explică ea.

Marcellina mai avea doar puțini bani. Ambrozie ia tot ceea ce-i mai rămăsese din bogățiile de odinioară. Cumpără cu ei grâu şi untdelemn pentru săraci. Din păcate, destul de puține. Bate apoi din poartă în poartă, la toți prietenii lui de odinioară, patricieni bogați, şi le cere ajutor pentru a cumpăra grâu. Îi hrăneşte astfel pe săraci. Vinde ceea ce mai are de valoare în biserica sa din Milan, pentru a cumpăra grâu şi untdelemn. Săracii care au rămas la Roma îl caută peste tot acum. Este singurul om care le dă să mănânce. Şi tuturor le e foame.

Când a terminat totul, Ambrozie a ajuns şi el la fel de sărac. În afară de sutană şi de încălțăminte, nu mai are nimic. Sărac precum sfinții din pustie. A devenit un adevărat creştin. Căci ajunsese unul dintre oamenii cei mai săraci din Roma. Sora sa, Marcellina, era şi ea la fel de săracă. Bogățiile pe care strămoşii lor patricienii le strânseseră vreme de cinci veacuri fuseseră folosite pentru a-i hrăni pe săraci. Evanghelia a fost astfel respectată.

XXVIII

Aflat în Galia, împăratul Grațian îl înştiință pe Ambrozie că armata îi era ostilă. Generalii îi cereau ca statuia Victoriei să fie repusă la Senat.

„Dar eu mă simt puternic, îi scria Grațian, pentru că lupt în numele lui Hristos. Este o bucurie să sufăr pentru Biserică."

Ambrozie suferă şi el. Are multă afecțiune pentru Grațian, ca şi cum ar fi fost propriul său fiu. Grațian este singurul împărat din lume care a acceptat oficial conducerea lui Dumnezeu. El e singurul împărat din lume care a declarat oficial că nu deține puterea absolută. Că această putere aparține lui Dumnezeu şi nu Cezarului.

Ambrozie privi efigia împăratului de pe masa sa. Grațian nu poartă uniforma de ***Pontifex Maximus***. Pe uniforma sa nu se află nici ***securis***-ul – securea –, nici simpulus-ul – cupa de forma unei linguri –, care slujesc la sacrificii. Pe efigia sa nu mai apare nici ***apex***-ul acoperământul slujitorilor, nici ***aspergillus***-ul – recipientul de stropit, nici ***secespita*** – cuțitul cu ajutorul căruia se înjunghia animalul pentru sacrificiu. Este îmbrăcat precum un simplu soldat. Caută să se facă plăcut lui Dumnezeu atât prin viața sa personală, cât şi prin felul său de a-şi împlini sarcinile împărăteşti. Ambrozie era îngrijorat pentru viața tânărului împărat în vârstă de 24 de ani. Ostilitatea militarilor, născută din pricina dispariției statuii, era primejdioasă.

Merse la biserică. Se rugă cu ardoare lui Dumnezeu ca dreptatea să fie de partea lui Grațian în această ostilitate şi revoltă a armatei.

După ce-şi termină rugăciunea, se întoarse la palatul episcopal. Îşi începu treburile zilnice. Ambrozie îşi sfătuise credincioşii să nu mai meargă la tribunale pentru rezolvarea micilor diferende. Sfântul Pavel a spus: „Nu este, oare, între voi nici un om înțelept, care să poată judeca între frate şi frate?" Creştinii din Milan se adresau astfel lui Ambrozie pentru a le face dreptate.

Ambrozie se aşează la masa sa. Sala largă este plină de lume. Chipul episcopului a ajuns tot mai palid. Doarme foarte puțin. Soarta lui Grațian, care luptă în numele Bisericii, îl neliniştește. I-ar plăcea să-l poată ajuta. Primul pârâş vine însă înaintea lui. Este

obligat să-l uite pe Grațian şi s-o asculte pe femeia care-i cere episcopului să-i facă dreptate.

— Sfinte episcope, îi spuse femeia, soțul meu a murit. A murit lăsând o datorie neplătită. El îşi plătea întotdeauna datoriile. Împrumuta adesea, pentru că noi suntem oameni săraci. Însă el întorcea datoria cu cinste. N-a putut să plătească ultima datorie luată. A murit. Moartea vine fără să întrebe dacă datoriile sunt plătite ori ba. Negustorul care-l împrumutase, aflând de moartea sa, a venit să mă caute îndată. M-a oprit să-l îngrop pe soțul meu până ce nu-i voi plăti această datorie. N-am banii pe care mi-i cere. Îi voi plăti mai târziu. Trebuie însă să-l îngrop pe cel adormit.

Femeia izbucni în plâns. Ambrozie o mângâie şi îl chemă pe negustor.

— Este adevărat, recunoscu negustorul, că mă opun acestei înmormântări înainte de a fi despăgubit. Dacă femeia îşi îngroapă soțul, nu-mi va mai plăti. Toți săracii sunt la fel. Obligând-o să țină mortul în casă, o constrâng astfel să-mi plătească. Nu va putea să-l țină pentru totdeauna. Va fi obligată să-mi plătească.

— Aveți dreptate s-o opriți pe femeie să-şi îngroape soțul, spuse Ambrozie, privindu-l pe negustorul robust cu ochii săi negri şi melancolici. Vă felicit pentru trucul pe care l-ați aflat pentru a vă obține drepturile. Va trebui însă să supravegheați mortul, ca nu cumva femeia să-l îngroape în ascuns. Vă poruncesc, prin urmare, ținând seama de interesul vostru, să luați mortul acasă. Păstrați-l într-o cameră bine zăvorâtă. Doar aşa veți fi sigur că nimeni nu va putea să-l îngroape.

— Dar nu-mi trebuie mortul!

— Mortul vă aparține. E un gaj. Trebuie să luați acest gaj şi să-l țineți închis.

Ambrozie era scârbit de aviditatea oamenilor.

— Prefer să aştept ca femeia să-mi dea banii mai târziu decât să iau mortul acasă la mine.

Văduva se retrase liniştită. Va putea să-şi îngroape soțul.

Un curier se apropie de Ambrozie şi-i spuse şoptit:

— Grațian a murit.

Episcopul rămase încremenit. Nespus de palid, cu ochii plini de lacrimi, îi respinse pe toți cei care aşteptau să fie primiți de el în audiență. Se retrase apoi, urmat de curierul căruia îi ceru amănunte.

Armata îl duşmănea pentru refuzul său de a nu fi instalat la palat statuia zeiței de aur a Victoriei. Era înconjurat doar de soldați care complotau. În toate legiunile de câteva săptămâni, aşa cum ştiți, generalul Maxim s-a revoltat. Toate trupele care se aflau sub comanda sa, în Anglia, l-au proclamat împărat. Maxim a revenit de puțină vreme pe continent. Armatele care se aflau aici au trecut de partea sa. Una după alta. Toate. Apoi a fost rândul populației civile. Grațian a strâns ceea ce-i mai rămăsese din armata sa şi a încercat să închidă calea uzurpatorului. Trupele lui Grațian şi cele ale lui Maxim s-au întâlnit pe Rin. Înainte de a se da bătălia, trupele care-i mai rămăseseră fidele împăratului s-au aliat cu cele rebele. Pe Grațian îl susținea doar garda. Însă, în cele din urmă, l-a părăsit şi ea.

— Sărmane Grațian! Să fii trădat de propria gardă!

— Până la ultimul soldat. Dar Grațian s-a arătat viteaz. El v-a înştiințat că pentru el pătimirea este o bucurie. A luptat pentru Biserică şi pentru îndepărtarea idolilor. A pornit singur către sud. Avea, fără îndoială, intenția de a trece în Italia. Pe cale, a cumpărat cai şi şi-a angajat călăuze pentru a trece Alpii. Maxim i-a închis însă toate trecătorile către Italia. Văzând că drumurile către Italia îi erau oprite, Grațian s-a îndreptat către Lugdunum. La jumătatea căii, a căzut într-o capcană. Generalul Andragathius, secundul lui Maxim, l-a invitat la palatul său. S-a oferit chiar să-l ajute. Însă, în timpul prânzului, Grațian a fost asasinat.

— Mulțumesc! Îmi e de-ajuns! Am auzit ceea ce era de auzit.

Episcopul merse singur în biserică. Cugetă la această dramă. Grațian avea 24 de ani. Biserica şi imperiul îşi puseseră mari speranțe în el. Era singurul în stare să consolideze arca Bisericii, arcă ce ar fi putut salva pe toți oamenii de potopul barbar. Însă Grațian era mort acum. Episcopul se rugă pentru mântuirea sufletului său. Se rugă cu ardoarea unui părinte. Cu lacrimi în ochi.

Ieşind din biserică, Ambrozie o zări pe împărăteasa Iustina. Îl ținea pe fiul ei Valentinian de mână. Tânărul împărat are acum puțin peste 12 ani. Pare însă mult mai tânăr.

— Plângeți? o întrebă Ambrozie. Nu ştiam că l-ați iubit atât de mult pe fiul adoptiv.

Iustina nu avusese niciodată nici cea mai mică afecțiune pentru Grațian. De fapt, lipsa de afecțiune era reciprocă.

Valentinian o părăsise pe prima lui soție, mama lui Grațian, pentru a se căsători cu Iustina. După ce i-a luat tatăl, Iustina l-a lezat pe Grațian şi de drepturile la tron, după moartea lui Valentinian, în anul 375. Mai târziu, Grațian şi Iustina şi-au împărțit imperiul, însă ei n-au reuşit niciodată să aibă afecțiune unul față de celălalt.

— Nu este niciodată prea târziu pentru a iubi pe cineva. Nu l-ați iubit pe Grațian câtă vreme a trăit. Îl iubiți acum, când este mort. Sunt mulțumit să văd că la sfârşitul tragic al nefericitului Grațian suferiți şi plângeți.

— Nu plâng moartea lui Grațian, răspunse Iustina, ştergându-şi lacrimile.

— Nu? întrebă episcopul mirat.

— Plâng pentru că o primejdie cumplită îl amenință pe fiul meu Valentinian. Cumplită! Cumplită, Preaevlavioase Pontif!

— Ce primejdie?

— Maxim e în drum spre Italia. Curieri, sosiți de puțină vreme, au adus această veste. Maxim nu este mulțumit cu teritoriile lui Grațian. El e hotărât, cu ajutorul trupelor sale, să cucerească întreaga Italie. Vrea să uzurpe tronul fiului meu.

Iustina este tulburată. Plânge. Strânge mâinile episcopului. Îşi arată durerea ei de mamă. Toate mamele doresc fericirea copiilor lor. Iustina nu vrea ca fiul ei iubit să rămână fără tron, la fel cum o mamă nu vrea ca fiul ei să rămână fără pâine.

— E datoria mea de mamă să apăr viitorul fiului meu, aşa cum leoaica îşi apără puii.

Ambrozie o privi intrigat pe împărăteasă. Nu înțelegea ce voia Iustina să-i ceară.

— Maxim vine să ia tronul fiului meu, insistă Iustina, înțelegeți, Preaevlavioase Pontif? Tronul fiului meu!

— Şi ce pot eu să fac? Eu sunt episcop.

— Tocmai pentru că sunteți episcop, puteți să faceți ceva. Eu sunt o sărmană văduvă lipsită de apărare. Fiul meu este orfan. Ocrotiți-ne! Biserica îi ocroteşte întotdeauna pe văduve şi pe orfani. Trebuie să ne ajutați! Maxim vrea să capete un tron care aparține unor făpturi fără apărare. Tronul unei văduve şi al unui orfan.

— Dacă îmi făgăduiți ajutorul vostru pentru a face din Valentinian un împărat vrednic de fratele său, vă făgăduiesc

susținerea Bisericii. Lumea are nevoie de împărați care să fie cu frică de Dumnezeu. Situația e gravă. Sfârşitul este aproape.

— Începând de acum, puteți să vă considerați ca tată al lui Valentinian. Îl veți forma aşa cum ştiți. Sub sfânta voastră ocrotire. Ocrotiți-i tronul! La vârsta lui, este încă neputincios să facă aceasta de unul singur.

Ambrozie nu se lasă înşelat. El ştia adevăratul motiv al acestor lamentații. Iustina era încă o sclavă a ambiției sale. Însă Ambrozie vrea un împărat creştin. Îl va lua deci pe Valentinian sub ocrotirea sa. Îl va creşte în frica de Dumnezeu. Şi pentru a putea face din Valentinian cu adevărat un împărat creştin trebuie mai întâi ca el să fie împărat.

— Voi merge personal la Treveris. Voi încerca să-l conving pe Maxim să se mulțumească cu partea imperiului luată de la Grațian. Voi face tot ceea ce-mi stă în putință. Cu ajutorul lui Dumnezeu, voi putea salva tronul fiului vostru. Însă făgăduiți-mi că fiul vostru va urma calea pe care Dumnezeu a arătat-o oamenilor.

Iustina făgăduieşte totul. E gata de orice pentru a avea un tron, chiar dacă îl împarte cu fiul său. Ea e ceea ce Profetul Amos, în Vechiul Testament, a numit „o vacă a păşunilor înalte". Iarba pe gustul ei nu creşte decât pe înălțimi. Iustina nu poate trăi decât aşezată pe un scaun împărătesc.

Ambrozie era conştient că astfel slujea cauzei Bisericii şi nu cauzei Iustinei. Se pregăti deci în grabă pentru călătoria sa la Treveris. Va fi însoțit în călătorie de generalul Bautho.

Aceasta se petrecea în toamna anului 383. Era prima oară când, pentru a decide soarta Romei, un episcop mergea în misiune diplomatică.

XXIX

Ambrozie sosi la palatul lui Maxim din Treveris în miez de iarnă. Intrând în acest palat, Ambrozie intră în casa sa natală. Tatăl său locuise aici. În acest palat din Treveris, Ambrozie văzuse lumina zilei.

— Am venit la Treveris pentru a căuta rămăşiţele pământeşti ale lui Graţian, spuse el.

Maxim îl privi pe episcop cu bunăvoinţă. Este un aristocrat, ca şi Ambrozie. Are aceiaşi strămoşi ca şi împăratul Constantin. Este un om înţelept. Un roman desăvârşit şi un soldat perfect. Maxim are raţiuni puternice pentru a-l învinovăţi pe Ambrozie. La moartea lui Valens, în 378, când Apusul căuta un general pentru a-l numi împărat al Răsăritului, el îl alesese pe Teodosie. Ambrozie avusese ultimul cuvânt în această alegere. După dreptate, acest loc ar fi trebuit să-i revină lui Maxim. El era superior lui Teodosie atât prin naşterea sa, cât şi prin valoarea sa militară şi, mai cu seamă, prin calităţile lui omeneşti. Maxim îl iertase însă pe Ambrozie. Era de acum împărat. Fără ajutorul lui Ambrozie ori al Iustinei.

— Nu am nicio răspundere pentru pierderea tronului şi vieţii lui Graţian, răspunse el. Trupele din Anglia, apoi cele din Europa m-au proclamat împărat. A fost de datoria mea să accept. Graţian nu se ocupa decât cu aruncarea suliţei. Armata voia un împărat.

— Morala creştină interzice să-ţi însuşeşti bunul altuia. Titlul de împărat al Romei aparţinea lui Graţian. Nu aveaţi dreptul să i-l luaţi!

— Purpura mi-a fost oferită. N-am luat nimic. Am primit. Armata mi-a dat coroana şi armata are dreptul să aleagă pe cel pe care-l vrea ca împărat. Şi atunci când doreşte ea!

Împăratul îi explică episcopului că traversase Canalul Mânecii cu gânduri prieteneşti. Voia să ajungă la o înţelegere cu Graţian.

— Încă nu acceptasem purpura. Am continuat să refuz. Dar, încă de la sosirea mea în Galia, armata care se afla aici s-a raliat cu a mea. Soldaţii m-au rugat să devin împăratul lor. Populaţia civilă a făcut acelaşi lucru. Nu a rămas nimeni, până la garda personală a lui Graţian, care să nu se ralieze taberei mele. N-am făcut nimic ca să-i atrag. Graţian nu se preocupa nici de popor, nici de armată. Am putut să-mi dau seama că poporul, ca şi

armata, erau îndreptățiți pe deplin să-şi aleagă un alt împărat. M-au ales pe mine. Am acceptat. Asta-i tot.

— Veşti din Italia arată că Andragathius, unul din secunzii voştri, l-a asasinat pe Grațian în împrejurimile Lugdunumului.

— Total neadevărat! Abandonat de armată, de către consilieri şi de garda sa, Grațian a încercat să treacă în Italia. Populația oraşelor, întâlnită în cale, a refuzat să-l primească. După dispariția Victoriei de la Senat, în special, ostilitatea împotriva lui era una plină de violență şi fățişă. Văzând că nu putea să obțină ceea ce îi era necesar pentru călătorie, deşi el era gata să plătească dublu pentru aceasta, Grațian a schimbat drumul şi s-a îndreptat către Lugdunum. Pe cale, a fost asasinat. Cercetările mele nu au ajuns la niciun rezultat. Nu am reuşit să aflu nici trupul lui, nici pe vinovați. Andragathius, unul dintre cei mai destoinici generali, e în afară de orice bănuială, împăratul nu a fost asasinat la comanda lui. E o calomnie. Moartea lui Grațian nu se datorează nici mie, nici lui Andragathius, nici altuia dintre generalii mei. Nu-şi datorează moartea violentă decât lui însuşi. Un împărat, mai ales fără împărăție, nu traversează Galia de unul singur, ca un pelerin.

— Ce intenționați acum?

— Să dau poporului şi armatei ceea ce aşteaptă de la mine şi ceea ce li se cuvine: o soartă mai bună şi minimumul de dreptate care le lipseşte. În ceea ce priveşte relațiile mele cu Teodosie, Valentinian, Iustina, Senatul roman şi Biserica, voi proceda aşa cum se cuvine. Conform legilor şi obiceiurilor. Am trimis pe ambasadorii mei să anunțe pretutindeni încoronarea mea şi voința mea de a fi recunoscut ca împărat şi de a avea bune relații cu toată lumea. Teodosie trebuie să mă recunoască. El e încurcat cu atâtea în Răsărit pentru a putea să-şi adune o armată şi să lupte cu mine. Chiar dacă ar vrea, nu ar izbuti să facă una ca asta. Mai multe obstacole dinăuntru şi de la frontiere îl opresc. Iustina şi Valentinian nu pot constitui o primejdie pentru mine. Ea e femeie, iar el, un copil. Senatul nu este decât o umbră. Trebuie să mă recunoască. Biserica nu are niciun motiv să nu mă recunoască. Dimpotrivă. Printre invitații mei de onoare se află Episcopul Martin. Biserica Galiei mă susține şi eu o ajut. Sunt creştin. Urmaş al Sfinților Constantin şi Elena.

Ambrozie era încântat de personalitatea lui Maxim. Îl credea pentru moment cinstit şi sincer. Împăratul era şi el încântat de personalitatea episcopului patrician.

— Senatul nu v-a cerut să repuneți idolul la locul său? îl întrebă Ambrozie. Este o condiție pe care Senatul o pune întotdeauna înainte de a recunoaşte un nou împărat.

— Am promis libertatea cultului. Nici împăratul, nici episcopul nu va întârzia asupra acestei chestiuni.

Ambrozie era sigur că Maxim nu-şi luase niciun angajament în fața Senatului în privința statuii Victoriei.

Ambrozie rămase la Treveris întreaga iarnă. Ambasadorii trimişi de Maxim s-au întors. Teodosie, Valentinian, Iustina şi Senatul l-au recunoscut pe noul împărat al Apusului. Maxim îşi avea reşedința la Treveris, iar autoritatea lui se întindea asupra întregului imperiu de Apus în afară de Italia, care rămânea sub stăpânirea lui Valentinian şi a Iustinei.

Când a sosit primăvara, Ambrozie s-a pregătit să se întoarcă. Făcu o ultimă încercare:

— Mi-ar fi plăcut totuşi să aflu locul în care a fost înmormântat trupul lui Grațian. Dacă ştiți ceva, vă implor să-mi spuneți! Grațian nu mai poate fi o primejdie pentru voi. Populația şi soldații, care nu i-au luat apărarea pe când era viu, nu-şi vor schimba poziția nici acum, când este mort. L-am iubit pe Grațian ca pe fiul meu. Aş vrea să-i fac o înmormântare creştinească.

— Chiar nu ştiu unde se află mormântul lui acum, îi răspunse Maxim. Vă rog să mă credeți că acesta este adevărul. Mai mult, doresc chiar ca în panegiricul pe care i-l veți face lui Grațian, la Milan, să menționați despre nevinovăția mea.

— Nu vă voi acuza, făgădui Ambrozie. Acum nu am nicio probă sigură.

— Spuneți-le, de asemenea, lui Valentinian şi Iustinei că eu nu sunt doar un simplu asociat la tronul lor, ci sunt şi ocrotitor al lor.

Ambrozie îşi ținu făgăduința. Tulburările din popor nu erau o certitudine pentru el. Panegiricul său nu a cuprins nicio acuzație împotriva lui Maxim ori a vreunuia din generalii săi. Ambrozie dorea ca Maxim să susțină Biserica. Şi Biserica nu exclude pe nimeni.

Când a trecut Alpii, în drum spre Milan, Ambrozie se gândi la Grațian. Murise la 24 de ani. Primise purpura şi coroana din

mâinile tatălui său, la vârsta de 8 ani. Primise coroana Romei ca pe o jucărie. Iustina îi dăruise fiului ei Valentinian, în vârstă de 3 ani, purpura, coroana şi tronul, tot ca şi cum ar fi fost vorba de jucării. Dar nici Valentinian, nici Iustina nu ştiau că tronul, purpura şi coroana pe care le oferiseră fiilor lor vor deveni cu adevărat jucării de copil. Lipsite de importanță. O singură împărăție va rămâne: împărăția lui Hristos. Cetatea lui Dumnezeu. Arca lui Noe. Biserica.

Primăvara făcea să renască întreaga natură. La Milan, toți creştinii, sărbătoreşte, se pregăteau să meargă în întâmpinarea episcopului lor, Ambrozie.

XXX

Ambrozie îi împărtăşi Iustinei şi fiului ei Valentinian rezultatul demersurilor sale:

— Maxim acceptă să rămână în nord. Se mulţumeşte cu teritoriile ce i-au aparţinut lui Graţian. Valentinian rămâne, prin urmare, împărat al Italiei. Maxim îl asigură pe el, la fel ca şi pe mama sa, de prietenia şi de protecţia lui.

— Preaevlavioase Pontif, aţi salvat tronul fiului meu! Vă rog să-l consideraţi pe Valentinian ca pe propriul vostru fiu. Nu vă va ieşi niciodată din cuvânt.

Ambrozie se retrase. Întorcându-se la palat, ceru să afle noutăţi în legătură cu evenimentele petrecute în lipsa sa.

— Acum câteva zile, Iustina şi Valentinian au primit o delegaţie a senatorilor romani. Aceasta i-a prezentat împăratului o cerere pentru ca statuia Victoriei să fie reaşezată la locul ei.

Ambrozie rămase de-a dreptul uimit. Ceru să i se repete cuvânt cu cuvânt vestea ce tocmai îi fusese anunţată.

Episcopul are 44 de ani. E obosit de iarna petrecută la Treveris. Stă la masa sa, nemişcat. Nu poate să creadă ceea ce i s-a repetat în două rânduri. E la fel de palid ca întotdeauna. Mâinile îi sunt la fel de albe. Sângele îi e la fel de sărac. Fruntea lui lată, de culoarea fildeşului, dezgolită acum, pare şi mai lată. Una dintre sprâncene este mereu mai lungă decât cealaltă. Părul îi este cărunt. Faţa şi fruntea i-au devenit încet, încet, de culoarea florii de cireş, semn al unei mânii fără margini. Însă el rămâne liniştit. Nu face niciun gest. E asemenea unei statui.

— Tocmai ce-am plecat de la palat.

Ambrozie vorbea şoptit, ca pentru el însuşi.

— Iustina a căzut în genunchi, plină de recunoştinţă, însă ea nu mi-a spus nici un cuvânt despre această poveste. Nici despre audienţa senatorilor. Nici despre cererea lor. Nimic.

Episcopul repetă cuvintele lui Amos: „Ascultaţi cuvântul acesta, voi vaci din Vasan, care staţi pe muntele Samariei, vaci ale păşunilor înalte. Iată vin zile când voi veţi fi ridicate cu cârlige şi […] cu cângi.”

Ambrozie se ridică. Era mânios pe Iustina. Această femeie era ca o capră. Nu putea să trăiască decât lipită de tron. Capabilă de

toate josniciile, numai să rămână sus. Mulțumită celor doi soți şi celor doi fii, ea a fost de patru ori împărătească a Romei.

— Povestiți-mi încă o dată cum s-au petrecut lucrurile, îl rugă episcopul pe cel care-i adusese vestea. Mi-ați spus că senatorii au venit la Milan? Că ei au fost la palat? Şi că nu li s-au închis porțile?

— Nu. Nu erați în oraş. Nimeni nu a avut curajul să închidă porțile senatorilor.

— Senatorii, prin urmare, au intrat în palat. Au cerut să fie primiți de împărat şi de Iustina. Şi gărzile au fost de acord să-i anunțe?

— Nicio gardă nu are dreptul să refuze intrarea senatorilor romani.

— Fie! Mai departe! Au fost anunțați Iustina şi împăratul că senatorii cereau să fie primiți. Împăratul ştia că senatorii veniseră să-i ceară să repună statuia Victoriei la Senat. Iustina ştia şi ea. E limpede. Şi totuşi i-au primit. E adevărat? Iustina şi împăratul i-au primit pe senatorii care cereau un idol la Senat?

— Senatorii au împărtăşit, într-adevăr, împăratului dorința lor. Ei au transmis o scrisoare din partea preşedintelui Senatului, semnată de trei senatori.

— Şi împăratul a primit această scrisoare? N-avea dreptul! Mergeți cât mai degrabă la palat şi spuneți-i Iustinei că-i cer să-mi dea acea scrisoare. Țin să mă asigur personal de dorința senatorilor. Vreau să văd până unde au mers cu obrăznicia lor. Căci e o obrăznicie a cere unui împărat creştin de 13 ani, în absența episcopului său, să repună idolii păgâni în Senatul imperiului. Pare de necrezut!

— Împăratul n-a hotărât încă nimic.

— Nici nu contează. A primit această scrisoare atunci când nu avea dreptul. El nu ar fi trebuit nici măcar să-i primească pe senatori. Ştia pentru ce au revenit. A lua cunoştință de o asemenea scrisoare, chiar fără o hotărâre favorabilă, constituie o crimă în orice situație. Cel care nu se opune răului este răspunzător de victoria acestuia.

Ambrozie îi convocă în grabă pe toți colaboratorii săi.

Curierul episcopului se întoarse însă de la palat cu mâinile goale.

— Împărăteasa vă aduce la cunoştinţă că această scrisoare este un document oficial, remis în mâinile împăratului de către Senatul roman. Acest document nu poate, prin urmare, să fie încredinţat unei alte persoane.

— Înapoi la palat! Spuneţi-i Iustinei şi împăratului să-mi încredinţeze pe loc această scrisoare privitoare la reaşezarea idolului la Senat. Ca episcop, sunt îndreptăţit să iau cunoştinţă de această cerere, am chiar această datorie. Când împăratul trebuie să ia o decizie militară, el îşi consultă generalii. Când trebuie să ia o decizie în privinţa religiei, împăratul este obligat să ceară părerea Bisericii. Să trimită această cerere fără întârziere!

Curierul se reîntoarse. De această dată aducea scrisoarea.

— Împăratul îşi cere iertare. Şi-a dat seama că a făcut o greşeală înaintea lui Dumnezeu acceptând o cerere de reaşezare a unui idol în incinta oficială a Senatului. Împăratul atribuie această greşeală vârstei sale fragede. Nu uitaţi că el abia a împlinit 13 ani!

— Tinereţea nu scuză păcatul. Nimeni nu este prea tânăr pentru a fi un bun creştin. Fiecare vârstă este desăvârşită pentru Iisus Hristos. Înşişi copiii s-au mărturisit.[1] Ambrozie citi cu atenţie, cu capul sprijinit între braţele sale albe.

— Scrisoarea este foarte frumoasă. E redactată de Symmachus. Conţinutul, stilul şi forma propoziţiilor au eleganţa operelor latine.

— Nu, nu e frumoasă! strigă Ambrozie, furios, către colaboratorii care-i admirau stilul lui Symmachus. Iisus a zis: „Marto, Marto, te îngrijeşti şi pentru multe te sileşti, dar un lucru trebuie!" Unul de căpetenie. Aşa spunea Iisus. Şi voi, voi, faceţi la fel ca Marta. Vă ocupaţi de stil, de eleganţă. Oamenii care trăiesc în imperiu sunt ameninţaţi de o îndoită moarte: de moartea trupească, din pricina valurilor barbare care înghit imperiul, şi de moartea veşnică, pricinuită de păgânism şi erezie. Voi sunteţi la fel ca Marta. Vă ocupaţi doar de virgulă. De punctuaţie. Şi totuşi timpul presează. Mântuirea nu se află decât în sânul Arcei lui Noe. În Biserică. Biserica trebuie să fie întărită, consolidată. Fără să vă preocupe altceva. Cu neînduplecare. Ce găsiţi frumos în această scrisoare a lui Symmachus? Pledoaria pe care ea o face pentru a obţine reaşezarea idolilor? Vedeţi aici o preocupare vrednică de un

[1] Sfântul Ambrozie, ***Epistola 30.***

om integru în momente atât de grave? E o invitație la o îndoită sinucidere. Eu, unul, nu aflu nimic frumos. Oricum ar fi, e o frumusețe artificială. Nicio operă de artă nu este frumoasă şi nu rezistă în timp dacă rădăcinile nu-i sunt ancorate în religie. Asta însă n-are nicio rădăcină. Este o floare din hârtie creponată. ***Quidquid Dens non est, nihil est, et pro nihilo comptuari debet.*** Tot ce nu este Dumnezeu nu înseamnă nimic şi trebuie socotit drept nimic. Scrisoarea lui Symmachus ***nihil est. Nihil!*** Ce putere au scrisoarea lui Symmachus şi idolii de aur în fața barbarilor şi ereziei? ***Nihil!*** Doar Hristos şi Biserica pot să vină în ajutor. Cel care nu intră în Biserică nu va fi nimic nici în istorie, nici în veşnicie.

Ambrozie era slab, palid şi obosit. Scrisoarea îi tremura în mâinile sale albe, cu degete subțiri...

Totuşi persoana lui Ambrozie era o minunată coloană de marmură care sprijinea imensul edificiu al Bisericii. O minune a arhitecturii. La fel cum se întâmplă cu coloanele subțiri, frumoase şi fragile, care suportă o greutate imensă de granit şi de piatră. Astfel era Ambrozie.

Citeşte cu multă atenție...

Ambrozie, primul om din Evul Mediu. În Evul Mediu creştinii au introdus pentru prima oară în activitatea lor intelectuală şi ştiințifică, credința oarbă şi fanatică în ideile, dogmele şi principiile lor, în veşnicie şi în adevăr. Ştiința modernă se sprijină pe această credință fanatică în absolut şi în adevăr. Acest fundament nu l-au arătat nici grecii, nici romanii. Creştinii sunt cei care au adus această certitudine fanatică şi credința că, la capătul eforturilor lor, ei îl vor afla pe Dumnezeu şi adevărul.

Ambrozie încetase să fie acum un roman. Se distanțase de Antichitate, de imperiu şi de veacul său. Era un om modern, care nu caută decât absolutul adevărului.

— Cum a putut împăratul să țină în augustele sale mâini o cerere în favoarea reaşezării idolilor? Nu s-a simțit oare jenat la o astfel de lectură?

— Împăratul pretinde că a acceptat-o din politețe față de senatori.

— Împăratul înțelege să-i venereze pe idoli şi pe Hristos în acelaşi timp? Chiar poate împăratul Romei să respecte în acelaşi timp minciuna şi adevărul? Momentul nu a fost bine ales.

Primejdiile dinăuntru şi cele din afară bat la uşă. Nu e momentul pentru astfel de dovezi de politeţe! Împăratul ar fi trebuit să refuze categoric această cerere. Fără menajamente. Adevărul nu se negociază. Acesta nu-i de negociat. Chestiunile civile nu pot să primeze când e vorba de Dumnezeu şi, prin urmare, de adevăr. Intransigenţa este o mizâ. Trebuie adoptată o atitudine, căci primejdia este aproape!

Ambrozie se retrase. Se rugă îndelung. Apoi se culcă. Schimbarea care intervenise înăuntrul său era una radicală. Încetase să fie un simplu patrician. Nu mai era roman. Se debarasase întru totul de orice apartenenţă la o clasă, la o naţionalitate şi la istorie. Ambrozie e doar episcop. Patria sa este Biserica. O patrie în care oamenii au renunţat la istorie, la timp şi convenţii, precum oamenii goi care au renunţat la hainele lor. Oameni goi înaintea lui Dumnezeu.

A doua zi, Ambrozie merse la palat.

Iustina şi împăratul îşi cerură iertare pentru faptul că primiseră scrisoarea lui Symmachus.

— Deoarece a primit această scrisoare, împăratul este constrâns să judece şi să statueze asupra legalităţii prezenţei idolilor în incinta Senatului. Mă voi prezenta înaintea împăratului în calitatea mea de reprezentant al lui Hristos, pentru a mărturisi.

Împăratul institui un tribunal. Convocă senatorii. Valentinian însuşi prezidă acest tribunal, care trebuia să decidă dacă nudul aurit al Victoriei trebuia ori nu să se afle în incinta Senatului.

Unul dintre senatori dădu citire scrisorii lui Symmachus. Senatorii cereau ca statuia reprezentând-o pe Victoria să-şi regăsească locul în incinta Senatului, pentru simplul motiv că această fecioară de aur nu era un idol, ci mai cu seamă un simbol al imperiului.

— Mă opun! declară Ambrozie. Trebuie interzisă expunerea idolilor păgâni într-un loc în care se decide soarta imperiului.

— Preaevlavioase Pontif, creştinii doresc şi ei victoria Imperiului Roman. Doar barbarii vor înfrângerea lui. Doar barbarii sunt ostili victoriei noastre.

— Faceţi mari confuzii, replică Ambrozie. Nu cei cărora voi le spuneţi astfel sunt barbari. Şi eu am fost barbar înainte de a descoperi învăţătura lui Hristos. Barbar este cel care venerează idolii. Printre alte popoare, numeroşi sunt aceia care sunt creştini;

aceştia nu sunt, prin urmare, barbari. Şi printre romani sunt numeroşi aceia care venerează idolii; aceştia sunt, cu siguranță, barbari.

— Această statuie trebuie readusă în Senat, ca semn de respect pentru istoria Romei şi a imperiului.

— Eu nu respect trecutul. Dimpotrivă. Îmi este ruşine de trecut şi de religia strămoşilor mei. Eu nu urmez pilda lor. Nu aveți dreptul să-mi reproşați ceva! Nu se poate reproşa unui om că a părăsit o cale pentru a apuca pe una mai bună. Aceasta se numeşte progres. Toată natura progresează. Progresul este calea care ne duce la desăvârşire. Sunt fericit că am rupt-o cu trecutul. Nu am niciun motiv să-l venerez. Nu-mi e ruşine că am apucat pe calea de astăzi, la o vârstă mai înaintată, căci oamenii sunt alături de mine. Nu e niciodată prea târziu pentru a înțelege binele şi pentru a-l săvârşi.

Ambrozie îi ceru împăratului, care prezida tribunalul, să interzică o dată pentru totdeauna prezența idolilor în Senat.

— Alegeți între păgâni şi creştini! spuse el. Păgânii cer împăratului salvarea zeilor lor. Creştinii se roagă lui Dumnezeu pentru salvarea împăratului.

— Respectați tradiția! interveni un senator. Din respect pentru trecut, lăsați lucrurile în starea în care le-ați aflat!

— Împăratul acceptă cererea senatorilor, conchise brusc Valentinian. Senatul cere un lucru pe care noi îl considerăm just: a lăsa lucrurile în starea în care eu le-am aflat. Luăm această hotărâre din respect pentru trecut.

Judecata fusese făcută. Senatorii erau surprinşi. Nu se aşteptaseră la o izbândă atât de uşoară.

— Putem, prin urmare, să aducem îndată statuia Victoriei la Senat? întrebară ei.

— Nu, dimpotrivă! răspunse împăratul. Respectăm tradiția. Moartea fratelui meu s-a petrecut atunci când statuia nu se mai afla în incinta Senatului. La cererea senatorilor, las lucrurile în starea în care ele se aflau la venirea mea. Senatul nu avea statuie. El nu o va avea nici de acum înainte. Şi tradiția va fi astfel respectată.

După judecată, poporul fierbea de mânie. Poporul ia întotdeauna partea învinşilor. Mulțimea simpatiza cu senatorii şi cu cauza lor. Poporul se temea de Ambrozie. Episcopul de Milan

avea mare influență asupra lui Valentinian. Poporul se teme de cei care se bucură de o prea mare putere şi îi disprețuieşte. Chiar dacă sunt episcopi.

Ambrozie se întoarse la palatul episcopal. Îi mulțumi lui Dumnezeu. Nu căuta să mulțumească plebea, ci pe Dumnezeu. Datoria lui era să fortifice Biserica. Cu tenacitatea şi teama lui Noe, construind arca sa, în vederea potopului ce bătea la uşă, ştiind că numai aceia pe care el îi va lua în arcă vor pluti pe valurile istoriei, deasupra păcatului, rămânând astfel vii atât pe pământ, cât şi în cer.

XXXI

Episcopul Ambrozie se îmbrăcă şi le vesti credincioşilor intenția sa de a merge la palat, propunându-le aceasta şi celor care doreau să-l însoțească. Aproape întreaga populație a oraşului se afla pe străzi. În acea zi a anului 386, Valentinian îşi serba cea de-a paisprezecea aniversare. Episcopul nu mergea la palat pentru a-şi prezenta omagiile. El era din nou în dispută cu tânărul împărat şi cu mama sa Iustina. Populația nu cunoştea motivele. Acest conflict, care mocnea de mult timp, era pe punctul de a izbucni.

Faptele erau următoarele: armata care era încartiruită în Milan era alcătuită doar din germanici. Goții erau arieni. Comandantul acestor trupe a venit la Iustina şi i-a cerut un locaş în care preoții lor să slujească. După ce a discutat îndelung cu mama sa, împăratul s-a decis:

— Dacă țin să participe la slujbe, să li se pună la dispoziție un grajd. Este cel mai bine pentru ei. Până de curând au fost nomazi. Să se roage în grajd!

Goții n-au avut bănuieli în privința ofertei împăratului. Ofensele şi înjosirile făceau parte din solda lor. Au amenajat grajdul dăruit de împărat ca biserică. L-au curățit. Au aşezat acolo icoane. Pe pereți, artiştii au pictat chipuri sfinte şi au scris pasaje din Evanghelie ori din Psalmi.

Grajdul prefăcut în Biserică era totuşi foarte mic. În el nu puteau să intre decât foarte puțini soldați. În afară de soldați, mai era însă populația civilă romană de credință ariană. Episcopul arian, însoțit de generalii goți, a venit din nou la împărat, să-i ceară o biserică adevărată pentru a se putea ruga.

— Dați-ne Biserica Portiana! au cerut ei. Este cea mai mică biserică din Milan.

Împăratul a dorit să i se lase timp de gândire. Timpul a trecut. Ambrozie, consultat asupra acestei probleme, a răspuns fără ocolişuri că împăratul se va face vinovat de crimă dacă va ceda arienilor biserica.

Goții au insistat însă pe lângă împărăteasa Iustina. Aceasta a intervenit pe lângă fiul său. În ajun, îmboldit de armată, de funcționarii arieni şi de mama sa, împăratul le promisese goților Biserica Portiana din Milan.

Ambrozie aflase de această hotărâre în urmă cu un ceas. A strâns toți preoții, i-a convocat pe toți credincioşii şi cu sufletul îndurerat a pornit spre palatul împăratului. Avea 46 de ani, părul pe care-l mai avea era cărunt, însă pasul îi era hotărât şi energic. Mulțimea îl urmează de la distanță. Ambrozie a trecut pragul palatului cu voința fermă de a ieşi învingător.

Primindu-l, împăratul a fost nespus de tulburat. Iustina lipsea. De câteva săptămâni, împărăteasa nu mai voia să-l întâlnească pe episcop.

Episcopul îşi redusese toate nevoile la cele mai simple lucruri, asemenea asceților şi sfinților din Răsărit. Nu se odihnea decât câteva ore pe noapte. Renunțase la picătura de vin pe care o turna într-un pahar plin cu apă. Ca băutură, se mulțumea doar cu un ceai. Ținea două posturi negre pe săptămână. Citea chiar şi noaptea. Dar cu cât se arăta mai aprig către el însuşi, prin viața aspră pe care o ducea, cu atât persoana lui se impunea mai mult. Era atât de slab, încât trupul său părea imaterial. Chipul său, palid, asimetric, era plin de măreție. Ca şi pe chipul marinarilor întorşi din lungile călătorii, bătuți de vânt şi arşi de soare, i se puteau citi pe față fermitatea, voința fără preget şi nădejdea de a învinge în lupta cruntă pe care o dădea chiar şi acum.

— Este adevărat că ați promis arienilor că le cedați Biserica Portiana? îl întrebă pe împărat.

Acestea au fost primele cuvinte pe care le-a pronunțat Ambrozie de cum a intrat. A rămas în picioare.

Valentinian roşi, neştiind ce să spună. Îl rugă pe episcop să se aşeze. Ambrozie refuză. Mai puse încă o dată aceeaşi întrebare. Tonul episcopului avea tăria unui diamant. O tărie delicată, plăcută, însă tranşantă.

Valentinian îşi aminti că cea mai mare parte a arienilor era formată din soldați. Era vorba, prin urmare, de armata imperiului. Cei care apărau frontierele de cei care îi amenințau în acele clipe.

— Trebuia, desigur, să le promit un loc de rugăciune. Sunt creştini. Chiar dacă sunt eretici. Apoi, ei sunt apărătorii imperiului şi ai tronului.

— Împăratul nu are dreptul să cedeze Biserica Portiana ereticilor. Legile interzic împăratului să violeze domiciliul unui cetățean. Cum poate împăratul să violeze locuința lui Dumnezeu, Biserica, dacă nu are dreptul să facă aceasta nici celui mai umil

dintre cetățeni? Consideră el că Dumnezeu este mai puțin important decât ultimul cetățean al imperiului şi că locuința Lui poate să fie violată în orice moment fără să fie pedepsit?

— Sunt fiu al Bisericii. Am avut ocazia să demonstrez aceasta în mai multe rânduri, respectând cuvântul episcopului şi pe Dumnezeu. Dar sunt, de asemenea, şi împărat. Trebuie să am grijă de armată. Armata îmi cere o biserică. Sunt obligat să fac aceasta. E datoria mea. Cerințele soldaților sunt, de altfel, cu totul îndreptățite. Ei îşi sacrifică viața pentru imperiu şi împăratul le refuză patru pereți la adăpostul cărora să se poată ruga. Acest refuz ar fi nedrept. Gândiți-vă bine, Preaevlavioase Pontif!

Ambrozie, în picioare, îl privi pe împărat cu ochii săi mari şi melancolici, în care se citesc, în acelaşi timp, milă, dispreț şi consternare. Încrucişându-şi privirea cu cea a episcopului, împăratul se tulbură. Negru de furie, izbucni:

— Preaevlavioase Pontif, eu, Valentinian, sunt împărat. Nu uitați aceasta. Împăratul are dreptul să dispună, aşa cum crede el de cuviință, de cel puțin una din bisericile reşedinței imperiale.

— Nu! Împăratul n-are dreptul să dispună de nicio biserică după cum crede el. Tocmai pentru că este împărat. Împăratul este un om moral. Luând Biserica Portiana de la episcopul ei legitim şi oferind-o unui străin, împăratul săvârşeşte adulter. O crimă. Împăratul n-are dreptul să trăiască în adulter. Căci este un adulter a înstrăina o biserică din comuniunea legitimă cu Hristos.

Valentinian îşi epuizase toate argumentele pe care mama sa i le sugerase. Nu luă nicio decizie. Promise că se va mai gândi la aceasta.

— Am nevoie să mă gândesc înainte de a lua o decizie, conchise el.

Înainte ca episcopul să părăsească palatul, de afară începură să răzbată țipete. Mulțimea era adunată în jurul palatului. Împăratul auzea țipetele, amenințările şi ocările.

Trupele chemate în grabă pentru a înlătura mulțimea, care încerca să intre în palat, nu mai făceau față. Sosiră alte trupe. Incidentele dintre mulțime şi armată erau în toi.

Comandantul gărzilor îl informă pe împărat că turbapiorum cere ca nicio biserică să nu fie dată arienilor eretici.

— Trebuie să alegem, explică ofițerul, între a lăsa mulțimea să intre în palat ori a o masacra. Ea se aruncă înaintea lăncilor şi

săbiilor noastre cu pieptul gol, cerând să fie ucisă. O moarte martirică.

Împăratul îi spuse lui Ambrozie:

— Preaevlavioase Pontif, potoliți mulțimea!

— Şi ce să-i spun?

— Spuneți-i că împăratul nu va da nicio biserică. Spuneți-i însă, mai întâi, să nu mai forțeze uşile.

Ambrozie ieşi din palat şi înştiință mulțimea de făgăduința lui Valentinian.

— Împăratul a făgăduit solemn că nu va ceda Biserica Portiana. Cere însă ca ordinea să fie restabilită.

Cu aceste cuvinte, părăsi reşedința imperială. Întorcându-se la palatul episcopal, le spuse colaboratorilor săi:

— Am câştigat o bătălie. Însă războiul nu s-a sfârşit. Iustina s-a dezlănțuit împotriva Bisericii.

Abia încheie discuția, că unul dintre ofițerii de gardă veni cu veşti.

— Şi-a schimbat părerea împăratul? întrebă Ambrozie. Promisiunea pe care a făcut-o nu a avut alt scop decât de a îndepărta mulțimea de palat?

— Nu. împăratul nu şi-a schimbat părerea. Biserica Portiana nu va fi cedată arienilor. O veți păstra. În schimb, ne veți da imediat, pentru cultul arian, cea mai mare biserică din Milan.

— Împăratul caută să ne provoace, cerând de la noi cea mai mare biserică?

— Nu este vorba de o provocare. Biserica Portiana este cea mai mică dintre bisericile din Milan. Ea n-ar putea să mulțumească întreaga armată şi populația ariană. Vi se va lua, prin urmare, cea mai mare Biserică din Milan.

Ambrozie aşteptă ca ofițerul să plece. Însoțit de toți preoții, merse la biserica aflată în primejdie. Urcă la amvon şi le vorbi credincioşilor de cele ce urmau să se petreacă. Poporul se dezlănțui. Simțise că aici se va petrece un spectacol, şi lui îi plăceau spectacolele şi trăirile puternice. După uciderea fiarelor de către Grațian, populației îi lipsea spectacolul.

În timp ce Ambrozie se adresa credincioşilor, un ofițer intră în biserică, strigând cu voce puternică pentru a fi auzit de toată lumea:

— Împăratul vă aduce la cunoştinţă că nu va mai lua această biserică, care e cea mai încăpătoare. El a poruncit ca Biserica Portiana, cea mai mică din Milan, să fie dată arienilor.

— Împăratul nu va lua nicio biserică! răspunse Ambrozie. Ele vor rămâne toate în comuniune legitimă cu episcopul lor.

Vestea se răspândi în oraş. Peste tot au izbucnit violenţe. Prima victimă a fost Catullus, un preot arian. El a fost ucis cu pietre de mulţime. Arienii au fost atacaţi în cele patru părţi ale oraşului. Ambrozie a intervenit. Sângele a încetat să curgă. Nu era însă decât un armistiţiu. Cetăţenii erau în aşteptare. Se pregăteau mari evenimente. Cele două biserici din Milan, cea mai mare şi cea mai mică, ameninţate cu rechiziţia, au fost întărite. Credincioşii au aşezat pază în afara lor, în vreme ce înăuntru se pregăteau de un asediu. Ambrozie a mers într-o a treia biserică. Toate bisericile din Milan erau pline de credincioşi, fiind înălţate baricade în jurul lor. Episcopul a săvârşit Sfânta Liturghie, apoi, în cuvântul său, a precizat că nu vrea să dea biserica. Nici măcar una din biserici.

De când era episcop, era preocupat de muzică. Adaptase în latină cântările răsăritene, care fuseseră imediat cântate de către coruri, în biserici. Întreaga noapte, în toate bisericile pline de lumină, credincioşii intonau în cor aceste cântări.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, împăratul a ordonat gărzilor să ocupe bisericile. Mai întâi, le-a cerut să se amestece în mulţimea credincioşilor, fără a fi cunoscuţi.

Au intrat în toate bisericile, aşteptând ordinul de a le ocupa şi de a le evacua, ordin care trebuia să vină din afară.

Ambrozie a aflat de acest plan. A urcat la amvon şi a spus:

— În această biserică şi în toate bisericile, gărzile trimise de împărat pentru a-i aresta pe preoţi şi a ocupa bisericile se află printre credincioşi. Eu, episcopul vostru, care îl reprezint pe Hristos pe pământ, îi excomunic pe toţi aceia care, folosindu-se de violenţă, vor ajuta ori vor participa la aceste fapte!

Anatema a îngrozit gărzile care primiseră ordin de a-i aresta pe preoţi şi n-au mai avut curajul să-l pună în aplicare. Armatei şi poliţiei le era teamă de cele din lumea de dincolo. Gărzile au preferat să rămână în marea masă a credincioşilor şi să intoneze împreună cântările adaptate de Ambrozie.

Împăratul era hotărât să-şi arate autoritatea. Însoţit de suita sa, porni spre biserica în care se afla Ambrozie. Ieşind din palat, mama sa Iustina îi reamintise:

„Văzându-l pe împărat alături, gărzile vor prinde curaj din nou şi, după plecarea ta, vor ocupa biserica. Venirea împăratului le va îmbărbăta."

Valentinian ajunse la biserică şi luă parte la slujbă. Când îl văzu Ambrozie, îşi încheie predica prin aceste cuvinte:

— Nu ne vom lupta cu împăratul nostru, însă nu ne este teamă decât de împăratul din Ceruri. Niciun împărat de pe pământ nu ne înfricoşează.

Înainte să plece, Valentinian îşi reînnoi ordinul. Gărzile refuzară însă să-l execute.

Calligonus, mai-marele slujitorilor împăratului, îl văzu pe împărat întorcându-se la palat plângând. Eunucul izbucni şi el în lacrimi. Stăpânul lumii pământeşti, care îşi impunea voinţa sa tuturor popoarelor de pe pământ, nu mai era în stare să se facă ascultat de gărzi. Calligonus îşi deplângea soarta care îl forţase să trăiască la Roma şi în imperiu. El ar fi trebuit să moară cu ultimul împărat. Însă îi era greu să-şi dea seama care a fost ultimul împărat cu adevărat. Purtau cu toţii acelaşi titlu. Locuiau cu toţii în acelaşi palat. Aveau cu toţii aceeaşi suită. Valentinian era, din toate punctele de vedere, asemănător celorlalţi. Imperiile păstrează secretul morţii lor şi, în acelaşi timp, o aparenţă de viaţă, chiar după sfârşitul lor.

Calligonus ieşi alergând din palat, pradă unei mari deznădejdi. Căci deznădăjduitor lucru este să porţi titlul de eunuc imperial şi să constaţi că nu mai există nici împărat, nici imperiu. Ca şi cum ai fi fost un eunuc în slujba unor năluci. A unor umbre.

Calligonus intră în biserică şi ceru să-i fie arătat Episcopul Ambrozie. Se apropie de el şi-i spuse printre lacrimi.

— Dacă vă veţi mai bate joc de împăratul Romei, stăpânul lumii pământeşti, vă crăp capul. Eu, Calligonus, eunucul imperial. Cu această bardă.

— Nu m-ar surprinde una ca aceasta, îi replică Ambrozie. Ai săvârşi o faptă de famen. Dar eu, cu capul tăiat, aş muri aşa cum se cuvine să moară un episcop ori un martir. ***Vale In pace***, Calligonus! Du-te cu Dumnezeu!

Chiar în acea zi, un decret imperial acorda libertate de cult pe toată întinderea imperiului. Orice cetățean era liber să venereze idolii, zeii, pe Dumnezeul cel Unul, Treimea cu sau fără „I". Libertate totală. Decretul imperial se încheia cu aceste cuvinte: „Cei care se vor opune libertății cultului, prin orice mijloc, vor fi condamnați la moarte şi decapitați. Decretul intră în vigoare chiar de astăzi." Ambrozie, care se afla tot în biserică, dădu citire decretului între două cântări.

— Suntem pasibili de pedeapsa cu moartea începând din această clipă, spuse unul dintre preoți.

— Sfântul Ioan a avut el însuşi capul tăiat la cererea unei femei. Noi suntem creştini şi preoți. E în firea lucrurilor să ne fie tăiat capul. Împărăteasa Iustina o cere. La mii şi mii de creştini li s-a tăiat capul. Însă noi nu vom ceda bisericile lui Hristos atâta timp cât vom fi în viață. Un episcop este obligat să moară înainte de a părăsi biserica.

Psalmii şi cântările bisericeşti răsunau în toate bisericile din Milan. Intonate după polifonia ambroziană. Din când în când, soseau credincioşi din alte biserici şi întrebau ce să facă ei şi preoții lor în fața noii situații instituite de decretul imperial.

— Nu țineți seama de acest decret! le spuse Ambrozie. Pentru voi, ordinul împăratului nu există. Fiecare îşi îndeplineşte îndatoririle de creştin. Ca şi cum împăratul şi decretul imperial nu ar exista. Ocupați-vă doar de mântuirea sufletului vostru şi de Dumnezeu.

Lui Ambrozie nu-i păsa că era intransigent. Există o vreme pentru îngăduință şi o alta pentru neînduplecare. Sosise vremea intransigenței.

Episcopul, preoții şi creştinii din Milan petrecuseră încă o zi şi o noapte în biserici. Slujbele şi corurile transformaseră întreg oraşul într-o catedrală.

Împăratul trimise un mesaj lui Ambrozie, prin care îi aducea la cunoştință că a fost constituită o comisie neutră pentru statuarea partajului bisericilor între dreptcredincioşi şi arieni.

— Nu voi accepta hotărârea luată! Împăratul a constituit o comisie neutră, însă laică. Spuneți împăratului că întru cele ale credinței doar episcopul judecă, şi nu împăratul. Împăratul face parte el însuşi din Biserică, nu este deasupra acesteia.

Ambrozie căutase de multă vreme rămăşiţele pământeşti ale Sfinţilor Ghervasie şi Protasie, doi dintre martirii din Milan. Viaţa lor nu era prea bine cunoscută. Tot ceea ce se ştia despre ei era că au suferit martiriul la Milan, datorită credinţei lor. Aceste rămăşiţe pământeşti fuseseră însă aflate de curând. Ambrozie slujea în cinstea lor. O evlavie din ce în ce mai mare cuprinse întreg oraşul.

Iustina observa cum popularitatea lui Ambrozie sporea încetul cu încetul. Nu îndrăznea să pună în aplicare decretul de tăiere a capului episcopului. Voia să păstreze tronul pentru fiul său şi pentru ea şi de aceea hotărî:

— Trebuie să ne împăcăm cu Ambrozie. Mâine vom merge la biserica la care el slujeşte.

Împăratul era deznădăjduit. Se considera singurul împărat din istorie care şi-a dat seama că este împărat şi că totuşi nu este. Că imperiul nu mai există, deşi oficial există. Imperiul supravieţuia din inerţie. La fel cum o piatră aruncată în aer îşi urmează traiectoria după impulsul iniţial, însă sfârşeşte prin a cădea. Armata imperiului era constituită din barbari de pretutindeni. Stăpânul lumii pământeşti, care comandă popoarelor, nu se mai bucura nici măcar de autoritatea de a comanda propriilor sale gărzi. Deşi adolescent, împăratul era conştient că titlul său nu era decât o nălucire.

Valentinian se supuse voinţei mamei sale. Merse la biserică. Ambrozie îl primi cu aceste cuvinte:

— Mă supun împăratului, dar nu voi ceda în faţa lui. Împăratul nu trebuie să uite, dacă este creştin, că Iisus a spus: „Daţi Cezarului cele ale Cezarului, iar lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu!” Cezarul trebuie, la fel ca toată lumea, să dea lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu. Împăratul nu deţine puterea absolută. Aceasta aparţine lui Dumnezeu, nu Cezarului. Adevărul şi credinţa sunt bunuri absolute. Independente. Adevărul nu este supus împăratului, ci împăratul îi este supus lui.

Valentinian asculta, nespus de abătut. Un curier imperial îi vesti în acest timp că trupele lui Maxim caută să pătrundă în Italia şi să-i ia tronul. Împăratul primi vestea plin de nepăsare. Dacă nici gărzile sale nu-l mai ascultă, la ce i-ar mai folosi tronul? Maxim n-are decât să i-l ia. Tronul era o nălucă.

Pe de altă parte, Iustina, mama sa, era deznădăjduită. Pentru ea, viaţa însemna tronul şi purpura.

La întoarcerea la palat, Iustina şi fiul său aduseră la cunoştinţă poporului că decretul asupra libertăţii cultului a fost revocat. Nicio biserică nu va fi cedată arienilor. Vor rămâne toate în grija dreptcredincioşilor. Iustina ceru ca Ambrozie să vină imediat la palat şi îl rugă încă o dată să o ajute.

— Trupele lui Maxim vor să invadeze Italia. Maxim vrea să ia tronul fiului meu. Preaevlavioase Pontif, ajutaţi-ne!

— Ştiţi pentru ce Maxim a luat această hotărâre?

— Maxim pretinde că apără Biserica, preoţii şi episcopii. El i-a adus la cunoştinţă fiului meu că nu poate tolera ca bisericile să fie ocupate de armată şi ca preoţii să fie arestaţi. De fapt, el nu doreşte decât tronul fiului meu. Ajutaţi-ne, Preaevlavioase Pontif! Suntem la mâna voastră. Suntem sub ocrotirea Bisericii.

— Acum două zile l-aţi sfătuit pe fiul vostru să-mi taie capul. Aţi decretat tăierea capului tuturor preoţilor şi episcopilor care îşi apără biserica lor împotriva ereziei.

— Îmi cer iertare! Am făcut un păcat!

— Vă iert. Dar vă rog să respectaţi Biserica de acum înainte. Şi unul, şi celălalt. Nu mai daţi ordin armatei să confişte bisericile. Biserica nu este o fortăreaţă vrăjmaşă, pentru a folosi armata împotriva ei. Biserica este corabia care vă va salva. Va fi ultimul refugiu pentru voi. Nu mai decretaţi moarte preoţilor! Căci doar ei pot să vă conducă la mântuire, atunci când barbarii şi erezia vă vor împresura. Iubiţi Biserica! Voi pleca în nord, la Treveris, pentru a-i spune lui Maxim că Biserica Italiei nu este în primejdie. Că nu e nevoie de ajutorul lui. Oricum, hotărâsem să merg la Treveris ca să aduc rămăşiţele pământeşti ale lui Graţian.

Ambrozie plecă la Treveris. De această dată, misiunea lui era una oficială. Era ambasadorul imperiului. Sutana sa era acoperită de ***pallium***-ul consulilor.

XXXII

Ambrozie sosi la Treveris şi ceru să fie primit în audienţă oficială, în calitatea sa de ambasador al imperiului. Maxim îl aştepta.

— Împăratul Maxim se gândea să vă primească ca pe un refugiat şi martir, îi explică adjutantul. Împăratul Maxim ştia că Iustina şi Valentinian vă persecută. Că bisericile din Milan sunt ocupate prin forţă de către armată. Că au fost date decrete care ordonau tăierea capului episcopilor, preoţilor şi credincioşilor creştini. Chiar eraţi vizat de decretul lui Valentinian, pentru că v-aţi opus cedării de biserici către arieni. Şi în loc să veniţi aici, unde se află scaunul lui Maxim, ca refugiat, aţi venit ca ambasador al împăratului care-i persecută pe creştini. Maxim trebuie, întâi de toate, să se gândească. Este precaut: vede bine că aţi venit cu scopul de a lua apărarea unui împărat care îi persecută pe creştini, în loc de a apăra Biserica lui Hristos.

Ambrozie surâse. Ştie că nu poate exista politică fără grandoare. Nu-şi pierde curajul dintr-atât.

— Împăratul Maxim are toate motivele să se bucure de prezenţa mea ca ambasador, răspunse el. Când episcopul este însărcinat cu o misiune atât de importantă, aceasta înseamnă că pacea între Biserică şi tron a fost restabilită. Sunt silit să constat că, după o clipă de rătăcire, în care ei au fost împotriva Bisericii, Valentinian şi Iustina şi-au făcut ***mea culpa***. Valentinian nu mai persecută Biserica. Orice creştin este fericit când domneşte pacea. Iar Maxim este creştin.

— Însă Maxim nu doreşte pacea. Este mândru de a fi urmaş al primei împărătese creştine, Elena, cea care a smuls un diamant din coroana sa împărătească pentru a-l înlocui cu un piron de la răstignirea pe cruce a lui Hristos. Dar, deşi el se laudă că este un apărător al credinţei, altele sunt motivele care-l împing să intre în Italia. Pentru a-şi mări imperiul printr-o nouă cucerire, mai mult decât pentru a apăra Biserica vrea Maxim să meargă în Italia.

Reşedinţa imperială de la Treveris era strălucitoare. La masa sa, Maxim primea poeţi, episcopi şi eruditi din întreaga lume. Printre invitaţii săi se afla şi Episcopul Martin. Acesta era aşezat întotdeauna la dreapta împăratului şi paharul îi este întins de împăratul însuşi, care, ca mărturie a stimei pe care i-o purta, îi

îngăduia să bea înaintea lui. La stânga lui Maxim stătea fratele său, generalul Marcellin, cu fiul său, generalul Victor. Însă adevăratul comandant al armatei din Galia era generalul Andragathius, cel care l-a asasinat pe Grațian.

Ambrozie îşi anunță dorința sa de a sta de vorbă cu Episcopul Martin.

— Episcopul Martin nu mai vine la palat, îi răspunse eunucul, care era şi el creştin, de altfel, ca toți oamenii care slujeau la palatul din Treveris. Eunucul îi explică lui Ambrozie disputa dintre Episcopul Martin şi Maxim:

— Episcopul Martin i-a adus la cunoştință împăratului că nu vrea să mai stea la masă cu un asasin. Că împăratul este vinovat de asasinat față de Dumnezeu. Conflictul a izbucnit din cauza literei „I", a cuvântului grec ***homoousios***. Episcopul Priscillian, un patrician hispanic, erudit şi poet, e la temelia acestui fapt sângeros. Priscillian a fost un ortodox foarte aprig, respectând toate deciziile Sinoadelor Ecumenice privitoare la Treime. La fel ca şi Papa Damas, Priscillian credea că Iisus este ***homoousios***, de o ființă cu Tatăl, fiind un adversar al ereziei ariene. Un duşman crâncen al literei „I". Însă Priscillian îi iubea foarte mult pe oameni. El credea că dacă Dumnezeu l-a creat pe om după asemănarea Sa, nu doar Fiul, ci toți oamenii sunt de o ființă cu Dumnezeu.

Preoții apropiați de Priscillian au ascultat această teorie cu multă atenție. Le-a plăcut. E minunat să auzi spunându-se că sufletul fiecăruia dintre noi e un mic diamant luat din marele diamant al Divinității. Ei l-au sfătuit, totodată, pe episcopul lor să întrebe Biserica despre veridicitatea acestei teorii.

Priscillian a mers la Roma. El a împărtăşit teoria sa Papei Damas, care l-a ascultat cu atenție. Papa Damas, un iberic, era, la rândul lui, şi poet. La început, nu a avut nimic de reproşat acestei învățături. El şi-a dat seama că Priscillian venise cu această teorie din dragoste şi respect pentru oameni.

Totuşi Papa Damas a refuzat să recunoască învățătura lui Priscillian:

— Am avut destule greutăți cu ***homoousios***, i-a explicat el. Am avut multe probleme să impunem învățătura conform căreia Dumnezeu-Tatăl este ***homoousios*** cu Fiul. O bună parte dintre creştini refuză încă să o primească. Momentul este rău ales pentru

a spune că sufletul fiecărui om este ***homoousios*** cu Dumnezeu. Fiul e de-ajuns. Priscillian, renunță la învățătura ta!

Priscillian s-a întors în Spania nespus de trist. Îi părea rău că Biserica a respins învățătura sa. El nu a contenit totuşi să o răspândească. A cercetat toate comunitățile creştine de pe țărmul Mediteranei şi a spus credincioşilor că fiecare ființă omenească adăposteşte în ea o mică părticică din Dumnezeu. Că sufletul fiecăruia este o firimitură din ființa divină.

Doctrina lui Priscillian a dat curaj locuitorilor imperiului, care, din afară, erau asaltați de către barbari, iar înăuntru, de către funcționari şi poliția imperială. Nicio speranță nu aveau de nicăieri. Oamenii au îmbrățişat, prin urmare, teoria lui Priscillian. Dacă totul mergea din rău în mai rău, dacă sfârşitul lumii era inevitabil, puteau cel puțin să se consoleze spunând că fiecare dintre ei adăposteşte în sine o părticică divină, că sufletul lor este ***homoousios*** de o ființă cu Dumnezeu-Tatăl şi cu Hristos. Oamenii se considerau bogați atunci când cugetau la valoarea pe care o avea sufletul lor. Priscillian a fost adus înaintea unui tribunal ecleziastic la Bordeaux şi judecat pentru învățătura sa, care a fost declarată falsă şi eretică, însă Priscillian nu a renunțat la ea. A ținut cu tot dinadinsul ca ea să fie adoptată de Biserică. A trebuit deci să fie adus înaintea unui al doilea tribunal, al cărui sediu se afla la Treveris de această dată. El urma să fie judecat aici de către împăratul Maxim şi de un grup de preoți cunoscători întru ale teologiei.

Împăratul l-a ascultat fără să-l întrerupă pe Priscillian care şi-a prezentat învățătura, însă a refuzat să considere că sufletul fiecărui om este ***homoousios*** cu Dumnezeu.

Pentru a pune capăt discuției, împăratul Maxim a decretat că această învățătură este eretică. Iar pe Priscillian, care a îndrăznit să afirme astfel de lucruri, l-a condamnat la moarte. Priscillian şi toți discipolii săi au fost decapitați la Treveris, de față fiind împăratul şi întreg poporul.

Înainte de execuție, Maxim i-a oferit ultima şansă lui Priscillian:

„Declară că sufletul omului este ***homoiousios***, adică dintru o ființă identică cu cea a lui Dumnezeu! Dacă introduci acest «I» îți salvezi viața.”

„Refuz să fac una ca aceasta. Sufletul nostru este de o ființă şi nu dintr-o ființă asemănătoare cu aceea a lui Dumnezeu", a insistat Priscillian.

„Împăratul îți oferă salvarea vieții. E de-ajuns să adaugi acest «I»."

„Nu pot, prefer să fiu ucis."

Astfel s-au petrecut lucrurile, îşi încheie eunucul povestirea. Or, Episcopul Martin, continuă el imediat, s-a purtat cu asprime față de împăratul Maxim. El afirma că a fost vorba de un asasinat şi nu de o condamnare. Apoi a refuzat să mai stea la masă cu împăratul.

După această relatare, Ambrozie spuse:

— Priscillian a fost asasinat!

— Totuşi, spaniolul a fost condamnat de un tribunal prezidat de către împărat. Procedura a fost respectată.

— Priscillian a fost asasinat de către împărat. Împăratul n-are dreptul să judece în probleme de credință. Cel care a ordonat decapitarea lui Priscillian nu este decât un asasin mizerabil. Episcopul Martin a dat dovadă de înțelepciune prin refuzul său de a sta la masă cu împăratul. Un episcop nu are dreptul să stea la masă cu un asasin. Era o problemă de conştiință. Un episcop e obligat să afirme cu voce tare punctul de vedere al Bisericii.

Ambrozie refuză să stea de vorbă cu preoții care au stat alături de împărat, în tribunalul care l-a judecat pe Priscillian.

— Susțineți, prin urmare, învățătura lui Priscillian? l-au întrebat ei.

— Primesc ori refuz învățătura lui Priscillian, după cum Biserica romană declară că aceasta este adevărată ori mincinoasă. Poziția Bisericii este şi a mea. Însă nu este vorba aici de învățătura lui Priscillian. Poate că este eretică. Nu discutăm despre ea. Mă revolt împotriva episcopilor care au acceptat să ia parte la un tribunal prezidat de un laic, împăratul, atunci când se discută asupra unei probleme religioase. Niciun episcop nu poate fi judecat astfel. Când este vorba de religie, episcopul este judecătorul împăraților şi nu împărații judecătorii episcopilor.

Ambrozie ceru să i se aducă la cunoştință împăratului că se gândeşte să ceară ca aceşti episcopi să fie excomunicați şi izgoniți din palatul său.

Maxim se înfurie. Refuză să-l mai primească.

— Aduceți-i la cunoştință că nu mai sunt dispus să discut nici problemele Bisericii din Milan, nici despre invazia din Italia, nici despre rămăşițele păminteşti ale lui Grațian. Îi poruncesc să părăsească teritoriul meu imediat! Să se întoarcă în Italia!

Ambrozie porni spre Milan. Pe drum, trimise un mesager rapid pentru a-l anunța pe Valentinian că Maxim este gata să invadeze Italia şi că războiul bate la uşă.

Trecând Alpii, Ambrozie se gândi la rezultatul misiunii sale. Îşi dă seama că, dacă ar fi acționat ca un adevărat diplomat, i-ar fi spus lui Maxim că execuția lui Priscillian şi a discipolilor săi nu fusese una foarte gravă; că dintr-un anume punct de vedere fusese poate chiar de dorit; că execuția câtorva zeci de episcopi spanioli nu era o problemă care să fie discutată. Misiunea sa ar fi avut cu siguranță un cu totul alt rezultat. Ambrozie procedase însă la fel ca Episcopul Martin. Ca un episcop vrednic de acest nume. El nu procedase ca negustorii, ca oamenii politici ori ca ambasadorii. Nu negociase. În privința religiei, intransigența este o miză. Cel care negociază nu este un adevărat cleric. Desigur, atunci când se negociază, se ajunge la a intra în grațiile oamenilor şi împăraților. Un cleric vizează însă mult mai departe la a plăcea lui Dumnezeu.

Trupele lui Maxim au invadat Italia imediat după sosirea lui Ambrozie la Milan. Era începutul războiului.

XXXIII

Armatele lui Maxim au invadat Italia. Nu au întâmpinat niciun fel de rezistență. Populația şi armata Italiei l-au primit pe Maxim cu ovații. Dintre oficialitățile Milanului, singurul care nu s-a refugiat la apropierea lui Maxim a fost Ambrozie.

Maxim nu s-a oprit la Milan. S-a îndreptat către Roma. A fost primit în Senat. I-a făcut o vizită Papei Siriciu, succesorul Papei Damas, care murise cu puțin timp înainte. Maxim i-a spus Papei că ocuparea Italiei de către trupele sale se justifică prin voința sa de a ocroti Biserica împotriva arienilor şi a intrigilor Iustinei.

În timp ce Maxim era proclamat împărat al întregului Apus, Iustina, însoțită de Probus, „omul care arunca mai mult aur decât fluviile Spaniei în calea sa", şi de copiii săi Gala şi Valentinian, s-a refugiat la Tesalonic.

Iustina are deja o vârstă, dar şi-a păstrat aceeaşi statură maiestuoasă. Nu are intenția să renunțe la tronul Romei, pe care l-a pierdut acum pentru a patra oară. Tronul Romei rămânea însă rațiunea ei de a fi şi era gata la orice sacrificiu pentru a-l recupera. Iustina ştia că un singur om putea să o ajute în situația dată: Teodosie, împăratul Răsăritului. Bine informată asupra pasiunilor şi viciilor lui Teodosie, ştiind, de asemenea, că Teodosie îşi pierduse de puțină vreme, în decurs de câteva luni, soția, pe Flaccilla, şi pe fiica sa, Pulcheria, Iustina ticlui un plan prin care să-şi redobândească tronul.

Însoțită de fiica sa Gala, o adolescentă de o rară frumusețe, plecă la Tesalonic pentru a-l întâlni aici pe Teodosie. Iustina i-o prezentă pe fiica sa lui Teodosie, care acum este un bărbat de 50 de ani:

— V-ați pierdut soția şi fiica. Pe nepusă-masă. Fiica mea Gala le va înlocui pe amândouă. Ea vă va fi soție şi fiică în acelaşi timp. Cu o singură persoană veți compensa cele două ființe dragi dispărute. V-o dau pe Gala de soție şi cer să-mi dați în schimb tronul Romei pentru Valentinian.

— Tronul Romei îi aparține lui Maxim. Situația economică şi militară a Imperiului de Răsărit nu-mi îngăduie să-i declar război. Ceea ce-mi cereți este cu neputință.

Iustina stărui. Îi spuse că, dacă nu recuperează tronul Romei, Teodosie nu se va putea căsători cu Gala. Teodosie cugetă. Ținu

sfat cu generalii săi. Este atras de frumoasa adolescentă. După ce a ezitat îndelung, Teodosie a acceptat târgul: o va lua pe Gala de soție şi le făgăduieşte Iustinei şi lui Valentinian tronul Romei.

Însă, pentru a-şi ține promisiunea, Teodosie trebuia să-i declare război lui Maxim şi, mai cu seamă, să-l învingă. Pentru război e nevoie de bani. Pentru a face rost de bani, împărații recurg la impozite. Teodosie impuse, prin urmare, noi taxe. Iustina îl încuraja:

— Cu banii din noile impozite ai putea să faci în acelaşi timp: nunta cu Gala, să-ți sărbătoreşti cei 50 de ani de viață, cei zece ani de domnie şi victoria asupra lui Maxim.

În vreme ce Teodosie se ocupă de pregătirile militare, populația a fost supusă unui nou impozit.

Un nou impozit, în Imperiul Roman al secolului al IV-lea, era o calamitate mai mare decât o epidemie de ciumă, o invazie de lăcuste ori un cutremur de pământ.

Firmianus Lactantius, care a trăit în această epocă, a scris: „La perceperea impozitelor, se măsurau câmpurile prin muşuroaie de pământ. Se socoteau trunchiurile de vie şi numărul dobitoacelor; se făcea recensământul oamenilor. Nu se auzeau decât lovituri de bici şi țipete de tortură. Credinciosul sclav era torturat ca să vorbească împotriva stăpânului său, soția împotriva soțului, fiul împotriva tatălui său. În lipsa altor mărturii, erau torturați până ce ei vorbeau împotriva lor înşişi. Iar când cedau, copleşiți de durere, li se scria ceea ce nu spuseseră. Abia ce aceşti agenți îşi terminau treaba, că erau trimişi alții, pentru a afla mai mult. Sarcinile oamenilor nu încetau să se dubleze. Agenții aceştia de pe urmă, neaflând nimic nou, adăugau la întâmplare, pentru a nu părea că nu sunt de folos.”

Locuitorii Antiohiei au încercat să se apere împotriva agresivității acestui impozit. Ei au mers în gloată la noul guvernator al oraşului, pentru a-l ruga să intervină. Guvernatorul, văzând mulțimea apropiindu-se de palat, a ferecat porțile şi a fugit pe o scară secretă. Populația a ajuns înaintea palatului şi a cerut să-l vadă pe guvernator, pentru a-şi prezenta doleanțele. Guvernatorul nu a răspuns. Părăsise deja palatul. Mulțimea a forțat intrările. A intrat în palat. Acesta era însă gol. Nu se afla aici nici guvernatorul, nici măcar personalul care-i slujea zi de zi. Nu

era nimeni în acest palat care să poată veni în ajutorul cetățenilor în lupta lor împotriva taxelor.

Ca o provocare, imensa sală a palatului era plină cu statuile de marmură care îi reprezentau, în întreaga lor maiestate, pe Teodosie, Flaccilla, Pulcheria, Honorius şi Arcadie. Întreaga familie imperială, nemişcată, disprețuitoare, măsurând cu ochi reci de statuie mulțimea neputincioasă, venită să ceară ajutorul celor mari.

Populația nu putea să se mulțumească însă doar cu statuile. Acestea nu foloseau la nimic. Câțiva locuitori mânioşi au răsturnat de pe soclul ei una din statui, care s-a spart în mii de bucăți. Nimic nu este mai amuzant decât să spargi statui. Mulțimea s-a avântat brusc asupra celorlalte şi le-a făcut țăndări. Aceasta i-a liniştit. Locuitorii Antiohiei au părăsit palatul mulțumiți oarecum şi uşurați.

Teodosie fu informat că statuia sa şi cele ale membrilor familiei sale au fost distruse la Roma. Deşi împărat creştin, Teodosie se încăpățânase să ceară mulțimii să venereze aceste statui, ridicate tocmai în acest scop, în toate oraşele.

— Antiohia să fie privată de statutul ei de oraş! ordonă el.

Era în culmea mâniei. Niciodată vreuna din aceste statui divine nu fusese spartă. Doar o persoană ce a avut o statuie care să o reprezinte poate să înțeleagă durerea lui Teodosie.

Decăzută din statutul ei de oraş, Antiohia nu mai avea dreptul la serviciul de canalizare, la băi, la jocuri de circ, la serviciul de salubritate şi la toate celelalte avantaje ale unui mare oraş. Aceasta însemna că fusese coborâtă la rangul de sat. Antiohia era cel de-al treilea oraş din lume ca importanță. Împăratul a decis ca „toți locuitorii să fie exterminați şi oraşul ras de pe fața pământului!".

Această pedeapsă era una obişnuită. Ea fusese aplicată în mai multe rânduri în decursul istoriei. După un ordin asemănător, romanii au distrus Cartagina şi alte oraşe socotite vinovate în ochii lor. În astfel de ocazii, orice om era ucis, casele erau distruse din temelii, cadavrele erau îngropate între ruine şi incendiate. Când nu mai rămânea decât cenuşa dintr-un oraş întreg, se trecea cu plugurile peste fosta vatră locuită.

Un curier din Răsărit sosi la Ambrozie, aducându-i ultimele veşti:

— Populația Antiohiei a încercat să fugă. Dar a fost oprită de armata staționată în oraş. A trebuit să se supună pedepsei. Nimeni nu poate să scape. Locuitorii sunt prizonieri în oraşul lor şi în casele lor. Aşteaptă să fie exterminați. Această exterminare depinde de sosirea trupelor specializate în astfel de operațiuni. Ele se îndreaptă deja către oraş. Singurul care a reuşit să scape este Flavian, episcopul Antiohiei. Deşi bătrân şi bolnav, şi în ciuda iernii grele, a plecat la Constantinopol, unde va încerca să-l înduplece pe împărat. Episcopul merge însă greu. Nu se ştie dacă nu cumva Flavian va sosi prea târziu la Constantinopol. Armata care a primit ordin să distrugă Antiohia şi să-i masacreze pe locuitorii ei avansează mult mai rapid decât bătrânul episcop.

— Şi ce fac locuitorii Antiohiei acum? Ce spun ei? întrebă Ambrozie.

— Singurul dintre ei care încearcă să protesteze este preotul Ioan Hrisostom, „Gură de Aur". El i-a chemat în oraş pe toți asceții din pustie şi din munții Răsăritului, i-a chemat pentru a opri masacrul asupra acestei populații, a cărei singură greşeală a fost spargerea câtorva statui.

Aceşti asceți, coborâți din munți ori veniți în oraş din pustie, sunt îmbrăcați cu piei de animale ori aproape goi. Par căzuți din cer. Cea mai mare parte dintre ei nu a văzut chip de om de foarte mulți ani. Se plimbă acum prin oraş pentru a se interpune între spadele ostaşilor şi locuitori. Ei cer să fie omorâți în locul antiohienilor.

Episcopul rămase nemişcat la masa lui, cuprinzându-şi tâmplele între palme. Era copleşit de ceea ce auzea.

Curierul îi citi un fragment dintr-una din ***Omiliile*** lui Ioan Gură de Aur:

„Vreme de două zile am păstrat tăcerea, ca prieteni ai lui Iov. Acum, îngăduiți-mi să deschid gura şi să deplâng această durere a tuturor... Odinioară nu era nimic mai măreț decât cetatea noastră. Acum, nimic nu este mai amar pentru noi. Cetatea este pustie. Aşa cum albinele sunt vânate în stupul lor prin fum, astfel locuitorii Antiohiei au fost cuprinşi de teamă. Oraşul nostru a fost cutremurat dintru început. Astăzi, sufletul locuitorilor săi se cutremură. Antiohia a fost cutremurată din temelii şi fiecare dintre noi a fost cutremurat în străfundurile inimii sale. Avem pururea moartea înaintea ochilor noştri. Trăim într-o teamă fără margini.

Suntem mai nefericiți decât cei care trăiesc în ascunzători de multă vreme. Trăim nenorocirile grozăviei unui asediu fără seamăn. Căci cei care au fost asediați de duşmani sunt închişi între zidurile oraşului lor. Pentru noi nu este fără de primejdie să ieşim chiar şi în piața publică. Fiecare rămâne închis în propria sa casă. Viața concetățenilor noştri nu este cu nimic mai prejos decât moartea. Or, a spune altfel lucrurilor pe nume, aceştia sunt deja morți de frică. Oraşul nostru nu este decât un pământ răvăşit, un pământ arid, a cărui vedere face ca sufletul să cadă în deznădejde şi să se îndolieze. Nu doar pământul, dar şi aerul şi soarele par vătămate de nenorocirile noastre, acoperite de durerile noastre. Şi nu pentru că natura s-ar fi schimbat, ci pentru că ochii cetățenilor Antiohiei sunt pururea înecați în lacrimi. S-ar putea spune că întregul nostru norod a coborât în străfundurile pământului. Locuitorii ei se aseamănă statuilor de marmură."[1]

Ambrozie era consternat. Fața îi era palidă. Fruntea lată părea a fi a unui mort. Ochii săi melancolici, inteligenți şi larg deschişi erau înecați în lacrimi.

— Mi se reproşează neînduplecarea, spuse el, copleşit. Mi se reproşează neînduplecarea, repetă. Mi se reproşează logica mea prea măsurată, lupta mea prea necruțătoare. Că sunt prea riguros, că nu cruț pe nimeni. Că sunt un tiran al împăraților.

Se ridică. Silueta sa firavă părea o lamă de spadă, agitată şi necruțătoare. Ochii îi sclipeau de febra luptei.

— Ne va înghiți pământul pe noi, episcopii, dacă nu-i convertim pe împărați cât mai grabnic. Nevoia de a-i converti pe împărați la creştinism este mai imperioasă decât convertirea hunilor şi a altor sălbatici. Trebuie să-i facem să intre în rândurile muritorilor de rând pe împărați şi pe diriguitorii altor neamuri. Trebuie să-i facem să intre în Biserică. Cu purpura lor şi cu diademele lor. Doar învățătura lui Hristos poate să schimbe modul de a fi al acestei specii umane, al acestor oameni de stat, al acestor oameni politici, al acestor oameni mari. Trebuie ca ceea ce s-a petrecut în Antiohia să nu se mai repete vreodată. Ca urşii să nu mai fie hrăniți cu carne de om. Ca oraşele să nu mai fie distruse şi populația lor exterminată. Împărații şi oamenii mari trebuie să devină creştini. Dacă noi, episcopii şi preoții, nu ne vom achita de

[1] Sfântul Ioan Gură de Aur, ***Omilia I către antiohieni.***

această misiune cât mai grabnic, cele mai groaznice chinuri ale iadului ne aşteaptă.

Ambrozie îi scrise lui Teodosie, rugându-l să aibă milă de Antiohia. El îl rugă să revină asupra ordinului pe care l-a dat, pentru a vedea dacă poate să-şi înțeleagă condiția sa de creştin. Totodată, îi aduse la cunoştință că, deşi era stăpân al lumii, el nu era totuşi un stăpân absolut şi că va trebui să dea socoteală de faptele sale de pe pământ înaintea împăratului cerurilor.

XXXIV

Războiul între Maxim şi Teodosie începu, Teodosie respectându-şi astfel acordul încheiat cu Iustina. Era primăvara anului 388. Trupele lui Teodosie erau comandate de către generalul Arbogast, care introdusese în armata romană câteva triburi de huni şi de daci fantasini. Armata lui Teodosie era alcătuită doar din barbari.

Valentinian şi mama sa Iustina erau mulţumiţi. Teodosie declanşase acest război pentru a le reda tronul imperiului de Apus. Pregătirile fuseseră îndelungi. Acum însă războiul, iată, fusese declarat.

Arbogast veni la palatul lui Teodosie. Comandantul armatei, un barbar frumos şi înalt, vorbeşte o latină mai rafinată decât împăratul. Este un om învăţat, îi citeşte pe poeţi şi îi cunoaşte pe filosofi. E creştin. Arbogast este mânios:

— Trupele goţilor, altfel spus, aproape întreaga armată, refuză să lupte. Atacul prevăzut trebuie să fie amânat. Refuzul goţilor se explica prin următoarele motive: înaintea atacului, Teodosie oferise fiecărui soldat got un lănţişor de aur, ca să-l poarte la gât, şi cinci monede, tot din aur. Teodosie ştia că făcându-le acest dar înainte de bătălie goţii se vor dovedi soldaţi plini de vitejie. Numele împăratului era gravat pe fiecare lănţişor.

Gerontius, guvernatorul provinciei Sciţia Minor care astăzi se numeşte Dobrogea ce-şi avea reşedinţa la Tomis, a aflat că Teodosie dăduse aceste daruri goţilor şi într-o noapte a încercuit tabăra lor de pe ţărmul Mării Negre. Luaţi prin surprindere, în timp ce dormeau, şi dezarmaţi rapid, goţilor le-au fost furate monedele de aur şi lănţişoarele pe care le purtau la gât.

— Goţii au încercat mai cu seamă să-şi apere lănţişoarele, continuă Arbogast. Fiind numele împăratului gravat pe ele, le păstrau cu religiozitate. Gerontius a poruncit să fie tăiate capetele acelora care s-ar fi opus, ca să le poată fi astfel însuşite mai uşor lănţişoarele. După jaf, i-a lăsat liberi. Însă goţii refuză să mai lupte. Nu mai vor să plece la război.

— De ochii lumii, puneţi-l pe Gerontius în temniţă! decise Teodosie. Goţii vor fi mulţumiţi. Orgoliul lor, văzând că împăratul pedepseşte un guvernator roman, va fi astfel satisfăcut. Şi să primească alte monede şi lănţişoare!

— Cu neputință! Trezoreria armatei este goală.

— Căutați! De altfel, li se vor lua la sfârşitul războiului. Nu este vorba decât de un împrumut. Pentru a-i convinge pe goți să lupte.

Arbogast puse în aplicare ordinul împăratului. Goții, foarte mândri, şi-au pus din nou lănțişoarele la gât. Erau gata să-şi sacrifice viețile pentru victoria Romei în acest război împotriva Romei.

Dar, spre marea nemulțumire a Iustinei, plecarea fu din nou amânată. Teodosie, ca orice general roman, nu înțelegea să înceapă un război fără să consulte oracolele. Ceru să-i vadă pe toți magii şi astrologii imperiului.

— Nu vom putea niciodată să împlinim acest ordin, îi replică eunucul său. Ați decretat să fie ucişi şi arşi de vii toți vrăjitorii.

— Este adevărat că am dat ordin să fie arşi de vii vrăjitorii. Făcând astfel, am vrut să-mi arăt bunăvoința față de Iisus Hristos. Însă nu pot totuşi să încep un război fără să consult oracolele. Creştinii nu au aşa ceva?

— Evanghelia se opune prezicerii viitorului.

— Cereți informații Episcopului Nectarie. El trebuie să ştie un mag tolerat de Biserică. Cât de creştin ar fi, un om trebuie să consulte oracolele. Sunt sigur că episcopul face asta.

După două zile de cercetări, fu adus înaintea împăratului un monah care trăia în pustie. Se numea Ioan. Un bătrân care tindea către desăvârşire prin post şi rugăciune. Oamenii îl considerau a fi proroc. Teodosie îl întrebă asupra soartei războiului dintre el şi Maxim.

— Biruința va fi întotdeauna a aceluia care luptă pentru adevăr.

Împăratul cugetă. El lupta pentru cucerirea tronului Romei şi oferirea acestuia Iustinei pentru fiul ei Valentinian. Aşa cum stabilise. El o primise pe Gala, iar în contrapartidă trebuia să ofere tronul. Acesta era adevărul, însă şi Maxim trebuia să aibă un adevăr pentru care lupta. Adevărul lui nu putea fi decât dorința de a păstra tronul pentru el. Era un adevăr şi acesta.

— Într-un cuvânt, cine va câştiga acest război, eu sau Maxim?

— Cel pe care Dumnezeu îl va considera mai merituos.

— Şi ce trebuie să fac ca să am mai multe merite decât Maxim în ochii Lui?

— Să asculți de cuvântul Lui, care este vestit oamenilor prin Biserică.

Împăratul îl chemă pe întâiul său sfetnic şi îi spuse:

— Înainte să plec la război, vreau să-mi sporesc meritele față de Dumnezeu. Prorocul Ioan mi-a spus că cel care are mai multe merite va câştiga războiul. Pentru a avea mai multe merite trebuie să apăr Biserica şi să lupt împotriva ereziei. Prin urmare, ordon o uriaşă razie în întreg Constantinopolul. Arienii, ereticii şi păgânii care au mai rămas trebuie să fie prinşi şi să li se taie capetele. Făcând astfel, voi fi apreciat, cu siguranță, de Dumnezeu. Victoria va fi de partea noastră.

În aceeaşi seară, pentru a fi şi mai sigur de favoarea pe care Dumnezeu i-o va acorda, Teodosie ordonă trezorierului său:

— Toți cetățenii creştini care nu practică religia trebuie să fie impozitați, să plătească o taxă. Cu cât taxa va fi mai mare, cu atât Dumnezeu va fi mai binevoitor față de noi.

Odată transmise aceste dispoziții militare şi puse în aplicare, Teodosie hotărî să înceapă războiul împotriva lui Maxim.

Trupele apusene erau sub ordinele generalului Andragathius, secundul lui Maxim. Acelaşi general care-l asasinase pe Grațian.

La fel ca rivalul lui răsăritean, Andragathius era un barbar frumos şi învățat, un soldat perfect.

Armata apuseană, ca şi armata răsăriteană, era alcătuită tot doar din trupe barbare.

Cetățenii romani nu luptau nici în rândurile lui Teodosie, nici în cele ale lui Maxim. Cetățenii romani nu aveau decât o singură obligație: să plătească. Să plătească armele, solda şi întreținerea celor două armate care se vor înfrunta pe pământ roman.

Imperiul Roman avea, prin urmare, o dublă misiune de îndeplinit: să plătească, apoi să constituie prada de război, pe care o va primi una dintre cele două armate barbare. Pe romani nu-i interesau operațiunile militare. Soarta lor va fi aceeaşi, indiferent că Arbogast ori Andragathius urma să obțină victoria. Amândoi erau barbari. Imperiul nu putea să se dispenseze de ei. Imperiul trebuia să creeze însă un trofeu pentru barbari.

Trupele răsăritene erau urmate la o oarecare distanță de Teodosie. El o rugase pe Iustina să i-l încredințeze pe fiul său Valentinian pentru a-l însoți pe câmpul de bătălie.

— Valentinian are deja 17 ani, îi explicase el. Trebuie să ia parte la război. Nu mai este un copil. Pe de altă parte, n-o să fie în primejdie. Va rămâne cu mine în tabăra imperială. Pe front se află Arbogast. Este singurul care ar putea fi capabil să conducă, căci el vorbeşte limba barbarilor. Eu trebuie să rămân în spate. Nu am ce căuta în fruntea trupelor. Nici soldații, nici generalii nu vorbesc latina. Sunt, prin urmare, neputincios în a-i conduce. Îi las lui Arbogast grija de a-şi lua asupră-şi această sarcină, căci vorbeşte toate graiurile barbare.

Iustina nu acceptă să-l părăsească pe Valentinian.

— Vom naviga pe Adriatica şi, de îndată ce vom afla de victoria ta, ne vom îndrepta către Italia. Ne vom întâlni deci, după război, la Roma. ***Vale!***

Armatele apusene, comandate de Andragathius, se întâlniră cu armatele răsăritene comandate de Arbogast pe râul Sava, în apropiere de Siscia[1].

Andragathius şi Arbogast se întrec în vitejie. Au aceeaşi vârstă. Amândoi sunt barbari veniți din nord. Lupta dintre ei va fi una cumplită. Ei nu luptă pentru patrie ori pentru interese politice. Luptă pentru gloria lor.

De altfel, acest război nu răspunde nici intereselor romane, nici intereselor barbare. Are un singur scop: beneficiul personal al celor doi conducători, Teodosie şi Maxim.

Cât despre Andragathius şi Arbogast, ei ştiu că acela care va ieşi învingător dintre cei doi împărați va conduce întreg Imperiul Roman.

Neînduplecați, s-au aruncat unul asupra altuia. Lupta a fost scurtă. Durata unui război este cu atât mai scurtă, cu cât intensitatea lui este mai mare. Arbogast a ieşit învingător. Armatele lui Andragathius au fost decimate. Andragathius s-a urcat pe o stâncă de deasupra râului. Privea trupele rivalului său Arbogast înaintând şi propriile trupe retrăgându-se în grabă. Şi-a dat seama că era învins.

[1] Astăzi Sisak, localitate în Croația.

El era însă un barbar. Nu putea să conceapă o viață de învins. Îşi străpunse pieptul cu spada, căzând de pe stânca pe care se afla în apele Savei.

Arbogast îşi continuă înaintarea. Îl urmări pe împăratul Maxim şi îl captură înainte ca el să fi putut să fugă.

Maxim este însă roman. Un om civilizat. Recunoaşte că a pierdut războiul şi nu are de acum înainte decât un singur gând: să-şi salveze viața. Când sunt învinşi, oamenii civilizați, spre deosebire de barbari, sunt cuprinşi de o sete nestăpânită de a trăi. Şi, cu cât înfrângerea este mai umilitoare, cu atât această sete este mai mare.

În timp ce valurile Savei purtau trupul lui Andragathius şi pe cele ale conducătorilor barbari ce s-au sinucis, Maxim, cu lanțuri la picioare, era condus în tabăra lui Teodosie.

Maxim, cu mantia sa de purpură, de stăpân al lumii pământeşti, aşezată pe umeri, cu diadema de împărat al Romei pe creştet, cu lanțuri la picioare, în genunchi, ceru iertare. Vrea să trăiască. Nu contează cum, însă vrea să trăiască.

— Ucideți-l! ordonă Teodosie.

Şi, aşteptând ca rivalul său, străpuns de pumnalele gărzilor, să-şi dea duhul la picioarele sale, adăugă:

— Luați-i purpura şi coroana pentru Valentinian! Păcat că n-a putut să se afle aici. Ar fi asistat la acest sfârşit.

Trupul împăratului Maxim fu ars şi cenuşa sa răspândită în cele patru zări. Trupele sale fură integrate în armata lui Teodosie.

Înainte de plecarea lui Teodosie la Roma, eunucul lui îi aminti că guvernatorul Gerontius era la închisoare.

— Gerontius să fie eliberat! hotărî împăratul. Acum, dacă vrea, poate să-i jefuiască pe barbari, dar ordonați-i din partea mea ca altă dată să nu mai ia de la barbari înainte de luptă monedele de aur şi lănțişoarele pe care li le-am oferit eu ca să meargă la luptă. Jaful soldaților barbari se face după bătălie, nu înainte. ***Vale!***

XXXV

Ambrozie află de victoria lui Teodosie şi se bucură. De acum înainte Teodosie va fi împărat al întregului Imperiu Roman, în afară de Italia, care va fi cedată lui Valentinian. Ambrozie se afla la Aquileia, unde era chemat de interesele Bisericii. Aflând vestea, se pregăti de întoarcere. Voia să se întoarcă la Milan, ca să-l salute şi să-l binecuvânteze pe prietenul său, împăratul Teodosie.

Înainte de a părăsi Aquileia, Ambrozie fu căutat de un monah venit din Răsărit. Acest monah, însoţit de alţi pustnici şi preoţi, venise să se plângă episcopului:

— Sunt un monah din provincia Osroene, spuse el. Osroene este aşezată la picioarele Munţilor Taurus. Fraţii mei, monahii din aşezarea Callincon, au dărâmat un templu păgân. O sinagogă.

Auzind acestea, fruntea lui Ambrozie se întunecă. Nu-i plac nici sinagogile, nici templele păgâne. ***Quidquid Deus non est nihil est*** – ceea ce nu este Dumnezeu nu înseamnă nimic. Dar mulţime de preoţi îşi arătau ostilitatea faţă de temple asemenea unor barbari. Teofil, episcopul Alexandriei, sub acoperirea creştinismului, incitase grupuri fanatice să distrugă şi să jefuiască templele. Teofil adunase aurul, argintul şi pietrele preţioase. Fusese poreclit „faraonul creştin", din pricina patimii sale pentru bijuterii. Serena, nepoata lui Teodosie, la umbra creştinismului, îşi însuşise colierele cu care erau împodobite zeităţile templelor păgâne, pe care le şi purtase mai apoi. Ambrozie dezaprobase aceste fapte. De fiecare dată când i-a fost oferită ocazia, a pedepsit aspru aceste dărâmări şi barbaria. Privirea sa era şi acum plină de reproşuri.

— Fraţii voştri au jefuit o sinagogă. Soarta acestor răufăcători nu mă îngrijorează. Îi numiţi fraţi; eu mai degrabă îi numesc barbari. Nu-mi plac astfel de oameni în sânul Bisericii; îi dau pe mâna justiţiei. Ei nu sunt creştini. Unde aţi citit că Iisus a jefuit templele păgânilor? Creştinii trebuie să urmeze pilda lui Iisus. Iisus n-a pus niciodată foc unei sinagogi. Niciodată! N-a jefuit niciodată templele păgâne. N-a jefuit nimic. Şi cum ar putea fi numit jaful lor? Sălbăticie. Dărâmare. Barbarie. E la fel de grav ca un jaf.

— Se poate, spuse monahul, umil.

— Nu este cu putință una ca asta! Da. Acestea sunt faptele. Merită să fie bătuți în piața publică.

— E adevărat, recunoscu monahul.

Stătea înaintea lui Ambrozie. Înalt, brunet, cu trupul lipsit de carne, cu chipul împuținat de asceză şi cu ochii plini de febra fanatismului.

— Cu siguranță e adevărat. Orice violență este o crimă. Ştiu aceasta, Preasfințite Părinte. Dar omul este supus greşelii. Orice făptură este supusă păcatului. Nimeni nu poate să fie altfel. Doar Hristos este fără de păcat. Frații mei au păcătuit. Suntem cu toții nişte ticăloşi. În voința lor de a vedea crucea stăpânind peste tot, frații mei din Callincon au dat foc unei sinagogi. Nu e bine să faci una ca aceasta. Focul nu va aduce biruința Crucii. Dar ei au săvârşit aceasta. Ei au făcut aceasta din pricina nemăsuratei lor iubiri pentru Cruce. Le pare rău. Au păcătuit din pricina dragostei lor nemăsurate de misionari.

— Să facă pocăință!

— Se pocăiesc, fiți sigur că ei se dedau la o aspră asceză, însă aceasta nu salvează Crucea de la umilință. Căci s-a petrecut ceva nespus de grav. În aşezarea Callincon trăieşte un evreu bogat. În toate oraşele din lume trăiesc evrei bogați. Însă evreul din Callincon este mai bogat decât toți evreii din lumea întreagă. Pe de altă parte, este prietenul împăratului Teodosie şi al tuturor sfătuitorilor lui. Evreul a mers, prin urmare, la împărat şi i-a povestit totul. Împăratul n-a spus nimic. A surâs. Ştie că astfel de lucruri se petrec mai peste tot.

„Vă ofer aceste bogății, dacă îl veți pedepsi pe episcop şi pe toți cei care au dat foc sinagogii", i-a spus însă evreul împăratului.

Apoi, a aşezat o valiză plină ochi de aur şi de pietre prețioase la picioarele lui. O avere ce nu putea fi socotită.

„Sunt de acord! a răspuns Teodosie. Voi da ordin guvernatorului din provincia Osroene să-l pedepsească pe episcopul care a incitat la săvârşirea acestei fapte."

„Vreau ca pedeapsa lor să fie aceasta: în sutane, episcopul şi preoții să fie constrânşi să înalțe iarăşi sinagoga cu mâinile lor", i-a cerut evreul.

„Cu neputință!" a spus împăratul.

Evreul a dublat valoarea darurilor sale. După ce a mai cugetat puțin, împăratul i-a spus:

„Dacă-mi dai de cinci ori mai mult, voi porunci preoților şi episcopilor să refacă cu mâinile lor sinagoga pe care au ars-o.”

Evreul a fost de acord. Teodosie a dat ordin şi, acum, episcopul din Callincon împreună cu toți preoții refac sinagoga cu mâinile lor.

— Cu neputință! strigă Ambrozie.

Se ridică, plin de mânie.

— Episcopul şi preoții sunt constrânşi de împărat să construiască sinagogi cu mâinile lor? Împăratul a dat ordin ca cei care-L reprezintă pe Iisus pe pământ să înalțe sinagogi? E dincolo de orice înțelegere!

Ambrozie ceru să-i fie pus la dispoziție un curier, cât mai rapid cu putință. Între timp, începu să scrie un mesaj către împărat. Mâna îi tremura. Scria cu multă osteneală. Din când în când se oprea şi se întreba: cum, episcopii şi preoții, la ordinul împăratului, construiesc o sinagogă? Aceasta este misiunea preoților pe pământ, să înalțe temple păgâne? Îşi făcu semnul Crucii. Şi scrise mai departe.

Curierul, în goana mare, duse mesajul la Milan. Ambrozie cerea împăratului să revină cât se poate de repede asupra ordinului umilitor pe care îl dăduse. „Nu fiți drept peste măsură! Nu-i obligați pe preoții lui Hristos să înalțe temple păgâne!” scria el. Osroene nu făcea parte din eparhia sa. Însă asta nu conta. Era episcop. Şi un episcop nu tace când este săvârşită o crimă, chiar dacă aceasta are loc într-o altă eparhie, fie şi la capătul pământului. Când e vorba de adevăr şi de credință, nu contează depărtarea.

Împăratul Teodosie nu-i răspunse.

Ambrozie trimise o a doua scrisoare, în cuvinte şi mai aspre decât prima.

Împăratul Teodosie tăcu şi de această dată.

Ambrozie se întoarse la Milan, pradă celei mai mari tulburări din viața sa. Ştie că un om care a primit hirotonia iese din rândurile muritorilor de rând, deoarece devine reprezentantul lui Dumnezeu. Cel care atacă un preot îl atacă pe Dumnezeu.

Împăratul află de întoarcerea lui Ambrozie şi-l convocă la palat. Ambrozie refuză invitația. Aştepta ca Teodosie să repare ofensa făcută lui Dumnezeu episcopului şi preoților din Osroene.

Duminica următoare, împăratul merse la biserică. Ambrozie întrerupse slujba. Urcă la amvon şi citi din Scripturi: „Dumnezeu i-a poruncit lui Ieremia să ia toiagul său şi să lovească."

Ochii largi şi melancolici ai lui Ambrozie stau aţintiţi asupra împăratului. Acesta e nemişcat, în haina sa de stăpân al lumii pământeşti. De la sosirea lui la Milan, Teodosie îşi petrecea nopţile în ospeţe şi în distracţii. Sărbătorea victoria asupra lui Maxim. Noaptea de dinainte fusese asemănătoare celorlalte. Teodosie e ursuz şi adormit. Îl ascultă pe Ambrozie. Capul îi vâjâie. De altfel, nu are obiceiul să asculte predici. E capabil doar de eforturi fizice. Eforturile intelectuale nu-l privesc. El e soldat.

— Dumnezeu v-a copleşit cu daruri, continuă Ambrozie, privindu-l pe împărat. În loc să-I mulţumiţi pentru cinstea primită, pentru bogăţiile şi gloria cu care El v-a copleşit, faceţi o nedreptate faţă de reprezentanţii lui Hristos, umilindu-i.

Împăratul ridică din umeri. Deschise ochii cu mare greutate şi încercă să înţeleagă despre ce e vorba. Nu era sigur că episcopul i se adresează lui.

— Da, Teodosie, ţie îţi vorbesc! Mă adresez de-a dreptul împăratului. Sileşte-te să înţelegi. Ca să nu mai existe vreo îndoială în mintea ta, spun din nou: Dumnezeu te-a copleşit pe pământ dăruindu-ţi cele mai mari onoruri, cele mai mari bogăţii şi slavă. Ar trebui să-L respecţi şi tu, Teodosie, care eşti mai privilegiat decât alţi muritori, pe care Dumnezeu nu i-a copleşit cu atâtea, aşa cum a făcut cu tine. Trebuie, Teodosie, să iubeşti trupul lui Hristos, care este Biserica. Trebuie să speli, să săruţi şi să ungi picioarele lui Dumnezeu, altfel spus, să cinsteşti pe cel mai mic dintre slujitorii Săi; iar dacă aceştia au făcut vreo nedreptate trebuie să-i ierţi.[1]

Predica lui Ambrozie era plină de reproşuri. Împăratul deveni atent. Nu-i venea să creadă că e vorba de el, stăpânul lumii pământeşti. La sfârşitul predicii Teodosie se apropie de episcop şi-l întrebă:

— Despre mine vorbeaţi?

— Cu siguranţă! îi răspunse episcopul, adăugând şi alte reproşuri.

[1] Sfântul Ambrozie, ***Epistola XI.***

Vorbele lui au avut acelaşi efect ca şi plasturele de pe o rană, care arde, ustură, erau aşa cum trebuie să fie vorbele unui episcop. Împăratul asculta, uimit de-a dreptul.

Primul efect al reproşurilor episcopului a fost că l-a deşteptat pe împărat din toropeala sa.

— Într-adevăr! recunoscu Teodosie. Am fost puţin cam aspru. Să obligi un episcop şi pe preoţi să înalţe o sinagogă cu braţele lor e un pic cam mult, recunosc.

Comandantul cavaleriei se apropie de Ambrozie şi-i spuse:

— Măsoară-ţi vorbele, episcope! Vorbeşti înaintea împăratului!

— Tocmai pentru că este împărat i-am spus toate acestea. Dacă mă adresam ţie, o făceam cu totul altfel.

Împăratul tăcea. Comandantul cavaleriei tăcea şi el. Credincioşii care asistau la discuţie abia îşi ţineau răsuflarea.

— Pregăteşte-te, Teodosie, să te mărturiseşti!

— Ce trebuie să fac?

— Să te pocăieşti şi să încetezi să mai faci vreo nedreptate. Mai întâi va trebui să te mărturiseşti.

Glasul lui Ambrozie răsuna la fel ca glasul lui Dumnezeu, aşa cum şi-l închipuiau profeţii din Vechiul Testament. Vorbele pe care episcopul le pronunţa pentru mulţime păreau a fi ieşite din gura unui profet. Un cleric care lasă cele omeneşti deoparte, care se adresează împăratului. Persoana lui Ambrozie aproape dispăruse. Nu se auzea decât vocea profetului, a apărătorului Bisericii, a ostaşului lui Hristos. O voce pătrunzătoare şi clară. Niciodată, nicăieri pe pământ, nu mai avusese loc o scenă asemănătoare. Nimeni nu îndrăznea să facă un pas. Torţele păreau că au încetat să mai ardă şi ele; ele, care erau flacăra luminii veşnice.

— Primesc! răspunse împăratul. Mă pocăiesc! Mă supun!

— Pune sfârşit pedepsei ruşinoase pe care ai făcut-o episcopului din Callincon şi preoţilor din Osroene, silindu-i să înalţe o sinagogă cu sfinţitele lor mâini. Anulează sentinţa. Îţi voi da apoi iertare.

— Voi face aceasta.

Împăratul se apropie pentru a se mărturisi.

— Făgăduieşte-mi în văzul tuturor! îi ceru episcopul.

Glasul lui Ambrozie răsună în întreaga Biserică. În întreg oraşul, în întreaga Italie, pe tot pământul. Un moment solemn, în

care Ambrozie a hotărât încă o dată granițele între împărăția cerurilor şi imperiul pământesc.

— Făgăduiesc să repar această ofensă! promise împăratul cu vocea strangulată de emoție şi de ruşine. Făgăduiesc! Mărturisiți-mă!

— ***Agofide tua?*** Am cuvântul tău?

— Aveți cuvântul meu! Mărturisiți-mă! Continuați slujba! Aveți cuvântul meu!

Ambrozie îi dădu iertarea şi dezlegarea.

Dacă Ambrozie ori un alt episcop ar fi putut să-i vorbească astfel lui Teodosie înainte ca el să poruncească distrugerea Antiohiei din cauza unei statui, cu siguranță împăratul, temându-se de mânia lui Dumnezeu, n-ar mai fi dat o astfel de poruncă. La aceasta se gândea Ambrozie.

Era pe cale de a converti pe împărați şi pe marii oameni ai istoriei. Ochii îi erau plini de lacrimi de fericire. Doar misionarii care îi convertesc pe sălbatici au parte de această fericire, atunci când ei prefac un canibal în creştin, în prieten al aproapelui său.

XXXVI

Era anul 390. În această zi, Ambrozie aştepta câţiva episcopi străini, care făcuseră parte din tribunalul însărcinat cu judecarea preotului Iovian. Acesta, în ciuda calităţilor lui extraordinare, scandalizase întreg Apusul prin învăţăturile lui despre celibat. Iovian susţinea că dacă clericii şi călugării s-ar căsători, Dumnezeu nu S-ar supăra. Dumnezeu, afirma el, iubeşte castitatea, dar nu dezaprobă dragostea trupească dintre un bărbat şi o femeie. Pe motivul acestei învăţături, Iovian fusese excomunicat. Cei care îl condamnaseră pe Iovian erau aşteptaţi acum de către Ambrozie.

Singur în palatul episcopal, Ambrozie semăna cu un om care a călătorit îndelung prin ninsoare. Albise. Sprâncenele, una mai mare decât cealaltă, ca întotdeauna, sunt albe, la fel ca barba şi părul care îi descoperă şi mai mult fruntea lată şi palidă. Corpul lui plăpând este aplecat. Ambrozie a îmbătrânit brusc. Doi ani s-au scurs de la moartea lui Maxim. Aducându-şi aminte de victoria lui Teodosie asupra lui Maxim, fruntea i se întunecă.

Teodosie este acum singurul stăpân al imperiului, urmat de Arbogast, care locuieşte la Treveris şi se bucură de puteri depline asupra Imperiului de Apus şi asupra lui Valentinian, căruia îi este tutore.

Ambrozie avea motive întemeiate să fie nemulţumit în privinţa lui Teodosie. Aşteptându-i pe episcopii străini, făcu bilanţul ultimilor doi ani: „De doi ani Teodosie nu face altceva decât să benchetuiască. Sărbătoreşte victoria sa asupra lui Maxim. Aceasta este singura lui ocupaţie din ultimii doi ani." Ambrozie nu dezaproba festinul oferit generalilor victorioşi. Însă un festin care dura doi ani întrecea orice măsură. În decursul celor doi ani, Teodosie făcuse greşeli după greşeli. Ierarhul nu reuşise să îndrepte firea împăratului. Iar ca episcop era răspunzător înaintea lui Dumnezeu de păcatele săvârşite de turma sa.

Teodosie a dat ordin ca Maxim să fie ucis la Aquileia. Apoi a venit la Milan, unde a petrecut iarna şi primăvara veselindu-se.

Gândurile îi fugiră, fără voie, şi mai în urmă. În luna mai a anului 389 Teodosie îşi făcuse intrarea triumfală în Roma. Trecuseră treizeci de ani de când romanii nu mai avuseseră ocazia să-l vadă pe împăratul Romei. Teodosie venise însoţit de cei doi fii

ai săi, Honorius şi Arcadie, şi de Iustina şi Valentinian. Din somptuosul cortegiu al împăratului nu lipseau nici elefanții, care au impresionat nespus mulțimea. Teodosie a mers la Senat. Un obscur poet, pe nume Pacat, a citit o odă, celebrând astfel gloria învingătorilor. Împăratul făcuse apoi o vizită prin Roma, fiind izbit mai ales de numărul mare de statui mai numeroase în oraş decât locuitorii săi şi de frumusețea acestora. Unele erau de aur. Altele ieşeau în evidență prin pietrele lor prețioase. Văzând aceste statui, Teodosie şi-a amintit că era creştin. A ordonat ca idolii să fie sfărâmați. Un împărat creştin nu putea să îndure ca Roma să fie plină de statui păgâne. I-au fost arătate câteva dintre ele, care valorau mai mult decât o întreagă provincie. În aur şi în argint şi în pietre scumpe, fără să vorbim de valoarea lor artistică. Ar fi fost păcat să le distrugă. Teodosie ordonase ca statuile valoroase să fie duse la palatul său. Poporul trebuia ferit de idoli. Timp de trei săptămâni, ziua şi noaptea, o armată de sclavi a dus toate statuile de valoare, din piețele publice, din temple ori din casele private, în care se aflau, la palatul lui Teodosie. Cele care nu aveau nicio valoare au fost lăsate la locul lor ori sfărâmate. Un idol sărac şi de nimic nu avea nici cea mai mică influență.

Împăratul observase în Roma, chiar foarte de dimineață, prezența curtezanelor, de o frumusețe şi de un lux pe care nu le mai întâlnise vreodată. Teodosie le admira, urmând pilda celorlalți. Şi-a amintit însă rapid că este împărat creştin. A ordonat închiderea tuturor caselor de toleranță şi surghiunirea curtezanelor. Cele mai frumoase şi, prin urmare, cele mai primejdioase pentru morala publică au fost date pe mâna justiției. Teodosie a prezidat el însuşi tribunalul şi le-a condamnat să fie închise în palatul său.

Ambrozie ştia toate acestea. Suferea. Ştia că păcatele împăratului îi vor fi imputate lui în ziua Judecății de Apoi.

Ambrozie ştia, de asemenea, că plimbându-se prin Roma, Teodosie fusese încântat de eleganța şi frumusețea vilelor particulare. Acestea erau mai frumoase decât reşedința sa din Constantinopol. Se informase asupra proprietarilor acestor comori de arhitectură, pline de lux şi opulență. I-au fost rostite nume de patricieni bogați.

— Dar toate aceste vile de vis sunt proprietate păgână! exclamase Teodosie. Eu sunt împărat creştin. A lăsa aceste comori

în mâinile păgânilor ar însemna să-L supărăm pe Hristos, Care a murit pe Cruce pentru mântuirea noastră.

A doua zi, a dat un decret imperial prin care interzicea păgânilor să locuiască la Roma şi să deţină case aici. Interdicţia s-a extins şi asupra altor oraşe.

Pe neaşteptate, păgânii au fost expulzaţi din toate oraşele imperiului şi obligaţi să trăiască printre ţărani. Din această epocă datează termenul de ***paganus***, care se referea la cei care nu aveau dreptul să locuiască în oraş. Vilele păgânilor expulzaţi din Roma au fost declarate ca fiind proprietatea împăratului.

Ambrozie era la curent cu toate crimele lui Teodosie. Iar episcopul era la fel de vinovat ca şi un criminal înaintea lui Dumnezeu.

Ambrozie ştia, de asemenea, că Teodosie, cu ajutorul „curioşilor", organizase un complot împotriva lui Symmachus şi a altor conducători păgâni. Lui Ambrozie nu-i plăcea Symmachus, nici păgânii. Însă, în timpul urmăririi, pentru a nu fi trimis la moarte, Ambrozie l-a ascuns pe Symmachus într-o biserică şi astfel l-a salvat.

Ambrozie suferea din pricina abuzurilor pe care Teodosie le făcea în calitatea sa de creştin. Toată învăţătura lui Hristos era călcată în picioare. Acestea explicau şi brusca îmbătrânire a lui Ambrozie. Doi ani fuseseră suficienţi pentru a face din el un bătrân.

Împăratul semnase şi alte decrete, la fel de barbare ca şi cele de mai înainte: cel care nu era creştin nu avea dreptul de a face avere, nici să lase vreo moştenire; cel care nu era creştin nu putea să fie chemat ca martor; căsătoriile între creştini şi păgâni erau invalide; dacă doi soţi nu erau creştini erau consideraţi ca trăitori în păcatul adulterului; cel care nu era creştin nu avea dreptul să-i folosească pe creştini în slujba sa. Unele din aceste delicte erau pedepsite prin arderea pe rug.

Ambrozie se simţea nespus de singur şi trist. Se bucura însă de sosirea iminentă a episcopilor străini. Înţelegea să le ceară sfatul. Privea la masa şi la vesela care aveau ceva din eleganţa patricianului de mai înainte, dar, în acelaşi timp, şi din sobrietatea unui prinţ al Bisericii, când în salon a intrat un diacon străin. Era un trimis al episcopilor care l-au judecat pe Iovian.

— Sfinții episcopi pe care i-ați convocat vă aduc la cunoştință că nu vor mai putea veni, îi spuse el.

— Un episcop trebuie să respecte uzanțele, venind la o invitație pe care a acceptat-o. Şi, mai ales, nu se eschivează în ultimul moment.

Ambrozie tremura. În eparhia sa, nu tolera astfel de încălcări. Le vorbise preoților despre aceasta. Îi sfătuise despre cum trebuie să se îmbrace, cum să se prezinte, căci comportamentul şi trupul trebuie să fie în armonie cu misiunea divină a unui preot. Şi, mai ales, un episcop trebuie să lucreze ca un prinț al Bisericii. Or, conduita episcopilor străini i se părea cu atât mai condamnabilă.

— Sfinții episcopi vă aduc la cunoştință că refuză să se aşeze la masa voastră câtă vreme stăruiți în păcat şi vă faceți complice la o crimă.

Ambrozie îl privi înmărmurit. Părea o statuie fragilă, acoperită de nea. Se încovoie sub povara acuzațiilor.

— Episcopii vă roagă să-L implorați pe Iisus Hristos să vă dea puterea de a spăla sângele nevinovaților asasinați, care nu murdăreşte doar mâinile voastre, ci şi Biserica în întregime.

— Fiți mai explicit, ca să pot să înțeleg.

Cuvântul lui Ambrozie era apăsat, clar; cuvântul unui om căruia nu i se poate reproşa ceva, dar care tremură totuşi de teamă. Un bun creştin trăieşte într-o permanentă teamă şi în cutremur. Sfântul Pavel însuşi tremura de teamă întrebându-se dacă el, care convertise atâția oameni la creştinism, n-o să fie respins de Hristos la Judecata de Apoi.

— Vorbiți-mi limpede despre aceste acuzații! stărui Ambrozie. Sunt episcop. Şi urechile unui episcop pot să înțeleagă adevărul, oricât ar fi de crunt. Unui episcop nu îi este teamă de păcat. Formulați limpede acuzațiile!

— Împăratul Teodosie a ucis, de curând, şapte mii de oameni fără apărare. Toată populația Tesalonicului. Bărbați, copii, femei, nou-născuți: toți au fost spintecați precum oile, la ordinele împăratului. Cea mai odioasă crimă din istorie. Sunteți la curent cu tot ceea ce se petrece la palatul imperial. Uşile vă sunt deschise şi discutați față în față cu împăratul. Teodosie se supune ordinelor pe care i le dați. Toată populația ştie aceasta. Prin urmare, sunteți la curent cu masacrul de la Tesalonic. Şi păstrați tăcerea. Un episcop care păstrează tăcerea asupra a mii de asasinate şi

primeşte pe făptuitorul acestor crime în Biserica sa este mai vinovat decât asasinul. Episcopii străini consideră că sunteți vinovat de masacrul de la Tesalonic. Şi, mai ales, vă reproşează tăcerea pe care ei o consideră şi mai vinovată. Nu pot să vă întindă mâna. Nici să vă stea alături. Vă aduc la cunoştință că un episcop care-şi murdăreşte mâinile în sânge, murdăreşte, de asemenea, şi Biserica.

Diaconul îşi luă rămas bun de la Ambrozie. Misiunea lui fusese îndeplinită. Ambrozie nu se mai putea ține pe picioare. Căzu în genunchi. Era singur, zdrobit. Lacrimile lui fierbinți cădeau pe marmura rece a salonului.

Episcopul plângea, cum a plâns Iisus în Grădina Ghetsimani. Cupa pe care trebuia să o ducă la buzele sale era nespus de amară. Era vinovat de masacrul a şapte mii de oameni. Murmură cu buzele uscate şi palide, cu sufletul înecat în suferință: „Părinte, de nu este cu putință să treacă acest pahar, ca eu să nu-l beau, facă-se voia Ta!”

XXXVII

În genunchi, copleşit, singur în salonul uriaş, Ambrozie îşi trăieşte îndurerat acuzarea de complicitate la asasinarea locuitorilor Tesalonicului. Acuzarea este îndreptățită. Episcopii pe care el îi convocase procedaseră aşa cum trebuia, refuzându-i invitația. Aveau dreptate să refuze să-i întindă mâna. Ambrozie însuşi refuzase să întindă mâna episcopilor care-l condamnaseră pe Priscillian la moarte. Procedase atunci ca un episcop vrednic de acest nume.

La Tesalonic avusese loc un carnagiu înfricoşător. Ambrozie auzise despre el. Nu-i păsase. Însă nu ştia că nepăsarea ar putea fi o scuză pentru un episcop. Lângă masa cea mare, aranjată pentru oaspeți, îi aşteptase în zadar pe cei convocați. Ambrozie îşi amintea:

— În timpul distracțiilor, care durau de doi ani, pentru a sărbători victoria romană a lui Teodosie şi înfrângerea romană a lui Maxim, guvernatorul Tesalonicului organizase în oraşul său întreceri de care. Botherie, guvernatorul, era un fost camarad de garnizoană al lui Teodosie. În cursul ospețelor, aflat lângă împărat, Botherie se delectase la fel de bine întru amorurile sale atât cu bărbații, cât şi cu femeile. Era un obicei. Partenerul de acum al guvernatorului era un oarecare Bob, idol al circului din Tesalonic, întrucât era un foarte abil conducător de car. În ajunul întrecerilor, Botherie a intrat în dispută cu Bob. O dispută amoroasă. Guvernatorul, care-l acuza pe Bob de infidelitate, l-a zăvorât în palatul său. Bob, idolul circului, n-a putut, prin urmare, să se prezinte în arenă. Publicul, indignat, a aflat între timp de disputa cu guvernatorul. Întrucât el plătise ca să-l vadă pe Bob, nu înceta să strige: „Să participe la întrecere şi Bob, iar guvernatorul să se ocupe de el după aceea!” În locul lui Bob a venit Botherie. Guvernatorul era mahmur. La sosirea lui, strigătele care-l cereau pe Bob au izbucnit din toate părțile: „Nu fi gelos, Botherie!” striga mulțimea. „Să participe la întrecere, apoi închide-l! Noi am plătit ca să-l vedem la întrecere. Noi am plătit. Îl vrem pe Bob!” Guvernatorul a ordonat gărzilor să-i izgonească de la circ pe cei care şi-au manifestat nemulțumirea. A izbucnit o mică încăierare. Au existat răniți în ambele tabere. Publicul a început să-şi piardă calmul. Văzând aceasta, guvernatorul a ordonat

evacuarea circului. Oamenii însă au refuzat să părăsească locurile. Le plătiseră. Voiau să asiste la întrecere.

— La atac! ordonase guvernatorul, luând el însuşi comanda trupelor. La atac, ca pe un câmp de bătălie! Atacați-i ca pe barbari!

Soldații au ascultat ordinele. Văzându-se atacată, mulțimea încerca să fugă, însă toate ieşirile fuseseră blocate de trupe. Spectatorii au fost obligați atunci să se apere, înarmându-se cu tot ce le cădea în mână. Trupele au fost copleşite de numărul acestora. Printre morți s-a aflat şi Botherie, ucis de un braț necunoscut. Împăratul a fost anunțat asupra faptului că tovarăşul lui de orgii fusese ucis, ca şi de circumstanțele în care s-a petrecut aceasta.

— Toată populația Tesalonicului s-a revoltat? a dorit să ştie împăratul.

A cerut apoi informații detaliate. Era meticulos. Militarii sunt mai meticuloşi decât bătrânele. Când a aflat că întreaga populație fusese la circ şi, prin urmare, era vinovată, a ordonat: toți locuitorii Tesalonicului să fie ucişi!

Ordinul a fost transmis prin curieri speciali. El trebuia să fie executat cât se poate de repede. Comandantul militar al Tesalonicului a stabilit un plan pentru a urma ***ad litteram*** dispozițiile imperiale.

— Pentru masacrarea întregii populații, a explicat el, trebuie strânşi toți locuitorii. Să organizăm jocuri de circ gratuite. Chiar şi săracii vor trebui să asiste la acestea. Cetățenii îi vor aduce şi pe copii, şi pe infirmi. Toți vor profita de faptul că aceste jocuri sunt gratuite şi vor fi însoțiți de întreaga lor familie. Astfel, vom putea să-i ucidem pe toți. Căci ordinul este limpede: întreaga populație a Tesalonicului trebuie să fie masacrată!

De aproape un secol împărații nu mai oferiseră pâine şi circ gratuite. Aflând vestea, populația era convinsă că Teodosie reînnoda tradiția şi moravurile marilor împărați ai Romei. Întreaga populație a fost prezentă. Femeile veniseră cu pruncii lor. Bătrânii se înghesuiau şi ei în tribune. Circul din Tesalonic era plin ochi. Trompetele anunțau începutul spectacolului. Ieşirile erau blocate.

În arene, în locul carelor şi conducătorilor acestora, au venit soldați, cu spada scoasă din teacă şi cu lăncile îndreptate către spectatori. A început un masacru în masă. Metodic. Spectator după spectator. Nu a scăpat nimeni. Publicul era atât de numeros,

încât masacrul a durat ore în şir. Soldaţii erau frânţi de oboseală. Sudoarea le curgea pe tunicile înroşite de sânge. Circul, înecat în sânge, arăta ca un abator.

După şapte ceasuri, comandantul a fost anunţat că ordinul a fost executat.

„Nimeni nu a rămas în viaţă", constata raportul.

— Aţi verificat aşa cum trebuie? a întrebat comandantul.

În fapt, după masacru, soldaţii controlaseră fiecare om, pentru a se asigura că nimeni nu mai era viu. Ei se aplecaseră asupra fiecărui trup, pentru a vedea dacă victima mai respira. Dacă aveau vreo îndoială, îl străpungeau pe nefericit cu noi lovituri. Treaba fusese făcută cu conştiinciozitate.

— Câţi morţi sunt? voi să ştie comandantul.

— În jur de şapte mii, doar la circ.

La numărul morţilor în arene s-a adăugat şi cel al puţinelor persoane rămase acasă ori în împrejurimile circului, care au fost şi ele ucise. Totalul a fost confruntat cu recensământul populaţiei. Cercetări minuţioase au fost desfăşurate în întreg oraşul. Cu siguranţă, nu mai era niciun supravieţuitor. Comandantul a trimis apoi raportul său împăratului. Aştepta, aşa cum se cuvenea, recompensa pentru meritul şi vitejia sa.

Ambrozie îşi amintea toate acestea cu mâinile la tâmple. Sângele său era mai sărac ca niciodată. Chipul său avea paloarea oaselor spălate de ploaie şi de vânt. Ceru ceva de scris şi îi trimise o scrisoare lui Teodosie. Ambrozie a folosit stilul său, care trăda un om civilizat şi cumpătat. Dar, în acelaşi timp, era precis şi necruţător. De duritatea diamantului. I-a adus la cunoştinţă lui Teodosie că-l consideră un asasin şi că era supus aceloraşi legi ca toţi asasinii din lume. În ciuda titlului său de împărat al imperiului, el rămânea un asasin.

Ambrozie era nespus de tulburat.

Istoria a cunoscut asasinate prin pumnal, bâtă, topor ori prin otrăvire. Însă niciodată, până atunci, un împărat victorios nu a fost acuzat de asasinat prin ordonanţă, prin decret. Nici generalii nu au fost acuzaţi vreodată de asasinat. Uciderile pe care ei le-au săvârşit au fost întotdeauna considerate fapte eroice pentru naţiune. Crimele împăraţilor au fost considerate fapte de interes public. Un împărat, un preşedinte, un rege, un ***Führer*** ori un ***duce*** nu este judecat pentru ucidere. Doar atunci când pierd

războiul ei sunt judecați de către duşmanii lor. Dar niciodată atunci când sunt victorioşi. Iar Teodosie era victorios.

Teodosie citi scrisoarea lui Ambrozie. „Eşti un asasin, îi scria Ambrozie, şi te tratez ca atare. Nu există crimă de stat ori crimă națională. Toate crimele sunt la fel înaintea Bisericii, oricare ar fi motivul. Înfăptuite pentru a aduna bogății ori în numele ordinii, crimele rămân aceleaşi şi toate sunt la fel de odioase. Purpura, coroana ori victoria nu spală sângele unei crime." Ambrozie îşi încheia mesajul cu aceste cuvinte: „Te somez, Teodosie, să faci ceea ce trebuie să facă asasinul. Este unica ta şansă de mântuire. Vino înaintea lui Dumnezeu şi imploră iertarea Sa!"

Rufin, ginerele şi primul sfătuitor al lui Teodosie, veni la Ambrozie şi încercă să-i explice că un împărat este deasupra oricărei acuzații de ucidere.

— Codul care se aplică cetățenilor nu poate să fie aplicat împăratului. Doar cunoaşteți Dreptul roman!

— Cele zece porunci sunt valabile pentru toți oamenii de pe acest pământ, îi răspunse episcopul. Una dintre ele spune: „Să nu ucizi!" Şi Teodosie a ucis. A masacrat, îi cer să se pocăiască. Dacă eu nu-i cer aceasta, eu, care sunt episcop, voi fi răspunzător de acest masacru.

— Şi ce trebuie să facă împăratul? Nu există niciun precedent în istorie...

— Împăratul este un asasin şi trebuie să facă pocăință ca orice asasin.

— Dar luați aminte la istorie, Preaevlavioase Pontif! Acest gen de penitență a fost impus comandanților națiunilor înfrânte. Doar cei înfrânți sunt siliți să umble în genunchi şi să-şi ceară iertare. Niciodată, de când e pământul, nu s-a văzut un împărat victorios acuzat de asasinat şi care să-şi ceară iertare. La ce-ar mai folosi victoria dacă ea nu absolvă de toate crimele ori păcatele? Un comandant victorios este întotdeauna fără pată. Istoria o spune.

— Doar botezul şi pocăința pot ierta aceste crime. Victoria nu are această putință. Victoria nu spală o crimă. Niciun masacru. Împăratul este un asasin. El trebuie să facă pocăință. Ca episcop, e de datoria mea să spun aceasta cu voce tare. Chiar primejduit fiind de a-mi pierde viața.

XXXVIII

Împăratul Teodosie se pregătea să părăsească Apusul. Trebuia să se întoarcă la Constantinopol. Reprezentantul său, generalul barbar Arbogast, avea să rămână în Apus. În acelaşi timp, generalul este numit tutore al lui Valentinian, fiind acum în vârstă de 18 ani.

Acuzațiile lui Ambrozie, care îl socotea drept criminal pe el, împăratul Romei, îl intrigau pe Teodosie. Nu era un om sensibil, dar era superstițios. Nu-i plăcea să fie acuzat de un episcop. Supranaturalul îl îngrozea.

Împăratul Romei este întotdeauna puternic, îi spuse Rufin. Stăpânul lumii pământeşti comandă. Nu are mustrări de conştiință. Amintiți-vă de cuvintele lui Valentinian, soțul Iustinei: „Nimeni nu este fără de pată dacă eu vreau să fie vinovat." Mulțumită acestei declarații, orice problemă e rezolvată. Definitiv.

— Şi ce mă sfătuieşti să fac pentru a scăpa de toate aceste acuzații?

— Tăiați răul din rădăcină. Sunteți stăpânul lumii pământeşti. Puteți să dați decrete. Convocați-l pe Ambrozie şi spuneți-i limpede: „Ambrozie, nu sunt vinovat, vreau să fiu curat. Prin urmare, sunt curat. Voința mea e lege."

Împăratul îl convocă pe episcop la palat. Ambrozie refuză să meargă:

— Împăratul are mâinile pătate de sângele victimelor masacrate la Tesalonic. Trebuie să se pocăiască mai întâi. Nu vreau să-l văd înainte de aceasta. Dumnezeu îmi interzice.

Împăratul îşi amână plecarea. Tulburat, îl convocă pe Rufin, primul său sfătuitor. Îl consideră ca pe fiul său. Rufin era un tânăr din Bordeaux. Un om ieşit din comun, curajos, plin de energie, sclipitor. Face parte din acea specie a paraziților care, în decursul istoriei, se iveşte exact în momentul unui cataclism ori al unui dezastru planetar, precum cel de acum, din Imperiul Roman. Rufin este prieten cu toată lumea. Se consideră şi prieten al lui Ambrozie.

Teodosie îl trimise încă o dată pe Rufin să discute cu Ambrozie pentru a afla împreună o ieşire din această poveste a acuzaţiilor de asasinat.

— Teodosie este împăratul Romei, îi spuse Rufin episcopului. Nu puteţi să-l trataţi ca pe un asasin de cea mai joasă speţă, ca pe oricare altul. Chiar dacă aveţi dreptate.

— Nu se spune nicăieri în Evanghelie că există două categorii de oameni, răspunse Ambrozie. Evanghelia nu spune că anumiţi oameni pot să săvârşească ucideri fără a fi consideraţi asasini, în timp ce alţii nu pot. Toţi oamenii sunt egali. Aceleaşi lucruri sunt îngăduite ori oprite pentru toţi oamenii.

— Nu mi se pare potrivit de a-l acuza pe împăratul Romei atunci când noi suntem în război împotriva tuturor naţiunilor vecine. Roma va fi compromisă. Prestigiul nostru în lume va scădea. Avem nevoie de acest prestigiu pentru a-i înfrânge pe barbari. Interesele Romei sunt în joc.

Ambrozie venera Italia şi Imperiul Roman. Însă atunci când un roman este asasin episcopul are obligaţia să-l denunţe. Dumnezeu a dat legea, şi episcopul nu face altceva decât să o aplice. Legile imperiului pământesc trec după cele ale împărăţiei cereşti.

Rufin insistă:

— Trebuie totuşi admis că un împărat nu este egalul celorlalţi oameni. Ca să reiau un cuvânt care a provocat atâtea tulburări, un împărat este ***homoiousios*** dintr-o fiinţă substanţă asemănătoare cu a altor oameni, dar nu aceeaşi. Putem să adăugăm aici un „I" fără riscul unei erezii.

— Nu putem să adăugăm nici un „I". Înaintea lui Dumnezeu toţi oamenii sunt egali şi creaţi pornind de la aceeaşi substanţă: lutul. Chiar dacă în trecerea lor pe pământ poartă o coroană. Teodosie este un asasin şi trebuie să se pocăiască aşa cum cere Biserica pentru toţi asasinii.

Rufin plecă şi reveni după două ceasuri.

— Împăratul va veni mâine la biserică, spuse el.

— Nu-l voi lăsa pe împărat să intre. Un episcop are dreptul să-i lase să intre pe penitenţi doar după ce aceştia s-au pocăit.

Rufin scruta persoana măruntă şi plăpândă a episcopului patrician. Îi cercetă mâinile albe, părul cărunt, sprâncenele care nu erau egale şi barba. Întârzie cu privirea pe gâtul subţire, lung şi alb al episcopului. Ambrozie are un gât de tânără, deşi este bătrân.

Castitatea şi puritatea morală i se citesc pe acest gât, care iese din gulerul negru al sutanei. Rufin îi privi insistent gâtul şi spuse:

— Împăratul poate ordona să vi se taie capul.

— Nu m-am îndoit niciodată de asta. Teodosie a dat o dovadă clară în acest sens la Tesalonic, acolo unde, în urma ordinului său, mii de capete au căzut. Şi în Antiohia la fel. Tocmai de aceea nu-i dau voie în biserică. Până în ziua în care îmi va cădea capul. Va veni atunci un alt episcop care-i va interzice, la rândul lui, să intre în casa lui Dumnezeu.

— Ambrozie, nu-ți mai bate joc de împărat! Îți rişti viața! îl atenționă Rufin, gata de plecare.

— Îmi voi pierde viața pământească. Teodosie nu poate să mi-o ia decât pe aceasta. Nu voi lupta ca să o salvez. Eu lupt pentru viața veşnică!

Rufin îl sfătui pe Teodosie să meargă la biserică.

„Ambrozie nu va îndrăzni să-l oprească pe împăratul Romei la uşa bisericii, gândea el. Şi apoi, împăratul nu e singur. Gărzile vor fi acolo. Şi noi la fel. Ca şi sfătuitorii, şi prietenii lui. Episcopul nu va încerca să facă una ca asta. Şi chiar de-ar vrea, nu va putea. Un singur om nu poate să se opună unei întregi armate. Cu un cot, episcopul poate fi dat la o parte cu cea mai mare discreție. Împăratul va putea atunci să intre în biserică firesc, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic."

A doua zi, împăratul veni la biserică. Ambrozie îl opri la intrare.

— Sunt uimit de îndrăzneala ta, Teodosie! Presupun că eşti conştient de gravitatea crimei tale. Orice om normal ar recunoaşte aceasta. Un alt ucigaş n-ar fi avut această îndrăzneală.

Sub privirea pătrunzătoare a episcopului, Teodosie ezită. Nu se decisese încă dacă era nevoie să recurgă la forță ori ba împotriva unui om atât de mărunt de statură şi de plăpând.

— Teodosie, îți amintesc că, în ciuda faptului că eşti împărat, eşti la fel ca toți ceilalți oameni: un fir de praf. Nu-ți închipui, nădăjduiesc, purpura şi coroana ta vor face să nu fii devorat de viermi şi să nu te întorci în pulbere. Un împărat este un ***homoousios***, din aceeaşi ființă ca şi ceilalți oameni: din humă. Eşti din aceeaşi fire ca toți oamenii cărora le comanzi. Ai aceeaşi origine. Aceeaşi soartă te aşteaptă. Ai aceleaşi obligații față de

Creatorul nostru al tuturor. Față de Dumnezeu şi de Biserică pe acest pământ.

— Ce trebuie să fac?

Spiritul disciplinat al împăratului se puse dintr-odată în mişcare. Episcopul reuşise să-l convingă că există un alt împărat care-i este superior. Îl recunoştea pe conducătorul Cerurilor şi aştepta ordinele Sale. Împăratul redevenise, dintr-odată, soldat.

— Îți interzic să intri în biserică! Ai mâinile pătate de sângele victimelor de la Tesalonic.

Teodosie îşi privi fără să vrea mâinile. Poartă mănuşi albe. Din mătase albă, ornată cu fir de aur. Dar chiar fără mănuşi albe, mâinile unui împărat sunt considerate albe ca zăpada, oricât de mare ar fi numărul victimelor sale. „Revoltător, îşi spuse el. Ambrozie pretinde că am mâinile pătate de sânge. Acest episcop îmi vorbeşte cum nu a mai încercat să facă cineva până la el." Dintr-odată, ochii săi aruncă flăcări amenințătoare. Era roşu de furie.

— De ajuns! Mi-ai predicat de ajuns. Te-am ascultat. Acum intru!

Ambrozie deschise brațele ca un răstignit pe cruce, barându-i intrarea.

— Teodosie, nu adăuga o altă crimă la cele pe care le-ai săvârşit până acum! Căci a intra într-o biserică cu mâinile pătate de sângele victimelor e o crimă la fel de odioasă ca şi uciderea acestora.

— David a săvârşit şi el crime. Da! David, în Vechiul Testament, a săvârşit nenumărate crime, şi totuşi Biserica îl consideră sfânt.

— Dacă împăratul i s-a asemănat lui David în crimele lui, să i se asemene atunci şi întru pocăința lui!

Teodosie se gândi la David. Şi la propria lui stare. Îl privea pe episcopul mărunt şi palid care îi bara intrarea. Nu ştia ce să facă. Brusc, se hotărî:

— Mi-e de-ajuns pentru astăzi! ***Vale!*** Voi vedea mai târziu ce-mi rămâne de făcut.

Teodosie se întoarse cu un gest militar. Renunță să mai intre în biserică. Dar, începând din acea clipă, Teodosie îşi pierdu pacea sufletească.

XXXIX

Paştele era aproape.

Ambrozie vedea că imperiul era în declin. Întreaga lume vedea aceasta. Barbarii forțau frontierele din toate direcțiile, precum valurile care izbesc în diguri, făcându-le să cedeze, ca apoi potopul să înghită totul. Potopul urma să înghită totul. Vai celor care nu vor fi în corabie!

Ambrozie nu înceta să fortifice arca Bisericii, căci ea trebuia să fie solidă şi rezistentă, pentru a putea săvârşi îndoita salvare pe care el şi-a propus-o: pentru istorie şi pentru veşnicie. Cei care vor fi primiți pe arcă vor fi supuşi unei discipline stricte. Împăratul şi toți conducătorii națiunilor trebuiau să înțeleagă că sunt egalii celorlalți oameni. Singura şi unica autoritate va fi cea a lui Dumnezeu şi a reprezentantului Lui, episcopul. Acesta va ține toiagul. După potop vor apărea împărați barbari. Ei vor trebui să ştie însă că orice împărat este supus voinței lui Dumnezeu. Dacă viitorii împărați barbari nu vor recunoaşte superioritatea lui Dumnezeu, apocalipsa va fi de neînlăturat.

Împăratul Teodosie s-a îmbolnăvit; faptul îl îngrijora. Rufin, primul său sfetnic, încerca să-i distragă atenția de la boală.

Împăratul era un soldat. Nu avusese nicicând mustrări de conştiință. Nu avusese niciodată o viață lăuntrică. Era prima oară când îşi propunea să reflecteze la o problemă, împins de conştiința sa, nu de vrăjmaşii lui din afară.

— Împărații sunt fără de păcat, îi spuse Rufin.

— Nu-ți bate joc de mine! îi replică Teodosie. Peste două zile vom serba Paştele. Toți supuşii mei, chiar şi cei mai ticăloşi dintre ei, vor merge la biserică. Chiar şi robii. Chiar şi barbarii. Doar eu nu voi avea dreptul să intru. Pentru că episcopul are dreptate. Poate că eu sunt cu adevărat ființa cea mai nevrednică din întreg imperiul, oricât aş fi de împărat. Altfel, mi s-ar îngădui să intru în biserică.

Rufin îşi dădu seama că Teodosie era cu adevărat tulburat.

— Merg să-l caut pe Ambrozie. Acum, sunt sigur că voi reuşi să-l conving, îl asigură. Mă duc imediat la episcop. Vă făgăduiesc că mâine vom merge la biserică. Ambrozie nu vă va interzice să intrați de data aceasta.

— Ambrozie îmi va interzice să intru. întâi de toate, este roman. Cere respect pentru legea divină. Cunosc disciplina adevăraților romani.

Teodosie îl sfătui pe Rufin să nu mai facă alte demersuri pe lângă episcop.

— Cel mai bine ar fi să mă pocăiesc. Ambrozie mi-a spus foarte clar că mântuirea nu este cu putință pentru mine fără pocăință. Trebuie să fac pocăință ca oricare ucigaş. Pentru ucidere cu voie. Mă gândesc că, până la urmă, Ambrozie are dreptate. Sunt împărat. Dar, înainte de toate, rămân om. Şi am ucis. Episcopul are dreptate.

— Nu cugetați atât de grabnic la pocăință! Pocăința pentru omucidere este de neconceput pentru demnitatea împăratului. Ucigaşul este obligat să rămână înaintea bisericii fără să aibă voie să intre vreme de opt luni. Nu veți rămâne îngenuncheat înaintea bisericii, ca un cerşetor, vreme de opt luni, fiind împărat al Romei şi stăpân al lumii pământeşti! Nici nu vreau să mă gândesc la una ca aceasta! Voi vorbi cu Ambrozie. Mâine voi merge la biserică şi episcopul vă va îngădui să intrați.

— Ambrozie este de neînduplecat, adăugă Teodosie, sceptic. Îmi amintesc de atitudinea lui în cazul lui Valens. S-a opus ca noi să-l ajutăm pe Valens pentru că el era arian. N-a vrut să audă vorbindu-se de interesele imperiului. Nu avea dreptul să susțină un eretic care luptă împotriva lui Dumnezeu. N-a vrut să înțeleagă în niciun chip. Iar în acel caz nu era vorba decât de o simplă literă, de un „I". Acum, ne despart şapte mii de morți. Nu mai încerca nimic! Nu-şi va schimba părerea. Ambrozie este de neînduplecat.

Rufin merse totuşi să-l caute pe Ambrozie. Acesta l-a primit plin de mânie:

— Ce cauți aici? Vizitele tale sunt pline de ruşine şi de cinism. Eşti unul dintre principalii complici ai lui Teodosie. L-ai sfătuit să masacreze întreaga suflare omenească din Tesalonic. Nu ai dreptul să vii în fața mea!

— Preaevlavioase Pontif, trebuie să mă mărturisesc. Teodosie n-a luat deloc parte la masacrele de la Tesalonic. Eu sunt cel care a dat ordin să fie ucisă populația oraşului. E greşeala mea, nu a lui! Şi sunt dispus să mă pocăiesc!

— Nu, Rufin, nu e cu putință! Complicitatea ta la această crimă este limpede. Nimeni n-a negat că eşti un ucigaş. Nimeni.

Dar Teodosie este la fel ca tine. El a ucis, el trebuie să se pocăiască. Un om nu poate să se pocăiască în locul altuia. Şi cu atât mai puţin un criminal în locul altui criminal. Pleacă! Vrând să mă înşeli, încerci să-L înşeli pe Dumnezeu.

— Mâine, împăratul va veni din nou la biserică. Vă rog să nu-l opriți, aşa cum ați mai făcut-o! Aveți milă de el!

— Îl voi aştepta pe împărat în uşa bisericii. Dacă împăratul doreşte să intre ca un creştin, care vrea să se pocăiască, îl voi ajuta. Dacă vrea să intre ca un împărat, cu de-a sila, mă voi opune. Ştiu că voi plăti acest gest cu capul meu. Dar este datoria mea să apăr Biserica de murdăria paşilor unui ucigaş.

Rufin se întoarse la împărat. Îi povesti discuția purtată cu Ambrozie. Teodosie este prea mâhnit pentru a putea să ia o hotărâre. Totuşi, a doua zi, Teodosie veni la biserică, însoțit de întreaga sa suită şi de gărzi.

Ambrozie ieşi din biserică. Se opri, cu crucea în mână, înaintea treptelor. Mulțimea se înghesui în jurul lui. Întreg Milanul aştepta înfrigurat urmarea acestor evenimente.

Încet, Teodosie urcă treptele. Deodată, rupând tăcerea, se aude glasul lui Ambrozie, suav, răspicat şi plin de limpezime:

— Ce cauți, Teodosie? Ce îndrăzneală te împinge să treci acest prag sfânt şi să păşeşti în casa lui Dumnezeu?

Împăratul se opri. Îl privi fix pe episcop şi-i spuse:

— Nu vreau să încalc legea dumnezeiască, vreau să mă supun ei. Cezarul dă lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu, aşa cum cere Evanghelia. Am venit să fac pocăință. Ştiu că Dumnezeu iartă păcatele. Niciun păcat nu este destul de grav ca el să nu poată fi iertat de Dumnezeu. Dumnezeu nu poate fi, aşadar, îngrozit de crima mea. Îmi cer iertare!

— Care este pocăința pe care ai luat-o asupra ta?

— Aceea pe care mi-o va impune Biserica.

Ambrozie îi ceru lui Teodosie să semneze un decret prin care orice condamnare la moarte nu va putea fi executată decât la treizeci de zile după sentință.

„La capătul acestor treizeci de zile, împăratul va trebui să recitească condamnarea. Să o semneze a doua oară. Asta, pentru ca nicio condamnare la moarte să nu fie dictată la mânie. Ca masacrele săvârşite de umori să nu se mai petreacă. O sentință

imperială trebuie să fie un act de dreptate pământească, şi nu o criză de nebunie, un gest ***ab irate***."

Teodosie semnă decretul. Ambrozie îl binecuvântă şi îi spuse, la fel ca tuturor criminalilor care s-au mărturisit:

— ***Vale In pace***, mergi cu Dumnezeu, Teodosie!

Se dădu apoi la o parte, pentru a-l lăsa să treacă pe împărat, care intră în biserică. Mulţimea aclama extaziată, plângea, căzând în genunchi şi rugându-se.

Înăuntru, Teodosie merse la locul lui obişnuit strana imperială –, aproape de cor. Ambrozie îi arătă un alt loc, în mijlocul credincioşilor. Căci în biserică, împăratul este egalul celorlalţi oameni, ***homoousios*** din aceeaşi substanţă cu sclavii, cu barbarii şi cu cei învinşi. Împăratul se ridică îndată, supunându-se cererii lui Ambrozie, şi merse în mijlocul credincioşilor.

— Strana, îi spuse episcopul, este pentru preoţi, episcopi şi alţi slujitori. Purpura nu este un semn distinctiv înaintea lui Dumnezeu. Purpura nu-l scoate pe împărat din rândul laicilor. Pentru acest motiv trebuie să stai în mijlocul laicilor. Ei sunt toţi egali. Toţi oamenii sunt egali.

Corul intonează, şi întreg poporul împreună cu el: „Doreşte şi se sfârşeşte sufletul meu spre Curţile Domnului. Înviază-mă, Doamne!"

Teodosie cântă şi el cu mulţimea credincioşilor, cu turba piorum: „Doreşte şi se sfârşeşte sufletul meu spre Curţile Domnului..." Împăratul Romei, stăpânul lumii pământeşti, nu mai este un zeu. Este un om redus la dimensiunile lui obişnuite, aşezat printre ceilalţi oameni, oameni ca şi el, şi cântă în cor cu aproapele său.

XL

După ce s-a pocăit pentru crimele sale, Teodosie plecă în Răsărit.

Apusul era guvernat de Valentinian şi de mama sa Iustina. Valentinian va împlini 20 de ani în acest an 392. El va locui de acum înainte la Treveris. Valentinian n-a moştenit puterea bunicului său Grațian, care putea să se lupte cu cinci oameni şi să-i biruie. N-a moştenit nici cruzimea tatălui său, care hrănea fiarele cu carne de om şi spunea că: „Nimeni nu este fără de pată, dacă eu vreau ca el să fie vinovat.” Nu avea nici tenacitatea mamei sale Iustina, împărăteasa perpetuă, care a fost de cinci ori consecutiv împărătească, mulțumită primului ei soț, Magnentius barbarul, celui de-al doilea soț, Valentinian, celor doi fii ai săi, Grațian şi Valentinian, şi ginerelui său, Teodosie. Şi care era sigură că va rămâne împărătească şi mulțumită nepoților săi. Era, aşa cum spunea Profetul Amos, o ființă care nu poate să trăiască decât pe păşunile cele înalte. Pe tron.

Valentinian era abătut. Nimic din jur nu putea să-i aducă bucurie. Grațian, fratele său vitreg, îndrăgise vânătoarea şi exercițiile fizice. Valentinian, nu. Era nespus de îngrijorat.

— Sunt împărat de şaptesprezece ani, îi spuse mamei sale. De la vârsta de 3 ani am fost împărat al Romei şi stăpân al lumii pământeşti. În toți aceşti ani n-am avut niciodată putința să acționez strălucitor, într-un mod demn de un împărat. Imperiul nu mai există, nu mai există nici împărați. Sunt doar nume ale unor năluci.

— Teodosie este un mare împărat, îl contrazise Iustina. Teodosie n-a trădat nici măcar o singură provincie. Sub domnia sa şi sub a ta, imperiul s-a menținut. Nu e o nălucire.

— Nu poți pierde decât ceea ce îți aparține. Teodosie şi cu mine n-am pierdut nicio provincie doar pentru faptul că ele nu ne mai aparțin. Au fost cedate barbarilor. Cum apare la frontierele noastre un nou popor barbar, încheiem un târg cu el. Îi cedăm pământuri. Pentru a avea pace. De aici nu rezultă că noi deținem provinciile imperiului. Noi nu le pierdem fiindcă nu le deținem. Soluția este comodă: pentru ca cineva să nu-ți fure averea, i-o dăruieşti. Şi nimeni nu va mai putea să ți-o fure. Aşa facem şi noi, Teodosie şi cu mine. Totul e fals. Aşa cum erau milițiile civile

instaurate de tatăl meu, care erau îndrituite să ocrotească pe cetățeni împotriva funcționarilor şi împotriva impozitelor abuzive. Dăm foc la pat pentru a alunga adulterul. Dăm foc la casă pentru a omorî paraziții.

— Tu vezi lucrurile mai negre decât sunt. Tatăl tău a fost un împărat energic.

— Aceasta-mi aminteşte de măsura pe care a luat-o tatăl meu pentru a sluji împotriva jafurilor, măsură pe care Teodosie a ridicat-o la rang de lege[1]: a interzis țăranilor să meargă călare. Ca hoții să nu se mai poată deplasa. E ridicol. Împăratul Romei este o relicvă, un ornament. Eu nu sunt împărat. Arbogast, generalul barbar, este adevăratul împărat al Romei. Teodosie nu este împărat nici el. Barbarii Stilicon şi Rufin sunt împărații Răsăritului. Eu şi Teodosie nu facem nimic altceva decât să executăm ordine. Noi suntem supuşii lor.

— Îți mai spun încă o dată, fiul meu: vezi lucrurile într-o lumină înşelătoare. Adevăratul împărat eşti doar tu.

— I-am scris lui Ambrozie, rugându-l să vină să mă vadă. Vreau să-i vorbesc despre intenția mea de a lăsa totul. Actorii deghizați în împărați ştiu că nu fac nimic altceva decât să dețină un rol, pe care nu-l vor părăsi decât la sfârşitul spectacolului. Însă eu sunt obligat să continui să joc. Un rol fals şi ciudat. Eu nu sunt împărat. Nu mai există împărați. Nici imperiu.

— Te rog, Valentinian, vino-ți în fire!

— Vreau să arăt că ceea ce am spus este adevărat. Am convocat consiliul imperial. Vino lângă mine. Îți vei da seama singură.

Iustina şi Valentinian intrară în uriaşa sală de consiliu a palatului. Valentinian poartă mantia de purpură şi coroana. Toți cei de față se pleacă la trecerea sa. Valentinian urcă treptele tronului. Alături de el se află întâiul său sfetnic, generalul Arbogast. Valentinian se aplecă spre mama sa şi-i şopti:

— Timp de şaptesprezece ani n-am promulgat niciun fel de decret. N-am făcut decât să le semnez pe cele care mi-au fost aduse, redactate de alții. N-am fost consultat niciodată asupra vreunei probleme. Voi încerca acum, pentru prima oară, să

[1] ***Codexul Teodosian***, IX, XXX, 2 şi 5.

promulg un decret. L-am redactat ieri seară. Voi verifica, astăzi, dacă sunt ori nu împărat.

— Generale Arbogast, spuse apoi cu voce tare, îți ordon să dai citire acestui decret, în fața consiliului imperial!

Arbogast, tânăr, frumos şi sobru, se apropie de împărat. Luă decretul cu cel mai mare respect şi începu să citească:

„Eu, Valentinian, împărat al Romei, decretez că toate funcțiile generalului Arbogast îi sunt retrase...”

Arbogast întrerupse lectura. Era palid. Privea când spre tânărul împărat, când spre Iustina. Împărăteasa era nedumerită. La fel ca toți consilierii şi generalii care erau de față. Arbogast izbucni pe neaşteptate în râs.

— Împăratul glumeşte! spuse el.

Îi întinse împăratului decretul redactat cu un frumos scris şi semnat de Valentinian. Acesta refuză să-l ia şi, tremurând de furie, insistă:

— Nu e vorba de nicio glumă. Am decretat că toate funcțiile pe care le ocupi îți sunt retrase. Cer să fie executate ordinele mele!

— Ascultă, tinere, dacă nu este vorba de vreo glumă, te rog să fii serios şi cu dreaptă socoteală! Sunt lucruri care se pot face şi altele care nu se pot face. Chiar ca împărat, eşti obligat să dai dovadă de un minimum de decență.

— Am decretat că vreau să fii îndepărtat tu, Arbogast, din orice funcție oficială. Voi încredința atribuțiile tale altcuiva.

Arbogast mototoli decretul, îl rupse şi-l aruncă la picioarele împăratului, spunând uşurat: sărmane Valentinian, nu poți să-mi iei nimic. N-am primit nimic de la tine. Nu ai nimic. Ai face bine să te liniştești!

Arbogast îl privi cu ironie pe Valentinian, care se ridică şi părăsi sala.

— Să trecem la lucruri serioase! se adresă apoi Arbogast membrilor consiliului. Nu este vorba decât de o glumă a tânărului nostru împărat. Se liniştește el!

Iustina ieşi imediat după fiul său.

— Acum te-ai convins că nu sunt împărat? o întrebă Valentinian printre lacrimi. Eşti convinsă că împăratul Romei nu mai există? Sunt un actor care joacă rolul unui împărat. Arbogast, Stilicon şi alții au totul: puterea, armata, bogăția. Eu şi Teodosie nu suntem decât tolerați. Nici măcar figuranți. Accept să joc rolul

împăratului. Ca la circ. În mijlocul mulțimii. Acolo actorul şi mulțimea ştiu că totul este o comedie. Pentru a te distra. Dar nu e bine să te joci cu viața ta. Fiecare ştie, fie şi doar pentru o clipă, ceea ce este el cu adevărat. Cât despre mine, ştiu că nu sunt împărat. Şi că nu există un împărat. A trăi deghizat în împărat este ridicol. Tragic. Nu pot să suport mai mult una ca aceasta.

Valentinian se retrase.

În aceeaşi seară, gărzile l-au aflat mort, spânzurat de o frânghie legată de un copac, aproape de râu.

Ştia că împăratul Romei nu mai exista. Şi nu mai voia să se înşele pe sine ori pe alții.

Tinerețea are o vedere foarte lucidă asupra prezentului. Pentru că ea trăieşte în viitor.

XLI

Iustina se afla la Constantinopol. Părăsise Apusul îndată după sinuciderea fiului ei. Nu mai era împărătească. Încă o dată îşi pierduse tronul. Sinuciderea fiului ei Valentinian o făcuse să se gândească la primul ei soţ, la barbarul Magnentius. Şi el se sinucisese. „Tinerii se aseamănă barbarilor, îşi spuse. Tinerii şi barbarii nu ştiu să negocieze. Nu sunt maleabili. Nu ştiu să trăiască din roadele înfrângerilor lor. Nu concep o altă existenţă decât cea care urmează victoriilor lor."

Iustina dorea să-şi recapete tronul. Fiica sa, Gala, soţia lui Teodosie, era însărcinată. „Peste câteva săptămâni, Gala va avea un fiu, gândea ea. Voi împărţi tronul Romei cu nepotul meu, cu fiul Gallei şi al lui Teodosie."

Sosind la palatul din Constantinopol, la fiica ei, îi află pe toţi îndoliaţi.

— Gala a murit, îi spuse împăratul. Aştepta un copil. O femeie însărcinată este întotdeauna sensibilă. Vestea sinuciderii fratelui ei, Valentinian, a tulburat-o nespus. Din această pricină, a murit. Copilul pe care ea l-a adus pe lume a murit şi el.

Iustina se retrase. Nu mai avea o fiică împărătească. Nu va mai avea nepot care să stea pe tronul Romei. Nu va mai putea fi „bunica împărătească".

În aceeaşi seară, convinsă că nu va mai putea vreodată să urce treptele tronului, dându-şi seama că nu va putea să ducă o altă existenţă, Iustina a încetat din viaţă. Eunucul care îi slujea a aflat-o moartă. Viaţa sa luase sfârşit.

Bilanţul vieţii sale o arată pe Iustina drept o femeie tenace. A fost de cinci ori împărătească, mulţumită celor doi soţi ai săi, celor doi fii şi fiicei sale. Dacă copilul Galei nu ar fi murit odată cu mama lui, Iustina ar fi făcut totul pentru a urca pe tron şi a şasea oară, alături de nepotul său. Ea a trăit ca o femeie care a ştiut ce vrea: tronul şi coroana. De îndată ce tronul şi coroana i-au fost interzise, a murit. Exact în acel moment. După o viaţă trăită cu precizia unei teoreme.

XLII

La câteva zile după moartea lui Valentinian, un preot din Treveris a sosit la Milan. A fost primit de Ambrozie. Preotul i-a vorbit de Arbogast, noul stăpân al Apusului.

— Arbogast a refuzat să fie ales împărat al Romei. Este cel mai de seamă general al imperiului. Nici barbarii nu îndrăznesc să-l atace. Ia masa mai mult pe fugă, iar hainele îi sunt modeste. Disprețuieşte onorurile şi bogăția.

— Atunci, pentru ce l-a împins pe Valentinian la sinucidere? Se află la limita unui asasinat! Un om atât de virtuos nu poate să-l împingă pe aproapele său la sinucidere!

— Arbogast are, cu adevărat, cele mai bune intenții din lume în ceea ce priveşte Roma. Imperiul. Cetățenii acestuia.

— În afară de dreapta credință în Dumnezeu, nu există nici dragoste, nici bine. Nu vă spun aceasta pentru că sunt episcop, ci pentru că e o realitate. Condiția umană, tot ceea ce omul încearcă fără ajutorul lui Dumnezeu, este sortit eşecului. Fără ajutorul lui Dumnezeu, chiar şi din cea mai curată dragoste nu rezultă decât monştri. Se naşte un întreg infern din cele mai bune intenții. Arbogast a restabilit libertatea cultului. A restabilit statuia Victoriei. Luptele de gladiatori. Totul este minciună. Pentru că e fără Dumnezeu. Priveşte, de pildă, la gladiatorii Romei, care au refuzat să intre în arene şi să se omoare între ei pentru a distra spectatorii. Gladiatorii Romei au înțeles bine aceasta şi au refuzat să vină în arenă. Au preferat să se sinucidă decât să-şi ucidă aproapele. Symmachus a scris că, „luându-şi singuri viața, aceşti gladiatori au săvârşit o crimă împotriva bucuriei poporului roman”[1]. Symmachus este, cu toate acestea, un om inteligent. Iată unde duce inteligența fără ajutorul lui Dumnezeu! Fără Dumnezeu, inteligența cea mai rafinată se afundă în absurd. Este destinul condiției umane.

Ambrozie se declară împotriva lui Arbogast, care, între timp, ceruse să fie ales împărat al Romei un intelectual liberal şi păgân pe nume Eugenius.

[1] Symmachus, ***Epistole*** II – XLVI.

Ambrozie părăsi Milanul. Cutreiera prin Italia ca un pelerin. Predica. Slujea. Mărturisea. Eugenius, noul împărat, un intelectual liberal, îl invită la palat. Ambrozie refuză.

— ***Quidquid Deus non est, nihil est***. Tot ceea ce nu este Dumnezeu nu înseamnă nimic, a spus Ambrozie. Eugenius o va încheia rău. Ruşinos. Poate că este o neputință ce ține de dramă, însă omul nu poate trăi cinstit fără Dumnezeu. Refuz deci să colaborez cu Eugenius! Cu atât mai mult cu Arbogast. O vor sfârşi rău. Foarte rău. Eugenius este cel de-al şaselea împărat din timpul episcopiei mele. Îl ocolea. Dacă vrea să mă vadă, să vină la biserică, aşa cum a făcut şi Teodosie, înaintea lui.

Însă Eugenius şi Arbogast nu veneau la biserică. Ambrozie a continuat să rătăcească prin imperiu ca un pelerin. Singur. Predicând.

XLIII

Împăratul Teodosie l-a recunoscut pe Eugenius ca împărat al Apusului.

— Nu pot să mă lupt cu Arbogast, a recunoscut el. Îl cunosc. A fost generalul meu. E de neînvins. Trebuie să-l recunosc pe Eugenius ca împărat al Apusului, pentru că el mi l-a recomandat.

Vreme de trei ani, Eugenius a fost împărat al Apusului, recunoscut de Teodosie, de Senat, de armată şi de popor. Singurul care a refuzat să-l recunoască a fost Ambrozie.

— Nu recunosc decât pe Dumnezeu şi pe cei care trăiesc în frică de Dumnezeu! spusese el, evitând să se afle în prezența celui de-al şaselea împărat din viața sa.

Teodosie însuşi nu se mai simțea liber în mişcările sale, la fel cum se întâmplase şi cu Valentinian înainte de a se sinucide. Cei doi consilierii ai săi, Rufin şi Stilicon, îl presau să-i declare război lui Eugenius, pentru a cuceri Apusul. Teodosie a trebuit să se supună.

— Aveți doi fii? îl incitase Rufin. Dați Apusului pe unul din ei. De ce să fie lăsat tronul unui străin, lui Eugenius?

— Cei doi fii ai mei sunt încă foarte tineri, încercase să se opună Teodosie.

— Înainte de toate, trebuie ca ei să fie bine sfătuiți. Numiți-l pe Honorius, care are 11 ani, împărat al Apusului şi pe Arcadie, care a are 18 ani, împărat al Răsăritului! Veți împărți astfel imperiul între cei doi fii.

Teodosie a fost de acord cu aceste sfaturi. Le-a declarat război lui Arbogast şi lui Eugenius. Cele două armate barbare din Răsărit şi din Apus s-au aflat față în față, pe malurile unui râu înghețat din Alpi, pe data de 10 septembrie 394. ***Justa fluvius qui Frigidus cognomitur.*** Chiar pe râul care se numea Râul Rece! Romanii lipseau din rândurile celor două armate. Două armate alcătuite doar din barbari luptau pentru tronul Romei.

O ploaie neaşteptată a nimicit toate planurile lui Arbogast, care a fost constrâns să se declare învins. Şi-a înfipt cele două spade în piept şi a murit aşa cum mor toți barbarii învinşi.

Împăratul Eugenius a fost capturat.

— Să fie înjunghiat la picioarele mele! a ordonat Teodosie.

Ordinul a fost executat. Teodosie a luat mantia de purpură a lui Eugenius şi i-a oferit-o fiului său în vârstă de 11 ani, Honorius, declarându-l împărat al Apusului.

Victoria lui Teodosie l-a bucurat pe Ambrozie.

— Mă bucur întotdeauna, a spus el, când duşmanii Bisericii sunt înfrânți. Împăratul Eugenius era unul dintre aceştia. Pretindea că este tolerant, liberal şi bun. Niciun om nu poate fi liberal, bun şi tolerant în sine. Fără ajutorul lui Dumnezeu nu va reuşi aceasta.

Honorius, al şaptelea împărat din viața sa, cum îl numea Ambrozie, a venit la biserică. Episcopul a încercat să-l facă să înțeleagă pe tânărul împărat că trebuie să trăiască în frică de Dumnezeu.

Honorius era însă un om anormal, degenerat. Cel de-al şaptelea împărat al lui Ambrozie a fost ultimul împărat al imperiului. Într-un viitor foarte apropiat, Roma va fi ocupată de barbari.

— Am convertit împărați la creştinism, spunea Ambrozie. Nu sunt totuşi decât un umil episcop al lui Hristos. Misiunea mea a fost nespus de grea. E mai uşor să converteşti sălbatici decât împărați ori conducători ai națiunilor. Acum, lucrarea mea s-a încheiat. Biserica s-a întărit. Nici un „I” nu este lăsat la întâmplare pentru ca erezia să poată să pătrundă la fel ca apa printr-o gaură în coca unei corăbii. Au fost luate măsuri pentru a fi evitat naufragiul. Arca lui Noe este gata. Împărații sunt aduşi la măsurile lor obişnuite, de simple ființe omeneşti. De acum înainte, Biserica este puternică. Ea poate străbate valurile barbare şi cele ale istoriei. Dacă o nouă cucerire va avea loc, un împărat barbar va fi obligat să se supună Bisericii. Există un precedent. Soarta oamenilor va fi mai bună. Viața oamenilor, pe pământ, ca şi în Ceruri, este mereu la adăpost atunci când Biserica este puternică.

Ambrozie îşi aştepta moartea cu o eleganță aristocratică. O aştepta ca pe o prietenă.

Chiar va scrie: ***De bono mortis*** – Despre binele pe care ni-l aduce moartea.

A murit în anul 397. Ambrozie a primit moartea cu serenitatea unui prinț al Bisericii creştine. El ştia că a muri pe pământ înseamnă a te naşte în Ceruri.

Roma a fost ocupată de către barbari în anul 410, la treisprezece ani după moartea lui Ambrozie.

Paris, 3 aprilie 1959

Cuprins

Sfântul Ambrozie al Milanului cel mai înălţător roman cu subiect religios al lui C.V. Gheorghiu 3

I 6

II 15

III 28

IV 31

V 34

VI 40

VII 44

VIII 46

IX 50

X 52

XI 58

XII 62

XIII 67

XIV 72

XV 76

XVI 83

XVII 87

XVIII 89

XIX 93

XX 97

XXI 105

XXII 113
XXIII 117
XXIV 126
XXV 133
XXVI 136
XXVII 140
XXVIII 149
XXIX 154
XXX 158
XXXI 165
XXXII 174
XXXIII 179
XXXIV 185
XXXV 190
XXXVI 196
XXXVII 201
XXXVIII 205
XXXIX 210
XL 214
XLI 218
XLII 219
XLIII 221

DIFUZARE:
S.C. Supergraph S.R.L.
Str. Ion Minulescu nr. 36, sector 3, 031216, Bucureşti
Tel.: 021-320.61.19; fax: 021-319.10.84 e-mail: contact@supergraph.ro www.librariasophia.ro www.sophia.ro

Vă aşteptăm la LIBRĂRIA SOPHIA str. Bibescu Vodă nr. 19, 040151, Bucureşti, sector 4 (lângă Facultatea de Teologie) tel. 021-336.10.00; 0722.266.618 www.librariasophia.ro

Sacrifică puțină vreme pentru a răsfoi cărțile noastre: este cu neputință să nu găseşti ceva pe gustul şi spre folosul tău!

Pe lângă cele peste 40 de cărți tipărite în timpul vieții, C.V. Gheorghiu a lăsat ca moştenire, după trecerea sa la cele veşnice, mai multe manuscrise inedite, ce aşteaptă de decenii lumina tiparului. Este cazul cărții de față ***Sfântul Ambrozie al Milanului*** ce se dovedeşte a fi, de departe, cea mai însemnată dintre scrierile cu subiect religios ale autorului, o carte fără egal în literatura de gen. Cititorul se va putea convinge de acest fapt după lectura romanului, care este o frescă vie a realităților veacului de aur al Ortodoxiei.

Cartea apare aşa cum nu s-a întâmplat cu nici una din scrierile lui C.V. Gheorghiu de după plecarea sa în exil mai întâi la Bucureşti, ca un omagiu postum închinat scriitorului, ediția pariziană a romanului urmând să vadă lumina tiparului într-un viitor apropiat.